

MESINIKE LOOD ELUST, LOODUSEST, MESILASTEST JA MESINDUSEST

RAIVO KALLE

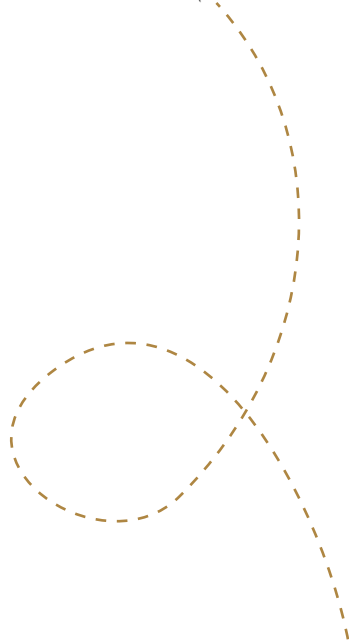
Raivo Kalle

MESINIKE LOOD
ELUST,
LOODUSEST,
MESILASTEST
JA MESINDUSEST

EKM Teaduskirjastus
Tartu 2025

© Raivo Kalle
© Eesti Kirjandusmuuseum
© Fotode autorid
© Kaaneillustratsioon Markus Kasemaa

Autor: Raivo Kalle
Kaane illustratsioon: Markus Kasemaa
Keeletoimetaja: Tiiu Varend
Summary toimetaja: Tiina Ann Kirss
Retsensendid: Priit Pihlik ja Mare Kõiva
Küljendus: Erelin Kallas
Trükk: Vali Press trükikoda

Eesti
Teadusagentuur

KULTUURIMINISTEERIUM

Käesoleva raamatu jaoks välitöid, välitööde andmete analüüsimist, korrastamist ja toimetamist, samuti ka raamatu väljaandmist rahastasid Eesti Teadusagentuur (Grandi number STP 37) ja Kultuuriministeerium (Grandi number KUM-TA66).

ISBN 978-9916-742-57-0 (köites)

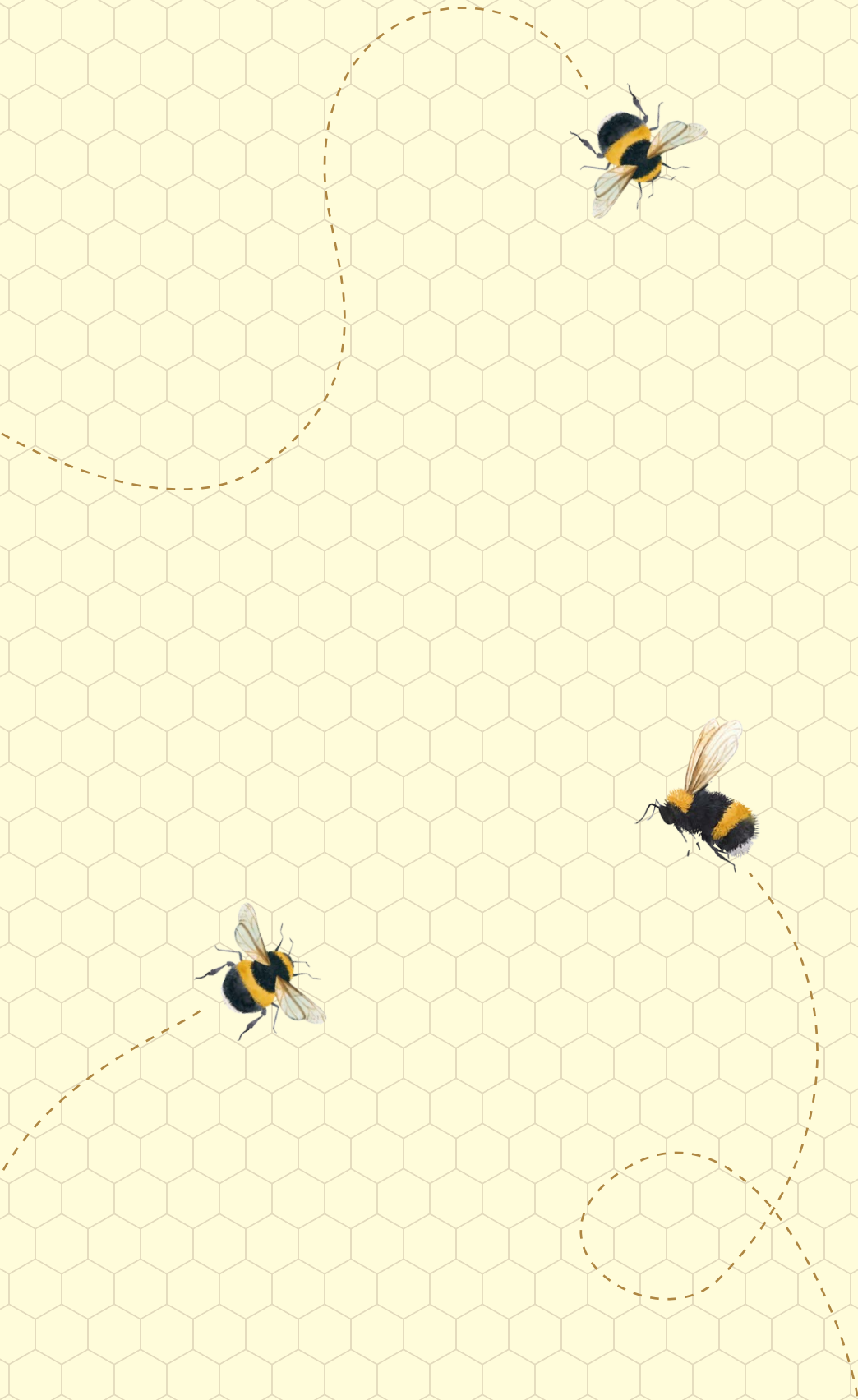
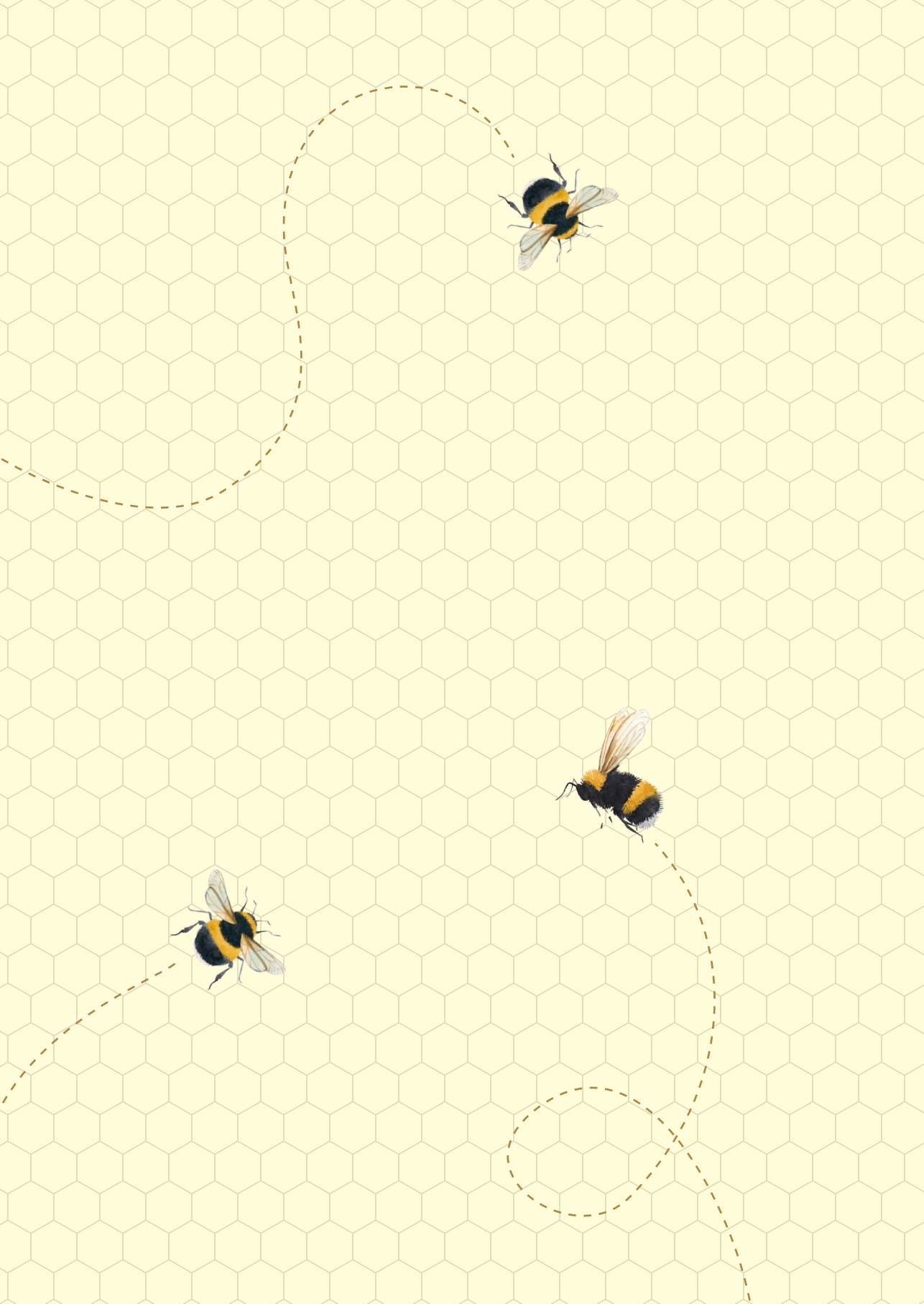
ISBN 978-9916-742-58-7 (pdf)

DOI: 10.7592/Mesi

SISUKORD

Eessõna	5
Isikuandmetest	9
Tänu sõnad	11
Mesindus kui mesiniku elulaad	13
Kuidas piiritleda mesilaste pidajat ja mesinikku	27
Mesilasperede arvukuse optimaalsus	39
Mesiniku tiivulised töölised	62
Vanemad tarutüübid Eestis	80
Korjemaadest üldiselt	93
Meesaak oleneb mullastikust	106
Metsikud mesilased hoonetes	125
Mesinike seltsilise tegevuse ajaloost Eestis	139
Kuklastest ja nende tekitatud kahjust mesilas	151
Mesinikuametist üldiselt ja selle raskusest	166
Varroalesta tulek Eestisse	183
Apiteraapia ja sellesse suhtumine	194
Mesi kui maitsev toit ja maitseaine toitudele	205
Summary	217
Loodussõnavara register	220

EESSÕNA

Mesindusest on tänaseks eesti keeles juba nii palju raamatuid ilmunud, et nendest saaks kokku kohe väikese raamatukogu. Kuid seda raamatukogu sirvides jääb sealt midagi justkui puudu... Puuduva otsimisel ütlesin mesinikele, et ma uurin seda, mis jääb kirjapandud teadmise taha. Üsna tihti sain vastuse: „Enamik asju jääb kirjapandud teksti taha.” Sealt siis hakkasingi teemadega hargnema ja nendest harudest sündisid käesoleva raamatu alapealkirjad.

Meid ümbritsev liigirikkus on küll otse, küll kaudselt seotud meie endi tegevusega. Teiste liikidega koos elamine ja nendega arvestamine on nüüd üha tähtsamaks teemaks tõusnud. Meie inimestena tahame ju korrastada ja kodustada oma ümbrust ja tänaseks ületab kodustatud loomade arv kordades metsikute loomade kogumassi. Kõige arvukamalt on loomadest aga putukaid ja me Euroopas oleme kodustanud vaid ühe neist – Euroopa meemesilase. Siiski pole meemesilase kodustamine jõudnud nii kaugele, et ta inimesele kuuletuks, ta käitub ja areneb ikka oma ürgsete instinktide järgi.

Me võime ju mõelda, et kontrollime teda, aga ka tema kontrollib oma peremeest, kui nii võib öelda. Instinkt minna puurist välja vabasse loodusesse inimesest sõltumatult elama on tal ikka alles. Mind huvitas, kes on see inimene ise, kes jääb sinna mesilase ja mee vahele. Kes on see, kes mesilaste kodustamise protsessi püüab lõpule viia ja seda putukat rohkem mõista. Mesilaste vaatlemisest, nende vaatluste mõtestamisest ning mesilastega suhtlemisest on nõus kõik mesinikud tundide viisi rääkima.

Mesilaste saaduste kasutamise aeg ulatub Euroopas neoliitikumi, kuna arheoloogilistel väljakaevamistel on savinõudelt leitud mee või vaha jääke. See mesi ja vaha koguti tol ajal koriluse meetodil, kuid võib aimata, et siis hakkas ka nendest putukatest hoolimise aeg. Hiljem tekkisid juba

omandis olevad tarupuud metsades, mille peale oli tehtud selle peremehe märk, kellele see kuulus. See tähendas juba otseselt hoolitsuse algust, sest mesilase kodupuud hoiti ja kaitsti. Tõeline kodustamise eelne periood sai alguse 19. sajandil. Sajandi keskel, lõpus ja ka 20. sajandi algul toimus mesinduses suur üleminek, sest leiutati mitmed raamtarutüübid, mis on tänaseni käibel. Sellest saab põgusalt lugeda ka käesoleva raamatu peatükis „Vanematest tarutüüpidest Eestis“. Kuid kes tahab põhjalikumalt kogu Eesti mesindusteesse süüvida, saab sellest lugeda Antu Rohtla koostatud elektroonilisest Mesindusleksikonist.

Mesi toiduks ja vaha mitmesugusteks tarbeasjadeks olid pikka aega peamised, mida mesilastelt saadi. Kuid juba antiikkirjandusest võib leida märkeid, et mett ja samuti teisi tarusaadusi kasutati ka ravimiseks. Siiski sai kommertslik tarusaaduste kogumine võimalikuks alles siis, kui leiutati raamtarud ja neid saadusi hakati kokku ostma tööstuslikes kogustes. Selle kommertsliku perioodi algusest saab ka siin raamatus põgusa ülevaate peatükis „Nõukogudeaegsest õietolmu kogumisest“. Mitmest peatükist saab ka lugeda, kuidas mesinikud ise tarusaadusi tervise parandamiseks kasutavad.

Mesilaste tähtsus taimede tolmeldamisel on teatud juba ammu, kuid nüüd looduslike tolmeldajate vähenemisega võivad ohtu sattuda nii mitmedki taimeliigid. Seetõttu on meemesilastel täita ka looduslike tolmeldajate tühimik. See on olulisemgi kui mesilastelt saadav mesi ja tarusaadused kokku. Mesilaste tähtsus taimede tolmeldamisel käib siin läbi mitmest peatükist.

Mind huvitas ka, kuidas mesinik ennast looduskeskkonda paigutab, kus ta elab ja kuidas ta loeb maastikku enda ümber. Elusloodus on üks mesinike lemmikteemasid, sest ilma taimedeta pole ka mesilasi ja nad on nõus sellest pikalt ja põhjalikult rääkima. Kuid pole mitte ainult lood taimedest, on ka lugusid sellest, kuidas mesinik loomi, linde ja putukaid vaatleb, mida ta nendest mõtleb ning milliseid muutusi ta on märganud. Ilm kui mesinduse üks olulisemaid mõjutajaid on ka teema, millest on mesinik nõus rääkima, nii saab lugeda ka ilmavaatlustest, sellest, mida vaatlustest on järeldatud ja milliseid muutusi märganud ja kuidas muutustega kohanetud.

Üsna suurt rõhku panin intervjuudes ka mesiniku isiklikule erialalisele teekonnale ja erialalisele kasvamisele. Keda vanema põlve mesinike

elulood rohkem huvitavad, saavad neist lugeda Ly Lõhmuse väga põhjalikust raamatust „Nõukogude aja mesindus: mesinike meenutusi“, kus ta toob ära 10 pikka intervjuud, sh kaks abikaasadega koos, kokku seega 12 mesiniku lood. Käesoleva raamatu jaoks tegin 13 intervjuud, sh üks abikaasadega ning üks äia ja väimehega koos, kokku 15 mesinikku. Loomulikult on see tilk meres, arvestades Eesti mesinike üldarvu, kuid kvalitatiivsel uuringul lähtutakse intervjuude arvu arvestades küllastumispunktist ja selle ma sellise valimiga ka saavutasin.

Mesinik nagu kõik inimesed on sotsiaalne loom ja seepärast tahtsin ma teada, kuidas toimub teadmiste edasiandmine meistrilt sellile. Tihti meenutati väga hea sõnaga juba manala teele läinud endisi mesinduskorüfreesid ja nende mõju oma arengule. Meie seast lahkunud mesinduskorüfede elulugudest saab lugeda nt Eesti Mesinike Liidu välja antavast ajakirjast „Mesinik: mesindusajakiri“. Olles saanud ise hea suhtumise osaliseks, antakse seda nüüd edasi ka noorematele ametivendadele. Üsna paljudel mesinikel olid ka vanemad või teised eakad pereliikmed juba mesilasi pidanud ja seepärast huvitas mind ka, kuidas nemad teadmisi edasi andsid. Tundsin huvi ka, kas rahvakultuuri kombeid järgitakse. Suurt rõhku panin küsitlemisele erialaseltside tegemiste kohta, sest seltside kaudu hoitaksegi edasi järjepidevust ja toimub uute teadmiste omandamine.

Sotsiaalsuse all tahtsin teada ka mesiniku suhetest teiste mesinikega, mesinike läbisaamisest maaomanikega, kelle maadel nad oma tarusid hoiavad, läbisaamisest põllumeestega, aga ka kogemustest mesindusest riigi maal ehk suhetest Riigimetsa Majandamise Keskusega. Suure osa mesinike sotsiaalsusest moodustab klientidega suhtlemine. Seepärast uurisin ka mee müügi ja selle tasuvuse kohta.

Minu enda kokkupuuted mesindusega on üsna põgusad. Kui mu vanem vend Olustvere kooli lõpetas, suunati ta Kohtla-Järvele Edise aiandi mesilasse tööle. Siis ostis ta koju esimesed mesitarud ja mesilased. Siiski, kui kohustuslik paariaastane suunamine läbi sai, siis vend mesinikuameti peale ei jäänud. Kui vend oma elu peale läks, jäid mesilased enamas- ti minu hooldada. Kodus olnud mõnest tarust kasvas ühel suvel sülemite abiga isegi kümme peret, mis kevadeks talvekao tõttu jälle sobiva viie või vähema pere peale taandusid. Olen kutsekoolis talundust õppinud ja seal peeti ka sissejuhatav loeng mesindusse, samuti anti ülikoolis loodusvarade

kasutamise ja kaitse erialal sissejuhatav loeng mesindusse. Kuid minu mesindus oli nii hobi, kui hobi olla saab, sest mesilasemade kasvatuse ega aretuse ega kõige sellise mesinikutöö juurde käivaga ma ei tegelnud, ma jandasin sülemitega. Kuna elu viis mind erinevatesse elukohtadesse, siis hääbusid lõpuks ka mesilased ja viimaseks kokkupuuteks nendega jäi see, kui metsikud sülemid igal aastal korralikumasse ühte või kahte mesitarusse ise elama asusid. Huvitav – lähima mesinikuni jäi, pakun, et kolm-neli kilomeetrit.

Foto: © Raul Terep, 2025

Seda oli nii huvitav jälgida, kuidas toimub sülemi sissetulek.

Esmalt käis eelneval päeval väike grupp, lendas ja vaatas mesitaru üle, sellele järgnes teisel päeval kogu sülem.

Sülemi lend võttis aega üsna pikalt, oma kümme-kolme või rohkem minutit. Lend toimus umbes kolme meetri kõrgusel ja see koridor, mida mööda sülem lendas, oli oma kolm-neli meetrit lai. Täna on mesitarudesse asunud elama kuklased ja seepärast enam sülemeid neisse ei tule. Lisaks lõhkus karu ühe mesipuu 2025. aasta kevadel ja rüüstas kuklasepesa selle sees.

Kuigi mul endal enam kaua mesilasi pole, olen käinud nii mõnegi tuttava juures, kes endale hobi korras paar või rohkem peret on võtnud. Olen käinud nende juures aastaid, küll pesa laiendamas, küll meevõtul. Ikka ja jälle tuleb näidata, kus ja mis on haudmeraam ja mis on meeraam.

Mesi polegi hobimesinikul see kõige tähtsam, tähtsaim on mesilastega tegelemisest saadav rahulolu. Arvestades vaimsete probleemide tõusu, peetakse mesindust täna ka üheks võimaluseks rahustavaks ja meeldivaks tegevuseks ning selle rõhuga see raamat kohe hakkabki.

ISIKUANDMETEST

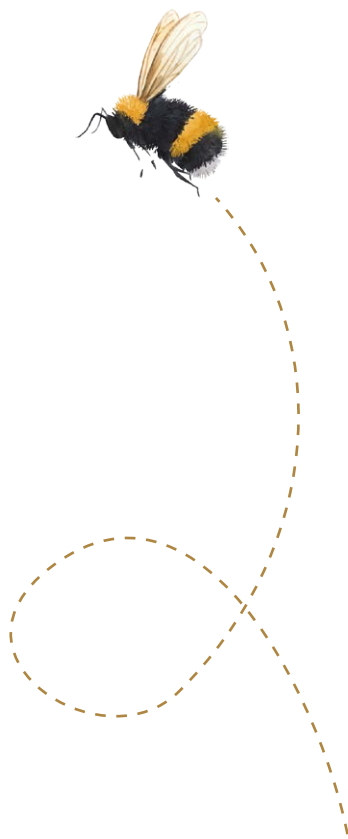
Lähtusin teaduseetikast: kõik mesinikud olid vabatahtlikult nõus intervjuud andma ja neil oli valida kolme variandi vahel – kas jääda anonüümseks, märkida vaid initsiaalid või lubada oma nimi nende lõikudele alla panna. Kõigilt, kes olid nõus initsiaalide ja nimedega, sain kirjaliku nõusoleku. Intervjuude täislitereeringud on antud hoiule Eesti Kirjandusmuuseumi Rakenduslikku teadusarhiivi (säiliku number on EFITA, F13-012), nende lugemisele on seatud pikk ajaline kasutuspiirang, sest nad sisaldavad liiga palju personaalset teavet.

Lähtusin intervjuudest raamatusse valitud tekstide toimetamisel isikuandmete kaitse ja töötlemise eeskirjadest. Anonüümsust ja initsiaalide kasutamist soovinud mesinike tekstidest olen välja toimetanud kõik kohanimed – külade nimed, linnade nimed, maakondade nimed, jõgede nimed jne, ja kõigi inimeste nimed, isegi kui räägiti vaid sõbrast eesnimega. Sisse jäid vaid mesindusega seotud isikute nimed, kui need olid seotud tavateadmistega. Toimetasin välja ka täpsed aastaarvud ja tegevusaastad, mis olid nende mesindusettevõtmistega seotud. Üsna mitmel toimetasin välja ka täpse mesitarude arvu, sest teades initsiaale ja mesilastarude arvu, võis need mesinikud kergesti tuvastada. Initsiaalidega inimestelt ei kasutanud raamatus aga üldse neid tekste, kus nad rääkisid oma mesindusettevõttest ja mesindusärispetsiifikast täpsemalt, sest selle põhjal oleks nende tuvastamine olnud üsna kiire. Lõpuni inimese anonüümsust initsiaalidega siiski tagada ei saa, kuid tegin kõik endast oleneva, et tema tuvastamine oleks siiski võimalikult raske.

Nende mesinike tekstidest, kes andsid nõusoleku oma nimi avaldada, jätsin enamasti kohanimed välja toimetamata, kuid toimetasin välja kohanimed, kui nende abil on võimalik tuvastada kolmandaid isikuid, kellest räägiti, või andsin täpse kohanime edasi maakonna täpsusega. Kindlasti

toimetasin aga välja kõik isikunimed, isegi kui need, kellest nad rääkisid, olid antud eesnimedena, sest teades eesnime, kohta ja tegevusala, on tuvastamine üsna lihtne. Ka toimetasin tekstidest välja inimeste vanused, kellest mesinik rääkis, sest, teades vanust, tegevust ja piirkonda, on tuvastamine lihtne. Kui oli tegu mesinduskorüfeede ja tavateadmistega, mis on juba varem korduvalt ilmunud, siis jätsin isikuandmed sisse. Mõnel juhul ei pandud raamatusse ka tekste, kus mesinik rääkis oma ettevõttest detailsemalt.

Kindlasti ei sisestanud tekste, kus mesinik rääkis mõnest oma terviseprobleemist, aga ka arvukatest eluseiklustest, mis polnud seotud mesindusega. Kui aga räägiti mee, mesilaste ja tarusaaduste kasutamisest tervise tugevdamiseks, läksid need lood sisse. Kõik mesinikke kahjustada võivad teemad ma jätsin raamatust välja, nt halli ala lestatõrjes, täpsemalt karude probleemist, täpsemalt sipelgate tõrjest, kaitsealustest taimedest, kodusest meepuskari teost, jne.

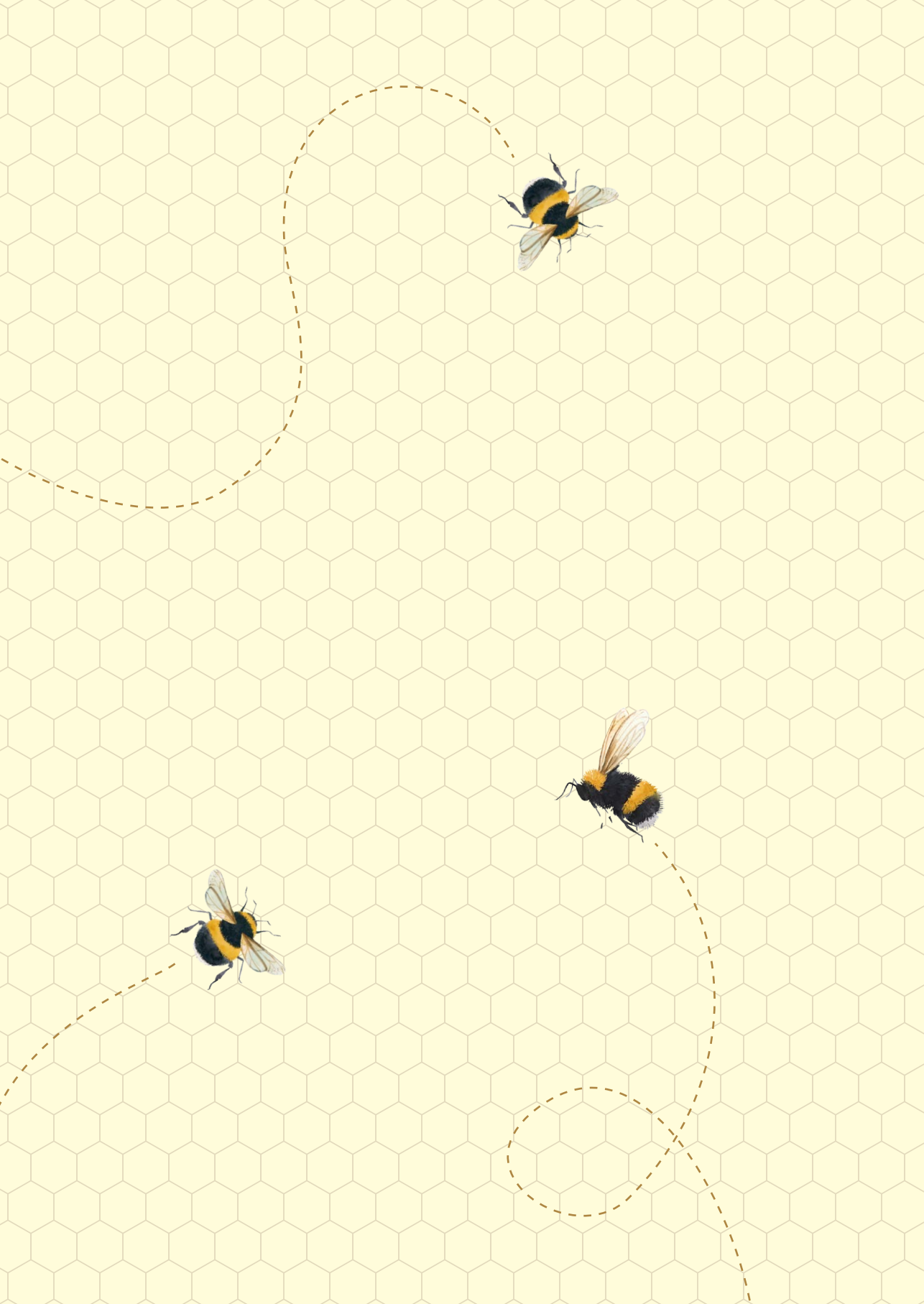
TÄNUSÕNAD

Kõigepealt tänan kõiki mesinikke, kes olid lahkelt nõus leidma oma kiirel suvisel mesinduse perioodil aega minuga rääkida ja ilma teie lugudeta poleks see raamat sündinud. Tänan kahte anonüümsust palunud mesinikku (sulgudes tekstis viitenumber) (1, 2); tänan teid, P.K. (3), H.H. (4), G.K. (5), E.P. (8), K.P. (9); tänan, Lui Remmelg (6), Taavi Väli (7), Jaan Langebraun (10), Jüri Mekšun (11), Mait Mardla (12), Enn Sildoja (13). Kõigi eelnimetatutega tegin intervjuu 2023. aastal. Tänan ka Jüri Lugus (14) ja Olvi Lugus (15), kellega tegin intervjuu 2024. aastal. Loomulikult tänan teid ka maitsvate meepurkide eest, nii palju erinevat mett polnud ma varem veel saanud.

Loomulikult tänan ka oma perekonda, kes oli nõus minuga intervjuude ajal kaasas käima, eriti Renatat, kes aitas intervjuude ajal sobivate küsimuste leidmisega, ja loodan, et lapsed Mere Õie ja Are Helbe, kes mõnikord tundide viisi pidid järjest mesilastest lugusid kuulama, said mesilastest hea ülevaate.

Raamatu tegemise idee eest tänan käesoleva raamatu keeleteimetajat Tiiu Varendit, kes intervjuude mustandlitereeringuid enne arhiveerimist toimetades ütles, et oleks suur rõõm, kui neid ka trükituna saaks lugeda, et nad ei jääks vaid arhiivi tolmu koguma.

Kuna raamat koosnebki mesinike lugudest, siis neid lugusid ei ole pandud kaldkirja ega ka jutumärkidesse, vaid viidatud lugude lõpus ülamärkega selle mesiniku eespool toodud numbrile, kellelt see teave pärineb.

MESINDUS KUI MESINIKU ELULAAD

Mulle hakkas see amet kohe meeldima. Sa oled oma aja peremees, sa elad looduse järgi nagu mesilasedki. Sa ei pea talvel kell seitse hommikul pimedas, peaaegu keset ööd hakkama kuskile pingi taha minema, ja kui pärast tagasi tuled, on jälle pime. See on ebanormaalne. Minu jaoks on see õiges tsüklis, ütleme nii päikese järgi elamine – suvel, kui on pikk päev, oled nagu mesilane, teed pika päeva. Hommikul kell kaheksa lähed, lõunavõileib kaasas, ja õhtul kell üheksa tuled metsast tagasi. Sa oled loodusega ühes, kogu aeg oled värskes õhus, see on luksus. Teen oma töö seal grupis ära, siis lähen vaatan natuke kaugemalt, mida nad just korjavad sel hetkel. Mul on päris palju pilte mesilastest erinevatel õitel. Vahel istun sinna kännu otsa, kuulan, et kägu kukub, mesilane sumiseb, päike paistab – maailma parim amet.¹⁰

Mesindusega tegelemine on selline rahustav, see on nagu mõnel kallastamine, aga minul on mesindus hobiks. On tarusid, kus ei tulegi mõnel aastal üldse mett, aga sa ikka tegeled nendega, teine aasta jälle tuleb. Siis õpidki kogu aeg midagi uut, mida teha teistmoodi, et paremaks saada.²

Mesindus on lihtsalt minu hobi, ma ei oska ilma selleta. Siin mõned küsivad, et mul pensioniaeg läheneb, aga ma ei mõtle selliselt. Mul on mesilased, ma lähen kuni surmani välja nendega, ma ei oska ilma nendeta. Nad on minu pereliikmed. Kodumesilane ongi ju aretatud inimesega koos olema. Ma naudin nendega olemist, kogu aeg mõtlen, kuidas neid aretada, suurendada, paremaks teha – ma elan nendega koos. Ma ei tee mesindust töö pärast, rahateenimise pärast, see on hobi, milleta ma ei saa, ja ta annab mulle nii palju tagasi.⁷

Teinekord olen võtnud tooli ja lihtsalt istunud mesilaste juurde ja vaadanud, kuidas nad lendavad tarru sisse ja välja. Ja see on mind aidanud. Mõnikord tahaks seda teistega jagada, aga telefoniga filmides ei saa seda edasi anda, eriti seda hetke, kui hommikul siin minu talu juures hakkab

päike metsa tagant tõusma ja tarudele paistma, siis on lend neil kõige intensiivsem.⁸

Mesindus on mulle elustiil, mitte peamine sissetulekuallikas. Mul on ikka põhisissetulekuallikas mujal, mesindus on kõrvalsissetulekuks. Ma olen ise ettevõtja, kellast kellani kuskil ei käi. Varem, kui ma veel kontoris käisin ja mesindusega tegelesin, siis mõtlesin, et teen selle mesinduse nii suureks, et see saab endale põhisissetulekuallikaks.³

Minu jaoks on mesilastega tegelemise juures kõige suuremaks teraapiaks see: mõtle, kui sa ikka lähed kevadel vaikse ilmaga sinililledle õitsemise ajal mesilasse ja õhk on lõhna täis su ümber. Meil siin Saaremaal on ju metsaalused lausa sinised sinililledest, massiliselt, neid on siin ka valgete õitega. Aga sinna juurde mee kevadine värske lõhn, sest nad ventileerivad seda ju tarust välja, see on nagu kaif. Sel ajal õitseb paju, see on ju tohutu nektariandja. Lilled õitsevad – sa lihtsalt nagu oleks ja istuks seal ja mõtleks... see on fantastiline, kõik see sumin... ilusaim asi, kus lihtsalt oled ja vaatled lilli ja mesilased lendavad – see on omaette kaif. Kõik see kokku loob sellise ilusa miljöö, kõik su meeled haaravad seda – silmad vaatavad, kõrvad kuulevad suminat, nina haistab kõiki neid lõhnu, kätega naudid kogu seda tegevust, mida sa mesilas teed... Mõtled, et kui vaid inimesed teaks, kui ilus siin on!⁷

Vanasti, päris alguses meeldis mulle istuda taru juures ja vaadata, kuhu mesilased lendavad. Eriti tore oli kevaditi vaadata, kuidas esimesed mesilinnud lendavad. Aga kuna nüüd on ühelt poolt mesilasi palju ja teiselt poolt ka tööd palju, siis sa ei süvene enam nii palju detailidesse. Ja suve lõpuks on nendest juba natuke isu täis ka.⁹

Meil on mõlemal hobi koguda savist kruuse, millel on mesilane peal. Viimati, kui üle lugesime, saime 221 tükki. Alguses sai neid nagu rohkem, aga nüüd vähem, kui aastas üks-kaks saad, on hästi. Me käisime varem väga palju igal pool välismaal rändamas ja sai kohe ekstra otsitud neid kruuse. Nüüd me enam ekskursioonidel ei käi, tuttavad toovad meile nüüd tasse, kui näevad kuskil. Mul [Jüri] on ka see filmitegemise haigus küljes, ma olen palju filme teinud mesindusest ja mesindamisest, mida ma Youtube'i postitan. Selleks on mul päris hea Sony kaamera. Selle haiguse sain külge, kui alguses rändasime naisega mööda Euroopat. Hiljem oleme väga palju koos Eesti mesinikega mööda Euroopat käinud mesindusõppe

ja koolitusreisidel, ka need reisid filmisin kõik üles^A. Ühel aastal võtsime osa kohe neljast reisist Euroopasse, aga seda oli palju, järgmise aasta jätsime vahele.^{14, 15}

Mesiniku pilguga ümbruse liigirikkusest

[Aga liigirikkusest oma ümbruses laiemalt?] See keskkond peaks olema ilus ja nauditav inimesele, kõik need kooslused ja kariloomad selles... sa lood ju enda ümber seda keskkonda, aga vaid siis, kui sa oled peremees oma maal ja peremees oma kodus, sest sa lood ju väärtust, mis jääb lõppude lõpuks sulle. See on ju su homme, see on su tulevik ja su järeltulevate põlvkondade oma. Sa ei saa tänast võtta, et võtad maksimumi sellest looduse asjast ja tulgu homme või veeuputus, nagu öeldakse. Sa ei saa niimoodi suhtuda. Inimene peab ju heameelt tundma elukeskkonnast, kus ta ise asub.⁷

Mulle on ka teised mesinikud öelnud ja ka ise võin öelda, et kui hakkad mesinikuks, siis hakkad loodust hoopis teise pilguga jälgima. Ma käin koeraga igal hommikul tiiru jalutamas ja siis vaatan, kas see remmelgas hakkab juba homme õitsema, kas see vaarikas läheb juba homme lahti – hoopis teise, professionaalse pilguga hakkad loodust vaatama.¹⁰

Mesilaste pidamise õnn pole seotud karvase ihuga

Olen küll kuulnud sellist ütlemist, et kellel on karvased jalad, sellel on hea mesilasõnn, kuid tegelikult ei vasta see tõele, see on selline naljaga pooleks öeldu. Eestis on ju palju naismesinikke ka, kellel pole karvaseid jalgu. Mulle endale seda pole öeldud, kuid räägitakse ikka.¹¹

[Mait] Räägitakse küll, et kellel on ihu karvane, sellel on mesilastega õnne. [Enn] See on muidugi legend, sest mesinduses loevad teadmised ja järjepidevus. Tüdineda ei tohi. Mesinduses on palju töid, mida kui sa seda täna ei tee, siis homme pole enam vaja teha. Eriti on see emade kasvatusel, kus mõnda tööd tuleb teha tunni täpsusega.^{12, 13}

A Guugeldades selgub, et mesinike hulgas on ta hüüdnimeks olnud „mesinike operaator Kõps ja tema abikaasa“, sest ta filmis mesinike väljasõite.

Mesindus ja kalendritähtpäevad

[Kas mingeid rahvakalendri kombeid ka tead mesinduses?] Ma pole vist nii kultuurne inimene, peab ausalt ütleva. Tööd ma teen küll, aga kultuurne ma väga pole. Mesinduses pole selliseid päevi, mida järgitakse, aga aian-duses on küll väga palju kindlaid päevi, mil vaadatakse, et oleks õige aeg. Mesinduses vaadatakse, et oleks õige ilm ja võimalused.⁹

[Kas on mingeid rahvakalendri tähtpäevi mesinduses?] Ei oska öelda, mesilastega pole midagi kindlat, kõik on muutuv. Mesilased käituvad, nagu ise tahavad, mitte nii, nagu sina arvad. Mesilaste elu käib kõik looduse jär-gi, tänavu näiteks oli puhastuslend juba 2. või 3. märtsil, mõni aasta tagasi oli see 10. aprilli paiku. Vahed on suured, kuidas see loodus parasjagu on.¹⁴

15

Isa oli selline, kes ütles, et esmaspäeval ei tohi uue põllutööga alustada. Ja siis ma imestasin, et ise ta vana kolhoosiesimees, et mis esmaspäev, pühapäeval ei tohi tööd teha. Ma ise sellest kinni ei pea.⁶

Mõned mesinikud vaatavad küll kuufaase, et kui oli lehepäev, siis ei tohtinud mesilasi tarus vaadata. Mina aga olen teaduse usku ja selliseid asju ei vaata. Ma ei karda mingeid vaime, inimest tuleb karta. Ma mingeid küünlaid ei pane kuskile, et hea meesaak tuleks. Mõnel inimesel on vaja sellist tuge, siis tema teeb. Mina lähtun loogikast, et kui eelmine aasta oli väga hea meesaak, õigemini nüüd viimased neli aastat on olnud hea saak, siis sel aastal on meesaak alla keskmise. Ei saa ju olla, et igal aastal on hea meesaak. Kui sõjas mürsk kuhugi kukub ja on teinud augu, siis hüppa sin-na auku ja sa oled kaitstud, sest seda pole, et mürsk kaks korda samasse kohta kukuks. Nii ka selle meesaagiga, et ei saa kogu aeg olla vaid hea saak. Mina olen selline, et kui kõik kasvab mul üle pea, siis teen nimekirja, kus on tööd tähtsuse järjekorras – seda on kõige esimesena vaja, seda on järg-misena tarvis teha ja nii edasi –, see on selline teaduslik lähenemine. Minul on põhisissetulek mesindusest ja ma pean ilma jälgima. Kui ikka vihma sa-jab, siis ma ei saa taru kallal olla, ma ei saa seda lehe või juure või õiepäeva vaadata. Minu tegemisi sätib ilm ja vaatan kogu aeg ilmateadet. Kui on ilus ilm, siis lähen mesilaste kallale, kui on vihmane, siis teen muid töid. Kunagi elas seal suvilate juures üks mees, kaukaaslane kuskilt Aserbaidžaanist. Me nimetasime teda omavahel musulmaniks, aitasime teda mesilasperedega.

Siis ta tuleb ükskord, mingi pütsik veega peal, ütleb, et see on püha vesi, ja pritsib seda mesilastele. Kuigi ta uskus seda Allahhi vist ikka rohkem.⁴

Me elame nüüd perega nii kiiret elu, et mingeid rahvakalendri tähtpäevi ei tähista. Kui ma juhtun raadiost kuulma või jääb silm peale kalendris, et kas oli või tuleb mingi rahvakalendri püha, siis olen selle peale mõelnud küll. Ka mesinduses jälgitakse ilma ja õitsvaid taimi ja mitte kalendritähtpäevi. Vanavanemad küll jälgisid tähtpäevi, et mingil kindlal ajal peab heina hakkama tegema. Minu vanavanema jutt oli, et ega masinaga võetud heina loom ei söö. Eks ju masinaga tehtud hein on teistsugune, ta saab ju nii palju muserdada, enne kui pakki ja rulli saab. Kui meie käsitsi ise tegime, siis oli rehaga vaalutamine ja kaarutamine, pärast saadudesse hangumine – siis on hein teistsugune.³

Kalendritähtpäevade järgi me töid mesilas ei tee, vaatame ilma. Näiteks kui hakkab vaher õitsema, siis hakkame kunstkärge^B sisse panema. Minu mamma on selle [Edda] Pauksoni usku, vaatab, et ahah, täna on pesupäev, ja siis peseb pesu. Aga mõtle, kui sa oled pesumaja omanik, vaatad Pauksonist, et oi, täna pesu pesta ei sobi ja paned näiteks kolmapäeval pesumaja kinni. Ei saa ju nii... ja kui sul on mitu inimest tööl, pead neile ju palka maksma, et selle [Kaja] Kallase valitsuse ajal hakkama saada.⁴

Mesinduses pole selliseid tähtpäevi, mille järgi midagi teha. No nagu see, et jaanipäevaks peab saunaviht olema tehtud – mis mõttes, mõnel aastal see leht alles kleepub, teine aasta on juba kollane. Töid peab tegema ikka looduse järgi, mitte kalendri järgi. Mesinduses on samamoodi, et kõik käib looduse järgi. Üks aasta on varane kevad, teine aasta hiline kevad, need on hoopis teised ajad siis.¹⁰

Nüüd on juurde tulnud see mesilaste päev, 20. mai. See sai alguse, kui Sloveenia mesinikud hakkasid viima lasteaedadesse – kas oli iga novembri teisel reedel? – mett, et propageerida meemüüki, et lapsed juba varakult mett harjuks sööma. Ega noored ju enam mett ei tarvita, mee müük on jäänud ka Eestis palju kehvemaks, kui ta varem oli. Meemüüki mõjutas ühelt poolt see, kui vahepeal hakkasid levima kõvad jutud, et Eestis mürgitatakse

B Kunstkärg on pärast II maailmasõda käibele tulnud venekeelne toortõlge (искусственная вощина) vahast kärjepõhjale. See tõlkelaen annab terminina selle materjali olemust ebatäpselt edasi.

rapsipõlde ja seepärast rapsimesi ei kõlba, on mürgine. Hirmutatakse ka, et võltsitud mett on nii palju. Eks teda ongi palju.^{14, 15}

Mesindus kui alternatiivtalundus

Me mõlemad, kui mesindusega tegelema hakkasime, käisime algul kõigil kursustel ja loengutel, mida Eesti Mesinike Liit üle vabariigi korraldas. Saime mõlemad ka mesinike kutsetunnistused. Tol korral mesindades polnud seda tunnistust vaja. Nüüd on mesinikele erinevad tasemed tehtud ja igale tasemele on omad kursused ja tunnistused. Eks selle tunnistusega saab näidata, et oled mesinik. Mesindust ei peeta aga sellegipoolest päris talutööks, sest kui me 2007. aastal tulime Eestimaa Talunike Keskliidu korraldatud üle-eestilisel konkursil oma taluga kolmandale kohale, anti meile nimeline majamärk, kus oli küll kirjas „Eesti parim talu“, kuid tunnistusele oli märgitud „alternatiivtalu”.^{14, 15}

Endisaegne laiapindne mesindus

Vanad mehed on siin öelnud, et vanasti oli igas talus aia ääres vähemalt paar mesitaru, harva, kui polnud. Ka ma ise mäletan, et lapsepõlves olid külades talude juures mesitarud. Nüüd on olukord teine, taludes ei ole enam mesilasi. Nüüd on läinud masstootmiseks – mesindus on koondunud ühe tootja kätte ja kogu küla ostab siis ühe käest.⁷

Vanasti olid siin piirkonnas pea igas talus mesilased. Veel 1970ndate algul oli mesilasepidajaid siin palju, aga siis hakati loobuma, sest mesilasi hakkas nii massiliselt hukkuma. Kadus mõttekus nendega jännata. Üks asi oli lest, aga peamine oli see, et põlde pritsiti igasugu nõmedustega. Siis ei vaadanud keegi pritsimise ajal, olid sul mesilased või mitte. Kui kolhoosis pritsimine oli, siis pandi mürgiprits hommikust õhtuni huugama, said kõik putukad, kes ette jäid. Ja nüüd avastataksegi vanades majades, et lakka on jäänud iidamast-aadamast mesindusasju. Nüüd siis on siinkandis minul ja sõbral mesilased ja linna poole minema hakates selle tee ääres ka ühel neli peret, kes isa pärandusena neid peab.¹

Mõned endisaegsed
isade ja vanaisade mesitarud
on leidnud täna kasutust hoovi
ruumielementidena ja mõnesse
on ka lillepotid sisse pandud.

Foto © Raivo Kalle, 2024.

Mesinduse ajaloost saab öelda, et vana Eesti korra ajal^C oli prestiižikas, et korralikul talumehel on aianurgas kaks või kolm mesiperet ja kindlasti ka kirikuõpetajal ja kooliõpetajal. See oli prestiiži küsimus. Sel ajal kasvas mesilasperede arv Eestis üle 100 000. Üle Eesti oli ka üksikuid tootmis-mesilaid, kes juba elatusid mesilaste pidamisest ja ma ise hiljem neid mesinikke kõiki ka tundsin ja teadsin. Siis tuli Saksa okupatsioon^D ja pärast sõda jäi mesilasperesid järele 20 000. Põhjuseid, miks Saksa ajal mesilaste arv langes, oli mitu: polnud sööta, polnud õiget hooldamist ja palju inimesi põgenes ära, mille tõttu jäi palju asju lohakile.¹²

Siis tuli „õnnis nõukogude periood“^E, mis tõi omakorda teistsuguse mesilaste pidamise. Kui toimus see ühistamine – oma talu põllumajandus-tehnika ja loomade, nt üks lehm ja siga põrsastega kolhoosi andmine –, siis mesilased olid erandid, neid ei ühistatud. See polnud ka teema, sest mesilasperesid oli taludes ju üks-kaks-kolm ja seda peeti hobiks, mis sa sellest hobist riigistad, aga põllumajandusloomad olid juba tootmine. Oma mesilasperede arv nõukogude ajal oli vaba, neid ei kontrollitud, kuid reeglina pidid need olema külanõukogus arvel. Ühesõnaga, kui sinu mesilaste pidamise peale tehti kaebus, alles siis tuldi ja hakati kontrollima, kui palju sul neid peresid on. Kui neid oli palju, siis liigitati see mittetõiseks tuluks, oli selline juriidiline mõiste vene ajal^F, ja see oli siis kuritegu.¹²

Mesinduse õppest Olustveres 1975. kuni 1994. aastani

Arknas lõpetati mesinduse õpe 1960ndate lõpupoole. Pärast Arkna kooli sulgemist tekkis Eestis mesinikuõppes suur tühimik. Alles siis, kui nõukogude ajal võeti Põllumajandusministeeriumi tööle vastav mesindusspetsialist, kelleks oli Virve Kulbin^G, hakati meil mesindust tõsisemalt arendama, näiteks avati Olustvere Sovhoostehnikumis^H mesinduse õpe.¹²

C Mõeldud on Eesti Vabariigi esimest iseseisvuse perioodi 1918–1940.

D Saksa okupatsiooni ja Saksa aja all mõtleb II maailmasõja aega 1941–1944.

E Siin ja edaspidi mõeldakse nõukogude aja (rahvapärased nõukogud) all Nõukogude okupatsiooni perioodi 1940–1991.

F Siin ja edaspidi mõeldakse vene aja all Nõukogude okupatsiooni perioodi.

G Virve Kulbin (1921–1999) oli 1972–1978 ENSV Põllumajanduse Ministeeriumi Aianduse Peavalitsuse (mesinduse) osakonna juhataja.

H Esimene lend mesinikke lõpetas 1975. ja viimane lend 1994. aastal.

Esimesed Olustvere lennud olid keskkooli baasil ja nende hulgas oli palju neid, kellel oli juba enne kooli kuskil kolhoosi või sovhoosi mesilas eelpraktika tehtud. Kuigi Olustvere kooli astumisel nõuti ka, et sul oleks juba suunamine, kuhu pärast lõpetamist pidid kolmeks aastaks tööle minema, siis tegelikult see suunamine ei toiminud. Ikka otsiti ise endale töökoht viimase kursuse ajal ja siis kool suunas sinna, kuhu sa tahtsid. Siis oli ju palju neid kolhoosi ja sovhoosi mesilaid, kuhu tööle sai.¹²

Kõikidest Olustvere esimestest lendudest ja ka hilisematest käisid mul siin mesilas kooli poolt suunatud praktikandid. Aga ma võtsin praktikale rohkem poisse, sest lamavtarud on ju rasked tõsta. Aga oli siin mul ka üks selline tüdruk, et kui ma ütlesin talle, et tüdrukud ei jaksa taru tõsta, siis ta ütles: „Mis jutt see on!“, lõi rinna ette ja vaatas mulle otsa ja tõstis taru ja polnud tal häda midagi. Ta sai pärast kooli Kehtnasse mesinikuks ja oma mesila, kuid ei saanud seal hakkama ja mesinikuks ta lõpuks ei jäänudki. Kaks praktikanti kukkusid mul praktika ajal aga koolist välja, sest ütlesid otse, et ei taha seda tööd teha. Kokku on siit läbi käinud 64 praktikanti ja nendest jäid mesinikuks vaid 10. Põhjus, miks nii paljud mesinikuks ei jäänud, oli selles, et hiljem hakati kooli võtma põhikooli baasil õpilasi ja nende eesmärk oli Olustvere kooli minemisel eelkõige see, et sinna kooli sai lihtsalt sisse ja seal sai tehnikumi keskhariduse omandada.¹²

Noored on nüüd Olustvere koolis seda ametit õppinud, aga kelle isa või vanaisa oleks olnud varem mesinik, selliseid ei meenugi kohe Saaremaalt – ma ei teagi siinkandis Saaremaal-Muhumaal nimetada kedagi, kes oleks mitmenda põlve mesinik. Kõik, kes on alustanud, on tundnud ise selle mesindusesoone ära. Vene ajal oli kolhoosimesilaid ka ja need mehed, kes seal töötasid, on nüüd kõik vanad mehed, aga nende lapsed pole enam mesindust jätkanud. Siinse kolhoosi mesila võttis üle minuvanune ja tal on ka praegu kuskil 150 peret. Ta tuli sõjaväest¹ ära, läks Olustvere kooli ja on siiamaani mesinik. Ka tema ütleb, et ta ei oskagi ilma mesilasteta elada, ta on tundnud oma ala ära.⁷

I Mõeldud siinkohal Nõukogude armee kohustuslikku ajateenistust.

Endisaegsed mesilapassid

Vene ajal andis veterinaarteenistus mesinikele välja veterinaarpassid, mis eeldas, et mesila oli veterinaarametis registreeritud. Selle passi alusel sai osta 10 kg suhkrut mesilaspere kohta ka siis, kui teistele oli suhkur vaid talongidega saada. Kui toimus riigipööre^J, siis oli null toetust ja need, kes olid mingigi suhkrugaru endale soetanud, elasid selle raske aja üle. Ka meil oli suhkrugaru kogutud, sest siis liikus sellist nn praaksuhkrut, mis oli kas kuhugi ladudesse seisma jäänud või kuskil laos niiskust saanud või katkistes kottides – seda saime kokku osta. Mesilastele ju selline suhkur sobis, aga seda praaksuhkrut oli raskem käidelda, ta oli ju kohati juba tükki sulanud.¹²

Vene ajal pidid eramesilate pidajatel olema mesilapassid^K. Need olid sellised vihiku moodi ja umbes A5 suurusega. Sinna pandi kirja kõik sinu mesila andmed. Mäletan, et minu isal [Jüri] ja ka minu isal [Olvi] olid need, kuid tol korral selle sisusse ei süüvinud, polnud huvi. Kui me ise 1980ndatel mesilastega tegelema hakkasime, siis enam selliseid passe ei nõutud.^{14, 15}

Kuidas algas Põltsamaal korpustarude ja itaalia mesilastega mesindamine

Kust aga itaalia mesilased ja korpustarud algul Põltsamaale said... Nimelt Põltsamaa ETKVLs^L töötas kunagi mesinikuna mesinduse korüfee Arak Elmar. Ta tegi kõiki eksperimente mesilaste kasvatuses. Ta oli selle poolest huvitav mees, et tema ei kartnud teistele oma vigadest ja prohmakatest rääkida. Kui ta midagi valesti tegi, siis ta rääkis, mis tulemus sellel oli. Elmar Araku^M ajal oli Põltsamaa Eesti mesinduse tsentrum, kui nii võib öelda, ja tema õpilasi on siit üle Eesti laiali läinud. See mesinike põlvkond, kes mind koolitas, kordas kogu aeg, et Arak Elmar ütles nii ja Arak Elmar ütles naa. Ta oli soomepoiss ja käis Soomes punaste vastu võitlemas. Ja tänu nendele Soome sidemetele ja soome keelele smugeldati itaalia mesilasi talle siia juba nõukaajal. Tuttavad töid mesilasemad taskus karbi sees

J Selle all mõtleb Eesti taasiseseisvumist.

K Neid andis välja piirkondlik veterinaariaosakond.

L Täisnimetus oli ETKVL Põltsamaa Põllumajanduskombinaat.

M Elmar Araku eluaastad olid 1918–1989.

Eestisse ja need anti talle Tallinnas üle. Elmar Arak oli ka esimene Eestis, kes võttis 1970ndatel kasutusele korpustarud ja hakkas juurutama nendes mesilaste pidamist. See näitab, et Arak oli nii omast ajast ees, kõike ta katsetas ise, et kuidas nendes korpustes ületalve hoida jm, sest väliskirjandust polnud ju saada. Ta mõtles välja korpuse, mis on kümneraamiline ja Ferrari kõrgusega, aga Ferrari raamist pikem.¹¹

Kutselise mesiniku tööst nõukogude ajal

Nõukogude ajal seisis konkreetset mesilad, nii kolhoosi, sovhoosi kui ka metsamajandi omad, üleval konkreetse mesiniku initsiatiivil ja see oli asjatundja mesinik kõiges, mis mesindusse puutus, alustades metalli ja puutööst, mida oli mesilas vaja teha, lisaks ka bioloogias ja kogu korjemaade^N teemas. Üldreeglina olid mesinikud siis autonoomsed, sest ülemused ei osanud neid kamandada. Ma olen igal pool koolitustel naljaga öelnud, et mesinik oli nõukogude võimu ajal kapitalistlik ettevõtja, sest mesilased olid juriidiliselt sel ajal ju töölised ja mina ettevõtja. Eks loomulikult oli tol ajal ka kaadriga probleem, polnud võtta oskustöölisi ja mõni metsamajandi mesila jäigi kiratsema selle tõttu, et polnud korralikku mesinikku.¹²

Endisaegse Adavere sovhoosi mesila ja selle likvideerimine

Pärast sõda moodustati Eestis riiklikud aianduse-mesinduse trustid, kus oli kohustuseks mesilasperede pidamine ja need olid sovhooside tootmismesilate eelkäijad. Neid truste majandati ja juhiti kõrgemalt poolt ja mesilased olid siis vajalikud eelkõige aiakultuuride ja põllutaime tolmeldamiseks, tootmismesindust siis veel ei olnud. Vene ajal tehti ka naljakaid asju. Põltsamaa lähedal oli Adavere Nädissovhoos ja seal oli oma mesila. Seemnekasvatuse agronoom oli seal Adolf Niglas^O ja tema laskis pitsida

N Siin ja edaspidi mõeldakse korjema all maa-ala, mis ümbritseb mesilat ja millel kasvavad nii mett kui õietolmu andvad korjetaimed.

O Adolf Niglase eluaastad olid 1915–2010.

sovhoosi punase ristiku seemnepõldudele suhkrulahust^P. Punase ristiku peale ju mesilane ise ei lähe ja siis arvati, et kui mesilane läheb suhkrulahust taime pealt sööma, siis tolmeldab ka ristikut.¹²

Lapsepõlves sain ma väga harva mett maitsta, ainult kui isa kuskilt tõi. Üks meeldejäädv sündmus oli, kui isa võttis mind Võrtsjärve äärde kaasa ühe tuttava juurde, kes oli mesinik, ja tema tõi lauale suure liua või vaagnatäie kärjemett, päris huvitav kraam oli. Seal algas minu esimene armastus mee vastu. Siin kõrval Adavere sovhoosis oli ka mesila, aga seal ma mett ei saanud, sest seda toodeti siis suht vähe ja see mesi läks kuhugi ära, kuhu, ei oskagi öelda.¹¹

Mesinikuks saamine on individuaalne, mõni peab mesilasi 30 aastat, aga ikka ta ei jaga seda süsteemi. Mesinikuks õpid eluaeg, see on peas kinni, kas sa mõistad neid või mitte. Oli olemas kunagi korralik Adavere sovhoosi mesila^Q ja erastamise ajal jagati see kolme, viie taru kaupa laiali. Põhiliselt said need, kes olid pumba juures, aga ise mitte midagi mesindust ei jaganud ja põhimõtteliselt hävitati see mesila ära. Ja siis hakkasid need inimesed muudkui mind kutsuma enda mesilaste juurde, et tule vaata ja tule aita. Käisin ühe juures 10 aastat, kogu aeg juhendasin, ja ta ei saanudki aru, ei mõistnud seda asja. Aeg-ajalt ta toppis tarud liiga kõrgi täis ja siis tuli vahakoi^R sisse. Ma ei mõistnud, kuidas sai vahakoi tulla, mesilased on ju sees, kuidas see võimalik on. Aga ta oli suvel soojaga taru tühjasid kõrgi liiga täis toppinud, siis muidugi tuli. Üks võtab seda mesindustasja kohe lennult, teisele seleta kasvõi sada korda, aga ta ikka vahib ega mõista, mis see pere siis tahab või ei taha.¹⁰

P Ajakirjast Sotsialistlik Põllumajandus, 1949, nr 1 lk 55 leiab järgmise lõigu: „Punase ristiku seemnesaagid on Eesti NSV-s teatavasti võrdlemisi madalad; nimetatud kultuuri seemnesaakide tõstmiseks peeti teistes liiduvabariikides saavutatud heade tulemuste põhjal vajalikuks laialdaselt teostada mesilaste dresseerimist lendluseks punase ristiku õiteile.” Mesilasi dresseeritakse, kui soovitakse, et mesilased tolmeldaksid selliseid taimi, millele nad ise ei lähe. Selleks kasutatakse ka võtet, kus söödanõu pannakse tarru ja sinna sisse suhkrulahus selle taime õitega, mida tahetakse tolmeldada.

Q Adavere sovhoos nimetati 1961. aastal ümber näidissovhoosiks. 1981. aastast kandis nime V. I. Lenini nimeline Adavere Näidissovhoos. Likvideeriti 1990. aastal.

R Vahakoi ehk kärjekoi ehk kärjeleedik on Eestis esindatud peamiselt kahe liigiga – suur vahakoi (*Galleria mellonella*) ja väike vahakoi (*Achroea grisella*). Koi vastsed toituvad peamiselt mesilaste vahas leiduvatest toitainetest, õietolmust ja nukukestadest. Enamasti kahjustavad kõrgi kärjehoidlates, aga tungivad kärgedesse ka nõrgemates mesilasperedes.

Pilk ühe mesiniku mesilamaja töönurka. Selles mesilamajas toimub mee käitlemine, kõik meekärgede tööd, vahasulatuse eelsed tööd ja kogu inventari ja tarutarvete hoiustamine.

Foto © Raivo Kalle, 2023.

Endisaegse metsamajandi mesilad ja nende likvideerimine

Kuid ega me naisega mesinikutööst algul ikka ära ei elatunud ja võtsime endale ka loomad, keda pidasime seitse aastat. Metsamajandis suhtuti pehmemalt sellesse, et sul oli loomi üle normi, ja meil oligi vahel kaks lehma. Siis aga, kui mesindus nii suureks kasvas, polnud enam loomadega vaja tegelda ja meid hakkas mesindus toitma. Naisega kahekesi mesindasime Porkuni Metskonna mesilas pea 30 aastat, siis lahkusin töölt ja

hakkasin eramesinikuks. Metsamajandi mesila andsin üle noorele mesinikule, kes oli varem siin koolipraktikal olnud. Ta oli eelviimane praktikant, kes Olustvere koolist meile saadeti. Kuid ta ei saanud hakkama, nägi, et see mesindus läheb tal käest ära ja pani siit jooksu, läks Saksamaale lehma ja seatalitajaks ja keegi ei saanud teda enam sealt kätte. Ja aasta pärast minu lahkumist likvideeriti Eestis üldse metsamajandite mesilad^S. Täna asub kunagine metskonna mesilamaja Laululinna külalistemaja krundil ja on lagunenud.¹²

Varem peeti mesinikuametit prestiižseks ja üksteisesse suhtuti austuse ja lugupidamisega. Metsamajanduses näiteks püüdsid juba kõik, ministri tasemelt alates viljelda selle tsunfti või kogukonna meeoleolu. Tänapäeval ju räägitakse, et kogukond viib asja edasi, eks see siis metsamajandussüsteemi ajal õnnestus. Kõik majandite mesinikud võeti aastas kokku, olime tuttavad ja suhtlesime omavahel. Niinimetatud kaadrisse suhtuti inimlikult. Mis oli selle tulemuseks? Tulemuseks oli see, et meie töönäitajad olid kaks korda kõrgemad kui kolhoosi-sovhoosi mesilates.¹²

Ma olen hiiglama pika aja mesinik olnud ja ütlen, et mesinduses oli nõukogude ajal demokraatia suurem. Mesinikud olid ise nii autoriteetsed, et leppisid korjealade jaotamise omavahel kokku. Metsamajandis toimus jaotamine tol ajal kahte moodi: nii majandisiseselt^T kui ka väljaspool oma majandi piire. Metsamajandis üldreeglina suurt põllumajandust polnud, aga suurmesinduse perioodil käisime ka rändamas. Viisime suveks grupid isegi 50 kilomeetri kaugusele korjele. Kogu uute korjealade otsimine toimus mesinike initsiatiivil ja kõik need pidi ka kooskõlastama.¹²

Uute alade valikul hindasime korjeala produktsiooni nii visuaalselt ehk silmaga nähtavalt kui ka tegelikult. Tegelikult kindlakstegemiseks kasutasime testimist. Testperioodil viisime kolm-neli viis peret üheks hooajaks, kevadest sügiseni, sinna. Korraga testiti mitut ala, siis sai võrrelda, kus hakkas mett tulema ja kus ei hakanud. Oli ka juhtumeid, kus mesilaspere suri suvel uues kohas nälga.¹²

S Mesilinnu talu pargis asub täna mälestusmärk „Porkuni metskonna mesila 1963–2001“.

T Rakvere Metsamajandis oli kaks mesilat – Porkuni Metskonnas ja Roela Metskonnas.

KUIDAS PIIRITLEDA MESILASTE PIDAJAT JA MESINIKKU

Juba kadunud mesinik ja minu õppejõud Herman Talts^U, kelle esimene raamat ilmus juba 1960ndatel, tõi välja, et ühed on mesinikud ja teised on mesilaste pidajad. Seda piiri, kes on mesilaste pidaja ja kes on mesinik, on püütud paika panna tarude arvu järgi, aga see pole õnnestunud, sest see on ähmane piir. Üheks kriteeriumiks on minu arust see, et mesinik on pikalt vana kogenud mesiniku juures õppinud. Kui käia vaid igasugustel lühikestel koolitustel, siis sellest ei piisa.¹²

Mesiniku ja mesilaste pidaja vahelist piiri tarude arvu alusel määrata ei saa. Näiteks kui ma nüüd pensionärina tõmban oma mesila koomale 30–40 pere peale, ega ma siis sellepärast mesilaste pidajaks ei muutu, sest erialane teadmine mul ju kuhugi ei kao. Kindlasti ei olene see ka taru tüübist, sest võin öelda, et lamavtarudega on võimalik hästi majandades saada sama palju mett kui korpustarudegagi. Mesinduses tegutsetud aeg pole ka kriteeriumiks, sest kui kuuled kellegi kommentaare või küsimusi, kes võib olla ka 30 aastat mesilasi pidanud, siis hakkab neid kuuldes piinlik, kuid teine seal kõrval võib viie aastaga endale asja selgeks teha. Mesiniku ja mesilaste pidaja vahe tekib minu arvates sellest, kuidas keegi mesilasi peab ja hooldab ja kui palju ta mesindusse panustab. Tähtsaimaks kriteeriumiks pean seda, et mesinik on võimeline mesilasemasid ise kasvatama ja on kõik mesinduses olevad protsessid ise otsast lõpuni valmis teinud. Kui seda oskust pole, siis ta on mesilaste pidaja.¹³

Kui võrrelda esimest Eesti Wabariiki^V ja neid, kes nõukaajal mesindasid, siis nendel aegadel oli väga-väga palju neid, kes olid mesilaste pidajad, mitte mesinikud. Need on kaks erinevat terminit. Vahe on see, et mesilaste

U Herman Taltsi eluaastad olid 1908–1978.

V Mõeldud on Eesti Wabariigi esimest iseseisvuse perioodi 1918–1940.

pidajal on kuskil aianurgas tarud. Püüab mõne sülemi kinni ja paneb tarru. Aeg-ajalt võtab ka mett ja kui vaja, siis sügisel ka toidab neid natukene, ja kui ta on natuke hoolsam, siis ta teeb ka lestatõrjet.¹¹

Vana meister koolitab noore selli meistriks

Minu mesinduse staaž sai alguse, kui nii võib öelda, juba 12-aastaselt. Ema ostis mulle siis väikese paarikilose järelsülemi^W. Järgmisel aastal ostis ema mulle Põltsamaa mesinikult Elmar Arakult juurde veel kaks peret. Nii et 1952. aastaks oli mul kokku juba kolm peret, kes ka sülemeid andsid, ja nii see mesindus minema hakkas. Kooli kõrvalt hakkasin ka Araku juures abitööliseks käima. Huvi mesinduse vastu oli suur ja läksin põhikooli baasilt Arkna mesinduskooli^X. Kooli sissesaamise eeltingimuseks oli, et oleks läbitud eelpraktika. Pidi juba enne olema paar-kolm aastat mesinduskoigemust, näiteks oldud kuskil kogenud mesiniku juures n-ö jooksupoisiks. See oli siis mul Elmar Araku juures tehtud. Ega mul seal mesinduskoolis midagi suurt õppida polnudki. Õppejõuks oli Herman Talts, kes oli küll hea õppejõud, kuid mitte suurem asi mesinik. Me saime temaga hiljem hästi läbi ja käisin kõikidel tema juubelitel.¹²

Siis vaatasin, et haridust on ikka vähe ja läksin Olustverre, kus õppisin ühe aasta agronoomiat, kuid see ikka ei sobinud mulle ja otsustasin pooleli jätta ja minna Luua Metsanduskooli^Y, kuhu sain kohe teisele kursusele. Minu eesmärk oli ühendada metsamajandus ja mesindus. See oli tol ajal utoopia, aga see oli minu unistus. Tihemetsa tehnikum oli pärast sõda üleliidulise alluvusega, see tõi kooli lõpetajatele probleeme, sest neid hakati pärast lõpetamist kooli poolt ju kuhugi laia Venemaale tööle suunama. Siis hakati leiutama igasuguseid konkse ja trikke, et Eestimaale saaks jääda. Kui mina 1950ndate lõpul lõpetasin, siis see suunamine enam nii range polnud.¹²

W Selle all mõeldakse, kui mesilasperest tuleb pärast esimest sülemit mõne aja möödudes ka teine või isegi kolmas sülem.

X Mesindusõpe kestis seal ühe aasta, 1. novembrist kuni 15. oktoobrini. Esimene lend mesinikke lõpetas selle 1940. aastate lõpul.

Y Tol ajal kandis kool nime Tihemetsa Põllu- ja Metsamajanduse Tehnikumi Kuremaa filiaal.

Sain pärast tehnikumi kuidagi Porkuni Metskonda abimetsaülemaks. Kuid minu unistus ühendada metsamajandus ja mesindus jõudis lõpuks ka Rakvere Metsamajandi direktorini^Z ja talle see mõte meeldis. Porkuni Metskonda tehtigi 1963. aastal esimene Eesti metsamajandi mesila ja mind pandi kohe sinna mesinikuks. Aga sellega ma mõjutasin kogu hilisemat metsamajandite tegevust, sest järgnevatel aastatel loodi igasse metsamajandisse oma mesila. Suurt rõhku pandi kohe ka mesilahoonete rajamisele. Mesinikuks saades võtsin ka oma naise enda juurde tööle, algul abimesinikuks, pärast juba mesinikuks.¹²

Õnnelik juhus viis mesilastega kokku

Lugu algas niimoodi, et ma pärast põhikooli ei osanud midagi tarka peale hakata ja läksin puusepaks õppima, aga üsna algul sai selgeks, et see pole ikka minu eriala. Eks nende asjadega on nii, et õpid küll, aga kõik asjad sulle ikka meelde ei jää ja alles hiljem hakkad mõtlema, et mis see nüüd oli, või siis tulevad küsimused hiljem. Lähed ja kuulad loengut, aga kõike ei oska küsida ja siis hiljem tulevad küsimused, kui hakkad peas läbi mõtlema. Kool vedas mind linna ja hiljem jäin sinna ka elama. Nii et kui kool läbi sai, läksin hoopis puukooli pookimist õppima. Ja pookimise kõrvalt näitas aednik mulle ka mesilasi. Oli veel lausa nõnda, et nendel olid mesilased vana mesipuu sees, kus oli selline klaasist sein^{AA}. Mesilased olid tegelikult metsikud, polnud tõupuhtad. Ja ma ei saanud aru, kus see lennuava oli, sest neid sealt väga palju ka välja ei lennanud, ja seisingi lennuava ees ning sain suraka huulde. Huuled läksid nii paiste, nagu oleks botoxit täis süstitud. Sealt see mesindusega tegelemise palavik mulle tuligi. Hakkasin pärast seda mööda metsi käima ja otsima endale mesiperesid. Sülemid lähevad ju metsades suurte vanade haavapuude sisse. Seal, kus ma elasin, oli kõrval üks vanem mesinik ja ma teadsin, et temal läksid sülemid kogu aeg metsa poole. Nii et midagi seal metsades pidi olema. Tegin siis suhk-rusiirupi lahuse ja panin õitsvate taimede juurde, kus võis mesilasi olla,

Z Direktoriks oli sel ajal Simo Nõmme (1925–1996).

AA Arvatavalt oli tegu Tartu taru tüübiga, kus oli kolm soojustatud välisseina ja taru vasakpoolses otsas oli suur otsaluuk (43×35 cm), kus asus klaasiga vahelaud e aken. Taru pesaruum mahutas 12 pesaraami.

proovisin neid meelitada, et aru saada, kust nad käivad. Mingi mesilane käis mul seal siirupit söömas, aga see polnud meemesilane, see oli mingi väiksem versioon. Sedasi ma kahjuks endale mesilasi ei saanud. Lisaks käisin ma mööda puuõõnsusi neid otsimas. Vaatasin, kas puu sees on auk ja kas seal võib pesa olla.⁹

Mesinduse juurde sattusin lihtsalt nii, et viisin ühele mammile Põltsamaa lähedale küttepuid. Ta ütles, et raha ma nagu ei tahaks sulle anda, aga kuule, mul on siin vanad mesipuud ja suitsik ja näovari ja raamid tarudes, ehk võtad need, äkki oled kunagi mesilastest huvitatud. Ma ei teadnud sel ajal mitte midagi mesilastest. Elasin siis Põltsamaal vanemate juures ja ükspäev naabrinaine jooksis, et kuulge, mul tuli heki sisse tohtu suur sülem, ma näen, et teil on mesipuud olemas, äkki püüate selle sülemi kinni. Mina ei julgenud midagi teha, ütleme nii, et olin loll kui lumelabidas sel ajal mesinduses. Isa siis helistas ühele tuttavale, kes tuli ja aitas selle sülemi kinni püüda. Kusjuures tuttav ütles, et see oli kaheksa kilone sülem, et kaks sülemit on kokku läinud. Ta pani siis need mesilased tarusse. Mina vaatan, ilusad, mesilased lendavad kenasti sisse-välja. Need olid sellised kollased, itaalia tõugu. Siis oli mul muid tegemisi ja ükskord isa tuleb, et kuule, Jüri, peaks mesilasi vaatama, nad ei lenda tarus enam. Ise ma tookord ei julgenud tarusse sisse vaadatagi ja kutsusime ühe tuttava vaatama. Teeme taru lahti – mitte ühtegi mesilast sees ja kõik need Eesti taru^{AB} 25 raami olid triiki tuimalt mett täis. See oli väga suur kogus ja sellest meest jagus meile perega paariks aastaks ja jagus ka jagamiseks. Ilus kuldne mesi oli ja hästi lõhnas. Ma olen tagantjärele oma kogemustele toetudes nüüd analüüsinud, et seal võisid olla paarumata emadega sülemid ja seal võis isegi kolm sülemit koos olla tookord. Kui aga sülemid tarru kokku panna, siis toimub emade vahel võitlus ja tugevam võidab. Ilmselgelt võis see ema siis paarumislennul kaduma minna. Lisaks juhtus see sülem tulema just vahetult enne pärnade õitsemist ja tol aastal olid ilmaolud pärna korjeks soodsad ja tuligi meeletu korje. Pere lihtsalt hääbus ära pärast meekorjet. Pärn muidu ju igal aastal mett ei anna.¹¹

AB Eesti taru on lamavtaru tüüp, mis töötati välja Eesti mesinike kollektiivi poolt ja mille tegemise õpetused ilmusid trükis 1929. aastal.

Töökoht andis mesinikuameti

Mesindusega tegelen juba ammu, tööraamatusse kanti sisse 1. märts 1988, mil läksin ühte kolhoosi mesinikuna tööle. Me olime kahekesi, vanem mesinik oli juba enne seal tööl olnud. Aasta algusest kuni lõpuni – kevadest sügiseni – nägin tema kõrval selle töö kõik ära. Kõigepealt käisime tema mesilagrupi juures ja siis tulime minu mesilaste juurde – nii kogu aasta. Järgmine aasta siis tegin mina üksinda ja ta minu grupi juures enam abiks ei käinud. Pärast kuulsin külavahel jutte, et vaata, temale vist istub see amet.¹⁰

Sõber julgustas mesilasi pidama hakata

Ma olen mesilasi pidanud juba 20 aastat ja olen ka Eesti Mesinike Liidu liige. Mul on nii 24-raamiseid tarusid kui ka väiksemaid. Hakkasin mesilasi pidama, kui siia naisega elama tulime. Naise onu oli ka mesinik, kuid temalt ma mesindust ei õppinud. Õppisin sõbra käest, kes oli minu klassis mu pinginaaber, kelle isa oli mesinik ja siis oli ka tema mesinik pärast, tema käest õppisingi. Mesinikust sõbral on linnas pood, nemad müüvad seal oma mett väga palju, tal on palju mesilasi.²

Ma ise hakkasin nende mesilastega jändama vanas eas, varem mul neid polnud, vast kümme aastat tagasi sai nad võetud. Enne endale mesilaste võtmist sai hulk aastaid siinsamas sõbra juures abiks käia, tal on mesilasi rohkem, vast paarikümne taru ümber. Tema soovitusel hakkasin ka ise pidama, erilist eesmärki mul nende võtmiseks polnud. Mul polnud isegi mingit mesindusinventari endal. Ta ütles, et kaua sa siin tolgendad, võta endale ka taru. Ta andis mulle esimese taru ja esimese pere. Tema käest sain ka mesinduse kohta teadmisi, sest ega siis suu kinni ei püsi, kui taru juures oled, siis ikka küsid ja tema räägib. Tal endal on paarkümmend aastat või isegi kauem mesilased olnud, aga ta on minust noorem. Alguses lappasin ka mesindusraamatuid, aga nüüd väga harva. Mul endal üks on ja see raamat mulle kingiti. Eks mõne tarkusetera sealt olen ka saanud.¹

Vanemad või vanavanemad andsid tõuke mesilasi pidama hakata

Isa oli mul kolhoosi mesinik ja on mesinik tänaseni. Ma mäletan, et vanaisa pidas ka mesilasi, aga kas enne teda ka, seda ei tea. Mina registreerisin ennast ametlikult FIEks, aga isa juures mesilas koperdasin juba varem kogu aeg tööd teha. Nii et traditsioon on edasi läinud.⁴

Meie suguvõsas on mesilasi peetud üle saja aasta. Minu vanaema ema ja isa pidasid mesilasi ja ka vanaema vanaema pidas mesilasi; tema oli väidetavalt esimene, kes sinna talusse mesilased tõi. Mina võtsin selle mesila üle oma vanaemalt ja meil on mesilaste pidamise traditsioon päris pikk. Ta jäi lõpus selle mesindusega üsna kehvaks ja perede arv oli ka lõpuks väike. Ma ise olen mesindust Olustveres õppinud ja peamise mesindustarkuse sain ma ikka koolist. Olin liiga väike, et vanaema kõrval taru juures olla, et temalt teadmisi saada. Olen ka raamatuid lugenud, nt legendaarse mesiniku Evald Übi^{AC} raamatuid ja ka Galina Allese^{AD}, kes oli mesindusteadlase Paul Allese^{AE} abikaasa, raamatuid.³

[Jüri] Isa oli mul mesilaste pidaja ja ma sain mesindusega tuttavaks juba lapsepõlves. Isa pidas metsikuid mesilasi ja paljundas neid sülemitega. Tal oli kuskil paarkümmend peret. [Olvi] Ka minu isa pidas mesilasi, kuid tal oli vähem, vast 10–15 peret. [Jüri] Oma mesinduse alguseks pean seda, kui isa kinkis mulle 40. sünnipäevaks 1986. aastal esimese pere koos taruga. Siis hakkasin selles peres ise mesilasi paljundama. Kui isa ise oma mesilased aastaid hiljem ära likvideeris, siis käisin ja võtsin tema viimased kolm-neli peret koos tarudega ka endale. Need olid väikesed lamavtarud, üks on veel praegugi alles ja kasutan seda aiakaunistuseks, panin sinna sisse veel ka lilled pottidega. Olin tol ajal hobimesinik ja kas oli kokku kõige rohkem 10 peret? Mesindasin lamavtarudes.^{14, 15}

Mul on mesipuid neli-viis-kuus, alla kümne alati. Mahemesinik pole ma kunagi olnud ja kuhugi põllumajandusregistritesse ma neid ka lisanud pole. See mesindus on olnud meil kogu aeg kõrvalharrastus. Juba vanavanaisa pidas mesilasi ja vanaisa pidas mesilasi.⁶

AC Elukutselt matemaatik, sündinud 1945.

AD Galina Allese (Alles) eluaastad olid 1922–2001.

AE Paul Allese eluaastad olid 1921–2009.

Mesilastega majandamine annab vabaduse

Kuigi mu vanaisa oli mesinik, siis ma ise pole teda näinud ja tema ei mõjutanud minu otsust. Kuidas ma mesinduse juurde sattusin... Ma olen praktiliselt kogu oma elu olnud kodune ja siis ma tundsin, et ma pean millegi selisega tegelema, mis ei klammerda mind 100% koju kinni. Mesilased saavad hakkama ise ka nädala, hädapärast kaks, isegi kuu... Kutsetunnistuse sain ma Olustverest, õnneks oli sel hetkel vaid kaugõppevorm, päevast polnud. Kui ma mesilastega alustasin, ütles perearst, et ma olen suhteliselt allergiline mesilaste suhtes, ma paistetan üles. Tema ütles, et parem, kui sa selle tööga ei alustaks. Mina vastasin, et ma olen nüüd Olustvere koolis seda õppinud ja ma ikka tahan selle tööga tegelema hakata.⁸

Pereliikme eeskujul võeti endale mesilased

Ma alustasin mesinikuna 1991. aastal, vene ajal ma mesinik pole olnud. Ma pole mitte kusagilt mesindust õppinud. See sai alguse sellest, et kui minu vend abiellus, pidas tema äi Kuressaares mesilasi. Ja siis võttis vend ükskord ühe sülemi äia juures puu otsast alla ja pani tarru ja tegi korda. Vaatas, et see meeldib talle ja ta tahaks endale ka ühte peret. Ta küll õppis algul hoopis teist ala, aga tundis hiljem ära, et mesindus on see, millega ta tahab tegelda ja tegeleb siia maani. Samamoodi alustasin siis ka mina. Küsisin vennalt ühe pere, et tahan ise ka proovida, ehk järsku hakkab mulle ka meeldima. Võtsin selle ja viisin taru metsa ja hakkaski meeldima. Järgmisel aastal oli juba kaks peret ja siis ülejärgmisel juba neli peret, siis kaheksa, siis juba 16 peret, siis 32 ja siis juba ligi 50. Siis oli tarude arvukuse tõus juba väiksem, aga iga aasta tõusis, kuni jõudis 187 peale. Siis vaatasin, et ei, see läheb juba liiga suureks, ja hakkasin alla tulema. Lihtsalt su energia läheb kogu suve sinna sisse.⁷

Ma olin enne mesinikuks hakkamist pikalt Soomes tööl ja käisin puhkuste ajal äial [Mait Mardla] hooajatöödel abiks. Väga palju olen alguses mesinduse kohta teavet saanud just soomekeelsetest mesindusajakirjadest. Kuna mu lapsepõlves olid isal mesilased, siis ma olin mesilase nõelamise vastu juba immuunsuse kätte saanud. Kui äi tervislikel põhjustel

tahtis mesinduse likvideerida, siis olingi valiku ees, kas võtan tema mesilased üle või likvideerib ta mesinduse üldse. Tal oli tolleks hetkeks järel kuskil 60 peret. Minu abikaasa ütles kohe, et tema mesindusega tegelema ei hakka ja tahab õpetajana edasi töötada. Kuna mul oli nagunii plaanis Soomest ära tulla, siis võtsingi äialt mesinduse üle. Olustveresse läksin õppima, kui olin juba 50+.¹³

Mesinikuks õpitakse eluaeg

Kui endast rääkida, siis olen ma nüüd viis aastat mesinik olnud. Aga öeldakse, et seda ametit esimesed viis aastat sa alles õpid, aga kui on 25 aastat möödas, siis ikka õpid. Sedasi räägivad minust palju vanemad inimesed, kes on juba kaua, minust palju kauem mesinikud olnud. Eks selle asjaga on nii, et kui on viis mesinikku, siis on igaühel oma arvamus. Teed ikka vigu või teed midagi teistmoodi või eksid. Näiteks kui paned korpastaru korpu-se liiga vara kevadel peale, siis ta jahutab pesaruumi nii palju maha ja see võtab nendel hoogu maha.⁹

Tänased mesinduskursused ja nende populaarsus

[Enn] Suurmesinikud, kes Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis mesinduse kutseõppe taasavamist^{AF} kureerisid, olid algul kõik nii optimistlikud. Põhjus selles, et neil olid meemüügi kanalid ja kuna neil tuli oma meest tihti puudu, siis olid nad ka ühed suuremad mee kokkuostjad, et oma lepinguid täita. Kuid nüüd on müük käpuli. Ühelt poolt müügikogused kukkusid ja teiselt poolt on mesinikke nüüd rohkem. [Mait] See on väga eriline kuulda, et praegusel ajal on mesinduses ületootmine. Kõik on omavahel seotud. Hakkame otsast: kõigepealt toimub praegu mesinikele väga palju erinevaid koolitusi, selle kaudu tekib mesinike ületootmine,

AF Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis mesiniku eriala esimene lend lõpetas 2012. aastal. Kursuseid tehakse tänaseni, õpe kestab üks aasta ja algab jaanuaris. Omandatakse kutse 4. tase. Toimuvad ka mesindussaaduste tootja pooleaastased kursused, kus omandatakse kutse 5. tase.

sellele järgneb perede arvu kasv ja siis ka mee ületootmine, sest müük ei jõua järele.^{12, 13}

Öeldakse, et Saksamaal ja mujal ei tohi üldse mesilasi pidada, kui sul pole läbitud koolitused ja pole pabereid selle kohta. Ma tahtsin ka minna koolitusele just selle paberi pärast. Kui olin tööbörsil^{AG} arvel, siis nad pakkusid mulle, et mine mesinduskursustele. Mina ja sõber panime ennast sinna kirja, aga see grupp sai nii kiiresti täis, et me ei mahtunud, vaid kõige kiiremad registreerijad said sinna kursustele. Aga kui ma nüüd tööil käin, siis pole enam lihtsalt aega kursustel käia.²

Et enda elu huvitavamaks teha ja ennast harida, lähen mesindust õppima, proovin Olustvere kooli sisse saada. See kursus hakkab jaanuarist ja eks ma siis proovin oma tööd nii sättida, et õppida ka saaks, sest suvel on tööd palju. Mõtled küll, et sa tead mesindusest palju, aga ikka tekivad ju kogu aeg küsimused. Eks ma siis, kui käin teistelt mesinikelt emasid ostmas või mesinike koosviibimistel, ikka küsin kogu aeg, kas siis telefoni otsas või käin ise kohapeal. Ikka avastad, et midagi saab teisiti ja paremini teha.⁹

Odava meehinna põhjuseks on meil aga ka see, et meil on suur mee ületootmine. Ületootmine on juba mitmeid aastaid. See on sellest, et meil on nüüd kole palju mesinikke juurde tulnud. Suured kursused käivad igal aastal üle Eesti. Koolitaja Marianne Rosenfeld Eesti Mesinike Liidust teeb neid juba aastas päris palju. Alati olid kursuste lõpueksamid siin meie juures ja siin saadi ka oma diplomid kätte. Nüüd paar suve on rahulikum, pole nad enam käinud ja ei taha ka, sest suuri gruppe vastu võtta on ju suur ettevõtmine. Juba mitu päeva enne nende tulekut säti neid asju, mida näidata tahad ja tõsta neid hoiuruumidest välja. See pole naljaasi, vajab ettevalmistust. Pärast, kui ära lähevad, peab veel palju koristama. Gruppe oli nii Viljandist kui ka Tartust. Vahel oli kohe päris tihedalt neid siit läbi käimas, sest kui Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskoolis jälle mesindust hakati õpetama, siis käisid ka nemad alguses aastaid kogu kursusega siin praktikal. Hiljem, kui Olustvere koolis endas need õpperuumid ja seadmed valmis said, polnud neil vaja siia käia. Kõik need kursuste lõpetajad hakkavadki suure hurraaga mesindusega peale ja mõtlevad, et nüüd saavad

AG Tööstörs on asutus, mis vahendab tööandjate tööpakkumisi ja tööotsijate töösoove. Siinkohal on mõeldud töötuna Eesti Töötukassas (asutatud 2001. aastal) arvel olemist.

mesilastega ratsa rikkaks. Teine tüüp mesinduse kursusel õppijaid on kas suured ettevõtjad või asutuste juhatajad, kes tahavad muu asjaga ka tegeleda. Selliseid on ka päris palju.^{14, 15}

Erialane täiendamine välismaal ning väliskolleegid

Siis sai ka see nõukogude süsteem läbi ja uue korra ajal on toimunud võiks öelda kohe mesindusreform, sest tehnika ja tehnoloogia on tulnud tugevalt mesindusse sisse. Laialdaselt võeti kasutusele korpustarud, kuid sellega suurenes ka füüsiline koormus, sest korpused on ju rasked. Minul näiteks olid kodumesilas varem kogu aeg vaid lamavtarud.¹²

Uue korra ajal läksid ka piirid lahti ja Eesti mesinikud hakkasid käima oma silmaringi avardamas, et näha, kuidas piiri taga mesilasperesid peetakse. Eestlased alustasid tutvumist Soomest ja Rootsist, kuid sealt hakkasid mesinikud ka meil käima. Minu kodumesilat käis läbi aastate vaatamas kokku 300 gruppi. Palju oli soomlasi, aga ka mujalt. Mul oli kohe külalisraamat avatud, kuhu nad sissekandeid tegid. Mina nende ekskursioonide tegemise eest raha ei küsinud, aga tüli oli küll, sest pidi kogu aeg korras-tama, heakorda jälgima ja ruume puhtana hoidma. Esimesed soomlased, kes käisid ja nägid, et meil oli meetoodang 40 kg, ütlesid, et nemad saavad 60–70 kg ja meie oleme nannipunnid, nannipunnid... Ma ise mõtlesin, et mis te siis siia meie mesindust vaatama tulete, kui me nannipunnid oleme. Aga siis soomlaste ekskursioonid jätkusid ja kui meie meetoodang tõusis vahepeal ka 60–70 kg, siis olid soomlased juba vait, ühtegi sellist kommentaari nagu varem ei tulnud enam meie meetoodangu kohta.¹²

Täna võin julgelt öelda, et Eestis on mesindus juba paremal järjel kui soomlastel.¹³

Ma pole üheski koolis mesindust otseselt õppinud, aga täiendkursustest, kõigest, mis toimuvad Eestis ja välismaal, olen osa võtnud. Neid on korraldanud nii Eesti Mesinike Liit kui ka Põltsamaa Mesinike Selts, mis on meil väga aktiivne. Need on praktilised koolitused, mitte sellised teoreetilised. Soomest on meil palju õppida, Taanist on meil palju õppida – need on sellised mesinduse liidrid. Eelmine aasta käisime seltsiga ka Rootsis. Seal oli üks eestlane, kes on rootslasega abielus, tema võttis meid vastu

ja näitas enda mesindusasju ja vedas meid veel mitmest mesilast läbi ja vaatasime, kuidas teistes on. Rootsis pole nii palju õppida, aga vaatasime lihtsalt. Rootsi reisi rahastas meil PRIA^{AH}. Aga oleme ka oma kuluga Lätis ja Leedus mesinike juures käinud. Sealt ida poolt pole meil aga midagi võtta, siit seltsist teised käisid kunagi Valgevenes, sealt polnud midagi õppida.¹⁰

Kui me nüüd Põltsamaa Mesinike Seltsiga eelmine aasta Rootsis käisime, siis Rootsis oli hästi palju erineva mõõduga meekärje raame. Ma pakun, et seal oli kasutusel vähemalt 10 erinevat raamimõõtu. Käsimel ühes mesinduspoes, kus kõrval oli puidutöökoda, ja seal tegi meister vaid tellimisel raame – mida telliti, selliseid tegi. Need eri mõõtu raamid rippusid tal kõik näidistena ees. Miks neid eri mõõtu raame seal nii palju on – võib-olla sellest, et vaba maa; kes kuskilt mujalt Euroopast mesilasi toonud ja sealt siis ka oma mõõtu raamid saanud ja hakanudki neid kasutama. Mõni kasutab ka veel mingit kohalikku raamimõõtu, mis juba seal sadu või rohkem aastaid kasutusel. Ja nii arvatavalt need käibel olevad raamimõõdud kõik tekkinud ongi.¹¹

Ma käisin Tais spetsiaalsel mesindusekursioonil. Ja seal nägin, et munkadel olid tehtud mesitarud puupakkudesse. Aga mesilased, vaatasin, olid seal nii laisad. See ka loogiline, sest taru oli mett täis, ja kui nad taru avasid ja meile näitasid, siis need mesilased lendasid välja ja nad ei jaksanud ka nõelata, sest olid nii mett täis.²

Leedus, kui käisime mesinikega ekskursioonil, siis seal üks mesinik tootis seda monometti. Kui õunapuud õitsesid, vedas ta oma mesilasi ühe suure õunaaia juurde. Kus aga muudkui oli ühte õitsvat liiki palju, sinna ta oma mesilased viis ja sai jälle seda sorti mett.^{14, 15}

Samamoodi käivad mesinikud välismaalt ka meie mesinike juures, meil pole häbeneda midagi, meil on maailmatase. Kõik see, kuidas käituda mesilastega, töötingimused, mesilaspere seis, toodangu maht ja tootmisliinid tööstuses – see on kõrge tase, pole mingit põlve otsas tegemist. Kui võrrelda Taani, Soome ja Eesti mesindust teiste Euroopa riikide omaga, siis sellist musta kärjemajandust nagu mujal Euroopas meil siin pole. Kui ikka näed, missuguseid musti kärke nad seal tarudesse panevad, siis... Kus see kärg mustaks läheb: kui mesilane kärjest välja tuleb, siis jääb kookon sinna

AH Siin ja edaspidi on mõeldud selle akronüümi all Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Ametit.

sisse, ja kui ta on juba must, siis on sealt kümme mesilast välja tulnud. Aga see kärje siseava jääb järjest väiksemaks ja mesilane jääb väiksemaks. Ka on sel mustal raamil igasugustel patogeenidel hea paljuneda. Vaadates ka dok-filme Ameerika meetootmisest, siis sellest ei räägigi! Appi, kui must seal see tootmine on! See on juba täitsa tööstus – kärjed lähevad koos mesilastega pressi ja mis pudru sealt mee nime all välja küll tuleb... Eesti tase on ikka väga kõrge kõige sellega võrreldes.¹⁰

MESILASPEREDE ARVUKUSE OPTIMAALSUS

Päris mesindustaluks ja vaid mesilastest tulu hakkasime saada alates 2000. aastast, kui olime loomad juba maha müünud. Kõrgajal läks mul talvituma 100 peret. Lamavtarudega majandades olekski 100 taru see piir, kui üksi saab veel majandatud, korpustarudega on majandamine teistmoodi ja palju kiirem.^{14, 15}

Me oleme siin teiste mesinikega arutanud, et ühe mesiniku normaalne piir, kus sa ise ka veel ellu jääd, on 150 peret. See tähendaks siis põhitöökohaga mesinik olemist ja pikki 12-tunniseid tööpäevi ja kogu aeg saada-val olemist, sest sõltud nii mesilastele ravi tegemisel kui ka meevõtmisel ilmast.⁷

Mul on praegu itaalia mesilased, kokku 100 pere kandis pluss-miinus viis peret, kui talvel läheb mõni välja või suvel tuleb mõni juurde. Korpustarud, millel on Eesti raami laius^{Al}, aga Langstrothi ja Farrari kõrgus. Ma majandan nendega üksinda, ma ei taha seda selliseks „kolhoosiks“ laiendada. Rohkem ei jõua ja pole ka mõtet, sest konkurents on meeletu. Sa võid ju kõiki asju toota, aga proovi sellest pärast lahti ka saada, see on rohkem kunst kui tootmine. Siin on mõnel ka 300 peret ja majandavad üksipäini, kuid see läheb liiga meeletuks tööks, aga kui neil on jõudu ja tahtmist 16 tundi päevas teha, siis tehku. Mina vaatasin, et kui normaalselt kaheksa tundi päevas tööd teha, siis minu piir on 100 peret ja rohkem ma ei jaksaks. Mesinike kutsehaigus on alaseljaprobleemid, nii ka minul. Korpus kaalub ju 30 kg ja kogu aeg see sundasendis ettepoole olemine, kallutades raamide vaatamine. Olgugi et see üksik raam ei kaalugi midagi, kolm kilo vast, aga see kangiefekt keha hoidmisel...¹⁰

Mõnikord mõtlen, et vaja vähendada seda mesindust, sest piir tuleb ette. See tarude arv, mis mul praegu on, ongi umbes selleks piiriks, üle

Al Siin ja edaspidi mõeldakse Eesti raami all Eesti taru mõõtude järgi tehtud raame.

selle ei taha, vähem võib. Mul üks tuttav mesinik, tema kasvatab mesilasemasid. Tema kogu aeg helistab mulle, et tule ja võta mult emasid, mina ütlen, et mul pole vaja, mulle aitab küll nendest enda omadest, ei taha rohkem. Vaat kui lähed pensionile, siis võib mesilastega rohkem tegelda, aga mulle aitab sellest perede arvust. Ma nendega tegeldes ei teeni ise, vaid annan nii-öelda põllumeestele oma töö, sest mesilased tolmeldavad nende põldusid.²

Mul on laos praegu 15 tonni mett ja pole saanud maha müüa ja ma olen ka pensioniealine, ei taha seda lattu tootmist enam harrastada. Vahepeal oli mul ka 200 pere ringis, kuid pensionärina olen igal aastal umbes 40 peret maha müünud, sel kevadel oli mul veel 150 peret ja tänaseks on 100 peret. Järgmine kevad tahan jälle 40 maha müüa. See pakendatud mee müük kodunt on aasta-aastalt vähenenud ja kui hakata mett üle Eesti müügiks viima, siis tuleb transpordi ja ajakulu lõpuks nii suur, et mee omahinnaks tuleb kuskil kolm eurot, mis ongi aga mee hulgihind. Nii et ma parem vaatan, kuhu ma saan korraga hulgi mett müüa.¹³

Rohkem meil plaanis laiendada pole, aga eks ole näha, mis tulevik toob. Laienemist piirab, olgem ausad, suhkru hind, see on ju üks osa mesindusest. Vaadake, mis on suhkru hind poes. Me tellisime sel aastal suhkru juba kevadel ära, sest targematel oli teada, et kuskil jäi suhkrupeet külvamata ja suhkru hind läks veel kallimaks. Mina olen aegade algusest oma mesilased ilusti PRIAsse kirja pannud ja saanud suhkrutoetust, mis on umbes 20 eurot pere kohta.⁹

Mesinduse tasuvus

[Enn] Mesinduse tasuvus on Eestis niivõrd õhukeseks läinud ja siis ei kannatagi väga kõrget palka töölisele maksta ja vaadatakse, kust kedagi odavamalt palgata saab. See on üks asi, miks mesinduses on täna tööjõudu raske saada. Ma pakun, et paari-kolme aasta jooksul Eesti kutselistest mesinikest üks kolmandik kukub välja. [Mait] See küll natuke ülepakutud arv, aga sinna poole see asi läheb.^{12, 13}

Kuid see mesindus läheb sinna poole, et vaid suured tegijad jäävad ellu. Näiteks Saksamaal, kui mesinikul on 200 peret, siis ta ei tule enam

ots-otsaga kokku, ta peab kuskile tööle minema. 200 taruga mesinik seal enam ära ei ela.¹⁰

Aga mesinikke on palju ja öeldakse, et mett toota oskab igaüks, aga katsu sa seda maha müüa. Meil Eestis pole see odav nn Hiina käsitöömehi probleemiks, aga Euroopas on kuuldavasti pool meest vabrikumehi, mis on kuskil vabrikulaboris toodetud. Mesinduses loeb mahu- ehk mastaabi-efekt, et kui sa teed suureks, siis läheb kilo omahind alla, sul on siis kohe lahtikaanetusliin, mitu vurri ja suured selitusnõud. Sul läheb kõik see mesi ühte suurde potti kokku ja muudkui täidad aparaadiga neid purke.³

Osa mesinikke toodavad küll tonnide viisi mett, aga proovi seda pärast maha müüa. Sul jääb see mesi seisma. Ma olen siin saarel kuulnud, et need tootjad, kes on tootnud kümmekond tonni mett, on hakanud nüüd oma mesiperede arvu vähendama, sest kasulikum on müüa mesiperesid kui mett.⁸

Keskmise meekoguse arvutamine

Keskmist meekogust olen ma arvutanud selliselt, et kevadel, aprillis, kui ma teen ülestähenduse, siis märgin ära perede suuruse. Ühesõnaga, kui on mesilasi üle viie kärje, siis läheb põhiperete arvestusse, ja viis ja alla selle lähevad iduperete arvestusse. Meekoguse, mille aastas saan, arvutan põhiperete järgi. Aga teinekord läheb ka mõni neljaraamiline hetkega võimsaks ja kui on hea ema, siis läheb ka see põhiperete arvestusse.⁷

Mul on ka Eesti raami pooleraamilisi korpuseid. Siin on üks aspekt: kui Lõuna-Eestis ja Kesk-Eestis, kus on viljakad mullad, mesinikud kiitlevad, et saavad 100 kg mett pere kohta, siis meil maakonnas, kui pere kohta saad 35 kg, on hästi, kui rohkem saad, siis on juba väga hästi. Nendel poollooduslikel korjemaadel on paraku saak palju väiksem. Ja sellepärast ma kasutan ka neid pooleraamilisi korpuseid, sest kui on piirkondi, kus nad ei kipu täisraamilist korpust täis koguma, siis panen seal peale pooleraamilise korpuse. Kui nendes piirkondades täisraami kasutada, siis kaanetatakse täisraamist vaid pool raami ja ülejäänu on kaanetamata või siis jätavad üldse pool raami üles ehitamata. See 35 kg on kõigi perede keskmine, sest pered ei ole ühesugused. Näiteks kui üks pere toob 50 kg, siis teisest võin

ma saada vaid 20 kg. Sellepärast arvutatakse mesinduses meesaaki kõigi perede keskmise järgi.³

ESTATis^{AJ}, statistika kodulehel on olemas keskmine meetoodang Eestis aastate kaupa. Seal kaevad välja ja näed, et mõni aasta tagasi oli pandud, et 27 või 28 kg mett toodeti Eestis keskmiselt pere kohta. Metoodikat ei ole seal kirjas, kuidas see saadi. Mina ütlen, et kui sa saad 30 kg ja üle selle, siis võid täitsa rahul olla. Eelmine aasta oli superhea meetoodang, kas nüüd parim, aga viimase kümne aasta parim kindlasti, siis sai ligi 50 kg. Aga need Lõuna-Eesti mesinikud räägivad seal 70–80–100 kgst taru kohta, kas see on nüüd kalamehejutt või... See täitsa sõltub – kui sülem ära läheb, saad vaid 15–20 kg perest, aga kui on täispere, siis saad 40 kg. Ma võtan jooksvalt mett välja. Meekorje sõltub nii paljudest asjadest. Mesilased võivad ühe nädalaga tuua kogu meetagavara ja ülejäänud aeg on siis elatuskorje. Ühe mesilaspere omatarve loetakse olevat kuskil 90 kg mett, selle ta sööb ise ära.⁴

Öeldakse, et kui on korralik pere ja proff mesinik, siis tema võib saada ühelt perelt ka 100 kg mett. Aga mina saan nendelt sülemitarudelt heal juhul 10 kg mett, ja nendelt tarudelt, mis ei sülemle, saan siis kuskil 40 kg. Aga kuna mul on sel aastal palju peresid, kust saan vähe mett, siis keskmine meetoodang taru kohta on väike, sest arvestatakse ju keskmise järgi. Tänavu on meetootmine mul täitsa uperpallis, sest on neid sülemiperesid tehtud, mida järgmisel aastal maha müün, ja maikuu oli külm, juunikuus oli pöud, ja seepärast ma sain sel aastal suvist mett üsna vähe, sest pea pool meest läks uute perede tegemiseks. Minu põhisissetulek tuleb kevadel perede müümisest. Mulle endale on küllalt sellest meest, mis ma saan, ja jäägid ma müün ka maha, need on mult juba ammu ära tellitud just nende inimeste poolt, kes ei taha seda põllumett. Mul on ju mets ümberringi ja suuri põlde pole üldse. Meetootmine on mul üsna kõikuv, eelmine aasta sai palju, üle-eelmine aasta ei saanud praktiliselt üldse. Kui palju sel aastal saan, ei tea, sest alles nüüd, juuli lõpus, kui vihma hakkas sadama, hakkasid taimed õitsema.⁵

AJ Eesti Statistikaameti elektrooniline andmebaas.

Kontrollkaalust tarude all ja muudest mesilas tehtavatest märkmetest

Vanemad, kogemustega mesinikud on juba öelnud, et kalendripäev ei ütle mesinduses midagi, on vaja jälgida mesilaste käitumist. Näiteks millal korje ära kaob. Tänapäeval on väga suureks abiks see, kui tarudel on all tarukaalud, ideaalne on, kui igas grupis oleks üks kontrollkaaluga taru, aga see on ju lisakulu. Meil on ühe piirkonna kohta kontrollkaal. Kodus nutitelefonist näed, et ahaa, täna tuli neli kilo juurde. Siis, ilma et sa oleks sinna juurde läinud, juba tead, mis seal piirkonnas toimub, kas on korjet või pole korjet.¹¹

Sel aastal pole sellist tugevat mett tulnud ka, tuleb pidevalt nõrgalt mett juurde. Selline stabiilne neli-viis kilo päevas. Mul on kontrollkaal ühe pere all, sealt olen vaadanud. Kunagi panin sealt isegi kogu suve iga päev andmeid kirja koos ilmavaatlusega. Just ilmade muutumisega seoses, et näha vihmade ja ilusate ilmade vahet. Vahel tuli ilusal ilmal koguni 10–11 kg päevas. Enam ma igapäevast vaatlust ja märkmeid ei tee, aga need, mis kunagi tegin, peaks isegi kuskil alles olema. Aga ma tean päris mitmeid mesinikke, kes selliseid igapäevaseid vaatlusi kirja panevad. Kuid märkmeid teen päevikusse kogu aeg, kui mesilasi vaatamas käin, iga taru kohta. Kui palju mett toonud, pere olukord, mis päeval ja mis ravimiga ravitud. Seda nõuavad ka veterinaarametnikud.⁷

Vaade mesilas
kontrollkaalu peal
paiknevale mesipuule.

Foto © Raivo Kalle, 2024.

Mee homogeniseerimine enne müümist

Mul on mesi aasta ringi müügis. Mul on nii püsikliendid kui ka edasimüüjad. Ma olen läinud seda teed, et nii kaua, kui on vurritamise periood, pumpan ma selitusnõust pakkimisinõusse, siis saab kogu aeg värsket mett. Kuid nii kui vurritamine lõpeb, on mesi homogeniseeritud, see tähendab siis, et on koos kevadine, suvine ja viimane, juulikuu mesi. Müügi jaoks ma sulatan nad alati kõik kokku, et meel oleks aasta ringi üks ja sama maitse. Sest kevadine mesi, kus on näiteks rapsi sees, on hoopis teistsugune mesi. Homogeniseerimise puhul jälgin seda, et seguneks ühtlaselt, muidu jääb mesi purgis siiru-viiruline ja kihiline. Kui on korralikult segatud, siis on see purgis ühtlase välimusega ja kristalliseerub ühtlaselt.¹³

Iga taru toob erinevat mett ja iga grupp toob ammugi erineva maitsega mett. Aga nii on raske majandada, et iga grupi mesi erinevasse purki panna. Just eile käisin ühe vana kolleegi sünnipäeval, tema ütles, et tema teeb nii, kui laos olevat mett müüb, et sulatab koos ühe tunni kevadist, ühe keskmist ja ühe sügisest, et oleks ühesugune mesi.¹⁰

Iga mesilagrupi mesi kogutakse ja müüakse eraldi

Mul on meeanalüüsid tehtud mesilagruppide kaupa ja ma tean, mis taimed iga grupi mees on. Kuna kõikide gruppide mesi on maitsetlasi nii erinev, siis ma olen hakanud nüüd viimased neli aastat müüma mett, kus on purkidel märgitud, mis grupist see mesi pärit on. Nii et tavaliselt tuleb mul kaheksa eri partiid. Mul on purgi peal QR-kood. Kui see avada, siis see viib otse selle grupi mee laborianalüüsini, kus on märgitud, milliseid taimi see mesi sisaldab. Ma ei tee neid analüüse vaid müügi jaoks, vaid mind ennast ka huvitab, millistel taimedel nad käivad. Üks Eesti mesinduse probleeme on see, et me pole oma meega riigist välja murdnud. Kui ma võtan üldiselt, väljaspool mahemesindust, siis ka tavamesilatest saadud mesi on Eestis väga kvaliteetne. Meie põllumajandus pole nii intensiivne kui mujal Euroopas.³

Küpse mee tunneb selle järgi ära, kui ta raputamisel raamist välja ei tilgu ja enamik kärjest on juba kinni kaanetatud. Paljud suurmehnikud

hoiavad mett kõik ühes, panevad kogu mee ühte patta. Meie aga nii ei tee, meil on iga grupi mesi eraldi müügil, igal meepurgil on number, millisest mesilagrupist see pärit ja kus see looduses asub. Mõni grupp on teisest vaid 700 või 800 meetrit eemal ja maitse on juba erinev, midagi nad siis erinevat korjavad. Eri liiki mee paneme kohe vurritamise ajal eraldi plast-massämbritesse, kus igaühe peal number, mis grupi mesi see on. See teeb küll meile tööd juurde, aga läbi selle saab igaüks just oma lemmikut ja oma kodukoha ümbruse mett võtta. Vaatad, mis nimeline grupp sinu lähedal on, ja ostad oma kodukandi mett. Meil on püsivad grupid ja maaomanikega tavaliselt klaaritakse meega. Meie ei hoiusta mett suurtes nõudes, vaid klaaspurkides, kus on 600 grammi, ja neid hoiame omakorda kastide sees. Kaste saab üksteise otsa panna. Mett jätkub meil müügiks kevadeni ja mõni aasta ka kauem. Kui palju sel aastal mett tuleb, veel ei tea, alles võtame. Eks selle aasta kuivus teeb oma töö ja nii palju mett ei saa. Suvise mee võtsime sel aastal välja kohe pärast jaanipäeva. Muidu me müüme oma mee enamasti ikka püsiklientidele.⁹

Mee niiskusesisaldusest

Suvelõpu mee võtmisega on nii, et see on osaliselt veel kaanetamata, ta on küps, aga ta on kaanetamata. Arvestades, et õhuniiskus on augustis juba pea 60%, siis meekorpuse mahavõtmisel hakkab mesi kohe õhuniiskust sisse võtma, sest mee niiskus on kuskil 16%. Selleks, et välisõhuniiskust välja saada, toon korpused ja hoian kolm-neli päeva spetsiaalses ruumis, kus on niiskusesisaldus 40%, ja saan liigse välisniiskuse meest kätte. Kuigi meestandardi järgi on lubatud kuni 20% niiskust, hakkab mina vurritama alles siis, kui on alla 18%. Põhjus see, et kui on 19–20%, siis hakkab mesi purgis kihiliselt kristalliseeruma ja kristalliseerunud osa peale tekkima vedelam kiht, kuid standardi järgi on see lubatud. Paremini mitte seda teha. Kui tahad jätkusuutlikult müüa, peab mesi kaubanduslikult ilus välja nägema ja selliseid asju peab vältima. Kui puhast suvelõpumett purki panna, siis ta kristalliseerub väga aeglaselt, sest seal on tavaliselt lehemett ka sees.¹³

Mee turustamine nõukogude ajal

[Enn] Nõukogude aeg oli aeg, kui müügiga probleemi polnud ja mesindus oli kasumlik. Müüdi ka siis juba ilusti pakendatud kärjemett laatadel, aga enamasti müüdi mett hulgi. Kui vaadata praegu, et mee hulgihind on kolm eurot ja suhkru hind on nüüd 1,3–1,4 eurot, see on peaaegu pool sellest. [Mait] Vene ajal polnud ka suhkru hind odav, mee hulgihind oli kaks rubla ja suhkur oli 87 kopikat. [Enn] Vene ajal aga oli see, et sai kogu mee korraga maha müüa, praegu on meemüük pikk ja kallis. [Mait] Repliigi korras võib öelda, et kui ma metsamajandis töötasin, siis panime hommikul neli-viis tonni mett suurema auto peale ja sõitsime Tallinna Puu- ja Kõõgiviljakaubastusse^{AK}, kellega metsamajandil oli leping, seal tõstsid laadijad mee maha ja meie läksime samal ajal autojuhiga poodi, võtsime seal pudeli viina, sõitsime koju ja jõime ära, sest kogu aasta mesi oli korraga müüdud. Aga nüüd tilgutad terve aasta seda müüki ja ei saagi lõpuks müüdud. [Enn] Bensiini liiter oli vene ajal viis-kuus kopikat, siis nüüd üks liiter bensiini on pool meekilo hulgihinnast, kütte hind on ju 1,4–1,5 eurot liiter.^{12, 13}

Vene ajal oli mee müümine väga lihtne, varumiskontorid^{AL} ostsid kogu mee sult korraga ära. Anna ainult kätte. Eesti Vabariigi tulekuga asi muutus ja kokkuost lõppes ära. Algul ei olnud mee müümisel ja hoidmisel selliseid sangadega plastnõusid nagu nüüd. Kodunt mett müües kasutasime 0,3 ja 0,5 liitriseid klaaspurke. Klaaspurke saada polnud ja neid pidi küla pealt rahva käest kokku ostma. See kasutatud purkide ettevalmistamine oli suur töö. Esmalt pidi purkidel olnud sildid eemaldama, mõni silt tuli hästi ära, mõni tahtis kuuma veega leotamist, mõni tahtis külma veega leotamist. Siis pidi põhjalikult pesema ja pärast ära kuivatama. Täis meepurgid võtsid hiljem hoiustamisel ka palju ruumi. Eks nüüdki mõned hoiustavad mett klaaspurkides.^{14, 15}

AK Nõukogude ajal pidid põllumajandussaaduste tootjad oma toodangut plaani alusel riigile müüma. Kokkuostuga tegelesid Puu- ja Kõõgiviljakaubastu laod. Tallinna kaubastu oli Põhja-Eesti suurim ja see reorganiseeriti 1993. aastal riigiaktsiaseltsiks R & K.

AL Siinkohal mõeldakse Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariikliku Liidu ehk ETKVLi varumiskontoreid. ETKVLi nimena tegutses 1941st kuni 1991ni.

Meevargused

Vahepeal oli periood, kui käidi meetarudest mett varastamas. Meil ühel tuttavall Võrtsjärve ääres varastati tarudest kokku kaks tonni mett ära.¹¹

Mee müük mööda laatasid

Meil endal on nüüd mee müük kaubandusse väheks jäänud ja kaob üldse tasapisi ära. Pole ka vajadust enam. Mis mesi tuleb, sellest ka lahti saame, sest meil on mõned head müüjad ja ka kodunt saab müüdnud. Kuid alguses sai kõvasti mööda Eestit ringi sõidetud ja laatadel mett müüdnud. Eks see laadaleminek on ka ju omajagu tööd ja ei tea, kuidas sul seal läheb ja teinekord oli see kohamaks suurem, kui sa sealt tulu saad. Lisaks veel mitmed päevad raisatud hulga mee pakkimisele ja pärast pole nii äkki enam kuhugi seda suurt hulka pakitud mett panna ja suhkrustub kätte ära. Aga seda kristalliseerunud mett ei taha enam keegi, meil oli vaid mõni üksik, kes sellist mett tahtis osta. Pärast kujunes meil meemüük juba nii välja, et polnud enam vaja laatadel käia. Meil olid verejaamad, mis meilt hästi doonoritele andmiseks mett võtsid. Nii Tartu, Tallinna kui ka Pärnu verejaamadesse sai iga kuu mett veetud. Kunagi olid Tallinnas meepäevad ja kuna meil on talus palju viinamarju, siis sai neid lauakaunistuseks kaasa võetud. Sai müüdnud nii mesi kui laua pealt viinamarjad.^{14, 15}

Meil siin Põltsamaal on ka suuri laatasid ja Lossipäevasid ja meie teise kohaliku mesinikuga oleme nendest kõik võõrad mesinikud välja söönud, kui nii võib öelda. Seisame alati kõrvuti Lossipäevadel ja temal on oma väljakujunenud klientuur ja minul on oma, kõik on rahul, kõik on sõbrad. Ja kui siis tulevad mingid võõrad meemüüjad, siis nemad millegipärast ei müü, ostjaid pole. Järgmine kord ta ei tule, tuleb keegi teine võõras – jälle ei müü...¹⁰

Meil on siin Põltsamaal ka see OTT^{AM}, alles kolmapäeval oli. Aga see ei toimi – ei tule ostja, siis järgmine kord ei tule müüja, siis ei tule ostja, sest pole midagi osta. Surnud ring. Linnavalitsuse korraldajad väga aktiivselt muudkui kutsuvad, et tulge, tulge, tulge. Ma pole küll uurinud, pole ka

AM Akronüüm sõnadest Otse Tootjalt Tarbijale, vt pikemalt <https://www.eestiott.ee/>.

Hiiumaal Kärda
Vabrikuväljakul iga-aastane
Kila-kola laat (29.07.2023.).
Kokku müüsid laadal
oma mett vähemalt kuus
kohalikku mesinikku.

Fotod © Renata Sõukand,
2023.

minu asi, aga ilmselt on neil mingid projektirahad, miks nad muidu nii aktiivsed on. Aga see on ilmselgelt vale aeg, see on kolmapäeval viiest kuueni. Alguses tehti kultuurimaja ees, et talvel saab siis kultuurimaja sisse sooja minna. Aga kultuurimaja koristaja ei lubanud, et tulete siin oma poriste jalgadega, istuge aga väljas. Talvel 20 kraadi külma, pime juba kella 17 ajal – aga teeme OTTi! Kõik ostjad on sel ajal juba soojas toas teleka ees. Inimesel pole ka ekstra millestki puudus, et ta peaks sinna OTTi seda ekstrat otsima minema. Kui oleks puudus, siis ta tuleks, aga tal pole vajadust. Kui just ostja otsa ei komista – siis ta veel ostab, aga see plats on selline, kus inimesed ei käi ka niisama. Kunagi tehti Paides ka OTTi ja siis tuli kohale vaid neli mesinikku ja mitte ühtegi teist müüjat.¹⁰

Mee müümine püsiklientidele läbi otseturustuse

Mul on mee müümisel otseturustus. Just eile käisin Tallinnas ja terve päev kulus. Mul on püsikundad. Kes eelmine aasta võtnud, see tahab ka sel aastal saada. Kas ta helistab ise või helistan mina talle. Mul on telefonis mingi kuus ja poolsada kontakti, mõned on juba surnud, peaks aeg-ajalt üle lap-pama, vaatad nime ja meenub, et see jah läks juba üle-eelmisel aastal kuskile sinna parimatele jahimaadele. Kui Tallinnasse lähen, siis võtan korraga sada kilo mett peale ja sõidan terve päeva seal ringi.⁴

Mul on aastatega tekkinud juba püsikundad ja kui pole marki täis teinud, siis see ring järjest suureneb. See aasta – ptüi, ptüi, ptüi – kõik mesi, mis tuleb, läheb kohe ära, mul pole ühtegi tunni sel aastal veel lattu läinud. Juba enne jaanipäeva hakati helistama, et kas värsket saab. Sel aastal on suht nigel meesaak, kas nüüd tagantpoolt kõige viletsam, aga üks viletsamaid. Juulikuu on kõige tähtsam korjekuu, siis vaid sadas. Eelmine aasta jäi mett lattu ja nüüd saabki selle eest ära müüa. Mul on siin maja juures meemüügikast ja inimesed on väga ausad, võtavad mee ja jätavad raha sinna kasti. Ükskord vaatasin, et isegi kell kaks öösel käidi sealt mett võtmas.¹⁰

Mett saan nii omatarbeks kui ka naabritele kinkimiseks, nendelt ma raha ei võta. Ma laatadel ega turgudel mett müümas ei käi, mul on kindel klientuur, kes teavad ja käivad siit mul kodust võtmas.²

Mul on püsikliendid, kes käivad mett ostmas. Peamiselt oma tutvus-ringkond ja nende tutvusringkond, ma kuskil poes oma mett ei müü ja ka laatadel pole käinud müümas. Ma suudan kõik oma mee käest ära müüa. Oma mesila suuruse piiri olengi seadnud selliseks, et selle meekoguse suudan käest ära müüa; nii suur minu mesila olekski. Kui ma pean hakkama mee müügiga väga pingutama, siis see on piir, kus tuleb hakata otsuseid langetama, kas kuidagi efektiivsemaks teha või kuskile kauplustesse seda pakkuda. Minu mesi on praegu avalikult vaid ühes kohas väljas – pruudi sugulase kohvikus, aga see kogus, mis ma sealt müün, on olematu. See on seal rohkem reklaami mõttes.³

Mina oma mett kuskil kaupluses ei müü, mul on oma meeostjate võrgustik, kellele ma kodunt otse müün. Ja nii palju, kui kodunt ostetakse, mul mett ka müügiks läheb. Aga mee hind pole siin aastatega üldse muutunud, purgitäis mett on olnud seitse eurot juba pikka aega. Võrdlusena käisin kunagi aastaid tagasi juuksuris, küsis seitse eurot, ma vaatan, et näe, meepurgi hind. Nüüd sel nädalal käisin ja küsis juba 14 eurot. Nemad on kogu aeg oma hinda euro või paari võrra tõstnud, aga minul on ikka sama hind.⁷

Coopi poekett kui kohaliku mee müügikoht

Eesti poekettidest on vaid Coopi poel põhimõte, et nad võivad sisse võtta kohalikku mett, ei pea ostma läbi kesklao. Kogemus ütleb, et poest ostetakse kohalikku, selle Coopi piirkonnast pärit mett rohkem. Minul on leping toidupoeketi Meiega. Näiteks siin Tamsalu poes ongi vaid minu mesi sees ja veel ühe kohaliku tootja mesi. Nagu nad ütlesid, neil pole mõtet sisse võtta teise piirkonna mett, sest see ei müü. Kui ostetakse, siis ostetakse vaid kohaliku mesiniku mett. See on ka mõistlik, sest kohalik rahvas, kes tahab kohalikku mett, ei hakka selle purgi pärast minu juurde sõitma, vaid võtab selle poest, kus ta on küll kallim, aga usaldusväärsem, sest minu nimi on peal. Mul on mesi ka Lõuna-Eesti toidupoodides. Seal oli ükskord tagasiside kliendilt, et kõigil ülejäänud meepurkidel olid peal firma nimed, aga minul oli mesiniku nimi, see polnud anonüümne mesi. Kõigil ülejäänud toidukettidel – Selteril, Maximal ja teistel – on põhimõte, et ost käib läbi kesklao. Ja kui sul seal peakontoriga lepingut pole, siis sa seda mett sisse võtta ei saa. Läbi kesklao on ka kogused teised.¹³

Olen pakkunud ka Coopi poodi oma mett, aga ma ei tea, kas nad tahavad muidu seda mett saada, et sellist hinda annavad, ma ikka väärtustan oma tööd rohkem. Kuid Coop on ainuke kett, mis võtab kohalike ümberkaudsete mesinike mett, teised ketid ei võta, ennem võetakse välismaa mett kui kohalikku mett. Selveri keskladu ei võta, ise pead laiali tassima. Aga see tähendab, et sa pead ise üle Eesti selle poodidesse laiali jagama, kuhu kuus purki, kuhu 10 purki... Mis sellest kasumist selliselt alles jääb? Hind on ka selline, et kas tuled ots-otsaga kokku. See on selline orjatöö.¹⁰

Kreemja mee tegemine ja müük

Veel pakume me müüa kreemjat mett. Seda saab, kui mett aeglastel pööretel mikserdada. Siis ta lõhub kogu aeg kristalle, ta ei lase meel ära kristalliseeruda. Siis pannakse purki ja see mesi on selline pehme. See oli sel aastal üsna populaarne, nii et peame järgmine aasta rohkem tegema. Looduslik mesi ju kristalliseerub talve jooksul lõpuks ikkagi ära, kevadeks mesi enam vedel pole. Sõltub, mõni mesi kristalliseerub rutem, mõni aeglasemalt.⁹

Üks aasta tegin 400 kg seda kreemjat mett, mitu aastat müün nüüd seda, keegi ei taha seda õieti osta. Minu ostjad tahavad ikka värsket vedelat mett. Hiljem kristalliseerub, ja see, kuidas ta kristalliseerub, näitab kvaliteeti.¹⁰

Teen ka ise seda kreemjat mett, mul on selleks masin olemas. Selleks sobib kõige paremini võilille- ja rapsimesi. See on peenekristalliline mesi ja saab kõige parema tulemuse. Ma segan väga vaikselt ja aeglaselt kokku. Koos hilisema seismisega võtab see aega kuskil paar nädalat ja siis saab purkidesse panna. Kui segada kiiresti ja settida ei lase, paned kohe purki, tekib kreemjale meele hiljem vaht peale, sest õhumullid hakkavad ajapikku üles tulema.¹³

Osad teevad seda võidemett, hõõruvad kristalliseerunud mee peeneks ja panevad purkidesse. Seda tahetakse osta, seda on hea määrada. Sellega on jälle omaette häda – kui ta kaua seisab, siis kihistub ära: alt kristalliseerub ja sinna tuleb vedel kiht peale. See pole ka hea, parem ikka naturaalne mesi. Kuigi naturaalne on ta hõõrutud peast ka, aga natuke ikka rikutud.¹⁴

Mee tänapäevane odav hulgihind

Kuid meilgi langes mee hulgihind vahepeal kahele eurole kilo eest, just viimasel talvel oli Eestis kuulutusi, kus mõni pakkus, et kes talt suure koguse mett ostab, saab mee paari euroga, mõni pakkus ka kolme euroga hulgi ostes. Kas see kaks eurot alla mee omahinna on? Eks ikka, kuid see sõltub ka sellest, et kui sul on juba kõik vajalik mesilas olemas, siis see hulgihind võibki olla mee omahinnaks.^{14, 15}

Põhjus on ka selles, et mee hulgihind on viimased 20 aastat praktiliselt sama olnud või varem oli hulgihind isegi kõrgem kui praegu. See ei ole ainult meil nii, see on nii ka Soomes, Rootsis ja üldse igal pool Euroopas. Soomes on isegi veel hästi, sest seal on kodutöö väga hea. Nad ei osta isegi poest võõrast mett, kui, siis vaid ainult Soome mett. Sellepärast on mee kokkuostuhind Soomes sees ka kallim kui nt Rootsis, kus on rohkem immigrante, ja Rootsis ongi hulgihind sama mis meil – kolm eurot.¹³

Hiina suhkrusiirupist võltsmesi

Odava hinna taga on see, et mesi on börsikaup ehk pakkumisi tuleb üle maailma ükskõik kuskohast ja sellest tekibki see odav hind. Näiteks on öeldud, et Euroopa Liitu tuleb täna sisse odavat tehasemett 40%. Mõtle aga, mis see tähendab. Kui juba üks-kaks protsenti kogus mõjutaks turgu, mida siis veel 40% teeb, mille hulgi sisseostuhind on 1,60–1,70 eurot või isegi 1,80 eurot. Siis ei saa kohaliku mee hulgihinna tõsta üle kolme euro. Praegu, kui ma tahaksin mett hulgi müüa, siis ma ei usu, et isegi kolm eurot saan, pigem vähem. See tehasemesi tehakse nii hästi järele, et meie Eesti analüüsid seda kindlaks ei teegi. Seal on ju suured rahad taga. Mida aga tegid ameeriklased? Nemad panid siseturu kaitseks tollid peale. Kui sissetuleva mee hind oli alla nende kehtestatud hulgihinna, siis läksid kaitsetollid peale. Pärast seda lõppes selle suhkrusiirupi sissetoomine seal ära. Euroopa Liidul pole aga mingeid piiranguid, tood aga seda Hiinas tehtud tehasemett sisse, kuidas keegi kätte saab, kas 1,60 või 1,80 eurot. Siin homogeniseeritakse ehk segatakse kohaliku meega ära ja saab endale need õietolmud ja muud asjad sisse, nii et labor seda õigest meest enam ei erista.¹³

Euroopa Liidus on see lobigrupp, kes nõuaks kaitsetollide panemist, nii väike. Öeldakse küll, et tõhustame piiril kontrolli, kuid tuuakse läbi kolmandate riikide. Näiteks mõned aastad tagasi, kui Ukraina põllumeestele tuli pääs Euroopa Liidu turule, siis ühe aastaga tõusis Ukrainas meetoodang kolm kuni neli korda. Kas see on reaalne? Ei ole reaalne, see tähendab, tehti re-eksporti. Toodi Hiinast see siirup, kuid paberid tulid läbi Ukraina ja sildi peale pandigi siis Ukraina mesi ja läks Euroopasse. Meile tuleb seda küll vähe, mujale läheb rohkem. Ungari on üks suuremaid meetootjaid Euroopas, aga kui on suured kogused, siis tuleb ka sealtkaudu seda Hiina mett Euroopasse sisse. Kui minu käest täna küsitakse, millist mett osta, siis ütlen, et usaldusmesiniku käest.¹³

Kunagi tehti üks uurimus, kus öeldi, et Türgis ja Inglismaal polnud üski müügil olnud mesi naturaalne, kõigil oli midagi tehtud, kas värvainet või maitseainet lisatud. Hiina meevabrikud, kus seda võltsitud mett tehakse, pidid nüüd vägevalt töötama. Sealt vabrikust tuleb välja mesi, mis maksab ainult euro kilo. Eestis seda võltsitud mett nii palju pole, vaid üks aasta avastati ühel Eesti meel võltsimine.^{14, 15}

Meekonkurents on siin saarel väga kõva. Pluss see, et mett tuuakse igalt poolt Eestisse ju ka sisse, nagu Kreekast ja ei tea kust veel. Seda mett siis tuuakse tonnide kaupa üliodavalt, müüakse internetis näiteks kaks eurot kilo, kui ostad tonni korraga ära. Järgmine hulgikogus on 20-liitrine plastämber, kus on siis 27–28 kg mett sees ja selle ostmisel on kilo kolm eurot. Ma kahtlen, et see on päris mesi, see võib olla mesilastele sissesöödetud suhkur, sest lõunamaades on ju nii palav juba, mesilastel korjet pole ja siis tehakse niimoodi mett. See tuuakse Eestisse ja segatakse kohaliku meega kokku, et oleks justkui kohalikku õietolmu ka sees, ja pannakse müüki. Eestis on see mee järelevalve ju suht nõrk, sest kui see on niimoodi segatud mesi, siis laborid meepäritolu enam kindlaks ei tee. Mandril müüvad mesinikud mett laatadel seitse eurot kilo, siin saarel müüvad mesinikud üheksa eurot ja mõni isegi 10 eurot kilo.⁵

Põhjus on ka see, et Hiina toob oma vabrikus valmistatud mett siia Euroopasse, see mesi, millel pole ensüüme sees. Meil käis siin Orissaares üks prantslasest mesinik loengut pidamas, mootorrattaga tuli. Pärast istusime ja rääkisime. Ta tuli Hiinast mootorrattaga siia ja siit läks edasi Norrasse ja sealt Prantsusmaale. Ta käis Hiinas ühte vabrikut püsti

panemas, kus mett tehakse. Näitas pilte, kus on suured nektarite vannid ja siis hakatakse neid segama ja vett välja aurutama, kuni saadakse mesi. See tuleb siis meie kaubandusse. Tehakse proovid ja need näitavad, et mees pole üldse ensüüme sees, et kuidas see võimalik on. Meele paneb mesilane ensüümid sisse, aga sellel meel mesilane ja mesi pole omavahel kokku puutunud. Siin ei oskagi kohe enam midagi arvata, seda saab juhtuda vaid Hiinas.⁷

Sa võid küll mesilastega suureks minna, aga seda Hiina mett tuleb nii palju sisse ja endal jääb mesi müümata. Ma käisin mesilasemade koolitusel, sest ma tunnen ju huvi selle vastu. Seal oli üks mesinik koolitusel ja temal oli probleemiks, et polnud saanud oma mett maha müüa. Ameerika pani tollimaksu vahele ja kõik see Hiina mesi, mis enne Ameerikasse läks, imbub nüüd meile siia Euroopasse. Ja Euroopa ei tee midagi. See on väga suur probleem. Üks asi on see, kui sa ostad odavat Hiina mett, teine asi on aga see, kui sa kulutad oma raha, isegi kui see toiduaine on kallis, mee peale, millest sa tead, kust see tulnud on, kuidas seda on käideldud. Olgu see siis loom, olgu see lind, olgu see kala, seened, mis iganes, aga sa tead, et inimene on teinud seda südamega ja ta on sellesse panustanud – siis sa oled nõus selle kallima raha ka maksma. Tänapäeva inimene, kuigi sa võid olla väga hea spetsialist või poliitik, aga kui sa oled päris asjast nii eemal, siis sa lõpuks enam ei teagi, mida sa teed. Sa pead uuesti hakkama süvenema, sest sa pole ise kogenud, kust see toit tuleb...⁹

Uue teenistusena perede ja iduperede kasvatamine müügiks

Mõned mesinikud on hakanud nüüd endale sissetuleku saamiseks tegema hoopis palju väikseid iduperesid, nendele on turgu, neid ostetakse. Kui aga mina müün kevadel põhipere, siis ka mina ei saa rohkem küsida ju kui 120 eurot, millega täna iduperesid müüakse. Aga minul on olnud kulu suurem – sügisene toitmine, ravi ja taru transport. Lisaks arvestan veel talvekaod ka hinna sisse. Selle hinnaga põhiperet müües tulen vaid otsotsaga kokku.¹³

Esimest aastat nüüd mõtlesin, et ma teen miinimumarvu peresid, et oleks 30 peret kevadeks talvituma panna. Nüüd on tunne, nagu oleks

töötü, sest pole kohe nagu midagi enam teha. Mõni ütleb, et 10 perega „appi, nendega on nii palju tööd!“, aga mul oli vahepeal 180 peret. Sel aastal oli mul ka 120 peret, 30 põhiperest tegin nii palju iduperesid juurde. Sel aastal tegin ma meeletult iduperesid. Ma nägin, et mul pole lihtsalt mett kuskile panna. Ja ma olen keskendunud nüüd iduperede müümisele. Seepärast otsitakse meeletult peresid, muudkui helistatakse, et kas on pakkuda, kas on sul veel neid alles, et müüa. Kui sa oled korra juba kellelegi peresid müünud, siis tulevad pärast ka teised küsima, sest teavad, et ma müün. Mehed räägivad, et Facebook on mesilaste müümise kuulutusi täis, et nii paljud imestavad, mis lahti on, miks selline mesilaste müük sel aastal. Aga paistab, et kõigil on laod mett täis, mett pole kuskile panna, ja müüvadki peresid.⁷

Viimase kolme aastaga on hakanud siin saarel mesinike arv üles mine-ma ja meest on nüüd raske lahti saada, sest tootjaid on palju. Ja praegu on tekkinud aeg, kus mesilasi on lihtsam müüa kui mett ennast. Seepärast ma valmistun ka juba praegu, suvel, ette järgmiseks kevadeks. Nimelt teen palju sülemitarusid, kes mulle mett üldse ei korja, sest kui pere sülemlleb, siis ta ju tarbib selle juba tarru toodud mee ise ära ja ta jääb selliseks kuue-seitsme-raamiseks. Seepärast läheb mul küll palju tarusid talvituma, 21 peret, aga nad ei korja mulle mett. Ma ei üritagi meetootmise peale en-nast spetsialiseerida, mul on mett praegu endal piisavalt, mitmeks aastaks juba, ja ka tuttavatele andmiseks. Aga hobimesinikel surevad pooled mesi-pered ju talvel maha ja siis nad hakkavad kevadel minu käest uusi peresid ostma. Kevadel müün siis vähemalt 15 peret maha.⁵

Harrastusmesindusega tegelemise populaarsuse põhjused

Üle Eesti ostetakse mesilasperesid nüüd palju. Paljud suurmehinikud ja profimesinikud kasvatavad ületalve rohkem mesiperesid, kui neil vaja on, ja üleliigsed müüakse kevadel maha. Harrastusmesinikke on nüüd rohkem juurde tulnud. Siin on palju põhjuseid, millest võiks kohe terve loengu pi-dada. Esiteks see, et nüüd on paljud noored hakanud tahtma oma vana-emade-vanaisade taludes maal toimetada. Kuid siis nad näevad, et selle olemasoleva ressursiga on igasugune tootmine piiratud. Ja millegipärast on selline legend lahti läinud, et mesinikud on rikkad, näe, ehitavad ja

teevad. Kunagi see oligi nii, just nõukaajal. Üsna paljud on mulle rääkinud, et näe see maja ja too maja on ehitatud kellegi isa või vanaisa mesilaste pidamisega saadud rahaga või mõni auto on ostetud meest saadud rahaga. Kuid nõukaajal läks see mesi kõik põhjatule Venemaa turule, meil viidi Leningradi. Piltlikult öeldes sa nõukaajal mesindasid 11 kuud, mille ajal siis ka tegid tarusid ja muid mesindustöid, aga maha müüsid sa kogu mee ühe kuuga väga hea raha eest. Nüüd pead mesindusega tegelemisel müüma mett aasta läbi. See on aga meeletu autokütuse kulu, mille peab maha sõitma, kui mett vaja müüa, me ise sõidame ka pea iga nädal Tallinna vahet sinna mett viima. Kui tahad täna korraga meest lahti saada, siis pead selle euro või paariga ära müüma, see pole tasuv, sellisele hinnale sa pead peale maksma. Kui sa oled kehva müügimees või sa ei viitsi selle müügi-ga jännata, siis oledki hädas. Mõned hobimesinikud vaid saavad sellega hakkama ja jätkavad mesindusega. Teiseks, miks hobimesinike nüüd tek-kis, on see, et Euroopa Liit hakkas mesindust toetama. Euroopa Liit vaat-tas, et nende Roundup-i^{AN} ja teiste mürkidega jäi mesilasi nii väheks, et vaja toetada. Siis hakatigi PRIA alt igasuguste euroliidu meetmete kaudu raha jagama ja mesinikud hakkasid taotlema. Tingimus oli, et viis aastat pead antud tegevusega pärast toetuse saamist tegelema. Pärast seda, kui ei meeldi enam sellega tegeleda, võisid inventari – mesilaspered, tarud ja üldse kõik – maha müüa, aga toetustega tehtud mesilamaja jäi sulle ja võisid seda muuks otstarbeks edasi kasutada. Kolmandaks tekkis hobime-sinikke siis, kui linnainimesed suvel tahtsid loodusega samastuda ja kena on, kui sul on kaks-kolm mesipuud aias sumisemas. Seda enam, et oled juba pensioniikka jõudmas ja veedad suvel palju aega vana põlistalu juures, mille oled suvilaks teinud. Neljandaks tekkis hobimesinikke juurde siis, kui Olustveres jälle mesindust hakati õpetama. Olustveres saavad nad nüüd väga hea õppe ja enam lolle vigu ei tee.¹¹

Saaremaal on täna juba väga palju mesinikke millegipärast, pole enam kuskile uusi mesilagruppe pannagi. Vaatad – seal on 10 peret, seal on 10 peret, seal on 10. Otsitakse mesilakohta, aga pole enam leida, kõikjal on mesilad juba ees. Milles see asi küll võib olla, kas see mesi on siin nii hinna-tud ja loodus nii puhas või pole inimestel muud tööd või milleski muus asi.⁷

AN Roundup on rahvusvahelise keemiafirma Monsanto toodetava herbitsiidi brändinimi. Alates 2016. aastast on osa Roundupi toodete müük Euroopa Liidus keelatud, sest need on inimese tervisele ohtlikud.

Mesilasperede riiklikest toetustest

Kui EKRE valitsemise ajal tulid talvesööda ostmise toetused^{AO}, oli põhimõtteliselt tegu õige asjaga, aga siis surus Eesti Mesinike Liit, et see toetus suurmesinikke juurde tekitama ei hakkaks, läbi selle, et toetuse summale seati piirang. Et kas kasutad selle summa ühe aastaga või viie aastaga, on juba enda teha. Aga kuna üldtoetussumma oli fikseeritud, siis hakkas osa suurmesinikke tegema endale juurde uue ettevõtte või mitu, mille alt toetust jälle välja võeti. Omanik on kogu aeg üks või võtab juhatusse fiktiivselt oma sugulasi. Ühesõnaga JOKK skeem.¹¹

[Enn] Praegu on mesilaspere toetus 20 eurot pere kohta ja kuidas keegi seda kasutab, see on tema asi. See on täna ka ainuke toetus, mida riik annab. [Mait] Nüüd kõrged ülemused seal Tallinnas on selle segi ajanud ja räägivad tarutoetusest, taru on ju vaid kast, aga tegelikult peaks rääkima mesilasperetoetusest. [Enn] Kuna aga mul on rusikareegel, et 20 kg suhkrut on pere kohta, siis see toetusraha lähebki mul suhkru ostmiseks. [Mait] Lamavtarudega nii palju suhkrut ei kulu, 10 kg suhkruga sai lähedalt hakkama, nüüd korpustarudega kulub suhkrut rohkem. [Enn] Kuna see toetusesumma oli fikseeritud suurus ettevõtte kohta, siis hakkasid mõned juurde tegema kas FIEsid, OÜsid või MTÜsid, et saada rohkem toetust. See on aga läbitud etapp, sest ma tean, et kui see välja tuli, et kõigil nendel olid seotud isikud samad, siis hakati toetusraha tagasi küsima. Nii võib teha, aga kui jääd süsteemi hammasrataste vahele, siis on tagasimaksimine seda valusam. Ma tean, kes on pidanud tagasi maksma 12 tuhat eurot. Näiteks jagad oma 500–600-mesilasperelise mesila kolmeks 200seks ettevõtteks. See on ju vaid natuke tööd internetis ja sa näed, et ettevõtetel on sama omanik ja ega siis PRIA ametnikud ka lollid pole. Enam sellist asja ei tehta.^{12, 13}

Mesindusruumide tegemised ja selleks antud toetused

Mul on selles ruumis niiskusekoguja, mis hoiab seal 50% õhuniiskust. Meevurritamisel käsitööd enam ei ole. Kunagi oli võimalik PRIA kaudu

AO Täpsustuseks: nn tarutoetuste andmine otsustati valitsuses 2018. aastal, kui maaeluministriks oli Tarmo Tamm Keskerakonnast. Toetusi hakati välja maksma 2019. aastal, kui maaeluminister oli Mart Järvik EKREst.

saada toetust 15 tuhat tootmismasinade ostmiseks ja siis ma ostsin kõige kaasaegsema tehnika. Kõigepealt tõstan korpustest kärjed sellisesse Norrast toodud töötlemismasinasse, kui see on täis laotud, siis vajutan nuppu. Masinas on kobesti, see teeb kärjekaaned puruks ja see kobesti on eriti hea ka kanarbikumee puhul. Siis tõstan sealt kärjed meevurri, kuhu mahub korraga 12 raami. Siis vajutan nuppu ja viis minutit ja kärjed on puhtad. Sealt välja tõstes liigitan kohe raamid ära ka. Valged, tühjad raamid lähevad järgmisel aastal kasutusse ja peredele korpustesse sisse, mustad raamid lähevad sulatusse. Mesi läheb mööda torusid vurrist läbi sõelte, siis suurde sumpas.⁷

Mesinduse tootmisruumid tegin viljaaita – seal hoidsime vilja, kui meil loomad olid. Seal on mul elektriline kärjekaanelaja koos meevurriga. Korraga läheb sisse 24 väikest korpusraami. Vurr on täisautomaatne, käsitsi enam meekärgi vurritades keerama ei pea, kui üks pool meest tühjaks saab. Suuremaid Eesti raame kaanelame käsitsi lahti ja paneme vurri. Meevurrist läheb mesi pumba abil suurde sumpas. Selle pumba tegin ise traktori õlipumbast, kuhu panin elektrimootori külge. Tootmisruumi kõrval on elektriventilaatoriga ventileeritav hoiuruum kärjekorpuste hoidmiseks. Kui õhk ringi käib, siis jahutab natuke ja kärjekoi ei tule kärgede sisse. Kärjekoi hakkab ju arenema, kui on üle 10 kraadi sooja. Mul pole teda seni kärgedesse tulnud.^{14, 15}

Mee hoiustamise ja pakkimise ruumi tegin elumajja. Mett hoiustame nüüd suuremates plastnõudes, kuhu mahub korraga 25 kg. Kui vaja müügiks mett, paneme kristalliseerunud meega plastnõud enne soojenema. Mul on selleks isetehtud soojakast vanast sügavkülmakirstust, sinna mahub kuni 100 kg mett ehk neli 25 kg plastnõu korraga sisse. Sooja annavad selles kastis klaasist hõõglambid. Kui mesi on vedelaks läinud, kalkan selle pakkimisnõusse, kuhu mahub ka umbes 100 kg mett ja mesi on seal kogu aeg sulavas olekus. Kui nüüd ostja tuleb, valib, kui suurde müüginõusse ta mett tahab, ja kohe lasengi talle selle täis. Mul on ostjale erineva suurusega plastnõusid pakkuda, millist suurust ta aga tahab.^{14, 15}

Mesila tootmismaja ehitamiseks sain ma PRIA kaudu LEADER-toetust. Umbes 40% selle tegemise kuludest maksti tagasi. Esmase makse pidin ma kõik ikka ise tegema, tagantjärele maksti tagasi. Kuid õnneks polnud PRIA toetusel sellist nõuet, et sa pead hiljem teatud protsendi just selle

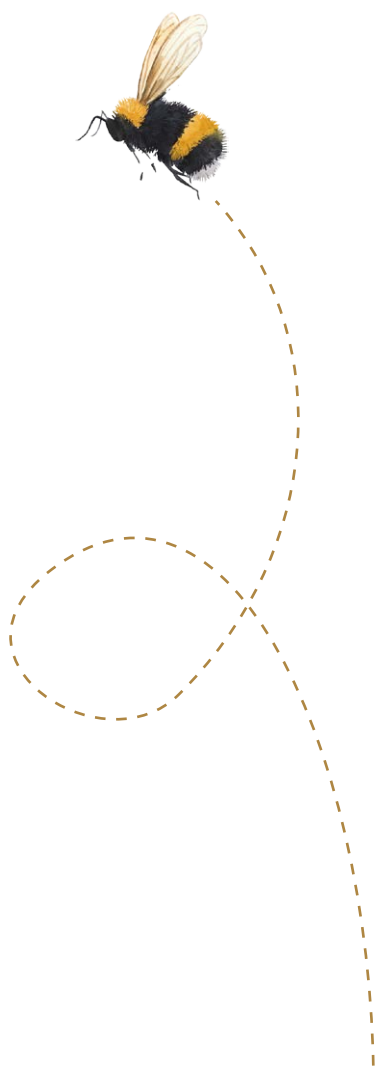

Toetustega rajatud
mesindushoonete välisseintel
on rahastajate märged.

Fotod © Renata Sõukand,
2023.

tegevuse pealt teenima. Selles suhtes on need toetused üpris paindlikud. On küll nõuded, et sa pidid saama kas kaks või oli viis aastat varem teatud protsendi sellest tegevusest sissetulekuks ja sul pidi olema sellel erialal kutsetunnistus. See oli mul Olustverest juba varem saadud. Enne mesilamaja valmimist tegin ma kõiki vurritamistöid toas köögis. Aga see on ju väga ebamugav, sa ei tohi ju sel ajal süüa teha ega küpsetada ega praadida, sest mesi võtab kohe need lõhnad külge.⁸

MESINIKU TIIVULISED TÖÖLISED

[Kes mesilased sinu jaoks on?] [Mait] Aa, see on väga hea küsimus. Vene ajal olid nad juriidiliselt lihtsalt töölised... Mul üks vana kolleeg pidas enast paadunud mesinikuks. Ütles, et pange mesilased mulle hauda kaasa. Kuid tänapäeval on ju enamasti see põletusmatus ja jäigi talle pere kaasa panemata, kui ta ära suri. Ütleme nii, et mesilased on mind toitnud ja katnud kogu minu elu. [Enn] Mina suhtungi mesilastesse kui töölistesse. Korpustarude puhul on see, et mesilasi kipub sinna korpuste vahele jääma ja hukkuma. Mind see väga häirib, kui ma kuskil teistes mesilates, kus käinud olen, näen, et korpuste vahed on paksult surnud mesilasi täis, korpusi pannes käib kohe ragin, kui mesilasi katki pigistatakse. See on hoolimatus ja seda on valus vaadata. Kui nad on minu töölised, siis ma neid hoian. Mul on mesilaste hoidmiseks suits ja hari, et neid korpuste tõstmisel eemale ajada. Üks-kaks võib ikka vahele jääda, aga minu jaoks on pere üks tervik. Mesilastel individuaalsust pole. Kui oleks, siis ei raatsiks ta sind ka nõelata, sest ta ju ise hukkub pärast nõelamist. Nõelamine on mesilasel instinktiivselt oma pere kaitseks.^{12,13}

Mesilased on ju elusad loomad ja mina sõltun eelõige neist ja üks neimad minust ka. Kui mesilagrupi juurde lähen, siis käin esmalt ümber aia^{AP}, vaatan mesilasi, mis nad teevad, ja tervitan neid mõttes. Ja kui olen mee välja võtnud, siis ütlen neile aitäh selle eest.¹⁰

Mina tänan Jumalat kogu aeg, et ta kinkis ilusa ilma või on kinkinud ilusa aja või... Tänan Jumalat ka selle eest, et ta on kinkinud palju õisi, et mesilastel oleks tööd ja endal rõõmu, rahu ja naudingut nendest. Tänan Jumalat ka selle eest, et mesilased on terved ja tugevad ja toovad hästi mett. Just see vaimne pool kuulub minul selle asja juurde, kui saab meeldiva kasulikuga ühendada. Öeldakse, et need on kõige õnnelikumad

AP Siinkohal mõeldakse karude tõrjeks mõeldud elektritraatidest aeda.

inimesed. Ma olen kogu elu püüdnud sellist visiitkaarti omada... Ma koolitan ise kursustel välja noori mesinikke ja ka Olustvere koolist käivad nad siin minu juures praktikal. Üks noor siis küsis minu käest sellise huvitava küsimuse: „Ütle, mis on sinu elu kõige tähtsam tähendus, mis on kõige tähtsam?“ Et mul on palju ameteid, olen siin pastor ja siis olen mesinik ja tegelen veel mitme asjaga. Siis ma mõtlesin ja vastasin, et „mulle on kõige tähtsam Jumal“. Ma tean seda, et kui ma tema poole pöördun, siis tema käest saan hea laengu, emotsiooni, naudingu. Ja kõike, mida ma teen, saangi siis naudinguga teha. See on seletamatu...⁷

Mesilaste tekitatud helidest

Kusjuures hääletoonist tunneb ära, kas on niisama lendav mesilane, on pahur mesilane või on tige mesilane. See tuleb kogemuse põhjal. Esimesel aastal ei saanud ka mina aru, kogenud mesinik ütles, et vaata, sul on tige mesilane kõrval. Minu jaoks ta lihtsalt lendas. Jah, lendas kuidagi kurjalt vastu võrku.⁹

Mesilaste hääle järgi saab palju teada. Teed taru lahti ja saad sellest häälest juba palju asju teada, nt kas on ema või pole ema, sest emata mesilaspere on hoopis teise häälega. Ma ei hakkagi sellisest tarust ema otsima, sest juba tean: seal pole ema sees. Seda on vaja kogeda, seda ei saa koolis õppida.¹⁰

Mesilaste hääle järgi saab aru nende meeleolust. Saad aru, kui mõnel on selline agressiivne pinin, et ta tahaks sind kohe ära tappa.¹¹

Põhjustest, miks mesilased tigidaks lähevad

Seda ma võin küll öelda küll, et kui on põhjatuul, see on see külm kõle tuul ja siis on mesilased natukene õelamad. Meil jookseb kõrgepingeliin siit üle ja need tarud, mis siin kase all on, jäävad otse liini alla. Kõrgepingeliin tekitab mingi elektrivälja. Need pered seal liini all on nagu grammi tigidamad kui teised. Ja siis võin öelda, et need magnetvormid või need päikesetormid, siis on ka mesilased grammi võrra tigidamad. Mu vanaisa oli elektrik

ja tema rääkis, et kui olid kõvad magnetitormid, siis need telefonitrafod, mis vanasti olid, kui olid kettaga telefonid ja liine sisse ja välja lülitasid, need trafod hakkasid sel ajal nii lambist tööle, et võimatu oli helistada.⁴

Just täna hommikul ühe mesiniku juures vahetasin tal peres ema ära, mees tuli ise ka sinna juurde ja sai käsivarde nõela. Ütleb, et huvitav, ma pole veel jõudnud peret vaatamagi hakata ja juba tulevad kallale. See tähendab ilmamuutust. Mina ise ei saanud küll ühtegi nõela, aga tema sai veel jala pihta ja siis korra võttis kinda käest, sai ka kae peale nõelata. Selle peale ütles, et kuna käes on selline radikuliidi moodi asi, siis see nõel läks terviseks. Mina ise ei kasuta aga kunagi kindaid, ma ei oska kinnastega tööd teha. Pere ise oli rahulik, ma tõstsin raame välja ja vaatasin, kõik nad olid rahulikud. Miks nad tema kallale läksid – eks esiteks olid tal valed püksid jalas, sellised karvased, karukarvased. Ühesõnaga kõik, mis pole sile riie, see ei sobi mesilaste juurde minemisel. Kui on sile riie, siis nad nõelama ei tule. Eriti villane riie, sellele reageerivad kohe. Mul oli elus üks selline juhus, kui veel ise mesinik polnud, aga vend siis juba oli. Läksin suvel venna juurde, aga venda polnud kodus. Näen, et tal on üks sülem puu otsas. Helistan talle, et mis ma nüüd teen? Tema ütles, et võta puu otsast alla ja pane kärjekasti. Leidsin siis kärjekasti, aga mesilastega polnud ma ju üldse enne tegemist teinud. Ja siis ma leidsin toast mingid villased kindad ja panin kätte, et kinnastega tõsta. Aga kinnastel oli paar väikest auku sees ja kui vihaseks nad said kinnaste peale ja nõelasid mind läbi aukude! Ma ju ei teadnud mitte midagi mesilastest, nii et villaste asjadega ei tasu mesilaste juurde minna. Nüüd hiljem olen sülemist mesilasi kohe paljaste kätega kasti tõstnud, ühtegi nõela ei saa.⁷

[Kas mingeid rahvauskumusi või kombeid on, et mesilastega hästi läbi saada?] Ei tea selliseid kombeid. Head emad peavad olema ja kui ise neid paljundad, saadki nendega hästi läbi. Meil on rahulik itaalia tõug nüüd. [Jüri] Mina teen kõiki töid mesilas ilma kaitsevahenditeta, paljaste kätega, T-särgiga, palja peaga ja ei juhtu ka midagi. Mul mesilase nõelamise vastu allergiat ei ole. [Olvi] Mul ikka natuke on, üleele sain silma alla nõelata ja see oli paistes paar päeva. [Jüri] Kui mõni pere juhtubki närvilisem olema, siis vahetan sealt kohe ema välja.^{14, 15}

Olen kuulnud, et mesilased lähevad tigidaks mesika peale. Mesikataim on siis kas positiivse või negatiivse energiaga laetud, ühesõnaga teise

energiaga kui mesilased. Ütleme, kui mesilane on laetud positiivse energiaga ja kui ta siis õitsva mesika peale läheb, siis saab ta sellelt kerge laksu, sellise väikese. See ärritab neid. See pole päris legend, see on isegi tõestatud, et mesikas on teise energiaga laetud. Kuidas muidu õietolmgi mesilase peale kinni jääb, ta jääb nagu magneti jõul sinna külge. Mesikas on aga laetud teise energiaga. Mesikas õitseb nüüd augustis, seal minu gruppide juures on kõik teeääred seda täis.¹⁰

Mesilased lähevad tigidamaks siis, kui neil pole pikemaajaliselt korjet olnud. Ja ka siis, kui on külm ja tuuline ilm. Mõtles ise – sa küta endal talvel ilusti toa soojaks ja siis tulevad mingid seltsilised ja löövad sul ukseid ja aknad kõik lahti ja jahutavad toa maha. See on piltlikult öeldes, kuidas nemad näevad mesinikku, kes sellise ilmaga neil pere lahti võtab, ja miks nad selle peale tigidaks ei lähe, nii et ja tahaksid kohe ühe tou anda. Enne äikest tulevad aga lennumesilased massiliselt pesasse tagasi, sellepärast võivad nad ka natuke tigidamad olla.¹¹

Mesilased, nende vaatlemised ja märkamised

Mesilased ju ka, kui tekib hauet ülemäära ja kui millegipärast on mesilasi vähe pesas, kas nad ei suuda hauet soojas hoida või üles kasvatada, kooGITakse haue kärjest ja visatakse tarust välja. Seda ei juhtu nüüd palju, aga ma olen näinud, et nad on nii teinud. Seda ei oskagi alati hinnata, miks ta seda teeb. See on nii kummaline. Nagu seal Olustvere koolis üks õppejõud ütles, et me võime küll mõelda, et me kõike teame ja arendame ja teeme, aga mesilaspere võtab kätte ja teeb ikka asjad omamoodi ja lõpuks me ei pruugigi aru saada, miks ta seda tegi, saab vaid oletada.⁸

Aga mesilased võivad ka vanu kogenud mesinikke üllatada – sina arvad, et teed niipidi, see on hea, aga nemad arvavad, et hoopis teistpidi on hea. Ei allu see mingile [raamatu]reeglile, et just nii peab olema. Eks ikka kogemusi mesilaste pidamisel saab sellest, kui kuulad ära, mida teistel öelda on... Mõttes ikka ütlen tere neile, kui taru avama hakkas, ikka suhtlen nendega. Mine tea, võib-olla ka nemad suhtlevad minuga vastu. Aga igal mesilasperel on oma iseloom nii nagu inimeselgi. Mõni pere ei tee sust väljagi, toimetab aga taru juures. Peaasi, et kedagi tarus laia ei lits. Mõned pered

lihtsalt uudistavad ümber sinu ja mõned saavad pahaseks ka. Mõne pere läbivaatamisel paned suitsiku sisse taruvaiku, see tõmbab neil pööordeid maha. Mõni pere ei pane ka väikse vihmaga vaatamist pahaks, aga mõni jälle läheb sellest kohe pöördesse.¹

Kummaline on, et mesilane näeb ju kolme värvi – valget, sinist ja kollast. Tema näeb hoopis teisel sagedusel kui inimene, tema nägemisspekter on teine, ta näeb asju, mida inimsilm ei näe.⁷

Miks ma käin maskiga mesilasi vaatamas? Sest mesilane tahab inimest just silma alla nõelata. Sellepärast, et silm liigub ja ta teab, et see on selline õrn koht ja kõige tõhusam. Kui mask on peas, siis võib kasvõi palja kehaga minna mesilasi vaatama, sest mujale ta ei eelista nõelama minna, esimene valik on tal silma alla sutsata.¹⁰

Nüüd juuli lõpus ajavad mesilased isased mesilased, lesed, tarudest välja, sest suve teises pooles neid leskesid enam vaja pole, mesilasemad on juba ära paaritatud ja nad lihtsalt visatakse tarust välja loodusesse. Selline on juba kord see loodus...³

Keegi, kes käis mul mett võtmas, ütles, et tal olid kunagi mesilased tarus üheksa aastat ilma emavahetuse ja ravita. Alles 10. aastal kustusid ära. Aga ütles, et olid ikka vihased mesilased ka, ta võttis vaid mett neilt, muud ta ei teinud. Sellised metslased on tõeliselt vihased. Aga mida vihasemad mesilased, seda paremini nad võitlevad kõigega; kui nad rahulikud on, ei taha nad varrolestaga^{AQ} ka võidelda.⁷

Magasinid^{AR} panen peale, kui hakkab öitsemise periood. Kuid mõnedel peredel ei taha nad üldse magasinini mett tuua, kas on ema nõrk või midagi veel.²

AQ Varroalest (*Varroa destructor*), kõnekeeles ka varrolest, on mesilaste välisparasiit. Lesta arengutsükli algetapp toimub mesilase haudmel. See lest põhjustab parasiithaigust varroatoosi (kõnekeeles ka varratoosi).

AR Lamavtarudes saab peresid laiendada nii horisontaalselt külgede poole kui ka vertikaalselt magasinini kasti pealepanekuga. Tavaliselt on selle suuruseks kümme pool-täisraami kõrgust kärke.

Mesilane on üks oma pere tervikust

Mesilaspere on minu jaoks üks organism, kus igal mesilasel on oma tööülesanne. Iga üksik mesilane minu jaoks individid pole. Ma ei oskakski neid kuidagi grupeerida, nad on lihtsalt mesilased. See raha polegi kõige tähtsam, mida nendelt saab, sest see on mulle südamelähedane töö ja annad endast parima, et nendel oleks kõik hästi, et oleks hea meesaak, et taimed saaks tolmeldatud, sest ma olen istutanud ise puuviljapuid aeda – mesilased on mind ümbritseva terviku osa.⁹

Mõned mesinikud suhtuvad mesiperesse kui ühte elusolendisse, et mesilane on rakk ja need kärjed-raamid on siis luustik ja mesilased ehk rakud täidavad seda pereluustikku. Et emamesilased ehk tarumesilased on rakud, kes elavad suvel oma maksimumi 35 päeva ja tulevad järgmised rakud, kes hakkavad nende asemel tööle. Minu jaoks on aga nii ja naa... Üks mesilane on see, kes toetab tervikut ja ma püüan mõelda, et ta on vaid üks rakk, aga mul on tast ikkagi kahju.⁸

Mesilased ilmaennustajatena

Mesilased annavad märku ilmamuutustest. Ma olen ise seda mitmel korral täheldanud. Ükskord ma olin Saaremaal ühel õppepäeval lektoriks ja see päev lõppes sellega, et me läksime minu mesilasse Kudjapel. Mul on seal puude vahel mesilased. Rahvast oli palju ja siis üks mees ütles, et sai pähe nõela. Mina vastu, et mina ei saa kunagi pähe nõela, et siis peab kuskil äikeseilm lähedal olema. Huvitav, lõpetame seal mesilas koolituspäeva jutustamise ja juba äikeseilm tuleb. Tähendab mesilased tunnevad õhust selle ära, kui taevas on veel selge. Aga õhk on juba muutunud, mida inimene üldse ei taju, ja huvitav – juba nad hakkavad nõelama.⁷

Mesilased reageerivad ilmamuutustele. Näiteks kui nad tulevad kõik parves sisse, siis on selge, et nüüd tuleb vihm. Selle järgi, mis ilmajaam otsustab, ei saa vaadata, aga mesilaste järgi küll.⁸

Mesilased tunnevad äikese juba varakult ära. Enne äikest ära mesilasi torkima mine, nad on närvilised, tunnetavad äikese tulekut ette. Mul oli üks kord, kui oli vaja minna emasid vahetama just enne äikese tulekut ja

ma sain sada nōela kahe pere läbivaatuse ajal. Järgmine päev läksin tagasi – nii rahulikud, et tee mis tahad. Sa kuuled mesilaste hääle järgi ära, kui nad kurjaks lähevad ja sinu ümber lendama hakkavad, ta võib-olla ei tulegi kohe veel nōelama, aga juba vaatab eemalt kurjalt su peale.¹⁰

Ei ole veel täheldanud, et kui mesitaru on vale koha peal, siis lähevad mesilased tighedaks, aga lugusid olen kuulnud. Selliseid lugusid räägitakse, õigemini kirjutatakse FB mesindushuviliste klubis. Aga seda võin küll öelda, et näiteks käisime samast grupist kaks päeva järjest mett võtmas. Üleüleeile oli äike kaugelt mööda minemas, ilm oli soe, kuid tuuline nagu tänagi. Sel päeval olid nad väga pahurad. Eile aga oli tuul isegi valjem, aga kõrgemal, puulatvades. Me olime metsatuka varjus, aga äikest läheduses polnud ja mesilased olid väga rahulikud. Nii et ilmastik mõjutab, just äikese päev. Siis on selle kohta veel üks lugu rääkida teisest suvest. Ma vaatan alati kolme ilmateadet. Mitte ükski ei lubanud vihma selleks päevaks, kui mesilasi vaatama hakkasin. Vaatasin siis mesilasi avatud tarus ja korraga tulid pilved ja mesilased läksid nii pahuraks ja ma mõtlesin, et nüüd peab sadama hakkama, ja nii kui taru kaane kinni lõin, tuligi juba taevast alla. Kuigi mitte ükski ilmateade ei ütelnud, et tuleb sadu. Nii et mesilased tunnetavad midagi ette.⁹

Mesilased tunnetavad äikesevihma ära. Siis sa näed, kuidas korjemesisilased korjelt massina tarru tagasi tulevad, kui järsku läheb ilm tumedaks. Kõige kurjemaks võivad mesilased muutuda just siis, kui juba esimesed mütsud tulevad. Aga kas see just kurjus on, pigem on pere kuri, kui nende iseloom on selline.^{12, 13}

Mesilaste sülemlemine ja selle ärahoidmine

Varem, kui Eestis rapsi ei kasvatatud, tekkis mesilastel korjepaus ja sel ajal tuli sülemeid kui putru. Näiteks kui pikka aega korjet ei ole, siis isegi sülemlemiskaine itaalia mesilane hakkab hirmsasti kuppe tegema, sest tööd ei ole. Neid kutsutakse siis näljasülemid, mis tulevad siis, kui korjet ei ole, tööd ei ole ja mesilaste instinkt ütleb, et me peame jaguneme väikesteks gruppideks, mõni pere ikka ellu jääb. Mesilastel on plaan B alati valmis. Kui suvel korje ära kaob, teevad nad emakupud valmis, ja kui korje ei taastugi,

siis nad ei lase emal neid kuppe läbi närida ja noort konkurenti surmata. Siis tulebki sülemlemine, kui korjet pole. Aga kui korje taastub, siis itaalia mesilasel on nii, et emakupud likvideeritakse ära. Kes seda teeb, kas mesilased ise või lastakse ema neile kuppudele ligi ja tema likvideerib, aga sülemlemist ei toimu. Kohalik tumemesilane sülemleb ikkagi, kui korje ka taastub. See on geneetiliselt neil niimoodi juba sees. Me ise enam oma mesilas itaalia mesilasi sülemlema ei lase, selleks kasutame seda, et lõikame emal ühe tiivanuki ära, siis ta ei saa sülemiga kaugele lennata ja kukub kuhugi rohu sisse ning sülemipere tuleb tarru tagasi ja kasvatab emakupust uue ema.¹¹

Ma oma mesilasi sülemlema väga ei lase. Mul on kraini põhjaga see tõug, sest praegu on nii palju erinevaid tõugusid siia sisse toodud, ma ei tea ju, millise poisi või poisid see minu mesilasema seal õhus endale leiab ja paaritub. Lesk lendab ju, nagu öeldakse, viie kilomeetri raadiuses ja 11 meetri kõrgusel. Emamesilane lendab üheksa meetri peale paaruma. Mesilastel on lennukoridor kuskil kuus-seitse meetrit, seda on näha, kui on ilus ilm, vaid mõni meeter tuult.⁴

Sülemlemist hoian mesilasperes ära sellega, et pean peresid regulaarselt läbi vaatama, vähemalt iga 10 päeva tagant, hea oleks kuue-seitsme päeva tagant. Siis sa jõuad veel jälgida, kuidas on emakuppe või kuidas on haudmega. Mõnikord tõstad raami üles ja selle küljes on palju mesilasi all rippumas, see näitab, et nad on jõude, nad ei tee midagi, see näitab juba, et sülemlemistung on pesas sees. Panen neile kärjepõhja^{AS} ja nad isegi seda ei ehita üles, kuigi mesilasmassi nagu oleks, aga neil on see tung juba sees ja nad ei raiska asjata oma keha. Sa võid ju püüda pesa kärke panemisega laiendada, aga sa lükkad võimatut edasi. Eelmine aasta olin ma sülemitehädas, kogu aeg käisin neid saputamas kord siit ja kord sealt. Lõpuks lõin käega, minge kuhu tahate. Sel aastal pole õnneks sülemitega probleeme olnud. Olen ka pannud tühja pesakorpuse koos ülesehitatud raamidega sülemi püüdmiseks ja üks minu sülem läkski sinna sisse. Kord oli ka juhus, et ühte iduperesse läks mul võõras sülem sisse. Pärast ma vahetasin selle sülemiga sisse tulnud ema peres ära. Sülemlemise vastu olen julmalt pere lahku löönud või siis teen sellise väiksema idupere, kus ühes on rohkem

AS Kärjepõhi ehk kärjealge on kvaliteetsest mesilasvahast leht, millel on kärjekannude alged peale pressitud ja see on kinnitatud puidust kärjeraami traatidele.

massi ja teises vähem. Ja tavaliselt on selles peres vaja lähimas perioodis kas siis ema hukata või asendada.⁸

Minul läks sel aastal teadaolevalt vaid üks mesilassülem minema. Kui sa hoiad tõupuhtal mesilasel ilusti alles tööjaotuse, see tähendab hoiad nendel tööd, et neil igav ei hakkaks, siis nad ei lähe puu otsa. Sellepärast hoitaksegi mesilasi tõupuhtana. Kraini tõugu mesilased pidid olema sellised, mis kergesti puu otsa lähevad.⁹

Eesti tumemesilasest, tema tigidusest ja sülemlemislembusest

Siis oli nii, et 1989. aastal andis naabrimees Lebavere külast mulle esimese sülemi, mida puu otsast ise käisin ära toomas. Need olid kohalikud tumemesilase rassi^{AT}, tigidad kui kuradid. Küll nad sülemlesid hästi. Nii ma siis neid peresid endale juurde saama hakkasin, et käisin kelleltki sülemeid korjamas. Kokku oli mul lõpuks kümnekond peret neid tigidaid mesilasi. Hakkasin oma mesilasi juba maapiirkonnas talude juurde panema, ilusti viisakalt küsisime, kas võib. Viisingi siis tarud ühe talu juurde, mis asus rapsipõllu ääres, et nad sealt põllult mett koguks. Tookord alles hakati ju Eestis rapsi kasvatama. Sügisel meevõtmise ajal aga läksid mesilased väga kurjaks. Mul olid vatipüksid, kummikud ja paksud kummikindad käes – ma olin nagu kosmonaut skafandris. Kuid selles talus hakati just kartuleid võtma ja see põld asus umbes 50 meetrit eemal. Aga nad ei saanud pärast seda, kui mina mesilaste juures käisin, veel kolm päeva kartuleid võtma minna, sest mesilased ründasid neid kohe, kui põllule läksid. Ja siis ma mõtlesin, et aitab mesilastest. Kuid just samal ajal ilmus ajalehes artikkel ühest vanast Puurmani mesinikust, mis see pealkiri täpselt oli, enam ei mäleta, aga mõte oli, et „metsmesilasi ei tasu pidada“. Vaatasin – ahaa, see mesinik asub Puurmanis Jürikäla külas, sõitsin sinna kohapeale ja ütlesin, et ma tahan natuke mesindust õppida. Üks teine Põltsamaa poiss oli ka, kahekesi käisime tema juures. See poiss oli minust noorem, aga samal päeval sündinud. Terve suve olin selle vana mesiniku juures õpipoisiks.

AT Tume rass (*Apis mellifera mellifera*) on Euroopa mesilase alamliik, mis oli veel eelmisel sajandil laialt levinud kogu Põhja-Euroopas. Täna looduses praktiliselt välja surnud.

Tema tegi mulle kõik need mesinduseasjad selgeks ja emade kasvatuse nüansid ja ohud. See mees on juba ammu maamullas, kuid ma olen talle siiamaani väga tänulik selle eest.¹¹

[Mait] Vanasti peeti põhjamaa tumemesilasi, kes on väga kurjad. Aga et neid kiiresti maha rahustada, võis neile õlut peale pritsida, siis rahunevad mesilased maha. Paljud mesinikud seda ei teadnud. [Enn] Mul olid isal ka need kurjad tumemesilased, need kogu aeg nõelasid. Isa oli mul mesilaste pidaja, mitte mesinik. Kuna mesilaste pidajal käib perede paljundamine ju vaba sülemlemise peal, siis tuligi tal kogu aeg sülemeid. Iseseisvalt sülemite mahavõtmise sain ma selgeks juba üsna varakult, 12aastaselt, sest kui isa tööol oli ja sülem juhtus tulema, siis pidingi ma ju ise kuskil õunapuuokstes turnides selle maha võtma. Üks moodus, kuidas sülemi mesilasi rahustada, oli mul ka see, et kasutasin koduõlle tegemisel järele jäänud põhjasid, kuhu veel hästi kõvasti suhkrut sisse sai pandud. Seda sai siis visatud sülemile peale, nii et ta kohe kergelt märjaks läks. Muidu ei kannatanud ma nendele tumemesilastele ligi minna. [Mait] Tänaused mesilastõud on palju kultuursemad. [Enn] Mina, kui ise mesinikuks hakkasin, siis tumemesilasega pole kunagi mesindanud ja sülemitega mesilaste paljundamist ei ole ma teinud, mul näiteks ei olnud sel aastal ühtegi sülemit, kuigi oli suvel 100 peret.^{12, 13}

Krantsid ehk ilma tõutunnusteta mesilased

Ja siis tuleb ühest kaks ja kahest neli peret ja nii ta läheb, nüüd on mul 10 peret. Tõugudest ei tea ma midagi, minul on nad krantsid. Nii nagu koertel on krantsid, on ka mesilastel krantsid. Aretusega ma ei tegele ja endale mesilasemasid pole ka kunagi tarudesse ostnud. Nende peale pole mõtet raha raisata, mul tuleb neid emasid endalgi, nii et milleks selle peale veel raha kulutada... Ma pean mesilasi hobiks, mõnu pärast, see on selline loominguine töö.¹

Nad on mul tavalised eesti mesilased, mitte mingit erilist sorti nad mul pole. Aeg-ajalt käin sülemeid püüdmast, kui keegi ütleb, et näe seal kohas või kuskil mujal on sülem tulnud kellegi juurde, siis ma lähen ja võtan selle ja toon endale. Siis saan teist verd oma mesilastele.²

Algusaegadel, kui neid tõumesilasi siin saarel polnud, siis olid mesilased nii kurjad olnud, et ei saanud aia ääres puuriitagi laduda, tulid kallale. Tõumesilastega kui lähen ilusa ilmaga peret vaatama, võin kaane lahti teha ja keegi pesast minuga riidlema ei tule. Kui on tõupuhtad mesilased, siis nad niisama inimest ei ründa, aga kui sul on krantsid ehk sa ei hoia tõupuhtust, siis nad lähevad tigidaks.⁹

Itaalia mesilased ja nende eripärad

See itaalia on meie kõnepruuk^{AU}, kohapeal Itaalias kutsutakse seda *ligustica*. Nad on sellised ilusad kollased, aga see viimane teravik taga on must. Itaalia mesilane varieerub oma välimuselt, Põhja-Itaalias on nad tumedamad ja Lõuna-Itaalias tibukollased.¹¹

Mul on itaalia mesilased ja need on suht leebed, lasevad ka ilma suitsikuta vaadata. Vaid üks grupp, mis on teistest eraldi, on veel kraini mesilast, sest mõtlesin vahepeal, et lähen nendele üle, aga siis loobusin. Põhjus see, et kraini mesilastel on geneetiline soodumus nakatuda lubihaudmesse^{AV}. Lisaks on nad sellised tumedad ja hallid, nende seast on ema raske otsida, mul kulub nendega kolm korda kauem aega kui ema leidmiseks itaallastel. Buckfasti tõugu mesilasi ma ei taha, sest see on ristanatõug ja sellel kaovad omadused kiiresti ära.¹³

Ega see itaallane on ka, nagu ta on, enam pole see, mis ta kunagi oli. Eesti Mesinike Liidu president Aleksander Kilk^{AW} tõi kunagi neid itaalia emasid Soomest, küll need olid võimekad mammad. Nüüd on siin igasugu kasvatajaid, küll ühed proovinud, küll teised proovinud – on küll ilusat kollast värvi, muneb ringi ilusa planguna, nii et pole ühtegi aukku sees, ilus haue –, aga ei arene enam see pere nii nagu varem.¹⁰

Mesilase tõust oleneb väga palju. Näiteks itaalia tõugu mesilased on küll väga töökad, aga siis peab sul olema ka neile seda tööd pakkuda. Nii

AU Itaalia mesilase nimi on saadud arvatavalt inglise või saksa keele tõlkest. Itaalia rass (*Apis mellifera ligustica*) on euroopa mesilase alamliik ja varem levinud kitsal maa-alal Alpide jalamil Itaalias ja Šveitsis.

AV Lubihaue ehk askosferoos on mesilaste haudme nakkushaigus, mida tekitab hallitusseen *Ascosphaera apis*. Nakatunud mesilasvigel muutub valgeks, lubja värvi muumiaks.

AW Aleksander Kilk (sündinud 1946) on Eesti Mesinike Liidu juhatuse esimees 2022. aastast.

kui korjemaa on vähe vaesem või ilm kehvem, siis need ülisuured itaalia tõugu pered – selle tõu mesilaspered kasvavad hästi suureks – toovad sellepärast ka palju mett, et on väga palju mesilasi peres, ja kui neile pole tööd anda, siis nad kipuvad teisi, nõrgemaid peresid röövima või pistavad oma tarus toodud nektari või juba valmis mee kõik ise nahka. Mahemesindusse sellepärast minu arust itaalia tõug ei sobi.³

Itaalia tõu emasid ostan sisse, sest mul endal on siin ümber väga palju teisi mesilasi ja puhast paarumist ei saa ja sellepärast ma ise tõuemasid müüa ei saa. Need tõuemad on siis F0 emad. Nendest kasvatan ma oma mesila jaoks emasid emakuppudega ja pärast on nad paarumistarus, kuni nad paarumislennul ära käivad. Sealt välja võetud mesilasemale panen värvitäpi peale. See on iga aasta erinevat värvi, sel aastal on punane, ja paneme ta väljavahetuse peresse. Järgmise aasta kevadel peret vaadates lõikan tal väikse tiivanuki ära, et teha ta lennuvõimeetuks. Siis ta ei saa sülemiga kaasa lennata ja kukub rohu sisse. Sülem tuleb siis tagasi, kui näeb, et ema kaasas pole.¹³

Kraini mesilased ja nende eripärad

Kuskil 1980ndate lõpul tõi meie naaber endale Valgevenest kraini^{AX} tõugu emasid. Need olid head küll, rahulikumat olid. Neid emasid jagati siis omavahel, aga kui palju nad seda kohalikku tõugu mõjutasid, ei oska öelda.^{14, 15}

Minul on peamiselt kraini tõugu mesilased. Kasvatan ise oma peredest mesilasemasid ja teen valikud, milline iseloom on perede seas parim. Ma vaatan mitmeid aspekte emade kasvatamiseks sobiva pere juures: esiteks pere iseloom; kas nad nõelavad või mitte; see, kuidas nad kärjel püsivad, et nad ei jookseks väga seal; siis ka sülemlemiskainus, see on ka hästi oluline; siis ka, kui tugev see pere on, see tähendab, kui hea haudmehäli on ehk kui palju see ema muneb, ja haudme pilt ehk kas seal on terve raam hauet täis, sest krain kipub tegema ümara haudmeala ja siis on seal suiravöö ja meevöö. Ma püüan iga aasta peredes emad ära värskendada, aga kui on ikka väga heade omadustega emad, siis ma hoian ka pikemalt, sest siis ma

AX Kraini rass (*Apis mellifera carnica*) on euroopa mesilase alamliik ja algselt pärit Sloveenist Kraini maakonnast. Tänapäeval mesilates laialt levinud.

saan sealt paljundada tõumaterjali järgmisteks aastateks. Aga hea talvitumise eelduseks on see, et sul on värsked mesilasemad, sest mesilasema iga järgneva aastaga langeb. Mõned pered on ka buckfasti tõugu, need emad olen ma ostnud Aivar Raudmetsa^{AY} käest Saaremaalt.³

Buckfasti mesilased ja nende eripärad

Ma toodan oma mesila jaoks emasid ise ja neid on mul kogu aeg saadaval. Praegu on mul buckfasti tõugu^{AZ} mesilased. Igal sellel hommikul, kui ma lähen mesilaste ringile, siis võtan ikka kaks-kolm ema kohe kaasa. Enamasti ma vahetan emasid üle aasta, mõnikord harva ka igal aastal. Kui ma näen, et üks ema ei suuda parematega tempot pidada, siis vahetan ta välja.⁷

Osta endale buckfasti mesilane, see topib pesas kõik kohad taruvaiku täis ja kui üle jääb, siis topib ka väljast kinni. Juba eemalt näed, et tegu selle mesilasega, sest välja ka taruvaiku pannud. Kitib hirmsasti. Ma proovisin ka korra seda buckfasti mesilast, aga ei taha rohkem. Tal on komme korpuste vahed täis ehitada, enne ta tühja kunstkärgedega korpusesse ehitama ei lähe, kui on vahepeale vahast silla ehitanud. Ja kui võtad need korpused lahti, siis on kõik seda kärke ja vedelat mett täis. Itaallane ei tee selliseid rumalaid sildasid. Eestlased lähevad hulluks oma buckfasti mesilaste pidamise propageerimisega, varsti on juba pool Eestit seda täis. Saaremaa ongi kõik selle peale üle läinud, mis nad selles head leiavad, ei tea...¹⁰

Mul on buckfasti tõug, see on siin saarel kõige sobivam ja paljudel on seda tõugu. Alguses, kui ma nad sain, olid nad väga-väga rahulikud, aga pikapeale on iga pere läinud oma iseloomu ja ka tigidamaks. Kui aga tigidamaks muutuvad, siis vahetan ema välja. Kulude kokkuhoiu mõttes ma ostan vaid kaks ema ja siis nende peredest valin omakorda endale sobivad emad, mida teistesse tarudesse panna. Ma hoian neid tõuemasid, üks on mul juba viis aastat vana ja on hea ema. Ma võtan ka temalt munaraame ja paljundan emasid niimoodi teistesse tarudesse, see on kõige lihtsam.⁸

AY Aivar Raudmets kasutab oma mesilasemade puhaspaarumiseks Abruka saart, sest mesilane üle vee ei lenda ja teised mesilased ei saa tõugu muutma tulla.

AZ Eestis nimetatakse seda 20. sajandi keskel aretatud ristandit tõuks.

Ja kuigi me veel ise mesilaste aretusega ei tegele, siis ostame paarumata buckfasti tõugu emasid nii Muhumaalt Aimar Lauge^{BA} käest kui ka Saaremaalt. Siis paneme need siia õue väikestesse paarumistarudesse ja kui nad on paarumas ära käinud, siis kasutame neid enda peredes. Mina vaatan seda emade vahetusel. Kui on kehvem pere või tigidamad mesilased, siis vahetan ema välja. Buckfastil on nii, et kui on F0 ema, siis on see tõupuhas ema, F1 on järglane, F2 on omakorda selle järglane. Sealtmaalt pidid mesilased juba kurjaks minema. Tõuemadel on värvilised täpid peal, selle järgi on mul lihtsam teda kärje pealt üles leida. Muidu on ju mesilasemal mesilastega nii sarnane värv. Emad võivad olla vahel väga heledad – kollast rohkem – või väga tumedad. Kuid mul oli juhus, kus ema oli nii sarnane töömesilastega, et ma ei leidnudki teda üles.⁹

Kaukaasia mesilased

Veel on olemas kaukaasia rassi mesilased^{BB}, kes on sellised väikesed, hallid, tigidad ja suured röövlid. Seda rassi keegi kunagi seal Rakvere kandis hobi korras kasvatas ehk ta põhisissetulek ei tulnud meemüügist. Ainuke mesilastõug, mis on inimese poolt aretatud, on buckfast. Selle aretas üks munk.^{BC} See on mitme erineva rassi ristandite tulemus.¹¹

Mesniku ja mesilasema emotsionaalne side

Mesinduses on emade vahetus paratamatu, tuleb vana ema noore ema vastu välja vahetada. Kui mina oma mesilas pidin vahetama, siis ega see korralik hea vana ema minu käest surmaotsust ei saanud. Mina jagasin need teistele väikemesinikele laiali, et ka nemad endale tõumesilasi saaks. Mul oli kohe järjekord ukse taga. Kes oskas, see võis veel aastaid seda ema kasvatada. Vigased või väga kehvad emad hävitasime loomulikult ära.¹²

BA Aimar Lauge tõumesila asub Kesselaiul, kuhu ta paadiga sõidab. Mesilane üle vee ei lenda ja seepärast ristumist teiste mesilastega pole.

BB Kaukaasia rass (*Apis mellifera caucasica*) on euroopa mesilase alamliik ja toodi Eestisse 1950. aastatel, kuid osutus Eesti oludesse mittesobivaks.

BC Kodanikunimega Karl Kehrle (1898–1996) oli Suurbritannias Buckfasti kloostri munk. Pühitseti mungaks 19aastaselt ja sai nimeks vend Adam.

Vot jälle on üks teema. Kuidas suhtuda mesilasemade hukkamisse? Mõned mesinikud ütlevad, et sellest ei piisa, kui sa võtad ema ära ja viskad kuskile võpsikusse. See on väga julm viis. Palju humansem oleks ta kohe hukata ja panna näiteks lennuava juurde või tarru sisse ja mesilased ise nuusutavad ja näevad, et näe, ema on hukkunud, ema lõhn kaob ja neil tekib automaatselt soov kasvatada uus ema. Sel aastal võtsin julguse kokku ja tegin niimoodi ja mõtlesin, et olen nüüd humansem. Panin neile asemele heast perest munaraami, et nad saaks endale uue ema kasvatada. Märkisin selle raami ära, et just sellelt raamilt tahan uut ema, teistele raamidele ehitatud emakupud võtsin ma kärjelt konkspeitliga ära. Ma ei visanud ema võpsikusse surema, nälga, külma, ilma pereta.⁸

Mesilasemadesse suhtun aga teisiti, nemad on ju ainukesed, neid peab hoidma. Mesilasemasid vahetatakse iga kahe aasta tagant, aga algusaegadel

Vaade mesiniku
töövahendite kasti, kus on
mesilasemade märgistamise
ja muud kasvatamiseks
vajalikud töövahendid.

Foto © Renata Sõukand,
2023.

ma tahtsin ikka veel võimaluse anda, eriti vanadele emadele – tõstsin ema välja ja tegin temast uue pere näiteks. Kuid nüüd kogemused näitavad, et järgmiseks kevadeks on see uus vana emaga pere juba palju kehvem. Kuid mesilased ise vahetavad alles jäetud vana ema suve jooksul nagunii välja ka. On küll ju harvu juhuseid, kus ema on ka kuus aastat järjest hästi ühes tarus munenud. Nii et kõige kindlam on emavahetusel vana ema välja võttes temaga sõrmede vahel naksti teha ja teda tänada.⁹

Mesilaspere lein mesilasema hukkumisel

Mesilased vahetavad ise ka ema välja, aga see periood on pikem. Viimased aastad siis ei mune ema üldse. Seepärast on mesilasema vahetus mesiniku vajadus, mis tuleb ära teha. Kui ikka ema on vana ja väsinud ja enam ei mune, siis ei saa temaga talvele vastu minna. Kui seda peab tegema, siis olen vana ema ära tapnud ja pannud ta taru põhja, et mesilased näeksid, et ema pole mitte kadunud, vaid surnud. Mõnel perel kestab lein lühemalt ja mõni põeb vana ema kaotust kauem, kohe mitu päeva. Ongi olemas selline mõiste nagu „vana ema lein“. Kohe ei saa uut ema lahtiselt panna, esmalt panen ta puuriga pessa. Suurtes tootmismesilates vahetatakse iga kahe aasta tagant ema välja, sest neil on ju toodangut vaja.¹⁰

Kaasaegses mesinduses käib emade vahetus julmalt, aga üks ta emotsionaalne ikka ole. Mina isegi ei raatsi vana ema kahekorra keerata. Mõnel perel võib tekkida pärast ema surma lein isegi kuni paar nädalat. Nad ei võta sel ajal ühtegi teist ema vastu, kõik, keda sa paned neile ema etteandmispuuriga, need lüüakse maha. Mul on olnud selline juhus. Varem ma ei uskunud seda, kuigi üks vana Pärnumaa mesinik mulle sellest rääkis, aga kui ise sellise asja üle elasin, siis on see tõsi. Millest see tekib? Näiteks kui raami vahele jääb mesilasema, kiiruga sahmisid, ei pannud tähele ja ema sai hukka. Leinatakse just siis, kui ema, kes hukka sai, oli täies elujõus, tal on tohtu palju hauet, ta oli neile tõeline kuninganna. Aga kui ema hakkab juba hääbuma, on kulunud, hakkab sinna töölishaudme vahele ka lesekanne viskama, siis on valikute küsimus, kas krõksad sina tema ära või krõksavad mesilased ise ära. Mesilased teevad nii, et ei lase vanal emal kooruvat kuppu hävitada. Me oleme proovinud oma mesilas teha nii, et oleks kirik keset küla: kui näeme, et mõne ema peaks vanuse järgi vahetama, sest

kevadeks on ta juba kehvem muneja ja pere ei hakka arenema ja jääb nõrgaks, aga nagu ei raatsiks teda ka tappa, sest ta on täies elujõus, siis paneme ta karpi koos saatemesilastega ja anname väikemesinikele.¹¹

Mesilasemade vahetamise põhjused

Meil on mesilasemad vabal paarumisalal, iialgi ei tea, mis kosilased tulevad, kas tõmmud ja kurjad või kollased ja leebed. Tihti võibki juhtuda, et mesilaspere läheb nii kurjaks, kuigi on itaallane. Ilus kollane ema, aga pere vaatamise ajal on näovõrk kõik mesilasi täis. Nende perede emadega pole midagi teha, julmalt krõksame ära ja paneme uue ema. Vana ema paneme taru põhja, et mesilased näeks, et ta surnud on. Kesksuvel on aga kõige mõistlikum vahetada ema välja nii, et paned asemele kooruva emakupu. Tavaliselt löövad esimese emakupu kohe ehmatusega maha, teise juba võtavad vastu.¹¹

Emasid ma vahetan kahe aasta tagant. Nüüd käib emade vahetus kiiresti: võtad vana ja paned uue asemele. Vana ema ära võttes siblivad mesilased ikka ringi ümber lennuava ja otsivad teda mõnda aega taga. Vana ema panen algul saatepuuri ja hoian seal veel paar-kolm päeva, vaatan, kuidas pere uue ema vastu võtab. Kui ikka vastu ei võta, siis panen vana ema tagasi. Harilikult ikka võtavad uue ema vastu, kuid neid ei tea kunagi, mis nad teevad. Mõned on sellised pered, et hädaga lastakse see uus ema välja, lastakse ka natuke muned ja siis viskavad ta tarust välja. Ise aga teevad sinna uue haudme peale emakupu ja teevad endale uue ema. See, mille sina andsid, neile ei kõlvanud. Harva juhtub sedasi, aga ikka juhtub. [Kas tänad ka vana ema, enne kui ta ära krõksad?] Selliseid rituaale mul ei ole, panen ta lihtsalt kannu alla. Nii öeldaksegi, et ema läheb kannu alla. Temast enam asja pole, tal ju ka tiib lõigatud veel, nii et ta lendu ka enam minna ei saa ja ei tasu teist rohkem piinata.^{14, 15}

Mesilasemade kasvatamisse ma ei investeeri ja sellega ei tegele. See on ju suur töö – iga aasta uus ema sisse panna, vana ema perest üles otsida ja maha tappa, sest temaga pole enam midagi teha.⁵

Mesindusraamatus on kirjas, mis värvi täpp mingil aastal mesilasemadele pannakse – sellel aastal see värv, sellel aastal see värv –, kuni viie

aastani, siis jälle muutub, tuleb järgmine tsükkel. Mul endal aga on ka üks kuueaastane puhtatõuline ema ja nii ühtlaselt muneb veel. Puhtatõulisi ma aga kunagi ei tapa, ta muneb lihtsalt oma surmani. Puhtatõulisi kasvatab siinkandis näiteks Aimar Lauge.⁷

VANEMAD TARUTÜÜPID EESTIS

Esimene liikuvate raamidega tarutüüp Eestis oli arvatavalt poolaka Levitski taru^{BD}. Viljandi mesindusselts aga pööras selle raami külili ja sellest sündis Eesti taru. Eesti taru on saanud ideid ka Zander-tarutüübist^{BE}; see tarutüüp on tänaseni Saksamaal levinud. Selles kõrges kitsas Levitski tarus oli mesilastel talvitumine parem, sest bioloogiliselt võttes meenutas see mesilastele rohkem puuõõnt, kus pesa liigub talvitumise ajal alt üles.^{12, 13}

Tänased uued Eestis kasutusel korpustarud Farrar^{BF} ja Langstroth^{BG} on tuletatud Dadanti^{BH} tarutüübist: Farrar on pool Dadanti ja Langstroth on kolmveerand Dadanti. Dadant on hästi suur, ta on Eesti raamist veel 30 mm laiem ja sama palju kõrgem. Venemaal on siiaani see Dadanti taru käibel ja ka Euroopas mõnes piirkonnas. Kus piirkonnas see aga esimesena välja töötati, seda ei tea keegi enam, selle üle vaieldakse siiaani.^{12, 13}

Omatehtud mesindustarude ja inventari tegemise leidlikkus

Teine, kes mind mõjutas, oli Põltsamaal Saare tänaval elanud Kitse Hans. Tema kohta võib öelda, et tema oli mesinik, tegi juba selektsiooni ja oskas emasid kasvatada. Kasvatas itaalia mesilasi. Kui aga Kitse Hans ära suri,

BD Leiutas Poola mesinik Kazimierz Lewicki (1847–1902), sellel tarul on raami kõrgus suurem kui selle laius. Üks esimesi raamtarude propageerijaid Eestis oli 19. sajandi teisel poolel Carl Robert Jakobson (1841–1882).

BE Mõjukas Saksa mesindusteadlane Enoch Zander (1873–1957), kes leiutas u 1900. aastal oma mõõtudega taru, kus esmakordselt sai pesakorpuse ja meekorpuse teineteisest eraldada.

BF Leiutas Ameerika mesinik Clayton Leon Farrar (1904–1970).

BG Leiutas Ameerika mesinik Lorenzo Lorraine Langstroth (1810–1895).

BH Leiutas Ameerika mesinik Camille Pierre Dadant (1851–1938). Teda loetakse pealt avatavate raamtarude pioneeriks.

siis keegi tema mesilastega edasi tegelema ei hakanud, sest tema poiss oli allergik mesilasmürgi suhtes. Poiss siis ütles mulle, et võta kõik need tarud, kui tahad, muidu viin nad metsa prügimäele. Nii et murrang mesilaste pidajast mesinikuks toimus mul 2001. aastal, kui itaalia mesilasi pidama hakkasin ja kadunud Kitse Hansu tehtud korpustarud sain. Hakkasin siis tema mõõtude järgi meeletus koguses endale korpuseid juurde tegema. Kuid mul polnud kogemusi, tegin topeltpuidust seintega ja vahele panin soojustuseks penoplasti. See oli viga, sest sipelgad, need mullamurelased, lõhkusid kõik selle soojustuse seest ära. Hiljem hakkasin Eesti Mesinike Liidu poolt korraldatud igasugustel mesindusalastel täiendkoolitustel käima.¹¹

Hakkasin aga korpustarudele üle minema. Tegin alguses oma mõõduga korpused. Korpuse mõõduks jäi eesti raami laius, aga kõrguse tegin lühemaks – lõikasin raami püstise pulga alt nii palju ära, kui andis alumise traadi alt lõigata. Sellega sain ma esialgu need Eesti raamid, mis mul seni kasutusel olid, korpuste juures ära kasutada. Mõõtudelt on need peaaegu Langstrothi raami kõrgused. Hiljem juba hakkasin täitsa uusi raame tegema ja siis juba põskedega. Minu oma mõõtudega 10 raamiga korpused võrdusid kaheksa Eesti raami pinnaga. Tegin kahesuguseid korpuseid: ühed olid 22 mm lauast suvekorpused mee kogumiseks ja teised olid soojustatud talvekorpused talvitumiseks. Selle korpuse, mis oli ületalve olnud, panin kevadel võimalusel uuele puhtale pesakorpusele meekorpuseks peale.^{14, 15}

Kohe alguses läksin paari aasta jooksul mesinduses korpustarudele üle, tegin need ise puitvineerist. Lisaks tegin ise ka kogu mesindusinventari, mis korpustele vaja, nii raamid, plastnõudest söötmiskastid, eraldusvõrgud ja nii edasi. Olen leidnud, et söötmiskastides on kõige mõistlikum kasutada kergkruusa, mida saab ehituspoodidest ja mille pesen enne söötmiskasti põhja panemist puhtaks. Selle kruusa peal saavad mesilased kasti põhjas siirupit süüa, nii et nad siirupisse ära ei upu. Miks need eraldusvõrgud ise tegin? Sest need puidust eralduslauad, mis pesa ja meekorpuse vahele pannakse, jahutavad mee üleval korpustes maha ja siis peab hakkama mett enne vurritamist soojendama. Koonusega eraldusvõrkude idee sain üht Kanada mesindusvideot vaadates. Eraldusvõrgu panen üks päev enne meevõtmist, siis jõuavad mesilased läbi koonuse pessa minna, aga tagasi ei oska. See meevõtmisviis on mesilasi vähem häiriv ja ajaliselt kiirem. Kui

vaid lehepuhuriga korpustest mesilasi eemaldada, siis on pärast kogu maa kõrgedelt maha kukkunud mesilasi täis. Minul aga puhuriga üle puhudes kukub vaid mõni üksik mesilane maha.¹³

Tarude ventileerimise probleemist

Meie talved on suht soojad ja mesilasi paksult katma ei pea, sest mesilane ei karda külma. Ventilatsioon peab talvel väga hea olema, sest niiskust mesilased ei taha. Nüüd on see mesilaste tõuaretus läinud nii heaks, et talvekobarad on suht suured. Kui tumemesilase talvekobar oli kuskil kuni kaks kilo, siis nüüd uutel mesilastõugudel on see kobar neli kilo. Kui ventilatsioon on nõrk, siis ei moodusta pere õiget kobarat. Kui aga pole kobarat, siis nad söövad rohkem ja pärasooled täituvad ja tekib roojamise surve. Kui pere roojab tarru, siis see paneb pere arengu pärast väga põdema ja kõik need raamid peab siis välja vahetama, mis on suur lisatöö. Üks pere talvitumise näitajaid on see, kui palju pere tarvitab talvesööta. Kui on väga väike söödakulu, siis on talvitumine hea ja pole ka hallitust peres. Nüüd püüabki iga mesinik seda ventilatsiooniprobleemi lahendada, kuidas oskusi on. Mina olen erinevaid variante proovinud ja katsetanud ja lahendus on see, et põhi on alt lahti, seal on vaid võrk. Hallituskoormus on see, mis pere arengut tohutult pärsib. Pere peab ju sellega kogu aeg võitlema. Kui ma näen kevadel, et äärmised raamid on läinud hallitama, siis võtan ja vahetan nad välja.¹³

Eesti raamile tehtud korpustarude kogemusi

Eesti raamile tehtud korpused on meil. Tehakse nii 10-raamiseid kui ka 8-raamiseid Eesti raami korpusi. Meil on 10-raamised korpused. Me oleme osa ostnud juba kasutatutena. Aimar Lauge Muhumaalt käib oma mesilastega paadiga laidudel ja peab neid korpusi tõstma, siis ta on pannud korpuste külge metallist käepidemed. Neid korpusi oleme tema käest ostnud. 10-raamised korpused on päris rasked, nii et mul jõusaali polegi vaja minna. Kui korpus on mett täis, siis ta kaalub 40 kg. Teise korpuse pead ju juba

Aimar Lauge
täiustatud sangadega
korpustaru tüübid.
Need korpused mahutavad
kümme Eesti taru raami.

Foto © Renata Sõukand, 2023.

rinna kõrguselt tõstma. Ma olen veel nii noor, et mesinike kutsehaigustest ei tea ma midagi, aga eks see siis vanaduspõlves hakkab tunda andma.⁹

Mul on Eesti raami peal korpustarud, kuhu mahub sisse kaheksa täis-raami. Selle tarutüübi juurutajaks loetakse Eestis Aimar Lauget, kes tegutseb Muhumaal. Vist Antu RohtlaBI mesindusraamatus on joonis, kus on ka 10-raamine Eesti raamile tehtud korpus ehk ruudukujuline lahendus, et sa saaks neid igapidi keerata, näiteks pesakorpus ja meekorpus risti peale,

BI Antu Rohtla (snd 1938) on Eesti põllumajandusteadlane ja mesinik.

et ema ei läheks üles munema. All on pesaruum ja siis on vahel emalahutusvõre, et ema üles meekorpusesse munema ei saaks minna. Kui ma panen meekorpuse pesakorpuse peale, siis on mul juba ka kaks ava, kust mesilased sisse pääsevad: üks ava on pesaruumis ja teine on meekorpuses. Põhjus selles, et peakorje ajal on õhk kohe mesilastest paks ja siis nad ei mahu kõik sealt ühest avast sisse. Kui mesi võetud, siis jääb talveks vaid pesakorpus ja neile piisab ühest avast.³

Mul on nüüd kõik Eesti raamile tehtud 8-raamilised korpused. Keegi siin tuli sellise idee peale, esimene oli vist Lauge Aimar, ja siis hakkasid teised ka neid kasutama. Siis ma vaatasin nende juures, et tõepoolest, 8-raamilise kuuendat korpust on kergem tõsta kui neljandat korpust 10-raamiga korpusel. 10-raamine on nii lai, sellel on ebamugav ümbert kinni võtta, aga 8-raamine on kitsas. Enne olid mul 10-raamilised Eesti raami korpused, aga need on rasked. Vanus tuli ka juba selline, 60 aastat tuli ära. Ütleme, kui tõsta sellist 30 kg hommikust õhtusse. Kõige hullem on see, et sa tuled mesilasse ja su keha ei ole veel soe ja siis lähed külma tuule kätte tõstma, siis sa võid selja ära tõsta paigast just selle keeramisega. Taru pealt ülalt alla korpust tõstes keerad, et maha panna, ja pärast tagasi üles panna 10-raamilist täis korpust. 8-raamilistele üle minnes olen nüüd paar aastat ennast jälginud korpuste tõstmisel ja pole selja äratõstmist olnud. Alaseljavalu on mesinike kutsehaigus. Nüüd kasutatakse ka Ferrari raami, mis on hästi madal, et oleks kergem tõsta ja sobib eriti naistele. Aga mees ei viitsi madalaid korpuseid ühekaupa tõsta, ikka võtab kaks korpust ja see teeb välja sama mis Eesti raami kümnene korpus.⁷

Eesti lamavtarude kasutusest

Mul on Eesti lamavtarud, need suured. On nii enda tehtuid kui ka poest ostetuid ja üks on väga vanast ajast. Nüüd on neid korpustarusid ka tegema hakatud Eesti taru raamide suuruse peale, nad rasked pole, sest on penost^{BJ} tehtud. Mul selliseid pole... Puidust mesindusasju teen ma nüüd endale jooniste järgi ise.¹

BJ Siinkohal mõeldakse EPS-vahtpolüstüreen ehk vahtplasti ehk penoplasti, mis on laialt kasutatav soojustusmaterjal.

Alguses kasutasin Eesti raamiga lamavtarusid ja neid sain erinevatest kohtadest. Näiteks Kuusalust üks mees lõpetas mesinduse ära ja lamavtarud jäid tal üle, tõin neid sealt terve autokoorma.^{14, 15}

Farrari tüüpi korpustarude kasutamine

Tootmispere on see, kes mett toodab ja kelle järgi me arvestame meekogust taru kohta. Tootmisperedeks loeme neid peresid, kes on talve üle elanud, sest juurde tehtud iduperede ja paarumisperede arv on kogu aeg kõikuv. Kasutame nüüd Farrari mõõtudega korpuseid, sest tahame üleeuroopalisele standardile üle minna. Need vanad, minu tehtud korpused seisavad nüüd jõude.¹¹

Segatüüpi mesitarude koos kasutamine mesilas

Mul on praegu buckfasti tõugu mesilased ja on nii lamavtarusid kui ka korpustarusid. Nii isetehtud Dadant-Blatti raamile kui ka ostetud Langstrothi raamile paar penoplastist taru. Ja ka Eesti raami on. Ja ma olen seetõttu selline, millist ei soovitata ühelegi mesinikule, et ühes mesilas on erineva raamiga mesipuud. See toob kaasa väga palju tüli, nad ei klapi omavahel, neid ei saa ühest tarust teise tõsta ja kogu aeg on üks jama, peab arvestama kogu aeg.⁶

Mul on mesilaste tarukorpused põhiliselt Langstrothi kärje mõõtmetega, aga on ka Farrari mõõtu raame. Pesa- ja meekorpused on kümneraamised. Kui meekorpus täis saab, siis panen uue tühja meekorpuse peale. Perede müügiks kasutatakse väiksemaid kaste, kuhu mahub kuus raami sisse. Ma sel kevadel ostsin endale ühe pere, siis antigi koos kastiga, see oli hinna sees.⁵

Kuid ka meil Eestis on erinevaid raame kasutusel. Lisaks Farrari raamile, mida meie kasutame, on uuemal ajal hakatud kasutama Langstrothi raame. Vanast ajast on juba kasutusel Eesti raam ja Eesti poolraam. Kuid paljud, kes hakkasid varem üle minema lamavtarudelt korpustarudele, tegid nii, et lõikasid Eesti raami kuni alumise kärjetraadini madalamaks, et

corpused oleks kergem tõsta. Näiteks Põltsamaal siin Lugus Jüril on sellised üleminekuraamid. Tean, et mõned on ka põlve otsas teinud endale oma mõõduga raame.¹¹

Langstrothi raamiga lamavtaru kasutamine

Mul olid enne Farrari mõõtu corpused, need on väiksemad, madalamad ja need corpused olid *circa* 15 kg või natuke rohkem. Aga nüüd otsustasin, et lähen suuremale Langstrothi raamile ja lamavtarule üle. Langstrothi raamid on natukene laiemad kui Eesti raamid, aga natuke ka madalamad. Ruumalaliselt võttes on nad Eesti raamiga samad. Kuna Langstroth ja Farrar on sama mõõduga raamid, siis saan neid omavahel manööverdada. Kui oleks Eesti raamile üle läinud, siis oleks kaputt ja peaks kõik ümber tegema. Juba ongi mul kaks uut lamavtaru Langstrothi mõõtudele, need mahutavad 21 raami alla ja üles magasinini ka kast 21 raamiga, nii et kokku 42 raami. See on minu jaoks täitsa okei ja rohkem polegi vaja. Kui magasin täis, võtan kärjed välja ja panen uued.⁸

Lamavtarudega mesindades on mesilastega kontakt parem

Igal aastal olen aga mesindust nüüd vähendanud, ei jõua enam nii palju. Sel kevadel sai kirja pandud vaid 12 peret. Ka corpused olen nüüd väiksemad teinud, Farrari mõõtu, kus raamid on 16 cm kõrged ja 10 raamiga korpus võrdub kuskil 5,5 Eesti raami pinnaga. Kui on vähe mesitarusid, on lamavtarudega parem majandada, saab ühel kõrgusel mesindada ja sellepärast ongi mul nüüd osa peresid ka omatehtud lamavtarudes. Kuid lamavtarudes on ka endal mesilastega kontakt parem, sa ikka näed neid. Korpustarudega ju on töövõtted kiired, laiendad pesa korpuste kaupa ja mesilastega kokkupuudet on vähem. Kui aga lamavtaruga majandad, läheb kauem aega ja sel ajal saadki mesilasi ka kauem vaadata, mis nad seal sees teevad ja toimetavad.^{14, 15}

Meesaak oleneb mesilaste tõust ja taru tüübist

Korpustega mesindamisele üle minnes tõusis ka meetoodang. Selliseid aastaid, kus sai mett keskmiselt üle 100 kg kõigi mesila tootmisperede kohta, oli järjest kohe mitmeid. Rekord oli 2013. aastal, kui sain koguni 141 kg. Ega keegi ei uskunud mind tookord, et sellised saagid, ütlesid, et mis lolli juttu sa nüüd ajad. Tol ajal veel selliseid saake ei saadud. Tõusid ka üksiku pere meekogused. Mul on kodus ühe korpustaru all kaal ja olen märkinud, kui palju see pere on mett toonud. Paaril aastal tõi ta üle 200 kg. Need itaalia mesilasemad on nii võimekad nüüd, pered lähevad väga suureks. Korpustarude tornid on lõpuks nii kõrged, et ei ulatu enam kastustki maha võtma, et saaks tühja korpuse alla torgata. Mitu korda saab mett võtta, mett täis magasinid vurritamisse viia. Eks neid rekordaastaid mõjutas ka see, et ümbruses võeti siin metsi maha ja raiesmikelt tuleb hea korje. Enam ma selliseid koguseid saanud pole.^{14, 15}

Veesoonte mõju mesilaspere iseloomule ja arengule

Ma olen teinud mitmeid aastaid katseid ja märkmeid, kuidas mesilastele need nn veesooned mõjuvad. Nende jõujoonte ristumiskoha peal olevas mesitarus on mesilased suvel aktiivsemad ja toovad ka rohkem mett. Minu kogemus ütleb, et nendel kohtadel talvituvad mesilased halvasti, nad on rahutumad, aktiivsemad ja kulutavad rohkem toitu. Olen käinud ka teiste mesinike juures traadiga tarude asukohti vaatamas. Pajusis oli ühel just üks grupp, kes nii halvasti talvitus, käisin mõõtsin ära ja selgus, et oligi süüdi see jõujoon, mille peal tarud olid.¹¹

Sel aastal ma saatsin ühele mehele mesilasemasid ja tema ütleb, et huvitav, üks pere on kurjaks läinud. Ma ütlesin, et põhjus ei või olla emas, kas sul võib põhjuseks olla veesoone ristumiskoht või midagi muud. Küsisin, kas sul on enne ka selle koha peal mesilastega probleeme olnud. Ta ütles, et on küll, nad ei talvitu hästi ja sülemlemisega on probleeme olnud ja seda erinevatel aastatel. Ma ütlesin, et siis on see koht sul ebaõnnestunud. Soovitasin tal selle taru paar meetrit eemale nihutada, see on piisav, siis ei ole enam seda mõju. Ja nüüd helistas ja ütles, et tead, mesilased on täiesti

rahulikud, kurjus on kadunud. Tal on tarud õunaaias, siis ta natukehaaval nihutas taru uude kohta.⁷

Mul on enne ka üks selline kogemus olnud. Ma pidin selle pere kohe teise mesilagruppi viima. Talvel olid selle perega probleemid, neil olid kõhulahtisused, suvel sülemlesid ja olid kurjad ka. Kuid ma ise aretan ju puhtatõulisest ühest ja samast emast oma mesilasemad, ise vageldan ja siis nad peaks ju kõik olema ühe iseloomuga. Ja korraga on üks kuri teiste seas. See pole loogiline. Ja siis viisingi ta teise mesilasse ja kahe nädala pärast lähen vaatama – täiesti rahulikud. Ja pärast hakkasin vaatama, milles asi oli, ja selgus, et see oli veesoonte ristumiskoht. Kahe traadiga vaatan, need näitavad selle kohe ära.⁷

Mul seal Kudjape mesilagrupist jookseb läbi üks veesoon, selle veesoon ligi ega peale ei saa üldse mesilasi panna. Kõik on kas kurjad või mis iganes. Mul ongi sellepärast mesila seal löödud laiali kahte lehte. Mõni võib vaadata, et imelik, miks ma sinna ei pane. Aga ei saa panna, nad on seal kohal lihtsalt kurjad. Või siis hakkavad suvel mingid imelikud nähted, ma ei oskagi kohe seletada, näiteks jalutavad mööda maad, mõned lähevad kurjaks ja sülemlevad ja igasugu muud nähud. Talvituvad väga rahutult, nad ei jäägi üldse talvekobarasse, nad on laiali ja poolärkvel olekus. Talvel peaks olema vaid selline kerge sumin ja rahusolek. Aga mõni pere näe ei jää sellisesse olekusse. Nüüd panin nad veesoone kõrvale – plaks, ja rahu majas. Mitte midagi pole teha, miks küll see üks veesoon nii tugevatoimeline on, teine seal kõrval on nii nõrk, et ei avalda üldse mõju. Kas see vee liikumine on seal all nii tugev või... Veesoon erutab mesilasperet ja ega ta ka inimesele hästi ei mõju. Eriti magamise puhul, uni on rahutu. Aga kui ei saa voodit kuskile mujale panna, siis olen kuulnud, et inimesed panevad hõbepaberit kuidagi nüüd sinna voodi alla. Need on nüüd mul elu jooksul õpitud asjad, eks keegi võib ju vastu ka vaielda, aga tule ja proovi ja katseta, siis näed ise. See on elukogemus.⁷

Kui on suure mesilaga tegemist, siis neid nips-näps asju – rahvakalendrit ja kuufaase ja muud – ei ole võimalik tähele panna. Ka pole suurmesinduses seda ekstra vitsaga veesoonte otsimist, et tarudele sobivat kohta leida. See on katse-eksituse meetod. Näiteks on juhtunud, et kui mõnes kohas pere ei arene, talvitub kehvasti juba paar aastat järjest või üldse sureb, siis loomulikult sinna kohta enam pole mõtet peret panna. Siis lihtsalt

tõstad kaks-kolm meetrit eemale sellest kohast, siis enam veesoone mõju pole. Praegugi on meil siin kodus õunaaia grupis üks pere, mis kehvasti talvitub.^{12, 13}

Ei loe seal veesooned ega midagi, et rohkem mett saada. Kui ikka mesilasel midagi korjata ei ole, siis ta ei korja. Mõned väidavad, et veesooned mängivad mingit rolli, mõned jälle väidavad, et need suured kõrgepinge elektriliinid mängivad mingit rolli, et see häirib mesilasi – aga kes seda teaduslikult ikka on uurinud...¹

Olen kuulnud, et kui mesipere panna veesoone peale, siis see pidi hoidma neid aktiivsemana. Kevadel käib see pere esimesena puhastuslennul ja see paneb selle pere käima. Minu käes nõiavits veesoonte otsimisel muidu töötab küll, aga spetsiaalselt pole ma kodu juures peredele kohti valinud. Pigem ma vaatan, et oleks mugav nad maha panna ja ära mahutada.³

Mesitarude paigutusest tulevaimsesse kohta ja lennuavaga päikese poole

Mesilagrupid vaatame selliste kohtade peale, kus oleks vähem tuuline. Mul endal on kodus mesilagrupi asukoht valitud selle järgi, et on kiviaed ja seal mõningad puud peal, vaatasin, et ilus külmade põhjatuulte eest varjatud nurk, kus otseselt mesilased kedagi ei sega ka, seal ei käida, see koht pole keset hoovi. Taru lennuavad on mul lõunasuunda pandud ja kui päike hommikul paistma hakkab, on tarud seal soojas nurgas.⁹

Enne mesilaste uude kohta viimist ma jalutan metsaaluse ikka läbi, et kas seal on paakspuud piisavalt ja kas oleks metsaalust vaarikat ja üldse seda metsaalust liigirikast korjet piisavalt. Katsun vaadata, et tuleks metsakorjet ja kadakakarjamaade korjet. Kadakate olemasolu vaatan ka sellepärast, et nad on mesilastele tuulekaitseks, just nende valdavate läänetuulte eest. Neid karjamaid on siin palju ja seal on nii rikkalik taimestik, sest Saaremaad ja Muhumaad loetakse ju maailmas liigirikkuselt kas teiseks või kolmandaks ühel ruutmeetril kasvavate erinevate taimede poolest, eriti palju on ravimtaimi. Saaremaa mett loetakse meedegeusteeringimistel alati üheks paremaks ja nad on alati millegipärast võitjad.⁷

Maja juurde istutasin mesilaste kaitseks elupuud, et tuul neile peale ei puhuks. Kokku 125 elupuud. Muidu on siin ümber ju vaid lagedad põllud. Ja kui talvel see lumetorm tuleb, siis on mul mesilaste juures kohe meeter või üle selle lund, see on üle lennuava. Sellepärast istutasin need puud, et nad kasvaksid siia ette seinaks. Mesilane ei karda külma, vaid niiskust. Ja siis pean talvel neid eesavasid kogu aeg lumest puhastama. Muidu nad lihtsalt lämbuvad, kui ei saa oma pesa ventileerida.²

Väga tähtis, et mesilagrupi ümber oleks mitmekesine liigendatud maastik. Oleks raba, lodu, aasad – Umbusi aasadel näiteks on lupiini, takjat, hii-rehernest ja mida kõike veel. Oleks metsi ligi, kus on näiteks põdrakanepit ja eriti paju, mis on väga oluline. Oleks põldusid ja põlistalusid ligi, mille õuedes on põlispärnasid. Mesilagrupi paneme tuulevarjulisse kohta ja taru lennuava võimalusel lõuna poole.¹¹

Mesitarude juurde
tuuletõkkeks istutatud
kuusehekk ja noored
elupuud taamal.

Foto © Raivo Kalle, 2023.

Lennuava peaks tarul jääma soojemale poole, kas hommikusse või lõunasse. Kui neil päike juba lennuaugust sisse hakkab paistma, tulevadki välja tööle. Põhja poole pole hea panna, sest siis ei paistagi päike üldse peale. Ma pole küll ise proovinud, kas on vahet, kui lennuava on lõuna või põhja poole.^{14, 15}

Looduses mesilagruppide asukoha valimisel jälgin, et neil oleks piisavalt päikest. Et just see hommikune päike tuleks suhteliselt vara. Aga alati seda metsas teha ei saa ka, siis ma olen mõned sarapuupõõsad maha võtnud, et neile sinna võimalikult pikemalt valgust luua, et just see päikesekaar pikk oleks. Kõige parem, kui päikese eest oleks pere varjatud nii ühe-kahe-kolme ajal, sest see läheks mesilaste jaoks liiale. Taru kuumeneb üle, kõik tulevad siis välja ventileerima.⁷

Mesilaste veevajadus ja jootmine

Mesilaste jootmise nõu on kodugrupi juures väga vajalik, sest mesilased vajavad vett, eriti kevadel. Selle tegin ise puidust, lasin leeklambiga üle, et läheks paremini soojaks. Sinna lasen vaikselt vee jooksuma ja mul on pilt, kus mesilased on kui pörsad seal küna ümber reas.¹³

Kindlasti jälgime, et mesilagrupi lähedal oleks mingi veesilm, kust mesilased saaksid vett võtta – mingid kraavid, tiigid, ojad, mida iganes. Mesilane saab küll ka hommikuti kaste pealt vett. Meil seal Annavere mesilamaja juures pole mesilagrupil veekogusid lähedal, aga siis oleme neile veenõud pannud. Kui vett pole, siis jääb peredel areng seisma.¹¹

Tuleb vaid vaadata tarude asukohas, et mesilastel juua oleks. Kui lähedal veekogu pole, siis tuleb neile juua anda, panna veega nõu nende juurde. Lageraie mesilasi ei mõjuta, sest kohe hakkavad seal ju uued taimed kasvama.¹

Mul siin maja juures on 14 peret ja neli peret on seal metsa juures üle tee. Need tarud, mis mul siin üle tee, nii umbes 400 meetrit eemal asuvad, nemad asuvad rohkem soo pool. Nende mesilaste mesi on hoopis teise maitsega, neil on seal metsa juures kõiksugu puid, neil on suur valik, miliselt puult tahavad korjata. Mul on siin lähedal tiigid, nad saavad sealt ka joomas käia. Siis on mul veel paar peret teise küla juures, jõe ääres. Aga

need pole PRIA registris. Miks ma mesilased sinna viisin – seal on loodus ümberringi ja pole seda põllumajandust ümberringi. Sealt võtan ma endale mee ja ka minu sugulased võtavad sealset mett. See mesi, mis seal kogutud, see on täiesti erinev sellest maitsest, mis mul siin oma külavahe tarudes kogutud.²

Tarudevaheline meevargus

Sügisel, et ei toimuks mesilastel tarudevahelisi vargusi, tuleb nõrgemal perel õigel ajal lennuava väikeseks koondada. Kui aga rünne on nõrgemale perele juba toimunud, siis võidakse pere kolme-nelja tunniga tühjaks teha. Kui jaole saad, siis aitab, kui võtta riidest lapp, immutada mõrumandliõliga ja panna see lapp knopkaga lennuava juurde taru külge. Siis ei lähe enam ükski võõras mesilane sinna sisse. Paar-kolm päeva hoiad seda lappi seal ja siis on vargamesilased selle juba unustanud. Seda aga paljud noored mesinikud ei tea.¹³

Näide mesilaste erinevatest jootmisnõudest, mida mesilas kasutatakse.

Foto © Renata Sõukand, 2023.

KORJEMAADEST ÜLDISELT

Üks kohalik mesinik näitas oma mesilat, et näe, ilus lehtpuumets, tundub, et kõiki taimi küllalt ja küllalt. Aga mett ei tule. Samas kõrval piirkonnas, kus ei näe mingeid erilisi mettandvaid taimi, mesi tuleb. Mõni koht kohe on selline, et ei anna mett, aga paar kilomeetrit kõrval tuleb mett väga hästi. Ja ei suudagi vahet teha, mis taimede mangu-ga tegu on. Loodus tundub neis kohtades üsna sarnane olevat.⁷

Mesilased on ühed maailma paremad kohanejad. Ütleme nii, et nad on inimesest miljoneid aastaid kauem elanud. Asi on selles, kui piltlikult öelda,

Looduses
paiknevad mesipuud.
Näide kohast, kus on pandud
tarud heinamaa ja metsa
veerele.

Foto © Renata Sõukand,
2023.

et kui sul on laud siin parimate hõrgutistega täidetud, kas sa lähesid siis kuhugi kõrvaltuppa kuivikut nosima? Ei lähe ju. Mesilastega on samamoodi. Mesilased saadavad iga päev välja luurajaid, kelleks on vanad kogenud lennumesilased – mitte need kõige vanemad, kõige vanemad on veevedajad, kes kaugemale ei jõua lennata, neil on tiivad juba kulunud. Luurajad otsivad siis ümbrusest, mida head-paremat kuskil saada on. Ja kui nad leiavad midagi atraktiivset, siis tulevad tarusse ja hakkavad tantsima, kaheksaid ja ringe ja mida kõik need teistele tähendavad.¹¹

Põltsamaal siin on ühel vanal kolleegil 20 aastat märkmeid tehtud ja sealt selgub, et meie korjepiirkonnas Põltsamaa ümbruses lõpeb korje 15. juuli ja 20. juuli vahel. Sealt edasi on nullis, korje läbi. Minu mesitarud on metsa sees ja seal lõpeb korje kuskil augusti keskel. Eelmisel aastal tuli mul augustis seda lehemett päris arvestatav kogus ja kõik lükkus edasi, ei saanud õigel ajal vurritamagi hakata, sest mesi veel tilkus. Siis nihkus ka ravi edasi.¹⁰

Õeldakse, et 1200 hektarit on ühe mesilaspere korjemaa suurus, ringilendamise raadius; see on ikka väga suur ala. Seepärast ei saa uues kohas esimese aasta meekoguse järgi hinnata, kui hea see koht on. Ma olen ikka enne kaks-kolm aastat vaadanud ja siis otsustanud. Teinud paar aastat põhjalikke märkmeid, mis ajal, mis taimed seal õitsevad, kui palju ja mis ajal mett tuleb. Mõnes piirkonnas tuleb ju vaid kevadine mesi, teises piirkonnas vaid sügisene mesi. Mul on ju mesilakohad pikaajalised – 10, 15, mõni ka 20 aastat sama koha peal, seega see on pikaajaline otsus. Nad on talvel ka seal. Mina neid talveks kokku oma maja juurde ei too.⁷

Mul on seal kõige kaugema mesila juures Kahtlas kõik kadakatevahed kuldkingasid täis. Ma tegin algul sinna grupi ära, viisin mesilased sinna, aga pärast, kui lähen vaatama, appi! kõik kohad seal ümber kuldkingasid täis. Need on ju hästi ilusad ja looduskaitse all.⁷

Inimesed kutsuvad, et mesinik oma mesipuud nende juurde viiks

Mesilagruppe oleme loodusesse pannud esiteks sinna, kuhu inimesed on kutsunud: „Tooge meie juurde mesilased, sest meil pole õunasaaki enam ja

me pole enam ühtegi ploomi saanud, tolmeldajaid on vaja.“ Kuid me igasse kohta ei pane ka, kuhu meid kutsutakse, enne käime vaatamas. Üheks tingimuseks on, et selles majas, mille juurde me mesilased viime, nad ei kardaks mesilasi ja poleks neile allergilised. Kindlasti peab olema tee lähedal, sest ma pean sinna suure kaubikuga ligi saama, sest pole ju mõeldav hakata 50–60 meetri tagant meekaste edasi-tagasi tassima. Kuna meil on juba ümber Põltsamaa oma teede ringid seal, kus grupid asuvad, siis uusi gruppe otsimegi nii, et oleks juba olemasolevate ringide lähedal. Põhjus see, et üks mesinduse suuremaid kulusid on autokütus – see on meeletu, kui palju selle peale raha kulub. Kuid mõne kohaga on nii, et kui vaatama läheme, siis ütlen kohe, et see on õige koht.¹¹

Arukse grupp asub meil ühe maja juures ja see pererahvas isegi niidab mul tarude ümbrust ja soodustab minu tarude hoidmist seal. Me oleme aastaid juba seal mesilasi hoidnud, oleme kui oma inimesed ja saame tema õues käia neid vaatamas. See on ka ainuke grupp, kus meil pole karu peletamiseks elektriaeda ümber, kuid rindeteated tulevad, et karu tuleb siia kogu aeg lähemale, majaperemees on karu juba siin kõrval luha peal näinud ja sellest fotogi teinud. Nii et see on meil kui püssirohutünni otsas, ükskord võib-olla tuleme ja avastame, et mõni äärmine taru on pikali löödud.¹¹

Söötis põllud kui rikkalikud meekorje alad

Kui see praegune vabariik hakkas, läks mee tulek loodusest paremaks. Esmalt hakati ju kõvasti metsi igal pool maha võtma, aga lagedal raiesmikul hakkasid vaarikas ja põdrakanep ja teised meetaimed kasvama ning meesaagid tulid vägevad. Eks siiaaani võetakse metsi maha, aga nüüd on saagid tagasi läinud. Teiseks olid vabariigi algul põllumaad kõik söötis ja igasugu taimi ja õisi täis, mis hästi mett andsid. Pärast loomapidamise lõppu pole enam ka selliseid rohumaid siin ümber, kus loomad varem karjamaal käisid.^{14, 15}

Söötis põllud on kõige paremad mesilaste korjemaad, sest seal on ohakat palju. Aga nüüd vaatan, et nii kui ohakas õitsema hakkab, tuleb traktor

ja laseb peenestiga selle kõik läbi. Kes teab, mis ta sinna tahab külvata, kas talivilja...⁷

Vaata kui kolhoosid lõppesid, siis umbes kolmandik põlde jäi sööti. Ja siis kuskil 1990ndate keskel viisime oma mesilaspered ühes külas talu juurde. Seal oli umbes nii 20 hektarit põldu ja see oli puhas ohakas seal. Sa ei kujuta ette, kui hea meesaagi me sealt saime. Väga hea meetaim. Vaata praegu ka ohakapõldu, kõik sumiseb seal. Aga siis, aastal 2003, kui läksime Euroopa Liitu, hakkasid ju põllumehed toetust saama ja hakati harima. Nüüd on harimata põlde ju suht vähe, isegi võsastunud põldudelt võetakse võsa maha ja tehakse uuesti põlluks.⁴

Paju tähtsus mesilaspere kevadisele arengule

Kindlasti peab olema paju mesilaste lähedal, sealt saab mesilane kevadel esimese õietolmu. Mis paju just peab olema, sellel vahet pole, kõik nad õitsevad. Õietolmust saab mesilane valku ja valk on vakladele ehk nende järeltulevale põlvele toiduks.³

Vanasti oli siin Pajusi tee ääres ja eriti Põltsamaa jõe ääres kõik pajusid täis. Mäletan, et vanaisaga käisime sealt korvivitsasid toomas. Arvatakse, et paju järgi ongi Pajusi oma nime saanud, sest varem oli küla nimeks Pajus. Vene ajal mürgitati lennukitega need pajud ära, lennati üle ja pritsiti mürki peale. Kõik pajud hävitati sedasi siin ära. Enam ei teagi, et oleks kuskil siin sellist madalat pajuvõsa nagu varem. Kui noored pajud tulevad, siis need niidetakse ka kohe maha. Üksikuid suuri pajusid ikka leidub ja nendel saavad mesilased käia.^{14, 15}

Kõige tähtsam taim on aga paju. Kui kevadel paju korje õnnestub ja mesilased saavad õietolmu, saavad natuke mett, siis see on pere start. Kui paju korje kevadel ebaõnnestub – külm, vihm –, siis vinduvad jaanipäevani ja ei saa jalgu alla. Kui esimesed remmelgad õitsema hakkavad, siis värske õietolm paneb pere kohe kihama, elu hakkab käima. Paneb emad munele. Ja kui seda ei tule, siis... paju annab ju maksimum kolm päeva mett. Paju on õietolmu pärast olulisemgi kui mee pärast. Kevadel pajumett tarudest välja võtta on patt. Sa võtad neile vajalikku mett, see on hoopis teine kui

augustis, kui sa võtad üleliigse mee, mida neil vaja pole, aga kevadist mett on neile vaja. Mesilaspere tarbib ju omatarbeks 90 kg mett aastas.¹⁰

Kevadel on lepp ja sarapuu kõige esimesed, millelt mesilane õietolmu saab. Leppa siin magistraalteede ääres kasvab ja ka sarapuid on metsa all palju. Kui võtta kronoloogilises järjekorras, siis kõige esimene meetaim mesilastele kevadel on paju. Siis on siin igal pool kiviaedadel vaher see, mis kevadel õitsema hakkab. Need kaks on sellised suuremad.⁴

Kindlasti vaatan, et oleks erinevaid meetaimi kevadest sügiseni õitsemas, aga eriti peab mesilastel ümbruses olema seda varast paju. See on kohe esimene, mis ergutab mesilaspere käima. Mul on üks mesilagrupp, kus olgu kevad nii ilus kui tahes, mett on tal minimaalselt, sest lihtsalt pajusid pole ümberringi. Nii kui aga hakkad mere poolt sisemaale minema, kus on pajusid rohkem, kohe näed, kus on kevadel peredes rohkem nektarit. Kuigi pered on kevadel võrdsed, aga üks toob kevadel rohkem mett kui teine, sest lihtsalt pajusid pole. Tarus on kohe näha vedelat pajumett, mida nad tarusse toovad.⁷

Sel aastal olid ilmad kevadel aga nii soojad, et isegi paju andis nektarit, muidu ta annab vaid õietolmu. Targemad mesinikud ütlesid, et paju andis mett, ja ma ka ise nägin, et kevadel oli mesilastel talveks pandud sööta vähem kulunud kui teistel aastatel.⁹

Teisi kevadisi korjetaimi

Päris kevadel, juba märtsis, on kõige esimene sarapuu, mis mesilastele õietolmu annab. Mesilased hakkavad lendama, kui väljas on küllalt soe ilm, 10 kraadi, siis nad tulevad juba õue puhastuslennule. Kevadel peab sooja olema, et taimed nektarit annaks, aga kui vaher õitsema hakkab, siis saavad mesilased sealt nektarit. Võilillede õitsemisega hakkavad seal õite peal käima.⁹

Siis tuleb ju mai kolmandal nädalal võilill ja seda on siis põhimõtteliselt kõik kohad täis. Siis hakkab õitsema see paburits, millel on pisikesed punased õied, seda on siin päris palju. Siis hakkab õitsema lodjapuu ehk õispuu, seda on kõik kohad täis, et kuku pikali kohe. Siis järgnevad pihlakad, tatari kuslapuud, paakspuud ja siis juuni esimese nädala lõpul hakkab

õitsema vaarikas. Paakspuid on siin igal pool, kus on leparõsa ja kadakad, paakspuid on eriti Lääne-Eestis ja saartel, Kesk-Eestis teda pole.⁴

Võililled ja nende kadumine

Eriliiki mett me pole võtnud, sest meil siin ümber õitsevad kõik taimed korraga ja saame segumett. Võilillemesi pidi hästi ruttu ära suhkrustuma, aga ma teda eraldi võtnud pole ja ega teda ei saagi hästi võtta. Selleks peavad olema sellised hästi õhukesed magasinid ja võilille õitsemise ajal tuleb need peale panna. Kuid on aastaid, mil võilille pealt ei leiagi mesilast, sest on muid õisi ja ta ei taha seda võilille. Ma pole ka ise aru saanud, et sealt võilille pealt mingit mett üldse tuleks. Soomes saadakse põdrakanepimett palju. See ei suhkrustu ka, on kaua vedel. Meie teda eraldi ei kogu. Ka sügisest kanarbikumett ei ole võtnud.^{14, 15}

Võilill on ka meetaim, aga neid võililleväljasid jääb järjest vähemaks. Põltsamaalt üks mesinik ütles, et neil on üks grupp Esku juures, seal, kus see Õnne Piimakarja talu. Seal ümber olid koplid, kus loomad käisid. Nendes koplites oli nii valget ristikut kui võilille kui kõike. Need künti hiljuti kõik üles ja nüüd on seal üks roheline kõrb, viljapõllud ümberringi. Ta ütles, et ei taha kohe öeldagi, kui suurelt saagid langesid.¹⁰

Pohl ja mustikas meetaimena ning nende mesi

Ma olen nüüd suhteliselt kindlaks jäänud nendele kohtadele, mis ma välja olen valinud. Kuigi üks koht ühes külas on mul suhteliselt vaese korjemaa- ja sealne saak on väga väike. Igal kevadel ma olen kaalunud, kas ma viin sinna või ei vii, aga kuna kogu aeg on kiire, siis pole ma uusi kohti välja valinud ja ikka olen sinna viinud. Kui ma kodust alustan sõitmist oma nelja mesilagrupi vahel, siis tuleb mul 70 km ära. Seetõttu ma tahan ka seda gruppi ära kolida kuhugi, kus on raiesmikku või niitu, kus oleks rohkem võtta. Seal on praegu selline männimets ja ka paiguti lehtmetsa ja lodu, kus saagi põhjal on neil üsna vähe võtta. Kui õitsevad mustikas ja pohl, siis saab sealt päris võimsalt mett, aga see on nii lühiajaliselt, et sealt märkimisväärselt saaki ei saa. Kui mustikas ja pohl männimetsas ära õitsevad, siis on

seal mesilaste jaoks juba kõrb kuni sügiseni, kui hakkab õitsema kanarbik. Mesilane on ratsionaalne putukas, ta käib seal, kust ta saab nektari kiiremini kätte. See minu näide, et ta käib mustika ja pohla peal, näitab, et tal pole lihtsalt kuskile mujale minna. Kui mesilasel oleks sel ajal kuskil mujal käia, kas ta oleks siis mustika peale üldse läinud.³

Kui saad pohlaalalt kevadel pohla õitsemise ajal mee kätte, siis see on delikatessmesi. See on roosat värvi ja spetsiifilise pohlamaitsega. See on aga väga haruldane. Kui saad ühe grupi pealt 10–20 kilogrammi kokku, on hästi.¹³

Suvine korjepaus ja suvised korjetaimed

Siis hakkavad õitsema sarikalised, aga sarikaliste peal pole ma massiliselt mesilasi näinud. Sarikalisi on ju mitmeid liike, naadid ja... Siis jaanipäeva paiku on meil siin väike auk ja pärast seda hakkavad õitsema lutsernid, eriti on siin meie kandis looduses sirplutserni, tema tahab selliseid liivasemaid ja paesemaid kohti. Siis hakkab põdrakanep, nõmmeliivatee, põldohakas ja põldmarjad õitsema. Põldmarju on meil siin kõik kohad täis. Oota, mul on siin riulis see Antu Rohtla 2001. aastal välja antud raamat „Meetaimed ja mesi“, vaatan kohe ka sealt... Ahjaa, mul on maja taga lumemari, tema hakkab õitsema kuskil juuni lõpul ja õitseb pikalt, kuni septembrini välja. Praegu on just see põõsas mesilasi täis. Teda looduses pole, on majade juures. Raamatus on küll märgitud punane leeder, aga meil siin on rohkem must leeder levinud ja see hakkab õitsema juuni alguses.⁴

Angervaks ja mesilased selle õitel

Hästi palju on mesilased ka angervaksa peal, kui ta õitsema hakkab. Kas nad sealt mett saavad, seda ma ei oska öelda, aga õietolmu saavad nad küll – kõigil mesilastel paistavad suured õietolmu-tombid jalgade küljes olema, kui õitel käivad. Õietolmu annab angervaks kindlalt, aga kui palju mett, seda ei tea, selle kohta pole palju informatsiooni ja pole ka mesindusraamatutest uurinud. Kindlasti üksjagu mett ta annab, sest muidu neid seal peal nii palju ei oleks. Mulle on hakanud angervaksatee väga maitsema,

talvel just. Kuidagi sai temast minu lemmiktee. Ühe korra proovisin ja see tundus nii maitsev ja hakkasingi tarvitama. Siin Saaremaal on iga küla-vahetee, kuhu keerad, angervaksaõitest valge. Ka metsad on neid täis. Ma korjan teda päikesepaistelise koha pealt, kui ta just õitsema hakkab. Vaatan, et autoteedest võimalikult kaugel oleks, et seda mõju poleks.⁷

Põdrakanep ja mesi sellest

Et nimetada mingi mesi margimeeks, peaks olema selle taime osakaal mees 60%. Mina sain viimati põdrakanepimett, mille kohta saab öelda, et see on põdrakanepimesi, viimati seitse aastat tagasi. See oli selline rohekas ja hapuka järelmaitsega. Sel aastal näiteks, kui põdrakanep õitsema hakkas, oli ilm ära ja sealt mett ei saanudki. Teine põhjus ka see, et RMK nooren-dikes niidetakse põdrakanepit lausaliselt ja teda ei ole nii palju korruga. Mul on üks tuttav, kes oleks selle põdrakanepimee mul ära ostnud. Ta käib Saksamaal jõululaatadel müümas ja ütles, et margimesi müüb hästi. Kuid mul polnud talle anda. Nii et kui oleks võimalik margimett koguda, siis ma kindlasti ka koguks, sest sellele on turgu.¹³

Õietolmu järgi korjetaimede kindlakstegemine

Mul on ikka aega taru juures vaadata, mis õietolmu mesilased tarusse too-vad ja mis lõhna tarust tuleb. Ja siis tunned, et kanarbiku lõhn on üleval ja näed, et roosade pükstega tuleb [roosa õietolmutomp jalgade küljes] lennult ja läheb tarusse sisse – selge, et kanarbiku pealt tuleb. Eelmine aasta näiteks nägin, et nad tõid väga palju naadimett. Sel aastal vaatasin, et looduses oli väga palju härgheina õitsemas. Ta on väga dekoratiivne ja ka meetaim, kuid kui palju mesilane sealt mett kätte saab, seda pole ma uurinud. Me pole meest eraldi õietolmu analüüsi teinud, et mis taimedel nad käivad, sest see on küllaltki kallis.¹¹

Suured monokultuursed põllud vähendavad saagikust

Selliseid rapsipõlde varem polnud. Sellel ajal, kui mina mesilasi pidama hakkasin, oli seda vaba põldu, kus oli hein peal, palju rohkem. Olid sellised jupid põldude vahel. Nüüd aga võta droon ja mine üles ja näed, et kõik on nisu, nisu või siis raps ümberringi. Põllumehed ei vaata seda, nemad panevad kogu suure põllu nisu, sellest üle lendamine võtab mesilasel kaua aega, aga tal on lennutunnid ju piiratud. Kui ta neid üle suure nisupõllu lendamisele kulutab, siis see on mesilasele halb. Põllumehed ei vaata seda, et oleks väiksemad põllud, kus oleks rohkem erinevaid põllutaimi. Nemad teevad suured, väga suured põllud, kus vaid nisu peal. Mul siin on kõrval kaks põllumeest ja nemad mõlemad teevad samal ajal siia ümber nisu, ka rapsi. Nemad ei vaata seda, et kui üks paneb nisu, siis paneks ise mingi teise põlluvilja, nemad ei tee omavahel selles osas koostööd. Sama on ka rapsiga – kui on ühel, siis on ka teisel raps pandud ja kõik siin ümber on vaid üks suur rapsipõld. Selline mosaiikne põld, kus on väiksemad põllud erinevate põllutaimedega, on mesilasele kõige parem. Ma andsin enda maad ka siin maja ümber põllumehele rendile, aga me ei saa kuidagi põllumeest ise mõjutada, mida ta siin kasvatab või mida mitte. Keegi ei mõtle aga põldu tehes sellele, kuidas mesilased suures põllus elada saavad.²

Korjemaad taluvaremete lähedal

Päris kuusemetsas pole mesilasel midagi korjata. Mul on mesilagrupid sellistel vanadel soosaartel ja talukohtades, kus rikkad mulgid kunagi suurtes taludes elasid. Vaatad – siin on varemed, seal on varemed, siis seal vahel on sellist ala ka, mis pole veel päris võssa kasvanud, mõnes kohas keegi niidab. Ideaalsed mesilaste korjealad. Nendes kohtades on selline liigirikkus. Põdrakanep hakkas õitsema ja vaatasin, et see on paksult kimalaste maffiat täis, nad ei lase mesilast sinna ligigi. Inimene on nendest kohtadest läinud ja loodus võtab vaikselt kõik üle.¹⁰

Mets ja seal paiknevad mesilagrupid

Meil on üks grupp, Karuallika, mis asub RMK aladel täitsa metsa sees. See on ka hea asukohaga – kõrval on oja, metsavahi maja pole kaugel, palju lageraiet metsas, põllud pole kaugel, tuulevaikus on ka tagatud. Siis on seal metsa vahel palju selliste roosade õitega põõsast, kutsutakse ebapaaks-puuks, mis on meetaim. Ja selle koha juures on väga head kuuseriisika kohad ja sügisel, kui ma tulen siia mesilasi vaatama, siis korjan ümber tarude kastme jao seeni. Karu elektriaia traadi küljes on mesiniku nimi ja telefoninumber, et kes tahab, saab küsida, kui vaja. Selles metsa sees oleval grupil hakkab korje natuke hiljem. Probleemid on vaid sügiseti – kui tuled, tahad mesilastele siirupit viia, aga keset metsateed on seeneliste auto pargitud. Linnainimesed mõtlevad, et keegi seda väikest teed ei sõida.¹¹

Sinilille kasvukohas kõrges laanemetsas on mesilastel nii vähe korjata, et nende jaoks on see roheline kõrb. Mesinduse seisukohalt on kõige tootlikumad siirdesoometsad, rabaservad, kus on need pokud ja angervaks.

Vaade paksus metsas
paiknevale mesilagrupile.

Foto © Raivo Kalle,
2023.

Angervaksaga on nii, et seda mesilane igal aastal ei võta. Kuid kui on ülisoodsad asjaolud, näiteks kui on hästi kuum august ja september, siis võib ka kuuseokkalt lehemett tulla. Seda tuleb meie kliimas nii harva ette, et mina oma aastakümnete mesindusajalooga olen vaid ühe korra puhast kuuseokkamett saanud.¹¹

Meil öeldakse siin, et mets on vaese mehe kasukas, sest tuult metsa all pole ja külma pole. Et kes ei saa endale sooja maja ehitada, istutab enda ümber kuused või männid ja ongi tuulekaitse, kohe on soe vaikne elu.⁷

Mida ma olen veel täheldanud, kui nüüd ühe mesinikuga rääkisime, kellel ka igal pool mesilased on, ta ütles, et nendes kohtades, kus on männid ja kadakad, saab ta mesilastelt kõige suurema korje. Mitte kumbki ei anna mitte midagi, aga kõige rohkem tuleb mett. Väga huvitav, ta ei oska seda seletada. Seal männi ja kadaka all on ju kõiksugu väikseid taimi ja õisi, et kirju kohe. Näiteks nõmm-liivateed, mis juba õitseb, on kohe nii palju, et mõned kohad punetavad.⁷

Okaspuudelt saadud lehemesi

[Mait] Lehemett võib veel saada ka tammelt, kuuselt saab aga okkamett. Olen binokliga vaadanud, kuidas mesilased kuusekasvude peal käivad okkamett võtmas. [Enn] Võin omast kogemusest öelda, et kuuseokkameel pole vaigu maitset, aga männiokkameel on vaigu maitse küljes. Mul tuli paar aastat tagasi sellist mett Lebavere mesilagrupis. Kui ma mett töötlesin, siis tuli kohe selline okkavaigu lõhn üles ja sellel meel on spetsiifiline maitse. Ka kui seda vaha sulatasin, tundsin seda lõhna. Lebavere grupi juures on mitmekümneid hektareid männinoorendikku. Suvel ma nägin, kuidas männikasvudele tulid lehemee tilgad ja mesilased seda korjama läksid. Ei lehemett ega okkamett talveks ei jäeta ja korpustarude puhul seda ei jää ka sisse. Nendel metel on nii palju seedumatuid mineraalaineid sees, et täidavad mesilase pärasoole kiiresti ära ja nad hakkavad tarru roojama. Mul ühes grupis juhtus kunagi, et jäi lehemesi talveks ja pärast oli sellega igavene jama, puhastamist oli palju.^{12, 13}

Intensiivne metsade hooldus vähendab meetaimi

Kui aastaid tagasi RMK hooldas oma metsakultuure ekstensiivselt, kus meetaimedena said noorendikes kasvada ka vaarikas ja põdrakanep, siis nüüd on läinud nii intensiivseks see metsamajandamine, noorendike hooldamisel tehakse lausniitmist ja meetaimed niidetakse maha. Eriti mõjutab see vaarikat, mis ära kaob, sest ta hakkab ju õitsema alles teisel aastal, põdrakanep õitseb samal aastal. Mesinikud räägivad nüüd, et noorendike niitmisel võiks niita vaid istikute ümbert, sest taim vajab hoolt, mis kasu on noorendikel kuni kolmemeetriste puuridade vahelt niitmisest. Selle lausniitmise taga on aga raha. Kui niitja niidaks vaid ümber puuistiku, siis see on ju odavam ja RMK ei saaks siis niitjaid, sest odavat tööd teha ei taheta. Kui aga noorendikku lausniita, siis see on kallim ja tasuvam, seda tööd tahetakse teha.^{12, 13}

[Mait] Kui varem vaatasid põldude ääres metsaservasid, siis need olid kohe kollased paju õitsemise ajal, nüüd seda enam pole. Kui ma töötasin metsamajandis, siis ma ajasin seda joont, et raielankide servades paju alles jätta ja see andis tulemusi ja oli kohe näha suuremas meetoodangus. [Koos] Paju ju tavaliselt lankide servades kasvabki, mitte langi keskel. Nüüd on aga tulnud uus intensiivne metsamajandusperiood peale, kus kõik lank raiutakse lagedaks, ka servad. Paju läheb hakkesse nüüd. Mul [Enn] oli kolm gruppi seal Väike-Maarja poolse metsa servas. Kui sa muidu paju metsaservas ei erista, siis kevadel, kui ta õitsema hakkas, nägid, et kõik metsaservad olid kohe kollased. Pärast aga, kui raie ära tehti, siis mingit kollasust enam näha polnud. [Koos] Paju on ju kevadel mesilastele kõige tähtsam. Kui kevadel mesilastel pajukorjet pole, siis on pere areng kohe kinni ja pole enam mõtet peresid selles kohas hoida.^{12, 13}

Lageraie ja meekorje seal

Lageraie ei mõjuta mesilasi, sest kohe hakkavad ju uued taimed seal kasvama, metsmaasikad ja muu, kõige rohkem mõjutab mesilasi ikka põllumajandus.²

Mesindusele on pigem plussiks tulnud, kui on nüüd kõvasti lageraiet tehtud. Ja neid lageraieid on tõesti palju, kui RMK maadel vaatad, siis lageraie on lageraie otsa. Rusikareegel on selline, et kui lageraie ära tehakse, siis on see koht 15 aastat mesilastele atraktiivne korjema.¹¹

Metsmaasikaga on nii, et kui kuskil talle võsa peale kasvab, siis ta jääb varju ja vaikselt taandub. Raiesmikel on meil siin aga kohati väga palju metsmaasikat. Üldse looduslike taimede koha pealt ma ütleks, et ma pole mingeid selliseid kadumisi või juurdetulemisi ise küll märganud.³

MEESAAK OLENEB MULLASTIKUST

Eesti on niivõrd suur maa ja siin on nii liigendatud maastik, et meesaak pere kohta kõigub suurelt. Näiteks kui Läänemaal või Saaremaal keegi mesinik ütleb, et ta sai 45 või isegi 55 kg ja et see oli tema jaoks väga hea saak, siis nii ongi, sest maa on seal nii vaene, paepealne, põuakartlik, väga kähku kuivab kõik ära. Kus on aga Eestis viljakamad mullad, seal on ka suuremad saagid. Viljakate muldade tsoon hakkab Rakvere lähedalt pihta ja läheb sellise soolikana Järvamaa ja Jõgevamaa keskelt läbi kuni Tartu külje alla välja. Selles meie piirkonnas on ka kõige suuremad meesaagid.¹¹

Teadagi on, et viljakatel muldadel on suur mee potentsiaal ja sellistesse kohtadesse mesinikud korjepaiku valivad. Aktiivne korjeraadius on mesilasel poolteist kilomeetrit ja kui on kolm kilomeetrit teise mesilagrupini, siis see on ideaalne, läheksid vaid piirid kokku.¹³

Mesilaste jaoks korjetaimede külvamise toetused põllumeestele

Nüüd on üks meede, et põllumehed võivad oma vahekultuuriks külvata vähemalt kolm meetaime ja siis peab mesinikul, kes viib oma mesilagrupi sinna ligi, olema teatud tarude arv hektari kohta. Probleem on aga selles, et enamik Eesti mesinikest on väikemesinikud, kellel tarud talu juures, mõnel ka mõni grupp kuskil kaugemal. Nemad ei vii oma mesilasi põldude äärde, nõue oli vist, et kuni 200 meetrit külvatud meetaimede põllust. Meie mesila oli üks pioneer, kelle juures käisid ministeeriumi ametnikud, täpselt ei mäleta aastat, vast paar-kolm aastat tagasi, kui see algas, uurimas, küsitleti nii põllumeest kui ka meid. Siis ma selle ministeeriumiametnikuga

rääkisin ja põhjendasin, et kui ilmaolud on sellised, et mesilased ei saa sel ajal just selle taime peal käia, mis seal põllul õitsema hakkab, siis mesiniku jaoks on selle taime külvamine nonsens tegevus. Ütlesin veel, et te panite tingimustesse, et peab nii ja nii palju mesilasperesid olema põlluservas, aga kui korjet ei ole, siis jäävad ju need mesilased nälga, kas te selle peale ei mõelnud. Mesilasi ära ka ei tohi viia, siis jääb põllumees oma toetusest ilma, aga kui seal lähedal mitte midagi mesilastel korjata pole, siis pole ka mesinik sellest huvitatud, et tarud sinna põllu äärde viia. Ütlesin, et tehke see asi ümber, rääkisin, et te võiksite seda nõutud tarude arvu hektari kohta vähemaks võtta, pakkusin, et see võiks olla kahe hektari kohta üks pere. Põllud pole ju suured, mõni üksik on ehk 100 hektarit ja kui selle äärde ühte otsa 25 peret paned ja teise otsa 25 peret, siis katab ära. Aga milles on asi, kes käisid ministeeriumis lobitööd tegemas? Needsamad suurmehed. Nad surusid läbi, et põllumehed peavad internetti üles riputama oma külviplaani, kus mida nad külvavad. Me jälgisime ka seda külviplaani, aga see avaldati alles suve teisel poolel, kui sellest enam kasu polnud. Teine probleem on see, et kui me oleme viinud oma mesilased sellise meetaimede põllu äärde, siis on kohe tulnud mõni väikemesinik, kellel neli-viis taru, pahandama, miks me tarud tema mesilaste juurde tõime, tema mesilased on poolteist või kaks kilomeetrit eemal. Aga põllumees tahtis ju oma toetust kätte saada ja pidi vastava arvu tarusid panema. Konkreetne põld oli 15 hektarit suur ja me viisime sinna äärde 15 peret ja kohe tuli väikemesinik kurjustama. Muidu ei vii me kunagi tarusid teise mesiniku juurde.¹¹

Nüüd antakse põllumehele toetust, et ta külvaks meetaimi vahekultuuriks. Aga selle toetusega on nii, et mesinik peab viima oma tarud umbes kaks nädalat enne taimede õitsema hakkamist mingiks kindlaks kuupäevaks põllu äärde. Kui tarusid seal põllu lähedal selleks ajaks paigas pole, siis põllumees toetust ei saa. See oli kuskil juunikuu teisel poolel, kas oli 20ndal, aga ma võin ka täpse kuupäevaga eksida, millal need tarud peab viima, ühesõnaga enne kontrollimist. Kuid alles juulis hakkavad külvatud taimed õitsema. Ühesõnaga mesinik peab olema siis huvitatud sellest, et viia need pered varem põllu äärde nälgima. Reeglina on ikka nii, et kui taimed lähevad õitsema, siis alles viiakse tarud taimede lähedale. Lisaks on iga aasta erinev – mõnel aastal hakkavad taimed varem ja mõnel aastal hiljem õitsema. Kindla kuupäeva järgi mesilaste põllu äärde viimine on hea kontrollile, aga asja point, milleks see asi tehti, polegi enam lõpuks

tähtis. Need kuupäevad on ju meie enda Eesti targad ametnikud PRIAs välja mõelnud. Mesilased peavad nende arvates minema kindlate kuupäevade järgi korjele, mitte taimestiku järgi. Mina aga pole kunagi harrastanud ajutiselt gruppide ühest kohast teise tassimist põldude äärde. Ühelt poolt on see suur tööjõu kulu ja füüsiliselt raske, teiselt poolt ei anna see ka soovitud efekti.¹³

Ma ütlesin PRIAs, et külvaks siia minu mesilaste ümber põllu, kus oleks erinevaid õitsvaid taimi peal. Mul on üks tuttav naisterahvas Venemaal, tema külvab põldudele erinevaid taimi, et need erinevatel aegadel õitseksid, siis saavad mesilased kogu suve sealt mett. Kui mina paneks siia jõe-poolse ala kuuele hektarile sellise põllu, siis saaksid ju kõik, kogu ümbruse mesilased seal käia. Aga mina peaksin oma rahaga seda harima, külvama ja kõik muu tegema. Mis mõte sellel oleks, mulle ei tasu see ära.²

Valge ristik ja selle külvamine

Ma külvasin siia mesilastele oma maja juurde valge ristiku platsi. Nii kui need ristikud pruuniks muutuvad, niidan ära ja tulevad jälle uued õied. Ja nii kogu suve. Kui pole aga niiskust, siis õied taimedel nektarit ei anna. Ja veel üks asi – kui on liiga palav, siis mesilased ka ei lenda. Siin külatee ääres on üks ka riba ristikupõldu külvanud. Vaata, kui see ristik õitseb seal, siis on see mesilasi täis. Aga just siis õitsemise ajal tulevad traktoriga ja niidavad selle põllu maha. Nemad ei vaata, et mesilasel hea oleks. Selline mure on ka meil. Siis vaatad ja mõtled, nojah...²

Ja siis juuni teisel nädalal hakkab siin karjamaadel õitsema valge ristik. Seda pannakse ju karjamaa seemnesegude sisse. Tema tahab aga vihma saada, see aasta kõrbes ju kõik ära. Mul on ka siia mesilamaja juurde muru sisse seda külvatud.⁴

Igal meel on oma maitse, aga ma nii peenelt ise ei erista, mis taime mesi just see on... Mesilased eelistavad neid taimi ikka, mis neile mett annavad. Ristik näe õitseb küll mul siin hoovis muru sees maja ees, aga harva, kui peal kolamas käivad. Järelikult nad ei taha. Meetaimed on veel põdrakanepe, angervaksad ja..., kuid kevadel võid kaks lehekülge täis kirjutada, mis kõik õitsevad. Üks viimaseid õitsejaid on kanarbik. Kanarbikumett vurritades kätte ei saa, tuleb raamid puruks teha ja siis läbi sõela välja pressida.¹

Mesilastele olen toonud siia maja juurde muru sisse paaril aastal ka valget ristikut, neid seemneid olen külvanud. Aga ma olen jõudnud järel-dusele, et sa võid teha igasuguseid asju, aga mesilane ei lähe sinna peale. Ta leiab järelikult kuskilt mujalt midagi ja minu valged ristikud õitsevad niisama ära. Aga ma loodan, et mõnel aastal ta ikka annab midagi, kui tekib korjese auk.⁸

Keerispea ja teiste mett andvate taimede külvamine

Ma olen üht-teist ikka vaadanud, kui on mingi taim, mis mesilastele meeldib. Ma vaatan ostes selliseid lilleseemneid, mis mesilastele ka ikka meeldivad. Sel aastal paningi suure põllu peale keerispead, tasuta pakuti seda seemet mulle. Mul on selle põllu peal olnud eelnevatel aastatel kartulid ja juurikad. Aga kuna mul on seal vihmadega sedasi, et vihmad lähevad siin saarel kas ülevaltpoolt või siis altpoolt meist kogu aeg mööda, siis me jääme kuiva peale. Siis ma otsustasingi, et mis ma siin ikka juurikaid kasvatan, parem panustan mesilastesse rohkem ja saan siis meemüügi rahaga osta mõnelt teiselt põllumehelt endale kartuleid ja porgandeid ja muid asju. Nii et keerispea on mul esimest aastat, aga arvestades, et meil on seal kehve-mad mullad, siis ta annab vaid õietolmu ja ka omal kena vaadata. Aga sel aastal oli väga kuiv ja ma temaga tegelda ei jõudnud, et oleks kas kastnud või midagi, ja seepärast jäi see põld ka hõredaks. Kui palju sealt mett saab ja kas ta ka järgmine aasta seal kasvab, ei teagi, sest ma pole varem selle taimega katsetanud.⁹

Meetaimena külvan ma ka veel keerispead siia mesila juurde. See lausa kihiseb mesilastest. Siiasamasse kapsa ja kartulimaa serva, sest pole seda kartulit ja kõögivilja vaja ju nii palju. Vana kartulimaa otsa on siin kunagi külvatud ka hübriidlutserni.⁴

Eelmine aasta külvasin katteviljana koos heinaga Saksamaalt tellitud lillesegu „Bienen mischung“. Hea, et trahvi ei saanud, sest see umbrohtus ja umbrohtus päris korralikult. Mina ei tahtnud seda maha niita, sest mul olid seal ju igasugu peened meetaimed kalli raha eest ostetud, aga siis esitati kaebus ja tulid kontrollid ja pidingi maha niitma, sest nii palju ohakat oli. Keerispead pole ma külvanud, kuigi Emmastes ma sellist põldu nägin.

Köögiljamaale
mesilastele korjetaimedeks
külvatud keerispea ja
päevalilled.

*Foto © Raivo Kalle,
2023.*

Õeldakse, et lutserni peal mesilane ei käi, ei saa mett kätte, aga ma olen näinud neid küll seal, mida nad muud seal teevad, eks nad mett võtavad.⁶

Oma aias siin Põltsamaa linnas kasvatan palju meetaimi, näiteks kahte sorti mesiohakat, kurgirohtu ja üldse palju liigirikkust hoiaime oma aias, mulle meeldib see. Üks mesilagrupp ongi kohe meil siin naaberkrundil, see on meie linnamesila. See koht on sellepärast hea, et seal käivad naabrid vaid aeg-ajalt toimetamas, see on kui väljasurnud ala, väga suur, kas oli 3200 ruutu, ja kõrvalkrunt on ka tühi. Nii et me mesilastega kedagi ei häiri. See omanik töötab ise Luksemburgis ja on vaid suviti siin naabermajas ja sügiseti lubab meil käia oma suurest õunaaiast õunu korjamas, sest teda ennast ju pole. Kuna krunt on suur, siis üks aasta külvas ta mesilastele kee-rispead lihtsalt. Kui juhtubki, et selles grupis tuleb mõni sülem, siis teised naabrid kohe helistavad mulle, et kuule Jüri, sul on sülem väljas, ja ise siis nad kui paparatsod ümber minu ja muudkui pildistavad, kuidas ma paljaste kätega puu otsast mesilasi korjan.¹¹

Mee maitse oleneb mesilase rassist

Vanemad mesinikud räägivad, et mee maitse on nüüd muutunud, võrreldes endise ajaga. See on pigem tingitud sellest, et siin on hakanud uued mesilasrassid domineerima. Varem ju kasvatati kohalikku tumemesilast, nüüd võib mõnel hobimesinikul Eestis neid veel leida ja ta ikka maadleb nende sülemitega. Üldine tendents on aga, et keegi tumemesilasega ei taha enam jännata – mett sa nendelt eriti ei saa, sülemeid saad palju ja nad on kurjad. Aga igal mesilasrassil on oma maitse-eelistus, näiteks itaalia rassi mesilane tahab suhkrurikkamat nektarit. Meil on olnud täitsa selliseid juhuseid, et kuigi talirapsipõld on mesilagrupi juures, siis mesilased seal ei maandu, panevad kilomeeter või kaks otse üle põllu ja korjavad midagi muud, midagi atraktiivsemat. Asi on selles, et rapsimesi on suht suhkruvaene ja väga suure veesisaldusega. Ja itaallased on pepsid – kui on loodusest midagi paremat võtta, siis nad lähevad pigem seda korjama. Raps on hädavariant korjeaesel ajal, nad lähevad sinna pika mokaga. Enne, kui ma pidasin neid tigatedaid tumemesilasi, läksid need rapsi peale nii mis hirmus. Aga pärast oli sellel kogutud rapsimeel kohe rõika lõhn küljes. Nüüd itaalia mesilastega pole kordagi täheldanud, et rõika lõhn juures oleks.¹¹

Mee maitse oleneb ilmastikust

Taimedel on niiviisi, et iga aasta teatud taimeliigid tänu niiskusele, temperatuurile, tuulte suundadele ja paljudele teistele faktoritele nektarit nii palju ei anna. Tänu sellele on igal aastal mingid taimeliigid domineerivad ja annavad paremini nektarit ja sellest tulebki välja, et sa ei saa ükski aasta sarnase maitsega mett. Ta võib ligilähedane olla, aga maitsenüansid võivad meel alati erinevad olla.¹¹

Mul siin alles helistas üks tuttav, et üle-eelmine aasta ostsin sult sel ajal sellist mett ja vot palun sihukest mett veel. Ma ütlesin talle, et see pole võimalik, sest näed, 150 erinevat taime leiti meest ja et kõik needsamad taimed samas vahekorras järgmistel aastatel korduks, see pole lihtsalt võimalik. Ta vana keemik, sai aru sellest. Nii et ma olengi teistele öelnud, et mul ei ole mingi Hiina vabriku standardne mesi, kust kogu aeg ühesugune mesi tuleb; kui tahad, siis proovi enne, kui maitseb, siis osta. Mina teen nii, et segan eri gruppide ja eri aegadel vurritatud mee kokku, et oleks enam-vähem ühesugune stabiilne, valdavalt üks maitse. Natuke kindlasti aastati varieerub, aga pole seda, et ühel aastal ostis klient ühe grupi mett ja teisel aastal teise ja siis pettub, et pole sama maitse.¹⁰

See metsamesi, mis mu mesilased siin koguvad, ei kristalliseeru lõpuni välja. Ostjad on öelnud, et minu mesi jääb selliseks pehmeks ja mõnusaks. Ma ise hindan eriti seda natuke mõrkjat maitset, mis jääb pärast suhu. See näitab minu jaoks mee kvaliteeti. Sel aastal olen tundnud tarude juures huvitavat mee lõhna, mis tuleb lennuavast, kui mesilased tarusid tuulutavad. Mis taime mesi see selline on, pole veel selgeks teinud.⁸

Paakspuu ja selle mesi

Üks, mis meie kandis oluline meetaim on, on paakspuu. Seda on meil seal kodu juures päris palju, nende karjatänavate ääres. Meil seda paakspuud nii massiliselt pole, et ma saaks öelda, et mul puhast paakspuumett oleks. Ka õietolmu analüüsid, mis ma olen lasknud oma meest teha, ei näita paakspuu suuremat osakaalu. Mul on hästi multifloorne mesi. Üks huvitav asi, mis mahemesinduses olen märganud – angervaksa õietolmu osakaal

oli väga suur. Kuigi üldiselt ei peeta seda heaks meetaimeks, sest ta eritab vähe nektarit, aga minu mesilased on angervaksa peal käinud. Angervaks ju õitseb suve teises pooles. Põhiline meetaim meil siin on aga põdrakanepp, mis ka just [juuli lõpus] õitseb.³

Paakspuu õitsemise algusega algab meil Saaremaal peakorje, siis lüüakse lühikese ajaga kogu taru mett täis. See on meie oludes 1. juuni paiku, kui ka vaarikas hakkab juba õitsema. See ongi erinevus, et kui mandril öeldakse, et peakorje algab juulis, siis meil on selleks ajaks mesilased juba kogu mee ära toonud. Ma siin mõne mandrimesinikuga helistan aeg-ajalt, ja siis nemad ütlevad, et nüüd oleks vaja, et oleks vihma ja sooja, sest algab peakorje, siis mina vastu, et meil on mesi juba kohal, meil pole vaja enam midagi oodata. Saaremaa eripära on see, et siin on seda paakspuud metsade all meeletult, Lääne-Eestis on ka, aga natuke, mandril pole seda enam üldse.⁷

Paakspuud on meil väga palju, igasugustes kiviaiaäärtes ja seal, kus vanad pinnateed on kunagi jooksnud ja neid enam niideta, sest põllumehed on uued teed teinud põldude äärde. Kõigis sellistes kohtades. Paakspuu annab siin mesinikele põhisaagi. See saadakse jaanipäeva paiku, rohkem enne jaani juba.⁹

Rapsipõllud ja rapsimesi

Ma lasin linnas oma meest teha analüüsi, mis seal sees on. Siis analüüs ütles, et mul on väga rikas mesi. Kuid need, kes minult on rapsimett võtnud, ütlevad, et rapsimesi on väga hea maitsega. Aga rapsimeega on nii, et kohe, kui raps on ära õitsenud, tuleb see välja võtta. Suvel on rapsimesi selline vedel ja kõik võtavad seda. Ma olen ütelnud neile, et sööge see siis kiiresti ära, sest teate, pärast läheb see mesi nii kivikõvaks, et võta nael ja saad selle meega naela lüüa. Kui see mesi jääb mesilastele tarru sisse, siis ei saa mesilane seda mett ju talvel süüa, see on nii kõva. Seepärast peab selle mee kohe välja võtma ja talveks ei tohi jätta.²

Põldudelt korjavad mesilased rapsimett. Raps õitseb sellisel ajal, kui kevadised korjetaimed hakkavad lõpetama ja suvised korjetaimed pole veel alustanud. Suvirapsi kasvatamisest on nüüd Eestis loobutud. Ma nägin

meie Põltsamaa piirkonnas vaid ühes kohas sel aastal suvirapsi. Talirapsi kasvatatakse aga veel palju. Probleem oli siis, kui kasvatati koos nii talirapsi kui suvirapsi, sest üle talve elanud vähesed hiilamardikad kogusid talirapsilt jõudu, said n-ö tuule tiibadesse ja suvirapsi õitsemise ajaks rüüstasid seda täiega. Põllumehed said ka ise aru, et suvirapsi kasvatamine on mõttetu, sest sa pead suvirapsi kolm-neli korda pritsima ja siis tekivad probleemid mesinike ja kõigega.¹¹

Mee kvaliteet oleneb sellest, kuskohas mesitaru on, kas ta on rapsipõllu kõrval või metsa sees. Ja kui inimene ostab, siis tema ostab seda, mis on odavam, tema seda ei vaata, kas see on korjatud rapsipõllu äärest või metsa äärest. Rapsimesi aga pole talvel hea, sest see kivistub nii ära. Lisaks ka see, et neid põldusid pritsitakse mürkidega.⁵

Raps on meetaim; see võilille ja rapsimee segu jääb sellise heleda munakollase värvi. Umbes neli-viis aastat tagasi keelati need rapsi neonikotinoidid ära ja pärast seda kasvatatakse suvirapsi väga vähe, talirapsi on siin ümberringi aga küll. Ma tean aga praegu ühte suvirapsipõldu, kus silma järgi otsustades on mingi 15 hektarit. See külvati kuskil mai kolmandal nädal ja see jäi ilusti põua kätte. Vaata, kui neid suvirapsipõlde varem rohkem oli, siis neid mürgitati, see mõjub mesilastele. Ma olin ükskord ühte oma mesilagruppi vaatamas, väga ilus ilm oli, aga nad olid nii-nii tigidad kohe. Pärast läksime edasi teise grupi juurde, seal nii rahulikud mesilased, et tee või pai, nad ei tulnud kallale. Hiljem saime teada, et selle esimese grupi juures oli üks suvirapsipõld, mida oli öösel pritsitud. Vaata osadel mürkidel on see mesilaste peleti sees. See on mingi mõrumandliõli, seda müüakse ka poes, et kui seda aerosooli näiteks mesilaste kärjele lasta, siis nad lendavad kohe vuhh laiali. Ja siis tekibki selline refleks, et mesilane tahab korjele minna, aga ei saa. Kui seda inimesega võrrelda, siis kui on ilus maasikapõld, tahaks kohe noppida, aga selle lägapütiga on pot-pot põld üle lastud. Kujuta ette – see on sinu põld, sa lähed sinna, ilusad maasikad, aga öäk... Kõht on tühi, aga no ei taha seda mammu sealt võtta. Ja niisiis lähevadki mesilased vihaseks, et rapsiõied on, tahaks, aga siis selline lõhn seal küljes, kes süüdi on? Mesilaste meelest ikka mesinik, kellele kallale minna.⁴

Tatrapõllud ja tatramesi

Rapsimesi on väga hea mesi, aga talveks seda mesilastele söödaks jätta ei tohiks, nii nagu ka lehemett ja tatramett. Ma siin olen praegu selle tatrameega hädas. Üks hetk ma tundsin sel aastal, et mesilast tuleb sellist sigala haisu. Algul, kui tatramesi tuleb tarru, siis on ta toores ja tulebki sellist haisu. Sõitsin siis ümbruskonnas ringi ja näengi, et ilmatuma suured tatrapõllud on siia ümber külvatud. Ja nüüd seda tatramett tilgub tulla kogu aeg, veel siiaaani tuleb nii pool kuni kilo päevas. Tean, sest mul on aias üks taru pandud suure kaalu peale ja seda kaalu käin ma iga öhtul kontrollimas. Sellepärast ei saa ka mesilas töid ära lõpetada, et paneks söögid peale. Teisel grupil, kus tatramett ei tule, on mul mesi selleks aastaks juba ammu võetud. Tatramett tahavad just vene rahvusest inimesed. Kui sai rohkem laatadel käidud, siis nad ikka küsisid seda.^{14, 15}

Teine eristuv mesi on tatrapõllu ääres oleva grupi mesi. See ei pruugi isegi puhas tatramesi olla, aga ka väike kogus tatramett annab kogu meelega maitse. Minule isiklikult näiteks tatramesi ei maitse. Seda, et põllumehed kuskile tatart külvavad, saame me alles hiljem teada. Aga kohe saab teada, kui mesitarusse tatramesi tulema hakkab. Nimelt kuna mesilased kogu aeg lennuava ees ventileerivad, eraldub mee valmimise ajal tatrameelt iseloomulikke lõhna. Kui aga taru lahti teed, tuleb sealt sellist sigala lõhna ja siis tead kohe, et selge, toovad tatranektarit. Asi on selles, et tatranektar sisaldab ammoniaaki ja see teebki selle laudahaisu juurde. Hiljem küll ammoniaak lendub, aga spetsiifiline maitse jääb lõpuni.¹¹

Veel hakati umbes neli-viis aastat tagasi külrama põldudele tatart. Tatar on ka meetaim. Vaata tatrapõlde ei pritsita üldse, selle sees ei ole neid tehnoradasid, mida mööda vilja ja ka rapsipõldudel mürki pritsitakse. Tatar külvatakse kuskil juuni alguses, ütleme teisel nädalal, ta kardab öökülma. Ja siis juuli esimesel nädalal, kui tatar on umbes 15-sentimeetrisel, ajab ta esimese õie, see õitseb ära, ajab uue õieharu, see õitseb ära, ajab uue õieharu ja läheb nii muudkui suuremaks ja suuremaks ja õitseb põhimõtteliselt kuni septembri lõpuni, kui öökülmad tulevad. Alt on tatar juba valmis ja võib-olla isegi pudeneb juba, kuid kombain läheb sinna peale alles oktoobri alguses. Kombainil on ju oluline, mida vähem toorest massi seal on, siis peksab paremini tera välja. Minu mee õietolmu analüüs näitab

kuski 30% tatramett. Tatrameel on selline vänge järelmaitse, mitte kohe, aga umbes minuti pärast tekib. Eriti kui jood veel mingit kuuma jooki peale. Ma ise eraldi tatramett ei müü. Väiksel lapsel ja noortel on maitsemeel tundlikum ja nemad ei taha tatramett, aga sellised *macho*-mehed, nii 40 ja pluss-aastased, kes on hästi isased ja karvased, eriti altpoolt, aga ülevalt-poolt hakkavad juba hõredaks minema, nemad tahavad.⁴

Kanarbik ja kanarbikumesi

Täna eraldame ja vurritame eraldi vaid need meed, mis väga palju teis-test erinevad. Need me hoiustame ja pärast ka villime teisest meest eraldi. Selgesti eristuv on näiteks kanarbikumesi. Meil siin Põltsamaal on rabakanarbik ja see mesi on punakam ja lahjem. See on teine kanarbik kui nõmmekanarbik. Näiteks mõnel heal aastal võivad head saagid tulla ka kuski Pärnumaal kuivas nõmmekanarbiku metsas, aga see mesi on seal selline tume nagu tõkat, tõrv, ja on palju mõrkjam.¹¹

Ja kuna meil siin on rabad lähedal, siis on alati ka kanarbik, mida ka suve lõpul tuleb. Nüüd just vaatasin rabaservas, et enne kui kanarbik hakkab õitsema, muutub taim lillakaks ja ta oli juba lillakas. Mida ma siis teen – ma püüan kõik varasemad meed tarudest välja võtta enne kanarbiku õitsemist. Siis vurritan kärjed tühjaks ja toon tühjad kärjed tagasi ja kui siis kanarbik täiega õitsema hakkab, siis nad toovad kärjed kanarbikku täis. Kanarbikumee eripära on see, et seda on raske vurritada. Mul on üks kobesti, sellega ma enne vurritamist kärjed kobestan, ja siis selle mee, mida ma vurritades kätte ei saa, olen teinekord lihtsalt lusikaga kraapinud kärje pealt ära, et järele jääb vaid kärjepõhi. Siis olen pannud marlikoonusesse ja nõrguma. Ja lõpus siis hakkan ülevalt-poolt sõlme tegemisega koonust kokku pressima, et kõik mesi sealt marlist kätte saada. Mina olen väikemesinik, aga kui mul oleks sadu peresid ja tuleks kanarbikumett mitu tonni, siis oleks juba tigupressi vaja, millest kärjed läbi lasta. Aga sellega lõhub press ära kogu kärje ja need kannud, mille sees on suur, ja siis tuleb sealt välja selline kanarbiku ja suira segu, nii et see pole puhas kanarbik enam. Ma olen palju erinevates mesilates käinud ja saanud seda kanarbikumett maitsta küll. Kohe on maitsest tunda, kas on suira sees või ei ole.³

Augustis hakkab mul ka kanarbikumett tulema. Kui nüüd viimati esmaspäeval [7. augustil, s.o kuus päeva tagasi] käisin, siis polnud veel kanarbikumett tarudesse tulema hakanud. Kuid sõbrast mesinik ütles, et on juba paar päeva kanarbikumett tulnud. See on kohe tunda, kui kanarbikumesi tarusse tuleb. Ega see kanarbik on selline, et ootad-ootad selle mee tulemist ja siis vannud, et pidi ta nüüd tulema.¹⁰

Pärn kui oluline korjetaim ja lehemesi

Pargi tänaval Põltsamaal on palju pärnasid ja ka siin jõeäärses pargis on palju põlispärnasid. Pärn igal aastal mett ei anna, meeandmiseks peavad olema tagatud teatud tingimused – väga palavaks ei tohi minna, ütleme nii 18st kuni 23–24 kraadini maksimaalselt, ja peab olema väga kõrge õhuniiskus. Kui on äikesevihmad olnud ja muid faktoreid ka, mida ma täpselt ei tea. Põltsamaa piirkonnas võib pärn mett anda 10 aastast neljal-viiel aastal. See oli varem, aga nüüd, kui ilmastik on muutunud, on ka raske ennustada tema meeandmist. Tänavu näiteks andis pärn väga tagasihoidlikult meie kandis mett, just selle tohutu kuivuse ja kuumuse pärast, mis siin suvel oli. Möödunud aastal aga korjasid mesilased kenasti pärnalt mett, mesilased kohe sumisesid puudel.¹¹

[Mait] Siin meil rajas naaber puhkemaja ja istutas sinna noored pärnad ja need olid kõik nimelised, tema lastele istutatud. [Koos] Paljud ütlevad, et pärnamesi. Kui vaatad laatadel, siis mesinikud müüvad ja ütlevad, et see on pärnamesi. See on bluff ja sellel on reklaami maik küljes. Sel aastal näiteks käisid mesilased pärna peal kokku nädal aega, lend hakkas hommikul kuskil pärast kella kuut kuni kümneni, see oli siis enne öitsemist. See oli lehemesi, magus kaste, mis temperatuuri kõikumisega lehtedele tekib. Kella kümneks on see juba nii kuivanud, et mesilased ei saa seda enam kätte. Kui pärn öitsema hakkas, siis oli vaid paar päeva sellist ilma, et mesilased said pärnal käia, siis läks ilm vihmale ja enam nad ei käinud. Pärnaõiemesi on hele ja teistmoodi lõhnaga. Kuid Eesti tingimustes on pärn nii kapriisne, et hea, kui saad 10 aasta jooksul paaril aastal pärnalt mett. Teine asi on ka see, et meie tingimustes pole võimalik saada pärna margimett, et 60% meest oleks tulnud pärnalt. Meil pole selliseid kooslusi.^{12, 13}

Minu mesilased on metsade ja karjamaade vahel. Metsa all ma mõtlen seda, mis need kunagised kadakased karjamaad varem olid ja nüüd on enamasti hõredamad lehtmetsad. Vaat ei ole enam veiseid, ei ole enam loomi, kes nendel karjamaadel sööks, ja siis need alad lähevad lihtsalt üle metsaks. Ja nendes metsades on kõiki puid, nii üksikuid suuri pärnasid kui mida kõike veel, ja need kõik hakkavad siis mett andma. Mina pole näinud, et kusgil lageda peal kasvav pärn mett annaks, sest pärn ei kannata absoluutselt tuult nektari andmise ajal. Aga ma olen tugevaid meesaake saanud, kus on metsapärn sees, kus pole mingit tuult. Metsapärn annab väga korralikult mett, tekitab meeuputuse, sa lihtsalt ei jõua korpuseid panna. Ka ilm peab soodne olema, selline lämbe, soe, sompus ilm annab hästi pärnalt mett.⁷

Pärn on ka meetaim, siin ümber teda kasvab. Aga vaata, linnades istutatakse seda teist, seda Kesk-Euroopa pärna, kuskilt Saksamaalt pärit. Nendel on suured õied ja tihedalt õisi. Meil on kaukaasia pärn siia istutatud. Kaukaasias on kõik mäeküljed seda täis ju. Sellel on väikesed õied.⁴

Pärn on meetaim. Ta on üks viimaseid õitsejaid. Aga teinekord ei käi mesilased pärnaõiteski, sest nad ei saa sealt mett. Kõiki igasugu muid asjapulki on seal pärnaõite peal, aga kodumesilast sealt ei leia. Nii kui on natuke jahedamad ilmad ja on ka ju vähem nektarit, aga pärn ometigi õitseb, järelilikult ei saa mesilane sealt mett sel ajal. Vaata kui pärna lehed kleepuma hakkavad, siis käivad mesilased ka seda lehemett sealt võtmas. Lehemett aga talveks sisse jätta ei tohiks, ei pidanud mesilastele hea olema. Aga ma pole seda jälginud ega eristanud, sest teda nii palju ei tule, et kogu taru lehemett täis oleks. Kui seda ka on, siis mõne raami peal natuke-natuke.¹

Ka need vanad mahajäetud talude põlispärnad on seal niimoodi külvanud, et kõik teeääred mesilagruppide juures on noori pärnasid täis, mõned 20-meetrised, osa väiksemad või päris väikesed. Ma pole sellist asja veel varem näinud, et nii palju pärnasid oleks metsa all kasvamas. Pärn on ju kõige rikkalikum meetaim Eestis. Herman Taltsi mesindusraamatus on kirjas, et pärn annab 1500 kg mett hektari kohta, kuid Eesti oludes pole ta arvestatav meetaim, sest seda juhtub üks kord viie aasta jooksul, kui on niiske ja sooja 30 kraadi, siis pärnad tilguvad kohe. Aga siis, kui on 20 kraadi ja jahe põhjatuul, ei tule mitte midagi.¹⁰

Pärn kui mesilaste pesapuu

Korra olen näinud mesilasi ka pärnaõõnsuses. See oli Põltsamaal. Vana kaubajaama taga oli üks suur põlispärn, mis oli suvel äikesetormiga kummul kukkunud. Mehed hakkasid seda tükeldama ja sealt puuõõnsusest kargasid mesilased välja. Õnneks olid need tuttavad mehed ja helistasid mulle, et kuule, Jüri, ega sa ühte mesilasperet ei taha saada, tule võta ära. See jäi mulle kurvaks, aga õpetlikuks kogemuseks. Nimelt lõikasin ma ilusti saega selle õõnsuse sealt lahti, korjasin kõik mesilased kokku ja tõin oma mesilasse. Kuid see oli ameerika haudmemädanikku nakatunud pere. Mul ju kogemusi sellise asjaga varem polnud ja sain elus esimest korda ameerika haudmemädanikuga tutvaks. Ameerika haudmemädaniku tunneb ära sellest, et kui taru lahti teha, siis lööb kohe vastu selline väga spetsiifiline mädaniku lõhn. Kui korra oled seda juba nuusutanud, siis jääb eluks ajaks meelde. Sain alles siis aru, kui juba see kliiniline faas oli, kui vaglad juba kannudes mädanesid. Selle haiguse saab tuvastada ka, kui vatitikuga kannupõhjast proovi võtad, siis see mäda venib. Euroopa haudmemädaniku proovi võttes ei veni. Muidugi teeb labor kõige täpsemalt kindlaks, kas on see haigus või ei ole. Sel hetkel oli mul juba kaheksa peret ja nakatasin ka oma peresid. Nüüd ma olen väga-väga ettevaatlik, kui keegi kutsub näiteks sülemit maha võtma või midagi, siis ma pean selle pere oma mesilastest eraldi karantiini panema, ei tohi kohe oma gruppi viia.¹¹

Pärna sees olen näinud mesilasperet. See asus seal ühe maja juures Umbusi raba ääres. Mul oli kunagi mesilagrupp seal. Olen ka mujal pärnade sees mesilasi näinud.¹⁰

Vaata niinepuu ehk pärn, tema mädaneb keskelt ära ja siis mingist maha murdunud oksa kohast lähevad mesilased sinna sisse. Seetõttu on see puu mesilaste üks lemmikuid. Siin kõrval naabril on pärna sees mesilased ja üsna sageli elavad nad ka talve seal üle. Aeg-ajalt lähevad välja [surevad ära] ja siis tuleb jälle uus sülem sinna sisse.⁴

Ma nägin oma silmadega mandril, kuidas mesilassülem pärnapuu sisse läks. Sõitsin autoga ja näen – oo, üks sülem lendab, ja kuna ma ju ise mesinik, siis on mul kogu aeg ka kärjekast peal. Peatasin auto ja mõtlesin, et lähen talle järele, saaks ehk kätte. Aga sealsamas oli pärnapuu ja ta läks sinna sisse. Puus oli auk, kust nad sisse läksid ja ma siis jälgisin neid, kui

nad läksid, et ehk saab ema kätte. Aga ei leidnud ema ja siis ütlesin, et ah elage siis siin. Mesilased eelistavad millegipärast just pärna. Ma olen mitmeid sülemeid näinud surnuaial pärnade sees. Valjala surnuaial oli juhus, kus mehed langetasid suure pärna maha ja siis jooksid igasse ilmakaarde laiali, sest kõik kohad olid mesilasi täis. Nad ei teadnud, et seal üleval oli mesilaspere, see kukkus koos sees olnud kärgedega maha. Ma olen näinud, et mesilased lähevad ka männi sisse. Kaarma surnuaial olen näinud ka, kuidas mesilased haavast sisse ja välja lendavad. Näed, et elutegevus käib, aktiivne sisse-väljalend käib. Ja seal juhtus ka nii, et ta sülemles seal puu sees, sest ruum saab ju puu sees täis, neil pole enam ruumi, kitsaks läheb. Teinekord tuleb suve jooksul välja kohe kolm-neli sülemit.⁷

Pärn kui hoovipuu ja mesilaste puu

Mu kodus kasvavad pärnad, kohe mitu tükki lähestikku. Olen endale pärnaõisi korjanud ja nende teed joonud, aga väga suur fänn ma pole olnud. Ega ma taimi loodusest tee tegemise pärast polegi korjamas käinud, kodus on piparmünt, vaid seda kasutan.⁹

Mul on hoovis suur pärn, juba tsaariajal istutatud, tea, kes teda austas, üks maja endised omanikud. Ma korjan õisi vahel temalt. Ühte kohta tüvel, kust oks on ära murdunud, on tekkinud auk ja sealt käivad puu sisse metsikud mesilased, kes seal aeg-ajalt elavad. Seal puuõõnsuses armastab ka nugis talvel teinekord käia, kui näeb, et seal mesilased sees, ju siis neid söömas. Mõni aasta elavad selle puu õõnsuses vaablased, mõnikord orav, nüüd elavad seal ka nahkhiired. See puu on kunagi välguga pihta saanud, tal on tüvel selline jutt sees. Seal vana silla juures oleva vana pärna sees peaksid ka mesilased elama. Siis pidid siin jõe ääres ühes vanas pärnas mesilased olema... Siis kõrvalkülaskas ka ühes pärnas elavad... pärnapuu neile eluks meeldib. Ka haab meeldib neile. Need on need puuliigid, mis mesilasi kõige rohkem ligi tõmbavad. Sõbralikumad puud...¹

Vaher kipub ka seest mädanema minema, aga ma pole näinud vahtra sees mesilasi. Ka saared kuivavad, aga tema puit on nii kõva, et tema tüve sisse õõnsust ei teki. Kuid mul on kodu juures üks suur pärn, mis on seest õõnes. Seal õõnsuses elavad mesilased küll. Selles õõnsuses käib talvel

Hoovipärn,
mille sees aeg-ajalt elavad
metsikud mesilased.

Foto © Raivo Kalle, 2023.

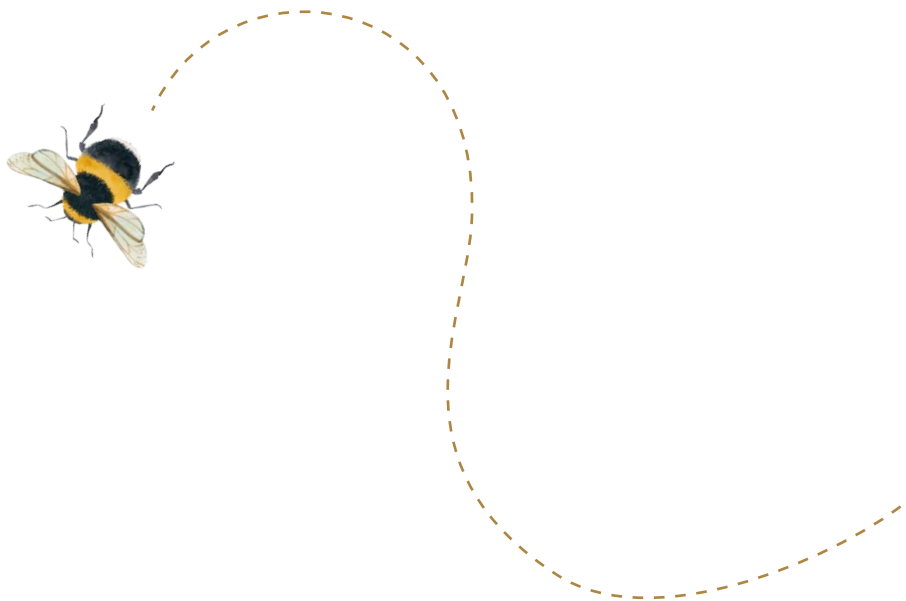
regulaarselt ka muusträhn. Kas ta käib seal mingeid vanu kärgi söömas... Tean, et seal pärna sees talvituvad ka nahkhiired, sest hiiresitta on sealt välja pudisenud. Pärna lehtedelt tuleb ka seda lehemett, see on ju lehetäide eritis. See on magus ja mesilasele ahvatlev ja ta läheb seda korjama. Aga kui looduses on muud paremat korjet, siis mesilane eelistab ikka õiemett lehemele.³

Pärn on mu lemmikpuu, ma juba lapsepõlves ronisin tema otsa ja see pärnaaia lõhn, see on võimas. Pulmapäeval septembris istutasime naisega ka aeda pärna, mitte tamme.¹⁰

Ma istutasin siia ka terve rea noori pärnapuid, just sellepärast, et kui need õitsevad, siis võtavad mesilased sealt mett ja et neil hea oleks. Pärnapuuga on aga see, et on vaja kindlat temperatuuri, 20–26 kraadi, ja niiskust. Mõnikord on nii, et kui on nii soe ja on niiskust, siis isegi lehed hakkavad pärnal kleepuma. Aga see üks pärn siin millegipärast üldse ei õitse, ühtegi õit ei ole tal. Ilus puu, ma lõikasin ta ümaraks ja kõik tegin. Oli siin mul üks vana mesinik, tema ütles, et ehmata teda. Ma küsisin, et kuidas teda ehmata? Ta ütles, et võta saag ja käi sellega ümber puu ja ütle, et kui sa järgmisel aastal ka õisi ei anna, siis võtan su maha! Ta näeb sind saega ja ka kuuleb ja siis pärast seda pidi kohe palju õisi andma hakkama. Ma pole veel saega ühtegi korda proovinud, kuid ma tean, et ehmatamine puude puhul aitab. Kui õunapuu ei anna õunu, siis pane nael, väike nael puu sisse ja kohe hakkab õunu andma. Ma tean seda, see toimib. Ma ise pole enda puudel pidanud seda tegema, sest õunapuud annavad kogu aeg õunu, kas mesilased teevad seda või millest... Puul öeldakse, et on vähe rauda, sellepärast ka kui puude istikud pannakse maha, siis sinna ümber kaevavad maa sisse plekkpurgid. See tõesti töötab, siis hakkab puu hästi saaki andma. Aga nüüd ma mõtlen, et see pärn on hoopis isane, sest viimasel ajal need igasugused geiparaadid käivad ja ju siis see pärn ka on mul gei. No kui ta gei on, siis tuleks ta kohe maha lõigata. Suured pärnad on aga mesilastele väga head, nad koristavad sealt saaki ja siis näevad, et oo, siin on hea elukoht meile, ja siis, kui sülemid tulevad, siis see sülem lähebki sinna suurte pärnade sisse elama.²

Ma olen kunagi külvanud ja kasvatanud suureks 200 pärna kodu juures erinevatesse kohtadesse, isegi metsa. Nendelt korjame iga aasta oma tee tegemise jaoks õisi. Ma olin tüdinud sellest, et iga aasta pidi minema

pärnaõisi kuskile otsima. Meekultuurina on pärn väga ebastabiilne – mõnedel aastatel või mõnedel aegadel kindlasti, kui õhuniiskus ja temperatuur soodsad, siis annab ka mett.⁶

Õõnsast haavapakust
meisterdatud mesipuu.

Foto © Raivo Kalle, 2023.

METSIKUD MESILASED HOONETES

Eks nähtud on ka majaseinte sees, silikaatseinte sees mesilasi. Ka sealt ei saa neid kätte. Ja nad elavad seal ka talve üle, õhku on neil seal piisavalt ja ruumi ka. Mind kutsuti Tumala õigeusu kiriku juurde, seal mehed tegid katust, aga ei saanud teha, sest katuse all käis nii kõva lend. Nad kutsusid mind, et tule võta need mesilased sealt välja. Ma läksin siis kiriku seest neile ligi. Õnneks oli seinas vaid tavapapp, võtsin selle lahti ja seal oli kunagi olnud saepurutäitega sein. Aga mitte üht saepuru ei olnud, mesilased olid selle kõik välja viinud. Pisikene auk oli väljas, mille kaudu nad olid kogu seina saepurust tühjaks kandnud. See oli neil küll tohutu töö – kõik see puruhaaval välja viia. Ja kogu sein oli ülalt alla karge täis ja ilusa sinise täpiga mesilasema oli sees. Kellelgi jälle ärasülemlenud.⁷

Kõrvalkülas oli üks vana karjalaut tehtud silikaattellistest ehk selle õhuvahega. 2011–2012 olid kaks talve jutti väga lumised ja siis langes selle karjalauda katus sisse. Keegi ütles siis, et sinna kiviseina vahele tuli sülem sisse ja siis lendas igast vanast elektrikaabli vahest seinas neid välja. Aga talve mesilased seal kiviseina sees vastu ei pea. Siin on üks vana koolimaja, mis seisis kümmekond aastat tühjana, kuhu ka sülem sisse lendas. Keegi siis kutsus, et kas ma saaks selle sealt kätte. Ei saanud, nägin, et nad korstnast lendasid sisse küll. Aga kui järgmine kevad vaatasin, siis nad enam ei lennanud, ei elanud ikka kivi sees talve üle.⁴

Mesilaste pesad õõnsates haabades

Kui mesilaste sülemid lähevad, siis õõnsatesse puudesse, näiteks haava sisse. Aga selliseid vanu metsasid enam polegi, kus oleks suuri seest õõnsaid puid, kuhu mesilaspere sisse mahuks. Sanitaarraiate käigus raiutakse sellised puud juba varakult välja või lageraiega. Kõige vanem mesindus ju

oligi see puumesindus. Kui keegi talumees leidis Alutaguse metsast puu seest mesilaspere, siis tegi ta puule risti peale, märkis ära, et see on tema puu. Kui keegi läks ja varastas teise mehe puu seest mee ära, siis vahele jäädes oli õigus vargal sõrmed maha lüüa. Selline omakohus oli siis lubatud. Puumesindusele järgnes kodumesindus. Selleks raiuti mesilasperega puu maha ja see õõnes pesakoht lõigati tüvest välja ja toodi koju. Seda kutsuti siis pakktaruks.^{12, 13}

Mulle töid kunagi ühed tuttavad üks aasta hoovi peale suure õõnsa haavanoti, milles metsas elasid mesilased. Teadsid, et ma mesilastega tegelen. Metsas lageraie käigus olid nad selle puu maha võtnud, aga ta kukkus metsas nii õnnetult maha, et litsus kõik kärjed ja mesilased seal sees katki. Oleks ta teisele poole kukkunud, siis oleks sellest perest rohkem alles jäänud. Siis tegin endale sellest notist pakktaru. See on mul siinsamas kodus põlluservas. Korra olid mesilased seal suvel isegi sees, aga surid ära, praegu on ta tühi. Surid ära, sest minu teise taru mesilased varastasid selle taru meest puhtaks ja nad jäid nälga. Eesti taru raam mahub sinna paku sisse, nii et kui oleks väiksem pakk olnud, polekski saanud taru Eesti raami mõõtudega teha. Vanasti kõrgi pakktarusse ei pandud, kuid ega siis pakust mett võttes pere hukka saanud. Vaata, mesilastel on ju kord majas, meekärjed on servas ja pesakärjed keskel, välja võtad ju vaid meekärjed, mitte pesakärjed.¹

Pihlakas ja tema pahasid vaimse tõrjuv toime

Kindlasti istutame pihlakaid, sest pihlakas ajab kurjad vaimud eemale. Pihlakas peaks ikka igas kodus olema.¹¹

Ma olen igalt poolt kuulnud seda, et kui sügisel on palju pihlakaid, siis tuleb tormine sügis. Ise olen ka vaadanud, aga ei oska järeldust teha, sest Saaremaa on alati tuuline. Eelmine aasta polnud pihlakamarju looduses üldse. Aga siis korraga olid sügisel kõik õunad aedades usse^{BK} täis ja hakati küsima, miks see küll nii on. Ja siis märgati, et pihlakaid pole, need on pihlaka ussid, mis igal aastal lähevad pihlaka sisse, aga kui pihlakaid pole,

BK Siinkohal mõtleb usside all õunakoid ehk pihlakakoid (*Argyresthia conjugella*), kelle röövikud toituvad ja elavad õunviljas ning kahjustavad seda.

siis tulid nad kõik õunte sisse. Need on ju samal ajal õitsevad taimed. Aga ussist õuna peabki ju sööma, siis näed, et seda õuna pole töödeldud.⁷

Dekoratiivseid pihlakaid on igasuguseid. Vana uskumuse kohaselt peab pihlakat maja juurde istutama, aga mina pole seda eraldi ise istutanud, vaid olen istutanud siia mesilamaja akna alla koos mammaga kirsi.⁴

Vaata, vanade majade juures on alati suured puud – kellel on kuusk, kellel on kask, kellel mis ja mida austab. Pihlakas kodu juures pidi aga paha-d vaimud eemale hoidma.¹

Ma olen elanud mitme koha peal ja ühes kohas ma kuulsin küll, et hoovi peab just pihlaka istutama, aga miks, seda ma ei tea. Mul on maja juures ka praegu pihlakas, ta oli seal enne mind, mina teda istutanud pole.⁹

Ma võtsin kaevasin endale metsast kaks pihlakat välja. Istutasin kohe nimme need oma aia piiridele, ühe värava juurde ja teise teisele poole. Et ta hoiaks äikest eemal ega läheks naabriga tülli, nii nad räägivad. Ta on üldse hea puu, mulle meeldib, ta on hea meetaim ja ilusad marjad, millest saab augustis pihlakamahla teha. Eelmine aasta polnud üldse marju, sel aastal on nii palju marju. Öeldakse, et kui on palju marju, siis tuleb külm talv.¹⁰

Meie suguvõsas on see pärimus ja uskumus, et pihlakas peab kodu väravas kasvama. Ta pidi halva eemale hoidma. Meil oli suguvõsa kokkutulek eelmise aasta augustikuus, siis kaunistasime seda suurt kilest peotelki pihlakaokstega. Ja siis naersime, et see kokkutulek peaks nüüd kohe eriti hea tulema, sest pihlakat on nii palju. Ja siis tuli jutuks, üks teine sugulane küsis minult, et kas sul on ka pihlakaoks autos. Minul sellist kommet pole, aga selle vanaonu tütre sugulaste pool pidi selline uskumus olema ja pannakse pihlakaoks autosse. Nii et pihlakas on kogu ümbruskonnas siin kõige levinum kaitsepuu, mille kohta olen palju jutte kuulnud. Ma ei taibanud ise kunagi oma vanavanematelt küsida, miks just pihlakas oluline on. Pihlakamarjad on ka söödavad. Nüüd olen leidnud sahvrist ka vanaema vanu purke, kus pihlakamarjad suhkruga sees.³

Pihlakat ei tohi kodu juurest maha lõigata, sest öeldakse, et siis kutsud endale muret juurde. Nii ütles mulle vanaema, kes seal Peipsiääres elas.²

Mina, kui siia tulin, siis hakkasin kõrvalmetsast koduhoovi pihlakaid istutama. Memm veel vaatas, et imelik, hakkab pihlakaid metsast koju

tassima. Kaks pihlakat, mis ma siia õue vast kaheksa aastat tagasi istutasin, on minu jaoks olulised puud. Ma pole seda usku, et pihlakal on kaitsevägi, aga millegipärast see puu mulle meeldib. Ma istun ja vaatan talvel või kevadel, millises olukorras ta on, kas hakkavad pungad juba puhkema, kas on juba lehed. Mulle meeldib vaadata seda elutsükli kevadel, kui pungad on väikesed ja hakkavad muutuma helehalliks, siis lähevad nad veel rohkem lahti. Kuidas kevadine päike peale paistab ja mõjutab puud. Õisi on aga millegipärast veel vähe, vaid paar-kolm kobarat on olnud. Istutasin ka kadaka aeda, mitte et ta mingi eriline puu oleks, aga ta meeldib mulle.⁸

Pihlakas on hea energiaga puu ja meile ta meeldib. Pihlakas on meil aias looduslik. Kui võsa oli vaja maha võtta, siis jätsime, sest teda ei taha niisama maha raiuda.^{12, 13}

Kadakas ja tema tervendav toime

Saunas on üks oluline asi, mida juba minu vanavanaema pruukis, see on kadakaviht. Ka vanaema ja vanaisa sellega ikka saunas vihtlesid. Pärast kadakaga vihtlemist nahk torgib veel tükk aega, ta paneb vere käima. Ju ta on siis neile tervistavalt mõjunud, on teadnud, et see aitab ja sellepärast seda on tehtud.³

Olen kuulnud, et öeldakse, et kadaka ja pihlakamarja otstel on rist, aga millega seoses ja kus ma kuulnud või hoopis lugenud olen, ei meenu.⁶

Mesilaste pidamise populaarsuse tõusust viimasel ajal

Eks koroona ajal võtsid paljud endale mesilased, prooviks. Koroona tõi väga palju mesinikke juurde. Aga nüüd, kui koroona läbi sai ja inimesed läksid tööle tagasi, eks elu läks kiiremaks ja nad nägid, et neil ikka pole selleks aega ja nad ei taha sellega tegelda. Ja sel kevadel oli väga palju müügikuulutusi, kus müüdi oma mesindusvarustus kõik maha ja müüdi ka mesilasi. Nii et paljud said aru, et pole ikka see ja ei osata ka nendega tegelda või siis tundus, et pole see ikka see... Eks me ju igaüks katsetame midagi, mis sobib ja mis ei sobi. Eks selliseid hobimesinikke on ka küll,

kellel talvega pered välja lähevad ja siis ostavad kevadel jälle uued pered. Ostetakse nii meilt kui ka teistelt mesinikelt. Soovituslik on võtta endale kaks-kolm mesilasperet kohe, et kui ühega midagi juhtub talvel, siis saad teha teise pooleks ja uue pere endale. Kui ühega alustad, siis see on väga riskantne. Mina alustasin ühega ja poputasin teda väga ja ta jäi järgmisesse kevadesse ja siis ma tegin jälle kaks. Esimesed neli aastat ei läinud mul ükski mesilaspere talvega välja, kas oli algaja õnn või tegin ma midagi väga õigesti.⁹

Käisime kevadel seltsiga Saaremaal ja sealsed mesinikud ütlesid, et nende peamine toodang tuleb mesilaspere müügist. Tehakse peresid just Eesti raamile, mida kevadel hobimesinikud ostavad, kes siis suvel mesilasema veel juurde ostavad ja sügisel ostavad veel mee ka – nagu meile öeldi, pidi see mesinikel kõige parem teenimisvõimalus olema ja järgmine kevad jälle samamoodi. Eks see hobimesinike buum tekkis, kui kõik maale elama tormasid ja siis peab ju ikka taru või paar õues olema.¹⁰

Noored ei viitsi enam mesilastega jännata, vanemad mehed veel jännavad. Üks noormees siin kõrvalkülas ka proovis, mõned aastad tagasi oli kohe päris suur äri tal, kas ta enam tegutseb, ei tea, aga koomale on ta tõmmanud küll seda tegevust. Eks üks põhjus on see, et nagu raadios räägitakse, on Eestis mee ületootmine. Lahti saad tast ikka, aga vaid siis, kui annad selle kopikate eest ära. Ega kokkuost sulle ju seitse ja kaheksa eurot kilo eest ei maksa. Ma ise nende kokkuostjatega ei tegele, müün ise oma mee. Räägitakse, et kokkuostjad ostavad paari euroga kokku. Ühes poes vaatasin ettejuhtuvat mee silti, kus oli, et sisaldab 30% mett ja ülejäänu on siis siirupid. Ma aga ei tea kedagi, kes poest mett ostaks, võib-olla kui on päris häda käes, siis ostetakse mett poest. Mul endal on püsikunded põhilised meeostjad, kes nende aastatega on välja kujunenud.¹

Mesinike kokkupuudetest põllumeestega

Kui põllumehed teeks taimekaitset nii, nagu peaks tegema, siis neid konflikte mesinike ja põllumeeste vahel ei oleks. Meil juhtus siin näiteks selline asi, kui me põllumürgiga pihta saime. Nimelt pandi rapsipõllule nisupõllu mürki, mida ei tohi üheski faasis rapsile panna. Meie mesilased said pihta

ja surid ära. Põllumees kompenseeris omast taskust meile tehtud kahjud, sest tal polnud valikut, muidu oleks tulnud kohtukeiss ja nn kuulsust palju rohkem. Aga PRIA poolt pigistati lihtsalt silm kinni, et uups, juhtus, mingeid sanktsioone põllumees ei saanud. Rohkem pole põllumeestega probleeme olnud.¹³

Kelle mesilased on PRIAs arvel ja näha, kus mesilased mis põllu juures on, siis nende mesinikega lepivad põllumehed kokku, kui hakkavad oma põlde mürgitama. Aga muidu mürgitatakse põlde ikka kas öösel või õhtul hilja, kui mesilased enam ei lenda, et mesilasi sellest hoida.¹

Me oleme ümbruskonna talunikele ostnud seemneid, et nad külvaks ja need taimed mesilastele mett annaks. Ühed on keerispea seemned, mida oleme pakkunud. Teine oli kas mesikas, mille seemneid sai pakutud ja mõned ka külvasid... Me oleme investeerinud sellistesse põldudesse, kuhu nad parajasti ise midagi ei külva. Meil on siin kõrval üks talunik, kes veiseid kasvatab, temaga teeme koostööd.⁹

Siin kodu juures on ümberringi põldudel vaid seda rapsi ja siis on nisu. Põllumehed ütlevad, et nad mürgitavad nisu ja et see pole mürk ja see ei tee mesilastele midagi. Ma pakkusin siis põllumehele, et võta ja joo siis seda, kui see pole mürk, ja ma siis lähen ära ja rohkem sind ei tüüta [põldude mürgitamise jutuga]. Tema vastu, et ei, seda juua ei tohi. Mul on siin ümberringi ühel põllumehel kuus hektarit ja teisel mehel kuus hektarit. Ma saan täitsa aru, et on vaja põldu mürgitada, ja üks mees sai ka aru, et mul on mesilased ja pritsida päeval ei tohi. Tule kell üheksa õhtul, kui mesilased enam ei lenda, ja siis jõuab see mürk ka järgmiseks hommikuks kuivada ja ära tuulduda. Aga mõned tulevad kell kuus õhtul juba mürgitama või jälle ütlevad, et tulevad varahommikul. Aga kui on normaalne mesilaspere, siis nad hakkavad kell seitse juba töötama. Ütlevad, et mesilase raadius, kus ta lendab, ehk korjamise raadius on kolm kilomeetrit, mõned ütlevad, et ka neli kilomeetrit. Aga ma ei jõua seda ala ju füüsiliselt jälgida, et seal keegi ei pritsiks. Ma võin tööl olla sel ajal, kui nad kuskil pritsivad ja ma ei teagi sellest. Pärast siis mõeldakse, kuhu on mesilased kadunud. Aga inimene ise teeb endale selle probleemi. Mul oli siin üks juhus, kui nägin, et traktor pritsis, ja siis teatasin ja tuli Jõgevalt keegi, ma ei tea tema nime enam, võtsid selle traktoristi kinni. Traktorist lubas, et enam sedasi ei tee, ja siis talle trahvi ei tehtud. Ja siis need Jõgeva inimesed ütlesid, et kui ma

veel näen seda, siis helistagu kohe, tuleme võtame proovid põllult. Ja kui mesilased hukkuvad, siis peaksin neile Jõgeva inimestele proovid andma, mul on võimalus küll neile need proovid saata.²

Mesinike suhted eramaade omanikega, kus mesilasperesid hoitakse

Kõrgajal oli lisaks kodus olnud mesilagrupile mul korpustarudega grupid laiali seitsmes kohas. Need grupid jäid minu majast 10 km raadiusse ja asusid endise Pajusi valla piires, praegu siis Põltsamaa vald. Maastik siin ümber on enam-vähem ühesugune igal pool ja korje kõigis gruppides ka ühesugune. Valisin sellised kohad, et oleks paar-kolm kilomeetrit vahet teiste mesinike gruppidega ja oleks kõrval metsatalu, kus inimesed elavad. Kolhoosi ajast ju oli palju tuttavaid jäänud, läksin rääkisin ja kui oldi nõus, leppisime kokku ja leidsin ikka seal aianurgas mõne koha, kuhu oma mesilased panna. Gruppidesse panin kuni kümme taru. Ega keegi ise otsest ei küsinud kunagi midagi selle eest, mingit kokkulepet meil tasu osas polnud. Kuid ise ma viisin igal sügisel taluomanikele kolmeliitrise klaaspurgiga mett ja hiljem 4,4 kg plastist meeämbri, see ongi sama palju kui kolmeliitrine klaaspurk. Lihtsalt sai selline kogus mett viidud ja keegi ei virisenud ka, et vähe on.^{14, 15}

Mina ise olen oma mesilased siit oma külast, põllumajandusest eemale viinud, siis ei ole mingit pritsimise ega mürgi saamise ohtu. Mul on pea kõik mesilased ühe tuttava juures teises külas. Mida rohkem loodust ümber, seda parem mesilasele, ta käib isegi soost korjamas, kui soo lähedal on, tema leiab sealt ka midagi. Siin oma maja juures on mul vaid üks pere. Kunagi oli mul mesilasi siin küla juures rohkem, seal karjääri pool olid nad mul ühe tuttava hoovis. Siis ma andsin talle vastu ühe purgi mett iga taru eest.¹

Minul on mesindusgrupid kuues kohas. Meil on statsionaarsed grupid, aasta ringi ühe koha peal. Maaomanikega on kokkulepe, et annan neile kolm liitrit mett, see on siis umbes 4,5 kg rendiks. Grupi suurus on mul 15 kuni 20 peret, enamasti on kuskil 17 peret.⁴

Mul on kõik mesilagrupid eramaadel. Juba vene ajast saati on selline kokkulepe, et sügisel antakse mesilagrupi eest maaomanikule kolmeliitrine plastikämbritäis mett, see on siis umbes 4,5 kg. Selline reegel on nii kaua, kui mina mäletan, igal pool vanadel mesinikel olnud. Kõik räägivad seda, see on juba ammusest aegadest, keegi ei tea, kust see pärit on.⁷

Mesinike kokkupuuted RMKga, kui mesilasi riigimaal hoitakse

Juba vanast ajast on taks maaomanikule kolmeliitrine purk mett mesilagrupi kohta. Minul on mesilagrupid aga RMK^{BL} maadel ja nendega kooskõlastatud. Enne ma pean RMKd teavitama, kas ma võin sinna või sinna kohta mesilasi panna. Ja siis tuleb vastus, et siia kohta võid sa viia kuni 18 peret ja siia teise kohta kuni üheksa peret, kolmandasse kohta 14 peret, ma ei tea, kust neil sellised numbrid tulevad. Peaasi, et lubavad, ja ega nad pärast kontrollimas ka pole käinud, et kas on mõni pere grupis rohkem olnud. Nad annavad ka teada, et vat sinna piirkonda tuleb metsaraie, sinna ei saa tarusid panna, sest suvel tuleb sinna väljaveo plats. Siis saadan e-kirja, kus on kaardi peale märgitud täpp, et kas ma võin hoopis sinna panna.¹⁰

Kõik minu grupid on suviti riigimaadel. Mul on RMKga kokkulepped neid mesilasi siin hoida. Kui mesilased oleks aasta läbi riigimaal, siis vist peaksin ma mingit väikest renti maksma. Aga kuna ma kasutan ajutiselt, siis on vaja vaid lihtkooskõlastust. Selleks ma saadan e-kirja kohalikule piirkonna metsaülemale, et sellistesse piirkondadesse plaanin ma mesilased viia, tema vaatab üle, kas seal piirkonnas pole plaanis raieid või muid töid. Kui ei ole, siis vastab, et luba antud, ja sellest piisab. Varem, kui ma alustasin, siis ta saatis mulle digiallkirjastatud paberi.³

RMKga on aga asi teine. Kui sa tahad viia oma mesilagruppi kuski-le metsalagendikule, siis RMK ei tohi sõlmida maa rendilepinguid. Nad tohivad sõlmida vaid üheks hooajaks ajutise lepingu. Ma olen selle läbi teinud. Mul juhtus nii, et mul oli ühest grupist pool eramaal ja pool oli RMK maal, kus asus noorendik. Kuid kuna ma ei leidnud selle eraomaniku

BL RMK ehk Riigimetsa Majandamise Keskus on Eesti ainus riigitulundusasutus, kes tegeleb riigimaade majandamisega.

kontakti kuskilt, et temaga kontakteeruda, siis tõstsin kõik mesilased RMK maale, sest eraomanik võis tahta raiet teha või mida iganes. Ühesõnaga ma siis tõstsin tarud 20 meetrit eemale, tõstsin nad RMK maale, võtsin sealt natuke võsa maha ja tasandasin pinnast, et tarud paremini püsiks. Kontakteerusin siis Virumaa piirkonna metsaülemaga, tema ütles, et ma ei saa sulle ametlikku lepingut teha, ei tohi, sest see on juba rendileping, mida sõlmida ei tohi. Ma siis saatsin talle grupi koordinaadid ja tema ütles, et see jääb sinu grupi ajutiseks kohaks ja see nn ajutine muutus mitmeaastaseks püsivaks kohaks. Ühesõnaga RMKs on see asi reguleerimata, mul ju pole vaja maad seal rentida, mul on vaja lihtsalt kohta, kuhu ma saan autoga ligi ja ma ei kahjusta ega tee mitte midagi muud. Aga see on seaduse poolest niivõrd jäik ja kõigi nende mesilagruppide kohta RMK maadel on mesinikel suusõnaline kokkulepe. Ma ju võiks selle paarkümmend ruutu ka renti maksta, aga RMK ei tohi sellist rendilepingut üldse teha. Mulle pole RMK andnud ette piiranguid, kui palju mesitarusid tohib ühes grupis olla, ja selline nõue poleks minu meelest ka ratsionaalne.¹³

Mesinike suhted teiste mesinikega ja kogemuste vahetamine

Mulle tänagi üks naisterahvas helistas ja küsis, kas mul on veel mesilasema pakkuda. Meil on alati igaks juhuks mõned emad tagavaraks, mida hoiame. Ma ütlesin, et on küll. Tema küsis, et mis ma arvan, kas tasub ema sisse panna, sest nad võtsid mee ära lamavtarust, aga hauet polnud üldse sees. Ma ütlesin, et nüüd augusti keskel puista see pere laiali, nad lendavad teisi peresid tugevdama, selle perega pole enam midagi teha. Järel on kõik vanad lennumesilased, kes noort mesilasema ei taha vastu võtta. Ja kui hakkad seda peret poputama teiste tarude haudmeraamidega, siis sa nõrgestad neid. Pole mõtet. Parem pea ületalve tugevad pered ja siis kevadel poolita või tee midagi muud, et uusi peresid luua. Selliseid juhuseid on nüüd massiliselt.¹¹

Mesilastel on mitmeid haigusi – ameerika haudmemädanik ja sellised asjad. Siis on veel kõhulahtisus. Varrolest on ka, selle vastu teeme ravi, kui võtame tarudelt mee maha, praegu just ongi mee mahavõtmise aeg. Siis

paneme sisse taru raamide peale sipelghappelapi ja siis tehakse veel lisaks kolm korda tõrjet oblikhappe aurudega. Oblikhappe aurud tapavad punaseid vereliblesid ja mesilastele ei tee see sellepärast midagi, aga varrolest kukub siis mesilase küljest maha. Kõige lõpus, sügisel hilja, kui hauet enam pole, tehakse veel oblikhappe tilgutamist. Sellega vähendatakse lesta, aga 100% sellest lahti ei saa. Me oleme pakkunud ka ümbruskonna väiksema-tele mesinikele, et kas nad vajavad nõu või abi varrolesta tõrjel. Ja oleme ka käinud neil abiks seda ravi läbi viimas ja nõu andmas. Põhjus on see, et kui meie teeme ravi, aga kõrval keegi ei tee, siis tuleb lest ikka tagasi. Eriti nüüd meevõtmise ajal, kui taru juhtub ju pikemalt lahti olema, hakkab toimuma tarudevahelisi vargusi. Mesilased katsuvad siis taru rünnata ja nõrgem jääb alla ja tugevam peale. Aga siis ju veetakse kõiki neid haigusi ja asju ka teise tarusse edasi. Ma kuulsin kuskilt mesindusuudistest, et nüüd jõudis varrolest ka Austraaliasse. Muidu ta on ju saar ja seal seda enne polnud.⁹

Kui mesinik hakkab mesilasi võtma, siis ta vaatab, kui palju tal on ümberingi teiste mesinike mesilasi. Kui sa paned 30 taru ühte kohta, siis sa ei saa mett tegelikult. Näiteks paned keset nisupõldu 30 mesitaru, siis nad surevad seal nälga. Mesilasel on ju piiratud ala, kus ta koristab. Ja siis, kui on vihmased ilmad, mett ei ole, hakkavad mesilased ju varastama mett teistest tarudest. Sa jällegi ei saa seda mett rohkem, kui on palju tarusid koos. Seetõttu on mesilaste pidamisel ka piir, kui palju vaat meie raadiusse saab mesilasi panna. See sõltub sellest, kui palju kasvab õisi – kui on vähe õisi, siis on võimalik vähem tarusid panna. Minu maja ümber selles ringis, nii palju kui mulle teada, pakun, et on 125 mesitaru. Minul on 20 peret, ühel sõbral on siin 25 peret, teisel sõbral on mesilased, kõrvalkülas on mesinik, seal teises külas on mesilased – väga paljud pole PRIAs arvele võtnud ja neid ei näe sealt kaardi pealt. Ma ise käisin ja ütlesin neile, et pange enda mesilased PRIAs arvele, aga nad pole pannud. Põllumees-traktorist vaatab kaarti ja näeb, et seal ümber pole mesinikke, siis tal on seal luba minna pritsima, ta ei pea teatama kellelegi.²

Meil on siin mesinikud, kes pakuvad enda juures vahasulatamise tööd. Meie viime oma need kärjed, mis lähevad sulatusse, nende juurde, nemad sulatavad vaha välja ja pesevad seebikivilahuses kärjed ära. Meie saame pärast tagasi puhtad kärjed ja vahakangid. Kogukonda tuleb ikka hoida ja

teine pererahvas saab leiva laua peale ja endal on jälle tegemist. Ega igaüks ei saa seda endale lubada, see on kallis. Aga kui sa tead seda inimest ja tead kvaliteeti, kuidas on käideldud, ja kui seda on südamega tehtud, siis oled nõus – panustad tema töösse ja maksad talle selle töö eest.⁹

Üks noor naine sealt raba äärest, tema on selline näide, kus noor pere läks maale ja võttis siis endale mesilased. Nad elasid varem Tartumaal ja said selle vana maja siia raba äärde ja läksid maale elama. Käis mesinduse ABC kursustel, tegi need läbi. Siis ostis minu käest paar peret, nüüd on tal kokku vist 12 peret ja toimetab. Kui enne olid tal mulle üle päeva kõned, et mis ma nüüd teen ja mis ma nüüd teen, siis edasi jäid kõned järjest hõredamaks ja nüüd helistab kas paar või kolm korda suve jooksul. Saab hakka-ma, pole midagi öelda, tal on siis nüüd kokku neli aastat mesilased. Tal tuli eelmine aasta päris korralikult kanarbikumett ja nad nägid siis vaeva, nii et higipull otsaes, sest see kanarbikumesi ei tule ju kärjest lihtsasti välja. Mul on kolm sellist näidet, kui kõik helistasid ja siis teinekord ei teadnudki, kes see nüüd oli, sest helistasid üheaegselt.¹⁰

Suurmesinikud tõrjuvad kohalikud mesinikud korjealadelt välja ehk kutse-eetika kadumine

[Enn] Muutus toimus maade erastamise ja tagastamisega. Kui varem olid majandi mesilad ja keegi oma rahakoti peal ju mesilasi ei pidanud, siis nüüd on igaüks oma rahakoti peal ja tahab vaid toodangut saada. [Mait] Nüüd mesinikud korjealasid omavahel ei jaota, suhtlust pole, hoopis lepitaakse maaomanikega kokku. Kui mõni maaomanik on nõus, siis see mesinik enam ei vaata, kas seal on juba enne kellegi teise mesiniku korjema või mitte. Ühtegi juriidilist takistust selle vastu ei saa luua. Kuidas seda tegevust nimetada? Kui vanal ajal oli veel kutse-eetika olemas, siis nüüd enam üksteisega arvestamist ja kutse-eetikat pole. [Enn] Kui mesilat laiendama hakkasin, siis oli palju äia [Mait Mardla] endisi kohti juba täis pandud. Ma ise alati, kui uue grupi tegin, leppisin enne kokku. Näiteks siinsamas kõrvakülas on väga head kohad, aga nägin, et seal oli ühel 15 peret hoovis, ma ei viinud sinna ligi, sest alati on sellel, kes on pannud pered oma koduhoovi, eesõigus. Vastupidi, kui sul juhtub grupp liiga ligi olema sellele, kes oma

koduhoovi mesilased toob, siis viid ise oma mesilased eemale. [Mait] Meil siin kõrval Väike-Maarjas on ka üks mesinik, kellel on 1300 taru ja kes on oma mesilagruppe siinse ümbruse täis tikkinud. [Enn] Nüüd tuuakse lausa teise mesiniku külje alla oma mesitarud. Suurmesinikul on ideaalne, kui tal on 50–60 kg mett pere kohta, sest tema grupid on palju-palju suuremad, aga teisel väikesel või keskmisel mesinikul, kellel on sada ja natuke rohkem peret, on grupid väiksemad, 10–15 peret, tema peab kolmandiku võrra rohkem mett saama, et ära elada. Kui suurmesinik oma grupi aga ligi toob, siis teise mesiniku meetoodang langeb kohe ja ta ei tule enam ots otsaga kokku.^{12, 13}

Kui on nii suur mesilaste kontsentratsioon, siis keegi saab pihta ja selleks on looduslikud tolmeldajad, eelkõige kimalased. Mida ma veel olen vaadanud – need suurmesinikud panevad oma grupid mööda jõeääri. Oma kogemusest ütlen, et jõe ääres on taimestik liigirikkam, see teeb kohe ka korjeperioodi pikemaks ja ühtlasemaks, pole sellist korjepausi, mis mesilased sülemlema ajaks. Aga need kohad on ju ka kohalik mesinik enne välja valinud ja siis tuleb tema ja paneb teisele mehele sõna otseses mõttes kukile. Piisab vaid maaomaniku nõusolekust. Kui ma Olustveres mesindust õppisin, siis oli see Mesinduse hea tava ikka veel vastu võtmata. Toimused diskussioonid ja ma tegin ettepaneku sinna panna ka punkt, kui kaugemale üldse oleks viisakas teise mesiniku grupile oma mesilasi panna. Siis seda punkti sisse ei pandud ja arutlusele ei läinud. Kuid see eetikapool pole üldse väheoluline, et oma tegevusega teist mesinikku ei kahjustata. Ikka kirjutasid õppejõuks olnud suurmesinikud selle hea tava kokku oma mätta otsast, nagu nemad seda mesindust nägid ja kuidas nende isiklik huvi oli.¹³

Meil sattus kaks mesilagruppi juba suurmesiniku löögi alla. Suurmesinik Tartumaalt tõi oma mesilagrupi meie gruppide juurde. Tal on neli mesitaru ühe euroaluse peal, iga taru lennuava eri ilmakaarde. Korraga toob 10, 11, 12 või rohkem euroalusetäit ühte kohta, see on siis 44, 48, 52 ja rohkem peret. Teda ei huvita, et kõrval on kohalike mesinike mesilad. Oleme siin Põltsamaa seltsis omavahel kokku leppinud, kui kaugemale teise mesiniku grupist mesilasi võib panna, et vähemalt poolteist kilomeetrit või nii, ja olime vaadanud optimaalsed kaugused omavahel välja. See on üks kriteerium, mille järgi me uue mesilagrupi asukohta looduses vaatame – et läheduses poleks juba teise mesiniku gruppi. Kuid siis tuleb suurmesinik ja paneb

oma 40–50 peret meie vahele, tema ei vaata, kas seal on keegi ees või mitte. Vahemaa on ühes kohas kõige rohkem vast 500 m või alla selle meie grupi juures. Meie pole kunagi nii palju ühte kohta mesilasi pannud, nagu tema paneb, et 40–50 peret korraga, meil on enamasti 10 ja natuke rohkem tarusid, et mesilased saaksid ka kehvemal aastal ümbrusest endale saaki. See tema mesilaste tulek meie gruppide juurde mõjutas meid tohutult. Temale on oluline, et mesilagrupi juures oleks kohe suured kõvad teed, sest ta käib väga suure masinaga nende tarude juures, just Tallinn–Tartu maantee ümbrusesse ta need grupid paneb. Selline suur kontsentratsioon mesilasi ühes kohas tekitab kohe ka probleemi looduslikele tolmeldajatele, kimalastele, kes jäävad nälga. Kimalane korjab oma toidu kuskil 250 meetri raadiuses ja kui seal ligi on selline suur grupp, siis need tõmbavad ju kõik õied nektarist tühjaks ja kimalased kaovad ära. Saksamaal, kui mesinikud hakkasid nüüd metsadesse ja muudesse looduslikesse kohtadesse tarusid viima, siis looduskaitse keelas ära, et need mesilased võtavad kimalaste ja teiste tolmeldajate söögi ära. Saksamaal ju oluliselt vähem looduslike kooslusi ka sellepärast. Seal jälgitakse seda tasakaalu, siin mitte. Meil oli ka siiamaani okei, aga kui teatud tegelased hakkasid hulluks minema ja endale 1000 ja rohkem taru võtma, pärast seda enam mitte. Nüüd on selliseid firmasid Eestis juba viis, kellel tuhat ja rohkem peret. Juba 1977. aasta Herman Taltsi raamatus „Tegelik mesindus“ on välja toodud loodusliku fooni mesilasperede optimaalne arv; kui paned rohkem, siis väheneb saagikus. Paistab aga, et need suurmehinikud ei tea sellest midagi. Nemad aga vaatavad, kus on rapsipõld, kus on oapõld, ja tassivad oma mesitarusid kogu aeg sellistesse kohtadesse, kust rohkem mett saaks.¹¹

Üks mesilagrupp, mis meil suurmehiniku mesilastest pihta sai, on seal Pigimäe teel Arukse bussipeatuse juures. See grupp oli meil varem üks edukamaid korjajaid, enne kui see oma mesilased siia tõi. Kevadel algas selles grupis kõige esimesena meekorje, sest kõrval luha peal on palju paju, mis kevadise arengu kõige võimsamaks teeb. Nüüd on see grupp üks nõrgemaid meil.¹¹

Teine grupp, mis suurmehiniku mesilastest pihta sai, oli Neanurme küla juures. Sinna tõi ta juba varem oma mesilased, mingi kolm või neli aastat tagasi. See meie grupp asub seal tuttava suvila juures põllu ääres ja me panime selle juba 2015. aastal püsti. See grupp oli meil selline, kus alati

mõni mesilaspere andis ligi 200 kg mett. Vaata ma olen teinud aastaid statistikat, mis grupp kui palju mett korjab, ja juba esimesel aastal, kui see suurmehnik oma mesitarud tõi, vähenes meil meesaak kohe kolmandiku võrra. Selliseid rekordeid nagu varem, enam pole. Sel aastal on ta sinna gruppi isegi tarusid juurde toonud, nüüd on tal juba üle 50 taru selles kohas. Kuid mitte ainult meie grupp ei saanud pihta, ka seal kõrval on üks tore hobimesnik oma kolme taruga, keda ma ikka käin ja aitan, ütleb, et ei saa enam oma mesilastega üldse majandada, sest terve hoov on võõraid mesilasi täis, kes käivad tema tarudest mett röövimas. Kui on nõrgem pere, siis võib selline mass võõraid mesilasi hetkega selle pere ära tappa ja tühjaks teha. Probleem on selles, et teisel pool tema maja on ka kohe suurmehniku teine mesilagrupp, nii et kahe väga suure mesilagrupi vahe on vähem kui 500 meetrit. Mitte ühtegi seadust ei ole, mis kohalikke meesnikke sellise teguviisi eest kaitseb. Mingi kutse-eetika siin ei loe.¹¹

Ühel suurmehnikul on looduses mesindusgrupid 44 peret suured ja need on laiali üle Eesti, sest ta oma 1000 või rohkem peret peab ju kuskile paigutama. Ta ise elab Tartumaal, aga on nüüd otsapidi ka siia Põltsamaale jõudnud, toob oma pered teise, kohaliku meesniku nina ette maha. Sellepärast tal tarusid nii palju ühes kohas ongi, et väiksemate gruppide pärast nii kaugele pole mõtet sõita. Teise mehe mesilased jäävad nälga, temal aga on ükskõik... igaühe õigus – teevad, mis tahavad... Mõtlevad, et kui teine võib olla, miks siis mina ei või ka siinkohas olla. Aga see on eetika küsimus, see on kirjutamata reegel, et ei minda teise meesniku grupile nii ligi. Aga temal on vaja oma 1000 mesitaru kuskile panna ja siis panebki korraga 44 taru ühte kohta, kuigi ta heameelega nii palju ei panekski, aga nii pikk sõit, Tartumaalt Põltsamaale, ei tasu tal muidu ära. Meil siin Kesk-Eestis on ju kõige viljakamad mullad ja kõige rikkalikumad meesaadid ja siis ta avastaski endale nüüd selle piirkonna. Varem ta tegutses vaid Lõuna-Eestis Tartumaal, siis jõudis Jõgevale ja nüüd ka Põltsamaa valda Neanurme, kus tal on kolm gruppi ja igas grupis on 44 mesitaru. 10–11 kaubaalusetäit, iga kaubaaluse peal on neli peret ning iga pere lendab eri suundades. Me Põltsamaa Meesnike Seltsis arutasime seda ja tegime talle viisaka pöördumise, et nii ei tehta, see pole ilus. Ta läheb meie piirkonna asjadest üle. Kas tal üldse on mingeid kokkuleppeid maaomanikega? Tema lihtsalt vaatab, et paras koht, ja paneb oma tarud sinna. Näis, ei tea, mis vastab. Lõuna-Eestis on korjemaade puuduse probleem juba ammu.¹⁰

MESINIKE SELTSILISE TEGEVUSE AJALOOST EESTIS

[Mait] Ma olen mesindusseltside ajalugu vaadanud, kõik see mesindustegevus ja õppepäevad, mis seltsid 20. sajandi algul korraldasid, kesken-
dusid raamtarude tegemisele. See oli ju üleminekuperiood pakktarudelt
raamtarudele. Väga vähe oli erialakirjandust ja siis saigi uut teadmist vaid
sellistelt õppepäevadelt. Mesindusinventari pidi ju igaüks kodus ise tege-
ma, midagi polnud saada. Ka veel nõukogude ajal tegid mesinikud kõik
inventari ise. [Koos] Enam sellised teemad mesinduses aktuaalsed pole,
sest internetist saab kõik kätte ja ka sobivat taruinventari ei pea enam ise
tegema, kõik on võimalik osta.^{12, 13}

Põltsamaa mesindusselts on väga tubli täna. See selts on üks vanemaid
Eestis. Kuid vana Põltsamaa mesinduse kuldaja mäletajaid seal enam ei
ole, sest seal on praegu eesotsas uuema aja mesinikud, omaaegseid mesi-
nikke enam pole. Kuldaeg oli 1952 kuni 1986, sel ajal, kui ETKVLi Põltsamaa
Põllumajanduskombinaadis töötas selline mees nagu Elmar Arak. Ta oli
väga hea lektor ja väga huvitava jutuga, kelle ümber koondus tol ajal palju
mesinikke. Teda kutsuti ka igasugustele mesindusalastele sümposiumi-
tele, mis sellel ajal olid. Tal oli aga ka üks „aga“, ta oli sõja ajal soomepoiss
ja ei tohtinud sellest ju rääkida ja see piiras tema avalikku tegevust. Kuna
ta oli Soome sõjaväes olnud, sõja ajal sekretär staabis, oskas soome keelt,
ja kui siis avati Tallinn-Helsingi laevaliin^{BM} ja soomlaste ekskursioonid
Tallinnast Tartu hakkasid käima, siis tehti peatus Põltsamaal, sest vana
Tallinn-Tartu maantee läks Põltsamaalt läbi. Suur oli siis soomlaste ülla-
tus, kui nad Põltsamaal soome keelt kuulsid.¹²

BM Siinkohal mõeldakse 1965. aastal taasavatud enne II maailmasõda olnud laevaliiklust.
Kuni 1980ndate lõpuni sõitis vaid üks laev ja Soome turiste lubati harva väljapoole Tallinna.

Põltsamaa Mesinike Seltsi pikast ajaloost ja tänasest tegevusest

Mesindusseltsi alguseks loetakse Põltsamaal 1904. aastat. Vene ajal oli selle nimeks Põltsamaa Aianduse ja Mesinduse Selts^{BN}, kuid seal olid põhiliselt aktiivsed aiandushuvilised naised. Palju mesindusega ei tegeldud, tean, et kärjepõhjasid käidi näiteks ühiselt toomas. Tänase Põltsamaa Mesinike Seltsi löime 2004. aastal^{BO} siinsamas meie maja köögiakna all^{BP}. Me peame seltsiga ennast eelnevate Põltsamaal tegutsenud seltside järeltulijaks ja nüüd tähistasimegi 120. aastapäeva. Liikmemaks on meil midagi kas 10 eurot aastas. Seltsis saame omavahel kokku, vahetame teadmisi ja kutsume ka lektoreid, kes meile loenguid teevad. Neid lektoreid ja loengupidamisi rahastas varem ka Eesti Mesinike Liit või mis selle nimi nüüd oligi, kust me toetust saime, sel oli vahepeal teine nimi. Nüüd saame vaid üksikute lektorite tasule toetust väljastpoolt, enamasti ikka rahastame oma seltsi arvelt. Seltsiga oleme teinud ka meekonkursse ja paljulapseliste peredele jaganud sügisel mett. Alguses oli seltsiga tegemist rohkem, ühiselt tegime mesilaste söödahanget, tonnine konteiner toodi ühe mesiniku hoovi ja sealt seda jagati. Enam ei ole sellist asja. Kui me seltsiga Jõgevamaa Koostöökojaga ühinesime, saime sealt PRIA kaudu raha. Saime selle raha eest igasugu asju

osta – endale projektori ja suure telgi koos kokkupandavate laudade ja pinkidega, kus me saame seltsiga üritusi teha. Ka on meil seltsis palju erinevaid seadmeid ja tööriistu, mida seltsi liige saab odava raha eest laenutada.^{14, 15}

Põltsamaa piirkond on alati tugev mesinduse kants olnud. Meil on tänaseni tugev mesindusselts. Kui järjepidevust vaadata, siis see hakkab sel aastal juba 120aastaseks saama. Vaata ka meie kodulehte <https://www.poltsamaamesi.eu/>, see on

BN MTÜna registreeriti 1997 ja kustutati tegevuse puudumise tõttu 2024.

BO Seltsi kodulehel on Rain Tõnson teinud põhjaliku seltsi ajaloo rubriigi. Sealt selgub, et selts taasloodi 2006. aastal <https://www.poltsamaamesi.eu/2020/08/poltsamaa-mesinike-seltsi-130-aastat-ajalugu/>.

BP Ärregistri andmetel on ametlikult registrisse kantud 14.01.2011.

meil väga korralik. Mõtlesime, et puhume sellele vanale seltsile uuesti elu sisse, et oleksime selle järjepidevuse hoidjad, ja asutasimegi tänase seltsi. Korraldame seltsiga igal aastal mitmeid õppepäevi ja koolitusi. Näiteks oleme õpetanud, kuidas lestatõrjel oblik- ja sipelghappeid kasutada ja soovitanud lestatõrjel keemiat vähendada. Eks ikka mõni väikemesinik neid Apistani ribasid^{BQ} kasutab, aga muidu on mindud juba hapete peale. Liikmeid on meil 80 ringis ja kokku on meid seitsmest erinevast maakonnast. Meile käiakse siia Pärnumaalt, Harjumaalt ja mujalt, ja kui küsinud oleme, miks nad nii kaugelt siia käivad, siis öeldakse, et teil siin on nii tore seltskond ja räägitakse õigeid asju. Enne said mesinikud ikka päris hästi omavahel läbi, aga nüüd on ju hakanud tulid tekkima küll korjemaade pärast, küll muude asjade pärast. Kurb. Ma astusingi Eesti Mesinike Liidust välja ja olen vaid Põltsamaa Mesinike Seltsis. Me siin ajame asju teistmoodi, meil on mõistlikud liikmed, keegi ei pea ennast uhkeks ega teistest paremaks. Me ostsime alguses seltsiga ühiselt suhkrulahustki. Ka lestatõrjevahendeid, kui keegi jälle kuskil sai hulgilaost soodsamalt, kuna kohalikud vet-apteegid panevad nii hullusti hinda otsa, sest üks nemad peavad ka ju ellu jääma ja ära majandama.¹¹

Koostööd peaks rohkem olema. Eestlane on üldse selline, et kõik peab minul endal olemas olema. Me näiteks ostsime Põltsamaa Mesinike Seltsi liikmetega ühise aurukatla, kus saab meekärgedest vaha sulatada. See on nagu kombain, seda läheb sul üks kord aastas ühel päeval ju vaja. Kui igaüks selle ostma peaks, missugune kulu! Kunagi toodi terve rekatais suuri Rootsi sõjaväe aurukatlaid, kõik mesinikud, kes tahtsid, said selle osta. Me ostsime koos seltsiga. Nüüd on ta seal ühe mesiniku hoovis ja kellel vaja, see laenutab endale. Sulatab oma vaha ära, viib tagasi ja järgmine võtab. Sinna aurukasti lastakse kuum aur sisse ja vaha jookseb alt välja ja järele jäävad puhtad puuraamid. Kunagi ostsime ka suhkrut ühiselt ja ka seda lestatõrjet BeeVitalit^{BR}, sest hulgi sai odavamalt. Alguses ostsime

BQ Apistan on 1980ndatel välja töötatud varroalesta tõrjevahend. Selles on ribad, mis on läbi immutatud lestimürgiga. Tavaliselt pannakse korraga kaks riba ja mesilased kokkupuutel nendega tassivad mürgi mööda taru laiali. Apistani ribade pikaajalisel kasutamisel on negatiivseks omaduseks mürgi ladestumine mees, suiras ja vahas. Seetõttu on paljudes Euroopa riikides nende ribade kasutamine keelatud.

BR BeeVital on firma, mis alates 1990ndate keskpaigast erinevaid keskkonnasõbralikke mesindustooteid toodab, sealhulgas ka lestaravimit.

seltsi kaudu ka purgikaasi, aga pärast kadus see mõte ära. Lõpuks kadus ka suhkru koos ostmine ära.¹⁰

Saaremaa kahe mesindusseltsi tegevusest

Saare Mesinike Ühing^{BS} on juba vene ajast ja see koosneb enamasti sel-listest eakatest meestest. Tegelikult ma ei osale selles ühingu üldse aktiivselt... Ma ei teagi, miks neid mesinduse seltse peab siin saarel nii palju olema, ma olen seda mõelnud. Ma astusin ka Saaremaa Meetootjate Ühingusse^{BT}, aga ega ma sealt absoluutselt mingit kasu ei saa. Ma juba kaalun, kas ma jätkan selles edasi olemist. Minu arust läheb nende seltsidega asi palju keerulisemaks. Võib-olla on asi selles, et on hobimesinikud ja teised, kes toodavad mett, ja siis need küsimused, mis neil tekivad, on niivõrd erinevad, ja mahetootjatel veel täitsa teised teemad. Sellepärast nad selle tootjate ühingu löidki vist, et suuri asju on siis parem hallata või teha mingeid suuri suhkrutellimusi kuskilt Euroopast, seda tuleb kohe suur rekatais. Aga ma vaatasin, et mul pole mõtet nende ühingute kaudu suhkrut tellida, sest ma saan poest ta sama hinnaga kätte, kuna mul läheb seda nii vähe, pole mingit euroalusetäit vaja. Eelmisel aastal võtsid mesilased mul üldse vähe suhkrut vastu ja mul jäi viis kotti suhkrut üle – 125 kg. Vaatan, kas sel aastal ongi vaja üldse juurde osta, kui nad ka nüüd vähe vastu võtavad. Ma olen alati jätnud võimalikult palju ka mett sisse, sest mul pole siin ümber kanarbikku nii palju, et seda mett ei saaks talveks jätta.⁸

PRIAs registreerimisest

Probleem on aga selles, et paljud väikemesinikud ei pane ju oma tarude asukohti <https://mesi.ee/> kodulehele üles ja sa ei teagi, kas siin läheduses on teisi mesilasi või mitte. Kas nad kardavad maksuametit või mingeid kontrolle... Eriti vanemad inimesed. Kuid kui sul on mesilased oma tarbeks

BS MTÜna on äriregistrisse registreeritud 1999. aastal. 2025. aasta alguses on märke, et on likvideerimisel.

BT Kanti MTÜna registrisse 2004. aastal ja ühendab endas Saare- ja Muhemaal tegutsevaid mesinikke.

ja sa kuskil avalikes kohtades mett müümas ei käi, kui, siis natuke kodunt müüd, siis selliseid mesilaste pidajaid kontrollid ei kontrolli. Kuid nõue on, et kui sul on 10 ja rohkem peret, siis sa pead teavitama PRIAt, et sul need loomad on.¹¹

PRIAs on nüüd vaja mesitarude arv ja koht ära märkida, aga mina ei pane seal PRIAs midagi kirja, mina sellega koostööd ei tee. Aga ega midagi seal rasket pole, iseenesest korra aastas peab selle aruande tegema seal vist. Aga mul pole vaja, mina tarude toetust ei küsi, sest ma mesilasi suhkruga ei sööda, selle peale raha ei kulu.¹

Ma olen need kodu juures elavad mesilased PRIA registris kirja pannud. PRIA kogu aeg kontrollib ja saadab küsimusi, kui palju mul peresid on, ja siis ma saadan neile nii sügisel kui ka kevadel. Korra viie aasta jooksul käivad nad ka kohapeal kontrollimas, kui palju sul mesitarusid on. Nad vaatasid, kui palju oli tarusid ja kui paljudel nendest oli mesilasi sees. Varem ei pidanud kuskil mesilasi arvele võtma ja PRIAs ka hakati neid arvele võtma alles hiljuti, vist viis aastat tagasi.²

PRIAs peab arvele võtma mesilaspered iga mesinik ise, seda maaomanik, kelle maa peal mesilasi hoitakse, ei tee. Mesinikud on kohustatud oma mesilagrupid PRIAs arvele võtma ja ära märkima asukoha, kus need asuvad. Muidugi peaks jälgima ka teiste gruppe piirkonnas, kui oma mesilagrupi paned, et nad liiga ligi ei satuks. Minul on õnneks need grupid nii kehva ligipääsuga kohas, et siia keegi teine ei tule. Ma ise aga jälgin seda mesilate kaarti kodulehel <https://mesi.ee/> kindlasti, et teiste mesilagruppe väga ligidal poleks. Ma tahaks loota, et enamik mesilaid on täna ikka PRIAs arvel.³

Põllumajandus- ja Toiduameti^{BU} kontrollimistest

Veterinaarnormid läksid nüüd Eesti Vabariigi ajal vahepeal hulluks. Ütleme, kui sa tahtsid mingit segumett teha, segada mee hulka õietolmu, taruvaiku, suira, marju või ükskõik mida, siis seda võis teha vaid tunnustatud

BU Enne 2021. aastat kontrollis mesindust Veterinaar- ja Toiduamet ning mahemesindust reguleeris Põllumajandusamet. 2021. aastal kaks ametkonda ühinesid Põllumajandus- ja Toiduametiks, kes vastutab sellest ajast kogu kontrolli eest.

mesinik, muidu ei tohtinud. Kui segumett teha, siis pidi kõik kirjeldama, kuidas ja millega sa kärbest tapad, kuhu sa hiirelõksu panid, millal panid ja millal sealt ära võtsid. Tunnustatud mesinikul ja mittetunnustatul olid ka erinevad kontrollid. Kui sul on alla 15 pere, siis enam kontrollid nii tihedalt ei käi, on lihtsam kui nendel, kellel on rohkem peresid. Kui sul on aga alla kümne pere, siis sa ei saa enam värvilist diisli^{BV} osta, kui üle kümne, siis võid odavamalt põllumajandusdiisli osta.^{14, 15}

Algul nõuti Eesti Vabariigis ka igasugu spetsiaalseid ruume ja norme, nagu ikka Eestis kombeks, tahetakse teab mida paremat kui mujal. Kuid kui me mesinikega Soomes hakkasime käima, nägime, et seal polnud pooltki seda, mis meil oli nõutud. Eesti Mesinike Liit leppis siis Veterinaar- ja Toiduameti mesinduse eesotsas oleva juhatajaga – oli üks naisterahvas Tallinnast – kokku, et võtame ta Soome reisile kaasa, kui jälle läheme mesilaid vaatama. Ta oli noor ja igati huviline, tahtis ka teada, kuidas mesinike poolelt see asi paistab. Soomes käisime hulga mesilaid läbi ja ta nägi, kuidas seal asi käib. Siin aga nõuti teab mida kõik ja pandi igasugu suured normid, nii et neid oli võimatu täita. See oleneb muidugi täitsa inimesest ka, meie Jõgeva piirkonna ametnik on täitsa arusaaja inimene, aga seal Pärnus pidi olema selline ametnik, kes ajab vaid paberi pealt näpuga järke ja muudkui nõuab. Üks tuttav mesinik seal ei saa kohe midagi teha sellepärast.^{14, 15}

Ma olen enda jaoks lasknud sügiseti oma meest proove teha. Kohustust seda teha pole. Kuressaarest saadan Tartusse paki ja siis saadetakse mulle mõne aja pärast vastused. Mesindusruumide kohta kehtivad üldised hügieeni- ja puhtusenõuded.⁷

Tegin siia hoovi spetsiaalse mesimaja, kus kõik need vurritamised ja muud tööd teen. Toiduamet käib mul neid meerusid kogu aeg kontrollimas. Enne olid kõik need meeasjad ja tööriistad mul igal pool laiali. Tegin endale nüüd ise ka vahasulataja. Siis tegin endale ka elektrimootoriga meevurri. Ise panin sellele mootori külge. Seal mesimajas on mul elektriline soojaandja, sest vurritades peab ju ruum soe olema, mesi tuleb kärje seest paremini välja. Seal mesimajas hoian kõik oma kärjed ja inventari.²

Mul on praegu alla 15 pere ja peamiselt sellepärast, et seadus on selline, et kui mul läheb üle 15 pere, siis pean hakkama näitama ametnikele suu-remalt, kus ma hoiustan, kus ma vurritan, ühesõnaga nõudmised lähevad

BV Eriotstarbeline diislikütus põllumajanduseks.

suuremaks. Ja ma tegelikult tunnen ka, et kui ma siin üksi mesilastega te-
gutsen, siis see praegune arv on minu piir ka, rohkem ei taha.⁸

Meil on mesilamaja meetöötlemiseks ja 8-raamiline meevurr. Seda me
kütame elektripuhuriga, sest meevurritamisel peab ruum soe olema. See
eraldi mesilamaja peab olema, kui sul on juba üle 15 pere.⁹

Põllumajandusamet käib iga aasta ka mahemesinikke kontrollimas, just
nädal tagasi käis. Nii et see pole midagi niisama... Lisaks käib kontrollimas
ka Veterinaar ja Toiduamet. Meepurgi peal keelasid ametnikud ära selle,
kui kirjutasin sildile, et mesi aitab mingi terviseprobleemi korral. Lisaks
kontrollis ametnik ka minu kodulehte ja hakkas loetlema, et see ei kõlba,
see ei kõlba, et kõik see on tarbija eksitamine ja tuleb ära võtta. Mu õde
aga, kes kodulehega majandab, ütles, et ei võta sealt midagi välja, ta lisas
vaid viited juurde. Ametnik tegi järelkontrolli, ütles, et jah, sa oled seal ko-
dulehel mingeid asju ära võtnud ja midagi teinud, aga polnud ikka rahul ja
saatis selle Tallinnasse edasi, et nemad ka üle kontrolliks. Siis oli paar nä-
dalat vaikust ja saatis lõpuks protokolli, kus oli toodud, et ei leitud ühtegi
puudust, vaja vaid allkirjastada. See kohalik ametnik ei julgenud ise otsust
teha. Lõplik sõnastus jäi kodulehel: „Mesi on väärtuslik, hästi omastatav
toiduaine, ravi- ja kosutusvahend“ ja viide Eesti Entsüklopeediale. Oleks
see ilma viiteta olnud, siis oleks ma saanud, nii et vähe pole, aga entsük-
lopeedia vastu ei saa. Ka laatadel kontrollitakse. Mul poiss just käis ühel,
ma ei viitsinud ise minna. Ametnik siis laadal kohe poisilt tervisetõendit ja
saatelehte küsima. Saatelehte – endale peab saateleht olema! Kohe helis-
tas mulle, et kas ma teadsin, kui palju poiss mett ikka kaasa võttis. Ma ütlesin,
et muidugi tean, purgi täpsusega võin öelda. Tema vastu, et see peaks
ikka saatelehe peal kirjas olema. Poiss ei leidnud kohe ka tervisetõendit
telefonis üles, tal on see olemas, sest Kaitseliidus on ta toidukäitleja. Kohe
jälle kontroll mulle kaebama, et kas ta hakkabki siis sul niimoodi laatadel
käima? Ma vastu, et ei hakka, ma ise lihtsalt ei saanud minna, sellepärast
poiss läks. Eks nendel kontrollidel on ju ka vaja oma palk ja raha välja tee-
nida, muidu muutuvad lihtsalt muiduleivasööjateks.¹⁰

Erinevad meeproovid, mis mesinikud meest on lasknud teha

Mul seal raba ääres mesilagruppide juures on ka paakspuud, aga mitte nii palju nagu Lääne-Eestis, seal on see peamiseks meetaimeks. Eks minu mesilased käivad paakspuul ka, aga domineerivaks liigiks... ei teagi, mida kohe nimetada. Vaatan, et nüüd [augusti algul] hakkasid ohakalised õitsema, neid on seal talude varemete peal palju. Ma lasin eelmise aasta suvelõpumeest teha sel aastal mee DNA testi. 98% taimestikku DNA koodid on võimalik välja võtta. Läksin siis Tartu, kus on ühes laboris selline masin, kuhu pannakse mesi sisse. Ja see siis mis koodi leiab, selle paneb kirja. Paku, palju see masin minu meest erinevaid taimi leidis? 150 erineva taime DNA koodid. Osa olid seal muidugi null koma midagi protsenti. Ja kui mult küsitakse, mis mesi mul on? Siis ma ütlen, et segaõiemesi.¹⁰

Ma olen lasknud korra aastas vabatahtlikult oma meest proovid teha. Nad hindavad niiskust, siis oli AHM^{BW}, aga mis see kolmas oli, ei tulegi kohe meelde. Aga eelmisel aastal proovide hinnad tõusid, nii et see aasta ma kaalun tõsiselt, kas ma lasen proovid teha või mitte. Mul on ka kolmes Coopis poes mesi müügil, sellepärast olen lasknud proovid teha, et järsku nad küsivad.⁸

Sel aastal on mul hästi tume mesi, ei tea, kas selle kuivuse tõttu või siis on mingid taimed, mis just nüüd kuidagi eriliselt õitsevad. Tavaliselt tuleb tume mesi sügise poole, aga nüüd tuli juba suvel. Kui ma ükskord proovi tegin, et näha, mis seal sees siis on, siis üllatavalt palju oli sees paju. Aga huvitav, et kõike oli jupiti-jupiti, hästi väikesed protsendid. Paakspuud oli, vaarikat oli... Vaarikas on siin metsas marjana selline kribu, aga mesilastele meesaagi annab ikka. Veel oli ohakaid ja selliseid looduslikke umbrohtusid seal.⁸

Mahemesindus ja selle regulatsioonid

Tavamesila ja mahemesila vahe on see, et mahemesilas on kontrolle rohkem. Sa oled Põllumajandus ja Toiduameti pidevas fookuses. Mina olen nende andmebaasis madala riskiga ettevõtte ja näiteks eelmisel aastal see

BW Ameerika haudmemädaniku akronüüm.

piirkonnaametnikust naisterahvas ei käinudki kohapeal vaatamas. Esitasin talle kõik andmed, mida ta küsis, kirja teel: päevikud, müügidokumendid, tabelid, ja nii edasi. Nad ei tule ootamatult; kui tulevad, siis ikka helistavad ette ja lepime aja kokku. Varasemalt aga, kui mahemesindusega alustasin, siis käisime kõik mesilagrupid läbi, vaatasime üle, ajasime juttu. Minu piirkonnaametnik on väga mõistlik. Ta ise toetab ka väga seda mahepõllumajanduse mõtteviisi. Tema väga tervitas seda, et ma mahetootjaks hakkasin.³

Ma olen mahemesinik juba 2014. aastast. Mahemesinikuks hakkamisel on kõigepealt üleminek. Kõige tähtsam on korjeala. Kolme kilomeetri raadiuses ei tohi olla ühtegi tavapõldu, kus kasutatakse keemiat. Võib olla mahepõld, aga mitte tavapõld. See on päris keeruline, sest Eestimaa on nii lapiline. Vaatad küll, et mingi ala justkui sobiks, aga siis on keset metsa üks põld, kus on prits peal ja ei saagi kasutada. 25% Eesti põllupinnast on küll mahe, aga see kõik on nii lapiline, et minul pole sellest mingit kasu. Ikka jäävad vaid metsad ja rabad, vaatad, kus väikegi võimalus on, sinna paned, ega seal neid kohti sorteerida pole midagi. Minu kõik mesilagrupid on 35 km kaugusel Põltsamaast Viljandimaal.¹⁰

Tavamesilalt mahemesilale üleminekuks on üks vaheaasta. Selle aja jooksul pead kõik kärjepõhjad välja vahetama, need peavad olema mahevahast. Tavamesilast sobib kasutada vaid kärjekaaretist vaha saamiseks, see on kõige puhtam, ja kärjepõhja pead siis vahana maha müüma, kasutada ei tohi. Nii et üleminekuaastal pead ostma teistelt mahemesinikelt kas toorvaha, et kärjepõhju ise teha, või ostad neilt siis juba valmis tehtud kärjepõhjad. Vaha on põhiline, mis ju akumulēerib põllumajanduskeemiat – kõik rasvlahustuvad ained ja muu. Kui mina läksin üle mahemesindusele, siis ostsin mahe-vahaketta. Aga et olla kindel ja et öösel ka magada saaks, siis lasin sellest vahast teha üsna kalli laborianalüüsi, kus vaadatakse 70 erinevat põllumajanduskemikaali. Minu õnneks olid kõik need leiud korras. Kui sealt aga oleks leitud midagi, siis oleks selge olnud, et mulle ei müüdnud puhast vaha. Siis ma tegin ise sellest vahast endale kärjepõhjad Olustveres koolis. Seal on olemas selline vahvlipressi moodi masin, kuhu kulbiga vedela vaha vahele paned ja lööd kinni, jahutad maha ja ongi valmis. Nüüd aga ma teen ise oma kärjepõhjad. Kõigepealt teen sileda lehe. Selleks sukeldan mārja vineerlehe sulavahasse, sealt saan sileda lehe, mille lasen läbi gravüürvaltsi, mis pressib sinna kärjepõhja mustri. Teine, mis

tähtis üleminekul tavamesila pidamisest mahedaks, on korjema. See peab olema mahe.³

Mahemesinduses ei tohi korpused olla plastikust, sellepärast ongi mul kõik puidust korpused. Kõige hullem on aga vaha, sest kui on kasutatud näiteks neid Apistani ribasid, siis seal olev saasteaine läheb vaha sisse ja seda sealt enam kätte ei saa. Vaha aga ringleb ja ringleb ja järjest koguneb seda erinevat saastet sinna sisse. Vaha aga on mesilase häll, seal ta koorub ja kasvab. Ja kui seal on see saast sees, siis mesilane ei arenegi enam normaalseks. Nii et mahemesinduses on vaha kõige tähtsam ja selle puudus seab alguses mahedale ülemineku piirid. Sa saad ülemineku ajal kasutada vaid kuskilt teiselt mesinikult ostetud mahevaha või oma üleminekuaastal kärjekaaretisest sulatatud vaha. Mesilastel on ju vahanäärmed, mis toodavad uut vaha. Seda vana vaha, mida sa enne oled kasutanud, kui veel mahe polnud, seda sa kasutada ei saa. Pärast on juba lihtsam – oma kodus sulatatud vaha kettad viid Sangaste vabrikusse ja lased sellest endale kärjepõhjad teha. OÜ Sangaste Mesi pakub sellist teenust ja alates 100 kg on piir, kui saad oma vahast kärjepõhju teha lasta. Nad lasevad vaha valtsidest läbi ja saadki kärjepõhjad.¹⁰

Kui mahedaks hakata, siis pole mõtet üldse toodangu suuruse peale minna. Kui see on eesmärgiks, siis pane juba kohe oma mesitarud kollase rapsipõllu äärde. Kui põlluäärsetest mesitarudest saadakse kuni 100 kg, siis mina saan seal metsa sees 30–40 kg. Aga see mee kilohinna vahe tavameel ja mahemeel pole nii suur, et tasuks ära. Kuid kui arvestada, et tavamet on nüüd küll ja veel igal pool, siis on mahemet lihtsam müüa. Mahemesi on natuke nagu eliitmehi. Ostjad käivad mul suvel seda ikka iga päev ostmas.¹⁰

Mesinike tähelepanekuid ilmast ja selle muutusest

Olen teinud statistikat alates 1999. aastast, kui palju mett on päevade kaupa tarusse tulnud ja ka keskmisi meesaake pere kohta. Selle põhjal võib kindlalt öelda, et pärast kevadkorjet on kogu aeg olnud meie piirkonnas paar nädalat vahet, tühi koht, kui pole õisi ega midagi. Korralik põhikorje algas meil jaanipäeva ajal ja sai läbi 19.–20. juulil. Aga tänavu on hoopis

teistmoodi. Korjet oli pidevalt, aga lõppes ära juba juunikuus, juuli algul polnud enam mingit korjet. Kevad oli vihmane ja vahepeal oli põud, kõik õitses kiiresti varem ära. Õpetajad ütlesid varem, et kui põdrakanep lõpetab õitsemise, siis tuleb kooli minna, aga nüüd [5. august] on kanep juba lõpetanud või kohe lõpetab õitsemise.^{14, 15}

[Muutusi looduses?] Kevaded on nüüd kuivemad ja külmemad, sügis on nihku läinud, detsember peaks olema talvekuu, aga talvekuu võib olla hoopis aprill. Välja arvatud 2018, kui olid supersuvi ja kevad. Aprilli esimesel dekaadil läks soojaks ja 22. septembril lõppes soe ära. Suvi nagu mui-nasjutt. Nagu akadeemik Soomere prognoosis, meil hakkavad domineerima loodetuuled, sealt hakkab tulema vaid külma ja kuiva, see on see, mis meid tulevikus ootab. Seda olen ka ise vaadanud, et sinneraiole see kisub-ki. Need kevadised külmad loodevoolu tuuled, see on tõestus tema jutule. Üks muutus, mida olen veel märganud, et okaspuu hakkab ära minema ja lehtpuu asemele tulema. Siin Põltsamaal ma vaatan, kui palju tuleb tam-meistikuid peale. Kliima läheb ilmselt soojemaks ja okaspuud järjest kuivavad siin. Okaspuumets läheb siis põhja poole ja segamets tuleb peale.¹⁰

Sel aastal oli kevad mandriga ühel ajal, käisin kevadel mandril ja nägin, et sama või olid toomingad meil siin isegi rohkem lahti kui seal. Aga kui meri juhtub kaua jääs olema, siis on kevad mandrimaal ees, varasem natuke. Lõuna-Eestis on päevad suvel vähe soojemad, aga siin saartel on üldine öö ja päeva keskmine mere tõttu soojem. Sügis on siin pikem kui seal. Seal tulevad öökülmad rutem, meil tulevad hiljem, meri hoiab tagasi. Mesilaste pidamise mõttes on meil siin parem, sest pole nii järske ilma-muutusi, Saaremaal on leebem see asi.⁷

Mesilaste hea aasta on see, kui palju taimi õitseb ja eriti mida pikemalt nad õitsevad. Kuivaga õitsevad taimed ruttu ära. Selle töö juures peabki jälgima ilma ja taimede õitsemist. Selle järgi tead siis näiteks kevadel õigel ajal magasinini peale panna. Öeldakse, et kui võilill hakkab õitsema, siis on õige aeg magasin peale panna. Kuud ega päikest ega rahvakalendri täht-päevi selle töö juures vaadata ei saa, kõik käib ikka ilma järgi. Eriti vaatad, et sadama ei hakka, et kui on vihmane, siis ikka ei lähe taru laiali tõmbama, siis nad on tigidad ju. Kevadel, kui juba soojemaks läheb, siis teen taru lennuava rohkem lahti, et nad mahuks liikuma. See oleneb ka pere suuru-sest – kui on väike pere, siis pole mõtet neid jahutada, et teed lennuava

suurelt lahti. Igakevadiseks rutiiniks on ju kindlasti tarude suurpuhastus, aga pead vaatama, et ilmad ikka soojad oleks, et ei läheks neid miinuskraadidega purgama.¹

Talv on varasema ajaga võrreldes nüüd tuntavalt lühemaks läinud. Kevad hakkab varem ja sügised on pikalt soojad. See on toonud kaasa ka mesinduses muutusi söötmise koha pealt. Kui varasemalt läks juba septembri lõpul külmaks ja lendlus lõppes ära, siis nüüd ma vaatasin eelmine aasta, et mõnes tarus toodi veel novembri algulgi õietolmu sisse. Eelmisel aastal oli ju vaata et oktoober jahedam kui novembri esimesed päevad.¹³

Muutustest looduses olen ma viimaste aastate jooksul märganud seda, et kevaded on pikad, külmad, kõik vindub, siis jõuab suvi kätte ja, nagu tänavu oli, saabub pikk põuaperiood. Meil siin ei sadanud vihma üle kuu aja. Sellele järgneb väga vihmane periood, kui praktiliselt iga päev sajab. Ja siis on jälle augustis ja septembris kenad ilmad, aga mesinduse vaatest on siis juba kõik ära õitsenud. Sellist vananaiste suve jagub veel septembrist oktoobrisse. Seda ilmapuutust olen ma raudselt märganud, muutus on siin toimunud.³

Sel aastal oli metsmaasikaid vähem, see oli kuiva tõttu. Mu naine käib neid talveks korjamas, aga sel aastal nendes kohtades, kus ta käinud oli, oli kõik kuivanud, vaid äärtes natuke oli.⁷

KUKLASTEST JA NENDE TEKITATUD KAHJUST MESILAS

Mul sõid sel aastal ühe taru meest tühjaks kuklased.^{BX} Tegin taru lahti ja see oli kuklasi täis. Kuklased on agressiivsed ja tulevad suure kambaga. See probleem on kevade poole suve algul, kui kuklaste koloonia on juba täies elujõus, mitte sügisel, kui on kuklastel loodusest muudki võtta ja mesilaspered hästi suured ja tugevad ja suudavad kaitsta. Kevadel on aga teine lugu, siis on mesilased ränga talve üle elanud, peresid pole veel laiendatud, pered pole suured ja nad mahuvad kahte korpusesse lähedalt ära. Sel ajal pole ka kuklastel piisavalt loodusest toitu võtta ja kui nad siis leiavad oma lähedusest mesitaru, siis on see neile kui Bingo loto võit. Ja siis hakkavad nad sinna tarusse sisse trügima ja kui on piisavalt võimas kuklaste koloonia, siis nad võivad mesilaspere kahe-kolme päevaga ära hävitada. Kuklased pritsivad sipelghapet ja tõrjuvad mesilased jõuga tarust välja ja mesilased lendavad lihtsalt minema ja kuklastele jääb rüüstamiseks mesi ja haue. Ja ongi kogu lugu. Sellist asja juhtub harva, mul on oma mesinduspraktika ajal juhtunud seda vaid neljal korral. See kuklaste olemasolu piirkonnas on ka üks kriteeriume, mille järgi me oma uute mesilagruppide asukoha sobivust looduses hindame, et kas seal piirkonnas on kuklaste pesi või mitte. Kui me näeme, et metsa all on väga palju kuklasepesi, siis ei tasu sinna oma mesitarudega trügida.¹¹

Kuklane tassib mesilaspere meest tühjaks, ta lööb massiga üle. Neid väikseid murelasi on mul mõnel aastal küll, nad ronivad katuse vahele, aga mesilasi nad ei tüüta, nad lihtsalt otsivad mesitarus sooja. Kuid kuklastega – ptüi, ptüi, ptüi – pole ise õnneks kokku puutunud. Just eile rääkisime ühe

^{BX} Eestis on kaks kuklase liiki, kes peamiselt mesitarusid rüüstavad: laanekuklane (*Formica aquilonia*) ja metsakuklane (*Formica rufa*). Mõlemad on looduskaitse all ja nende pesade kahjustamine on keelatud.

Põltsamaa mesinikuga ja tema ütles, et tal ühes grupis tehti taru kuklaste poolt tühjaks.¹⁰

Nende väikeste sipelgate rautsikute ja teistega saavad mesilased ise hakkama. Aga kuklastega on teine asi, nemad valivad ühe pere välja ja siis massiga võivad pere tühjaks teha. Just alustav sipelgakoloonia, kes tuleb mesilaste juurde uut pesa rajama, on kõige ohtlikum. Vanade kuklasepesade juures aitab ka see, kui tõsta taru nende käiguteelt eemale, aga kui nad juba tarus on, siis ei aita enam midagi. Kuklastega ei saa koos mesindada ja üks on mitmeid mooduseid, kuidas neid eemale tõrjuda.^{12, 13}

Siinkandis on neid kuklaseid ka väga palju. Nagu ikka loodusliku valikuga, kipuvad sipelgad sinna mesilasperesse, kes on nõrgem ja ei jõua ennast kaitsta. Eks sipelgad lähevad ka keskmiste ja suuremate perede kallale, aga nemad kaitsevad ära. Mul oli selline juhus, et oli kena parajalt keskmine pere kevadel ja kuna kuklased käisid ja mõni pääses sisse ka, siis sellega nad kurnasid seda mesilasperet ja pere jäi järjest nõrgemaks. Kuklased, kui saavad, lähevad ikka sinna mee kallale ja söövad mesilaste varusid.⁹

Mesilastele on ohtlikud vapsikud, kes teevad nendega kohe üks null, ja siis on mul siin ka kuklased, need suured sipelgad. Nemad ründavad mesilasperet ja võivad kohe taru tühjaks teha. Neid ma püüan ikka kogu aeg tõrjuda, et nad siia õueplatsi peale pesa tegema ei tuleks, aga kõrval metsas nende pesasid ikka on.⁸

Kokkupuuteid teiste sipelgatega

Sipelgad tulevad kevadel mesitarudesse, õnneks küll mitte väga tihti. Korpustarul on põhi, siis on korpus ja siis on vahelagi. See vahelagi on tehtud nii suur, et sinna mahuks soojustus ära. Ja mul on kaks korda juhtunud, et sipelgad tegid kevadel soojustuse vahele pesa. Need olid need väikesed sipelgad. Korpuse puhul on lihtne – tuleb sipelgad sealt pealt maha raputada.⁹

Sipelgatega on nii, et korra on kuklased huvi tundnud, aga mingit rünnet mul taru vastu õnneks pole olnud. Aga need mustad väiksed mullamurelased, nende koloonia on mul siingi grupis paari taru katuse all. Ma pühin nad sealt küll pere vaatamise ajal lihtsalt ära, kuid imestan iga kord,

sest nad on nii järjekindlad, et teevad oma pesa jälle uuesti katusepapi alla. Miks nad sinna järjekindlalt iga kord tagasi lähevad – võib-olla on asi selles, et seal mesilaste peal on neil soe olla. Nema mind ei häiri ja mesilape-ret ka mitte. Mina mahedana ei saa põhimõtteliselt ka mingit sipelgamürki nende tõrjeks kasutada.³

Mesilasi häirib ka see, kui sipelgad külas käivad. Ka herilased, vaabla-sed, kõrvahargid häirivad mesilasi – ega ma neid muudmoodi tõrjugi kui vaid sellega, et kui kätte saan, siis tapan maha. Kui herilasepesa üles leian, siis hävitan selle pesa ära, kõrvahargi aga litsun niisama laiaks, kui tarus näen.¹

Putukate loodusest kadumisest

Seal Saksamaal on ju tehtud uuringuid, kus öeldakse, et 75% on nüüd pu-tukaid nende mürkide ja asjade tulemusena looduses vähem. Ma olen ka ise autoga siin sõites ikka putukaid jälginud, nii sääski kui kärbseid ja... ütleks, et natuke on ehk vähemaks jäänud, aga nii palju, kui Saksamaal öeldakse, seda küll meie piirkonna kohta väita ei saa. Just kui õhtusel ajal sõita, siis võttis varem kohe autoklaasi kirjuks, õhtuti oli õhk putukaid täis. Nüüd nii kirjuks klaasi enam ei võta, ütleks, et veerand osa putukaid on ka meil kadunud.⁷

Seda ma ütleks küll, et mingil perioodil ma kimalasi ehk rahvakeeles maamesilasi, neid suuri karvaseid, ei näinud. Mulle tundub, et viimasel paaril aastal on neid juurde tulnud, märkan neid üha rohkem. Just eelmine aasta oli väga palju kimalasi. Tänavu ma jälle ei ole neid nii palju silmanud. Muude putukate osas ma tajutavat muutust pole märganud.³

Aga mida olen tähele pannud, keda on vähemaks jäänud, on ööliblikad. Tänapäeval ei pea tingimata enam panema võrku akna ette, kui tuli toas põleb. Enne oli nõnda, et kohe olid suured parved, kui oli mingi välisval-gusti põlemas.⁶

Kokkupuuteid mesilas herilastega

Meile pole herilased kunagi mesilas probleemiks olnud. Asi on selles, et kui pidada suuri elujõus peresid, siis nendele herilased probleemiks ei ole. Kui on, ütleme, haige, hästi väikene ja nõrk pere, siis sinna lähevad herilased sisse ja nad võivad selle pere ära hävitada ja tühjaks süüa. Aga kui võimalus on, siis panna maja juurde üks korralik herilaspere – teeb sama töö ära kui kaks tihaseperekonda. Herilased on lihasööjad ja nad hävitavad õunakahjureid. Nii et kui võimalus, siis tasub herilasi hoida.¹¹

Üks putukas, keda tuleb mesila juures tõrjuda, on herilane. Neid tõrjun nii, et panen pooleteiseliitrise plastikust veepudeli sisse natuke käärinud moosivett või kui seda pole, siis õlut. Selle olen pannud kevadel taru äärde. Ja sinna lähevad herilased sisse ega saa enam välja. Ta küll proovib välja lennata, aga kaua sa proovid, ükskord väsid ikka ära, kukud alla ja upud. Mesilased ei lähe, kui, siis ehk mõned porikärbsed ja mõned vapsikud. Paar korda on ka hiired sisse läinud. Siis on keskmine näitaja kuskil kuus kuni kaheksa herilasema ja kaks vapsikut, mis mesila juures kevadel kätte saad. Herilased toovad ju suvel tuhandeid järglasi, kellega ma pean siis võitlema. Ma parem püüan nad kevadel kinni. Olen näinud teiste mesinike juures, et on plastikpurgid suvel paksult herilasi täis. Ma olen siis mõelnud, et miks nad kevadel selle probleemiga juba ei tegele, siis pole suvel sellega nii palju tööd. Mina jälgin, et kui üks valgete õitega ja okkiline põõsas kevadel õitsema hakkab, nt viirpuu, siis on ta kohe herilasi paksult täis, imevad sealt mingit nektarit või mida nad sealt saavad. See on mulle märgiks need püünised tarude juurde panna, sest kui see puu on ära õitsenud, siis nad enam püünispudelis minna ei taha. Hiljem, kui juba herilasema on pesa teinud, siis ta pudelipüünisesse enam ei tule. See on väga lühike periood kevadel, kui ta lendab.⁷

Kokkupuuteid mesilas rähnidega

Tihaste vastu said mesitarud kaetud marjavõrkudega. Tihased on ju tüütud. Rähnid pole tarudele pahandust teinud, meil on siin see punapea-rähn kogu aeg elanud. Mul on omatehtud puitkorpused, neid pole

rähn lõhkunud, plastkorpustele toksib rähn augud sisse. Ükskord nägime valvekaamera pildilt, et roheline hallpea-rähn oli taru lennuaval. Polnudki varem sellist lindu siin näinud.^{14, 15}

Tõusvaks probleemiks on mesilas kujunenud ka rähnid. Ütleme nii, et kui 30 aastat tagasi ma teadsin, et rähnid on olemas, aga neid nägi looduses väga harva, on nüüd tänu nende suurtele üraskikahjudele kuusemet-sades tulnud meeletult rähne. Ja rähnid hakkasid väga intensiivselt taru-sid ründama. Me peame oma tarusid nüüd kaitsma – panema korpustele talveks peenikesest traadist tehtud metallvõrgud ümber. Enam ei saagi kuskil ilma kaitsva võrguta vahtplasttarudes mesilasi talvituma panna, sest rähnid toksivad need kohe sõelapõhjaks. Kuid ka puidust tarusid lõhuvad. Üks aasta vaatasin, et mis asi see on – ühel pool ja teisel pool tarul augud sees nagu trelliga lastud. Rähnid olid meil ka termopuidust tarudel kor-puste sangakohtadest augud sisse teinud.¹¹

Kokkupuuteid tihastega nii mesilas kui ka mujal

Lindudest häirivad mesilasi talvel tihased ja rähnid. Nende vastu ma katan tarud ehitusel kasutatud tuuletõkkemembraani või kangaga ja sellest on mul õmmeldud tarudele katted peale. Riiet lind toksima ei lähe. Mis need linnud ju muud teevad kui kopsivad taru ja kui mesilane välja tuleb, siis võtab selle mesilase endale söögiks. Lisaks hoiavad need katted värvi ka kulumise eest, sest kevadel ja sügisel ju kõige rohkem ilmad seda värvi lõhuvad. Mul on aga ka kümme aastat tagasi värvitud tarud väljast nagu uued. Need kattekotid parandavad ventileerimist ja tänu sellele on mul ka talvitumine hea.¹³

Tihased on mul kodulinnud. Kuid tihased on probleemiks mesilastele, eriti talvel. Ma ei saa muidu, kui pean mesitarud katma vähemalt suu eest metallvõrguga, et nad mesilasi sööma ei läheks. Kuna mul olid enne sinised vahtpolüsteroolist tarud, siis need ma pidin kõik ümberringi metallvõrgu-ga ära katma. Sest linnud lähevad ja toksivad sellesse tarusse augu sisse ja hakkavad siis maiustama. Nii et asjata söötsin tihaseid talvel nii usinalt. Ma nii lootsin, et kui ma neid rohkem söödan, siis nad ei kipu mesilasse, aga ei, nemad tahavad ikka. Valk, arvan, on see, mida nad tahavad, mesilase

kere on ju valgust. Tihane ärritab mesilasperet, pere talvitub rahutult ja siis tuleb neil sitahäda peale, siis nad situvad endal raamid kõik täis, sest välja ei saa ju talvel minna.⁸

Ma olen pannud tihastele pekki ja seemneid talvel. Kuid tegelikkus on see, et mida rohkem sa neid söödad, seda rohkem sinna tuleb. Muidugi on kena ka läbi akna vaadata, kuidas linnud söömas käivad. Aga üks nad ikka käivad ka taru kallal mesilasi söömas sel ajal. Ma olen siis kodus pannud lennuava ette kuuseoksi. Sel kevadel ma aga nägin, et korpuses oli väike auk. See oli nii väike, et ükski loom poleks sealt läbi mahtunud. Tuli välja et see oli hoopis rähn, kes oli käinud taru toksimas. Olen näinud, et tarude ümber pannakse kaitseks võrke, üks hobi korras mesilasi pidades jõuab rohkem selliseid asju teha, aga meie pole veel pannud.⁹

Talvel on mesilaste tüütajateks tihased ja kärbsenäpid, nad käivad mesilasi söömas. Nad ootavad, kui mesilane välja tuleb talvel. Kolistavad seal lennuaval nii kaua, kuni mesilased tulevad vaatama, kes see kolistab, ja siis nopitakse see vaikselt ära. Ja kui koputajaid on palju, siis võivad kevadeks taru tühjaks süüa, eriti kui nendel lindudel midagi muud süüa ei ole. Ma panen aga tarust eemale tihastele sihvkasid talvel, siis nad söövad neid ega lähe mesilasi sööma. Igal talvel toidan neid. Toitsin neid ka enne, kui ma veel mesilasi ei pidanud. Mul on mesitarud ühe tuttava maja juures, siis paneb tema sihvkasid, ega mina sellepärast talvel sinna sõitma hakka.¹

Siis külvan siia peenramaale linnusihvkasid, sel aastal tõusis 64 päevalilletaime üles. Esimesed juba õitsevad ja nädala pärast õitsevad nad kõik. See on hea meetaim. Vaata, kui ta õitsema hakkab, siis pöörab ennast kogu aeg päikese poole, aga siis mingil ajal enam ei pööra, kui vanaks hakkab saama. Kui nad on ära õitsenud, siis eelmise sügise septembris oli nende ümber vaid üks suur tihaste parv, nad sõid neid seemneid. Ma aga korjasin õievarred ära ja kuivatasin ning panin talvel ka oma korteri rõduakna taha tihastele nokkimiseks. Aga nende tihastega on nii, et mida rohkem sa söödad, seda rohkem neid tuleb. Aga taimetoit on lahja, ta tahab ka liha saada, ja nii ta siis läheb ka kõrvale mesitaru juurde, koputab, mesilane vaatab, kes on, tihane ütleb tere ja võtab ta naksti noka vahele. Tihaste vastu on mõned mesinikud pannud lennuava ette kuuseoksi või siis ka eterniitplaatte. Ma ise pole jõudnud neid panna ja pole ka tihastega selliseid probleeme olnud.⁴

Tihasel on teistsugune strateegia, tema võtab mesilase ja läheb kuhugi eemale oksa peale seda sööma. Aga talvel on tihased nuhtluseks, hakkavad taru toksima ja meelitavad sellega mesilasi välja, ja kui keegi lennuava juurde tuleb, siis võtavad selle ära. Ja siis sa näed mesila juures talvel oksa all lumel, kui palju on tiibu ja mesilase tagakeha osasid selle oksa all, kus tihane on neid söönud. Need tagakehad on ju seedejääke täis ja ka mürk on mesilasel seal, neid ta ei söö, aga pea ja keskmise osa söövad tihased ära. Nii et nad valivad, mis maitseb rohkem, väga näljas nad pole. Talvel ühes mesilas tegid tihased küll mul hullu, ärritasid mesilasi lennuava ees ja söid neid. Aga siis ühel hetkel vaatan, et on vist mingi pistrik sinna tulnud ja kaks tihast ära söönud, suled olid seal ümbruses maas. Pärast seda kadusid sealt mesilast kõik tihased ja oligi rahu majas.⁷

Mesinike tähelepanekuid pääsukeste ja lindude kohta üldiselt

Ühed linnud, kes pole küll mesilastega seotud, aga keda iga kevad ootan, on kuldnokad. Mul on oma maja juures seitse-kaheksa pesakonda; meil on naabrinaisega hoovid kõrvuti ja ka temal on mitu puuri. Teised, keda ma kevadel ootan, on pääsukesed. Nad elavad räästa all. Kuna ma pean kanu, siis on mul kärbseid hästi palju. Seda ma nüüd kuulsin, et Sloveenias pidi olema looduslikke putukaid nii vähe, et linnud on hakanud mesilasi sööma ja see on muutunud probleemiks. Ega lind ju ei vali, keda ta sööb, ja üks mesilane on ka magusam, aga kuna meil on muid looduslikke putukaid nii palju, siis nad ju ainult mesilasi ei söö.³

Looduses olen nüüd näinud sookurge, keda varem pole siinkandis olnud. Sookurel võtab paaride moodustamine ja pesapiirkondade valimine kolm-neli aastat aega, nii et nad on nüüd ka siiakanti oma pesategemise valinud. Toonekurgi on kogu aeg olnud, aga vahepeal nagu kadunud ja siis jälle tagasi tulnud, jahivad konni teeäärtes.⁷

Lindudest tundub, et kuldnokkasid on vähemaks jäänud. Me oleme arutanud, et pääsuke, just suitsupääsuke, aga ka räästapääsuke on nüüd vähem kui varem. Aga kas neid on siis vähem... Kui ma olin laps, siis aeti pesad kohe alla, sest oli selline arusaamine, nagu vanaema ütles, et nad

söövad mesilasi. Et nemad ei tohi pesa sinna teha. Kohe, kui nad hakkasid sättima, siis segati neid rehavarrega, et nad ei saaks üldse pesa teha. Aga kui pesa juba valmis oli, siis ei tohtinud pesa lõhkuda, sest võid pimedaks jääda. Eriti kui on pojad sees. See on ju ikka rahvauskumusega, et kui teed seda, siis juhtub see.⁶

Aga suitsupääsukesti on vähemaks jäänud, seda saan oma maakoha vaatluse põhjal öelda. See on kuuldavasti seotud sellega, et taludes on loomapidamist vähem, siis on ka kärkseid vähem ja neil pole toidulauda. Kahe viimase aasta kohta saan öelda, et meil on üks paar küünis olnud ja nüüd eelmine aasta ei õnnestunud järglasi kasvatada ja tänavu ka mitte. Eelmine aasta lükkasid pojad pesast välja ja tänavu lükkasid ka kolm poega pesast välja. Ja nüüd ma näen, et paar on endiselt seal küünis pesas, aga nüüd on nii vihmased ilmad olnud, et ma olen kindel, et nad teist kurna enam sel aastal ei tee. Muidu on jah teistel aastatel olnud, et kui esimene pesakond läheb untsu, kui olid ebasoodsad ilmad, nad ei suutnud neid ära toita ja lükkasid pojad välja, siis pole midagi, munesid uued munad ja kasvatad soodsamate ilmadega uue pesakonna. Aga nüüd on nii palju vihma olnud, et kogu aeg sajab ja ilmateade ka lubab kogu aeg vihma, nii et ma ei usu, et nad enam uut kurna teevad. Ma pole küll sinna aampalgi peale pessa sisse piilunud.³

Olen vaadanud, et toonekured, kui ei jaksa, siis viskavad oma pojad pesast välja. Kui toidulaud jääb kesiseks ja nad näevad, et ei saa poegi üles kasvatada. Eks teised linnud ka. Loodus on karm. Vaata praegu ju [augusti algul] hakkab aeg, kui mesilased lükkavad lesed, need isamesilased tarust välja, talveks neid ei jäeta, ja kui neil enam peret pole, siis nad ka hukuvad.⁸

Pääsukesed, need suitsupääsukesed on mesilaste vaenlased. Ma vaatan, et seal, kus mul mesilasemakasvatus on, on elektriliin ja seal on mingi neli-viis pääsukest traatide peal. Siis ma olen ikka mõelnud, et kui nüüd emad õhku paaruma lähevad, siis püüavad nad ema kinni ja polegi ema. Pääsukesed tahavad ikka võtta õhust neid mesilasi, aga tavaliselt on tarus kümneid tuhandeid või isegi sadu tuhandeid mesilasi ja kui mõned kinni võtavad, siis see ei mõjuta peret üldse. Kuid emadega on ju teine asi – neid ju vaid üks. Hulle on siis, kui mesilassenäpp või kuidas tema nimi on, tuleb mesila juurde pesitsema. See on see lind, kes lendab taru ees ja siis hakkavad mesilased teda ründama ja jäävad tema sulestiku külge ja ta sööb

need mesilased ära või annab poegadele. See lind ongi kohanenud mesilasi püüdma, tal on kohe selline lennutehnoloogia, et ta läheb taru ette tiibu lehvitama, aga kõike seda, mis taru ees liigub, mesilased ründavad.⁷

Siin maja ümber kuulen sookure häält, siis kuulen ka löokest. Pääsuke on siit ära kadunud, ma arvan sellepärast, et loomad kadusid ära. Enne peeti siin talus loomi, aga niimoodi on ju, et kui loomad ära kaovad, siis kaovad ka pääsukesed ja teised, kes parmudest ja putukatest toituvad. Parme küll veel on, aga palju vähem. Lindudest pole ma puukoristajat ammu enam siin näinud. Ta armastas just seda suurt puud siin hoovis, kus ta muudkui aga käis üles-alla. Pasknäärid on ka täna olemas ja leevikesed talvel. Aga siis tuli mingisugune kakuline, mitte suur kakuline, selline alla põlve. Aknast pildistasin videvikus, kui ta tuli. Talle meeldib erinevates kohtades istuda – küll puu peal, küll maa peal, küll mesilas.⁸

Keda on rohkem lindudest, tundub mulle, on sookured ja lagled. Ja nüüd ka kormoranid, keda on kohe täie raha eest. Lagle peatub igal pool, kevadel on siin kohe hullumaja – neid on nii rannakarjamaal kui ka kultuurpõldudel, nt lutsernipõldudel. Kui ma sõidan Emmastest Suuremõisa, umbes 30 kilomeetrit, ja see tee läheb merest mitte väga kaugelt mööda, siis rände ajal on sellel alal neid tuhandeid. Ja nad söövad kohe täitsa laggedaks. Laglesid vast kuskil laiu peal lapsepõlves ehk oli, aga kormorane polnud üldse mitte.⁶

Elmises elukohas olid kevade märgiks sookured, siis tuli löoke ja suve keskel tulid rukkiräak ja ritsikad. Kui ma hakkasin sealt ära kolima, siis rääku enam polnud. Siis ma mõtlesin, et vaata, kuidas asjad muutuvad. Naabri maadele ostis üks krundi sellise jutuga, et tema teeb sinna tiigi ja kõik saavad seal ujumas käia ja paneb ka sauna püsti. Lõpuks tuli aga välja, et ta tegi sinna hoopis karjääri, kaevanduse, ja hakkas kruusa välja vedama. Pani ka mingisuguse putka püsti. See kruusa väljavedamine rikkus meie tee ära ja ma arvan, et see segas ka rukkirääku. Ta oli harjunud vaikusega, teda häiris see kaevandamine. See polnud küll mingi suur karjäär, aga mõju oli.⁸

Hiired mesilas ja nende tõrjumine

Kui ma veel kodu juures lamavtarusid kasutasin, siis sattus paar korda talvel hiir tarru. Aga siis panin hiirelõksu tarru ja sain ta kätte. Hiirte vastu on see, et tuleb taru jalad teha selliseks, et hiir neist üles ei lähe. Nüüd mul korpustarude puhul pole hiirtega kunagi probleeme olnud.³

Elmisel talvel olin ma tõsiselt hädas hiirtega. Kogu oma elu jooksul, mil ma olen mesilasi pidanud, polnud mul hiirtega häda, ja nüüd olid nad isegi tarus sees. Ja mul läksid umbes pooled mesilapered ära, talvituma panin ligi 15 peret ja kevadeks oli järel vaid kuus peret. Kuid mitte kõik pered ei läinud hiirte tõttu välja...⁸

Hiirte vastu aitab talveks lennuava kitsendamine.^{14, 15}

Kokkupuuteid nugistega looduses ja mesilas

Nugis lõhub talvel mesitarusid, suvel ta ei tüüta. Rähn aga toksib mesitarusid talvel. Ta teeb augu tarusse ja sööb mesilasi läbi augu, eriti on see probleem penoplastist tarudega, puidust tarudega ta topeltseinast läbi ei saa. Penoplast-tarudele pannakse metallvõrgud talveks ümber nii rähni kui nugise kaitseks. Lõuna-Eesti mesinikel on kõigil sellised võrgud ümber.¹⁰

Kunagi oli nugis ühe pere korpuse talvel tagant katki närinud. Ma siis lasin sinna Makroflexi vahtu sisse, aga selle Makroflexi oli rähn omakorda korpusest välja taganud. Mida ta otsis, ei tea.⁷

Ühes grupis kunagi tegi aga nugis talvel tarudele pahandust. Tõmbas taru põhjavõrgu ära ja läks sisse ja muudkui lammutas neid alumisi raame. Alguses ei saanudki aru, kes see neid jälgi seal lume peal teinud on, mõni lind või. Ma panin siis sinna lõksu üles ja sain lõksuga kuus nugist kätte, terve pesakonna. Mesilaspere jäi ikka alles lõpuks. Ka mul siin kodu juures oleva mesilagrupi juurde käis talvel tihtilugu nugis. Metsa poolt tulid jäljed ja tegid tiire ümber tarude, aga tarudesse ei trüginud. Kuid saunamajja trügis küll mitu talve sisse. Läks korstna kaudu sisse, aga kui välja tahtis minna, tõmbas kõik kardinad eest ära ja tegi üldse pahandust.^{14, 15}

Tavaliselt on see nugis, kes käib talvel korpuste kallal. Selle korpuse välimise papikihi närib ta läbi, siis tuleb vahele penoplast ja siis tuleb

sisemine kiht, aga see on siis nii libe, et sealt ta enam edasi ei pääse. Kuid mesilaspere on juba häiritud.⁹

Õnneks pole mul olnud mesilas probleeme nugistega, aga ma olen neid näinud üle tee silkamas ja kuulnud, et teistel mesinikel on nendega probleeme. Olen näinud ka jäneseid ja hirvi siin, nendega mesilas probleeme pole, vaid koer ajab neid taga.⁸

Veel on mesilas probleemiks nugised. Kuid õnneks pole nad meil ühtegi tarusse sisse pääsenud, aga rappinud on kõvasti. Nimelt oli meil seal Esku lähedal üks grupp, kus ilmselt algaja nugis oli kahte vahtplastist korpust närinud küll siit, küll sealt. Kuigi need korpused nägid väljast koledad välja, aga lõpuni ta ei olnud viitsinud närida ja kahju perele ei teinud.¹¹

[Mait] Lamavtarudes polnud nugised ja rähnid talvel probleemiks, need on probleemiks nüüd neile, kellel on vahtplastist korpustarud. [Enn] Vahtplastist korpusel teeb nugis krõmps-krõmps-krõmps ja ongi tarus sees. Küll kaetakse tarud siis võrguga ja kes paneb vineerist katted ümber. Kuid tekib kohe ka uus probleem, et sa ei saa tarule enam ise ka mugavalt ligi. Vahtplastist korpuseid eelistatakse sellepärast, et need on kerged ja odavad. Minu puitvineerist korpuseid on nugis küll närinud, kuid kahju pole perele teinud. Kui nugis liiga probleemseks muutub, siis panen püünise välja ja püüan ta kinni. Mõnel aastal olen neid mesilas paar-kolm kinni püüdnud, viimasel ajal pole aga mitte ühtegi kätte saanud. Mis nugisega tegu, kas mets- või kivinugisega, seda saab vaid kätte saades kindlaks teha.^{12, 13}

Kokkupuuteid mesilas karudega ja karuaedade tegemine

Kuigi siin ümbruses on karusid, ma mesitarude ümber seda elektriaeda ei pane, hakka veel selle peale raha raiskama. Loodan, et nad mu mesilasi ei tule tülitama.¹

[Enn] Viimane nn õnnestunud karurünnak minu mesilastele oli 2018. aastal. Lõuna-Eesti mesinikud räägivad, et karud segavad, meil aga pole ilma karuaiata mõtet üldse mesindada. Nii Lääne-Virumaal kui Ida-Virumaal on mesinikud juba nii palju kogenud, et meil on õnnestunud karurünnakuid palju-palju vähem kui Lõuna-Eestis, kus neil karudega varem

kogemusi polnud. [Mait] Neid karusid on siin Virumaal ka palju maha lastud. Tean juhust, kui lasti kuus karu ühe mesila juures maha. [Enn] Karudel pole kunagi olnud nii palju kutsikaid kui nüüd, see näitab, et karudel läheb Eestis väga hästi. Nelja pojaga karu pole enam mingi haruldus ja nüüd sel aastal nähti rajakaameras isegi viie pojaga karu. See on ju täitsa müstika, sest varasemal ajal oli karudel ju vaid üks-kaks poega.^{12, 13}

Vene ajal polnud nii palju karusid ja siis nad mesilasperesid ei tülitanud. See karude arvukus hakkas uue vabariigi ajal tõusma. Kui ma ise laiemalt mesindasin, siis olid mul mesitarud talude juures ja seal hoovides ma karuaeda mesitarude ümber ei pannud. Vaid ühes kohas oli elektrikarjus ümber mesilagrupi. Muidu jah, just kevadel, kui karud ärkasid, hakkasid nad mul tarusid ümber lükkama, just kevadel, hiljem mitte. Ühes kohas viisin mesitarud kohe täitsa taluaia sisse, aga ka seal käis ja lükkas taru ümber. Kuid paar aastat tagasi käis karu mul endal siin maja juures mesitaru kallal. Mul oli üksik taru seal metsa ääres, teised tarud olid õunaaias. Viis hommikut järjest oli see taru ümber lükatud. Mina muudkui ladusin ta iga kord jälle üles, et las käib selle kallal, et ta ei tuleks õunaaeda põhipe-redega korpustarusid ümber lükkama, see kahju oleks suurem olnud. Meil on valvekaamera üleval ja hommikuti nägime salvestustelt, et nii ilus väike pätakas on, silmad säramas pimedas. Ühendasime siis õuekaamera mobiiliga, et kui keegi liigub, siis annab märku. Öösel andiski märku, et keegi liigub, vaatan ekraanilt, et ongi karu jälle kohal. Kuna ma olen ise jahimees, on mul ka endal jahipüss, võtsin selle ja läksin õue, aga öösel pimedas teda ei näha polnud, häält oli kuulda. Lasin siis tema hirmutamiseks õhku paar pauku, pärast seda pole enam käinud. Seaduses on, et kui oli lähemal kui 50 või oli see 100 meetrit majast, siis ei pea karu kaitseks aeda ümber olema ja kui karu taru ümber ajab, makstakse see kahju kinni. Kui on kauge- mal kui 100 meetrit ja elektriaeda pole ja karu taru lõhub, siis kahju kinni ei maksta. Iga kord kutsusin ametnikud jälle välja, nad vaatasid kahjud üle, tegid pilti ja sain siis toetusi. Eks nad andsid siis looduskaitsele teada, et siinkandis selline probleemne karu elab. Ma ise jahimehena olen lasknud kunagi ühe suure ja vägeva karu maha, sabaotsast ninani oli 2,15 meetrit. Naha lasin ära parkida ja panin nüüd maja koridori seinale.^{14, 15}

Mul siin sõbral on mesilased, kellel käivad karud ümberringi. Tema pani mesitarude ümber tavalised mutilõksud ja sidus sinna ümber traadi. Siis

kui selle vastu minna, teeb see paugu ja karu kuuleb seda ja paneb kohe jooksu. Ühel mehel löid karud kaks peret laiali erinevates külades.²

Mäletan, et sain just karuaia ümber ja kui järgmine kord läksin, siis ta oli aia ümber korralikult kraapinud, tähendab ta oli korraliku elektrilaksu saanud traadist. Huvitav oli see, et ta oli proovinud kahest kohast aeda sisse saada, sest ka teisel pool oli maapinda aia juures kraabitud. Mulle üks mesinik näitas pilti, kuidas tal oli karu kaevanud elektriaia alt mesilasse augu.⁸

Kõigil gruppidel on elektri all traatidest karuaed ümber. Kaheksa aasta jooksul – ptüi, ptüi, ptüi – pole karu ühtegi mesitaru ära lõhkunud. Nii et täitsa töötab see karuaed. Kuid aeda ennast on ta küll lõhkunud. Mul üks aasta oli grupp kohe täitsa metsa servas, aga nüüd panengi natuke eemale, sest karu läheb metsa ääres täitsa julgeks. Peab vaatama aga, et taru lennuava oleks looduses lõuna poole.¹⁰

Karuaedasid ma ei kasuta, sest räägitakse, et meil Saaremaal on vaid kaks karu. Jahimehed näitasid ühte pilti, mis oli minu mesila juures tehtud, ja seal oli karu. Aga seni pole ühelgi Saaremaa mesinikul veel juhtunud, et karu oleks käinud. Mandril on palju jama sellega.⁷

Meil siin saarel pole karusid, kes mesilas käiks, ja meil pole karuaedasid vaja ümber mesila teha. Mesindushuviliste FB grupis ma ikka tihtilugu loen, et kellelgi on jälle karu mesilas käinud.⁹

Selle Neanurme grupi ümber polnud meil kuni selle aastani ka karuaeda ümber. Me teadsime, et kõrval metsamassiivis olid jahimehed näinud põdrajahi ajal korraga viit karu, ilmselt emakaru poegadeaga. Sel aastal tuli siis karu sinna mesilasse meile külla. Aga kuna me juhtusime suht värskelt karu kahjule jaole, siis see mesilaspere jäi ellu. See mesilaspere oli kuue või seitsme korpuse kõrgune, kui karu ta kummuli ajas. Vahtplastist korpused olid ju rasked, mett täis, ja need läksid maha kukkudes pilbasteks, puidust korpused sai ära parandada ja kokku liimida, vahtplasti enam mitte.¹¹

Kodu juures ei pea karude kaitseks elektriaeda panema, aga kui mesilased on metsas, siis peab panema^{BY}. Millal elektriaedasid panema hakati – eks siis, kui selliseid aedasid saama hakkas. Varem pandi metsas tarud

BY Täpsustan, et aia rajamiseks kehtib nõue vaid sel juhul, kui küsitakse riigilt karuaia rajamiseks toetust. Toetusega käivad kaasas aiale esitatavad tingimused nii elektri tugevusele, traatide arvule, niitmissagedusele jne. Muid karude peletusvahendeid ei toetata. Karuvabas piirkonnas, nt saartel, pole ka elektriaia rajamine kohustuslik.

nii, et karul neid võimalikult raske oleks kätte saada. Minul on elektriaed metsagruppide ümber puhtalt sellepärast, et kui ma läksin mahedaks, siis kaks esimest aastat olin ilma aedadeta, aga kui tuleb karu ja rüüstab need pered ära, siis ma kaotan need mesilaspered, need saavad hukka. Siis ma jään meest ilma ja ta lõhub tarud ka ära. Nii et mul on rahaline kahju nii suur, et ma ei saa seda endale lubada. Minul pole õnneks karusid käinud, aga teistel mesinikel on küll. Naaberküla mesinikul on tarud selliste suvilate juures, kus kogu aeg ei elata, seal küll käis karu.³

Loomastiku muutused looduses

Vaata loomariiki – kui suureneb kitsede arvukus, siis tuleb kohe huntide ja ilveste arvukus järele, nemad hakkavad siis rohkem kitsi murdma ja kitsede populatsioon hakkab langema, ja kui on vähem toitu, siis on kohe ka huntidel vähem kutsikaid ja ilvestel vähem poegi. Täpselt samuti on putukatel tõusud ja langused, tõusud ja langused. Nii ka herilastel on need tõusud ja langused.¹¹

Ma olen ise ka jahimees, seega ma võin öelda, et hundi arvukus on küll tõusnud. Metsades on väga palju hunte, jälgi on väga palju, karjad liiguvad ja olen omagi külas kuulnud talvel hundi ulgumist. Kuulasin üht raadio-saadet, kus öeldi, et sada aastat tagasi oli hunt ju inimese kõige suurem vaenlane, murdis kariloomi ja oli suureks nuhtluseks. Meil oli enne, kui see Aafrika sigade katk tuli, metssigu meeletult. Aga üks loodus reguleerib ennast selle koha pealt ise ja need taudid hakkavadki levima, kui isendite arvukus üles läheb. Vanemad jahimehed ütlevad, et ka metskitsi on nüüd palju, nii et võib juhtuda, nagu nad ütlevad, et ka metskitsel tuleb mõne aja pärast mingi haiguspuhang. Ka ma ise olen märganud et metskitsi on palju.³

Kunagi polnud Hiiumaal suurulukeid üldse, ei metssigu ega kährikkoeri. Nad on siia toodud. Ja metssigadega on praegugi probleeme, kuigi neid on nüüd vähem. Metssead teevad ju viljapõldudel pahandust. Kuigi meil seakatku pole Hiiumaal olnud, ei tohi me siiski kodusiga pidada, sellega on nii palju bürokraatiat ja paberipool ja nõuete täitmine – see on üle-eestiline regulatsioon, kui sa tahad ühte siga pidada. Kui ikka tahad, siis peaks

pidama mingit põrandaalust siga. Metssigu pidi selle seakatku ajal küttima, aga nad ei suutnud seda, seetõttu on sigu küll vähemaks jäänud, aga mitte nii väheseks, et probleeme nendega enam poleks. Jahimeestel, tundub, pole huvi nende arvukust vähendada, sest jahimeestel on ju omad ärihuvid nagu jahiturism ja muu, aga põllumeestel on omad huvid. Nii et kui see maa- ja metsaomanike esindaja jahindusnõukogust kirja saadab, siis mina ikka nurisen, et ikka on palju metssigu, ma pole nõus, et rohkem oleks. Masinad lähevad katki [songitud maad niites] ja igal pool peavad suured elektrikarjused olema [kaitseks metssigade eest].⁶

Konnade kadumisest

Aga konnasid on vähemaks jäänud, õieti polegi neid enam. Näen aastas kuskil kraavis vast paari konna nüüd. Kui mina olin laps, siis oli meil kohe üks konnade maja tunni sees, kuhu me neid kogusime. Konnad olid siis tavalised. Hüppasid õue peal rohu sees kogu aeg. Olid kohe konnakrooksumise kontserdid. Meil oli kodu metsa servas mere ääres ja ema ütles alati, et vaata kus pärast vihma nüüd konnad krookuvad. Mina ei saanud tol korral arugi, missugune see konnade hääli oli kõikide nende häälte hulgas, mis kostsid. Mis see põhjus on, miks nad kadunud on, ei tea, vahepeal nagu hakkas juurde tulema, aga siis kadusid jälle ära. Krooksumist ei ole enam ja õue peal pole neid ammugi mitte.⁶

MESINIKUAMETIST ÜLDISELT JA SELLE RASKUSEST

Mõned mõtlevad, et võtavad mesilased ja nemad siis hakkavad sulle lihtsalt ämbritega mett tooma. Ei ole see nii, see on valejutt, see võtab palju tööaega. Peab palju kombineerima ja vaatama, eriti kui sa veel vaatad, et emad ei läheks vanaks ja neid on vaja vahetada.²

Mesindus ei ole lihtne amet. Mul on tänavu üks naisterahvas praktikandiks. Ta on sellist väiksemat kasvu. Aga kui on korpused ikka mett täis, siis ma aitan tal tõsta, muidu ta katkestab ennast siin ära. See pole kerge töö, eriti kui on hooaeg, siis on pikad päevad, eriti kui sul on gruppe palju. Ma olen käinud suurtes mesilates tööl ja seal on see töö ikka päris väsitav. Hoolimata sellest, et väljas on 28 kraadi, sa pead selle töö ära tegema, sest on kindel mesilasperede läbivaatuse graafik. Ja muudkui tõstad seda peret laiali, nii et päevas tuleb ikka mitme tonni mee tõstmist kokku ära. Kui lõpuks mesi saab võetud, siis teed “uhh, nüüd on see tehtud” ja pered on jälle kerged.³

Ma olen kuulnud, mesinikud kurdavad, et ei leia oma mesilasse töölisi. See on spetsiifiline töö ja sel, kes on ühel hooajal su õpilane, on järgmisel hooajal oma mesilased ja ta ei tule sulle enam. Kõik räägivad, et õpetad ühel hooajal töölise välja, siis järgmine aasta on tal juba oma mesilased. Kõige rohkem on abilisi vaja just meevõtu ajal, siis läheb segamini kõik see rütm. Päev läbi oled väljas mesilas ja siis vurritad pärast seda öösse välja. Ma teen üksinda kõiki töid ja kogu aeg tunnetan oma piiri, sest peab ju vahepeal ka välja magama. Mul käis poisid vahepeal abiks, aga tal tekib kiiresti mürgitus juba sellest lõhnast ja eriti mesilase nõelamisest. Tütardel aga allergiat ei ole ja nemad käivad mul küll abiks.⁷

Kõige kiirem aeg mesilas on siis, kui on sülemlemisperiood, mis hakkab mai keskpaigast või viimasest nädalast kuni juuni lõpuni, siis on paar nädalat kergemat aega ja teine kiire aeg hakkab siis juuli keskpaigast ja kestab terve augusti ning läheb kuni septembri lõpuni. Kui on rutiinne meevõtt ja mee turustamine. Ja oktoobris on mul talveuneaeg, kui ma kolm-neli päeva lihtsalt magan. Vaata kõik tsiteerivad seda Tammsaart, et „tee tööd ja näe vaeva, siis tuleb armastus“, ma kuulsin seda raadiost. Võtsin siis raamatu ja vaatasin järele, et see lause läheb edasi. Seal öeldi, et „aga armastus ei jõudnud Vargamäele“. Samas kõik tsiteerivad seda esimest osa, võetakse kontekstist üks lause välja, kuigi teine pool lausest tühistab ju kogu esimese lauseosa.⁴

Rändmesindus ehk kevadel tarud loodusesse ja sügisel tagasi koju

Kunagi rääkisin ühe vana ainsa teenelise mesiniku Lembit Ellamaaga^{BZ} juttu ja siis tema ütles, et vedas korra oma mesitarud talveks kokku ühte vanasse viljakuivatisse, kuhu sai veoautoga sisse sõita. Ta ütles, et pole nii ilusat talvitumist veel näinud: nii nagu ta nad sügisel pani, nii ka kevadel võttis. Seal oli ju kuiv õhk, polnud niiskust. Aga sellega oli palju tööd ja vaeva, sest tol ajal olid ju lamavtarud – tõsta veoauto kasti, vea kokku, kevadel vea jälle laiali.⁷

Ma toon kõik oma tarud septembris, kui korje on juba läbi, metsast siia Põltsamaale maja juurde. Talvituvad pool aastat siin. Muidu sõida sinna kogu aeg sügisel söötma ja kevadel jälgima. Korjevabal ajal võivad mahemesilased ükskõik kus kohas olla, see kolme kilomeetri raadius kehtib korjeaja kohta. Maikuus viin metsa tagasi.¹⁰

Alguses ma pidasin mesilasi vanavanemate juures. Umbes kolm talve tagasi kolisime perega siia maale. Neli aastat tagasi langetasin otsuse, et ma lähen üle mahemesinikuks. Aga meie külas on põllumajandust, mitte nii suured põllud kui kuskil Lõuna-Eestis, vaid sellised väikesed põllud, kuid neis on tavapõllumajandus, kus kasutatakse põllumajanduskeemiat

BZ Lembit Ellamaa (1935–2020) on ainus mesinik Eestis, kes on saanud nõukogude ajal teenelise põllumajandustöötaja tiitli.

ja pole võimalik kohe kuidagi seal kodu juures neid mahedalt pidada. Kuid minu õnneks on suhteliselt lähedal mahedad korjemaad ja lahendus oli see, et ma käin mesilastega rändel. Kevadel toon mesilased metsa ja sügisel, kui korjegaeg on lõppenud, toon nad tagasi koju. Talvituvad mul nad kodu juures.³

Mesilas karuaedade ümbert heina niitmine

Mesilagruppide juures looduses on töödeks see, et pean tarude ümber trimmeriga kogu aeg rohtu niitma, mõnel aastal teen neli niitmisringi, mõnel aastal piirdun kolmega. Viimase sügisese niitmise mõte on see, et suurt kuluheina ei tohi kuskil kevadeks jätta, sest iialgi ei tea, millal maastiku põleng võib tulla. Mul on küll ja küll olnud kolleege, kes on oma tarudest niimoodi ilma jäänud. Lisaks on tarude eest niitmine vajalik, sest kuna me kasutame meevõtmisel lehepuhurit mesilaste eemaldamiseks korpustest, siis saavad maha kukkunud mesilased paremini tarusse tagasi ronitud. Teiseks tööks on elektriaia tegemine karude peletamiseks. Elekter on meil aias sees kuni esimese lumeni, siis enam karud ringi ei liigu ja siis viime päikesepaneelid ja akud lattu. Uuesti paneme aia elektri alla siis, kui lumi ära sulab. Kuid ma olen näinud vana isakaru ka talvel lumega metsas ringi liikumas, nemad ju ei maga jutti, tatsavad aeg-ajalt ka talvel ringi.¹¹

Suitsiku kasutamine ja suitsu andvad materjalid

Ma olen läinud seda teed, et võimalikult vähe kasutada tarudes suitsu. Just sellepärast, et see on mesilasperele häiriv, see annab neile signaali, et nende kodu põleb. Mina kasutan suitsiku sisse suitsu tegemiseks pehki-ma läinud saarepuud ja kui männimetsas mesilagruppi vaatan, siis kasutan männikäbisid. Tean, et kasutatakse igasugu graanuleid ja tuuletõkkeplaate suitsu saamiseks, aga mina seda õigeks ei pea.³

[Mait] Mesilane on ürgputukas ja suitsulõhna tundes tõmbavad en-nast siis nektarit täis, et end päästa. [Enn] Mesilasel hakkavad instinktid tööle, kui ta suitsulõhna tunneb. Tean, et paljud mesinikud kasutavad suitsikus tuuletõkke plaati. Ma olen ka ühe korra proovinud, see on ju

Vaated mesinike
töövahendite kastidesse,
millega mesilas töötatakse.
Näha on ka suitsiku
täitematerjale.

Fotod © Renata Sõukand,
2023.

puidukiududest, aga selles on vaigud sees, ja kui ma korra seda suitsu sisse hingasin, siis mul võttis kurgu valusaks ja ma loobusin. See on tervise tapmine. [Mait] Me omal ajal kasutasime ebatuletaela. Ja rahustas maha ka vana kärjetüki panemine suitsikusse. [Enn] Ebatuletaela mõte on see, et ta võtab väga hästi tule külge ja hõõguma läheb hästi. Kõigepealt panen suitsikusse kuivpiirituse kuubiku, mille panen põlema, ja nende peale kohe ebatuletaela tükid, need hakkavad kiiresti hõõguma, ja selle peale tavalised põhupelletid, mida kasutatakse lemmikloomadele allapanuks. Enne oli suur kott kaheksa eurot, nüüd 12 eurot. See on kõige odavam, kõige lihtsam ja kõige leebema suitsuga. Ta ei ärrita mesilasi ega ennast, kui see suits kopsu juhtub. Et suitsik kauem tossaks, olen sisse ka tavalisi lepapelletid seganud. Ka olen vana kärke sisse pannud ja kui midagi muud käepärast pole, siis aitab ka toore rohu tuust võtta ja see sisse panna, see tossab ka hästi. Müüakse nüüd ka spetsiaalseid lõunamaalt toodud lavendliõhnlisi graanuleid, aga kas see lõhnaaine midagi juurde annab..., kuid kallim on.^{12, 13}

Mina teen turbaga suitsikusse tossu. Vanasti kasutasin turba küttebrüetti, see oli hea, panid hommikul sisse ja see hõõgus õhtuni välja ja töötas hästi. Nüüd kasutan seda pressitud turvast, mida poes müüakse. See on pehme ja saab saega parajad klotsid lõigata, mis suitsikusse mahuvad. Suitsiku põhja panen ühe põleva süütekloti ja kohe hakkabki suitsu tulema. Kunagi paar korda sai ka metsast puuseeni toodud, aga enam mitte, sest pole enam aega metsa neid otsima minna.^{14, 15}

Suitsiku sisse panen ma pehkinud haaba. See on puit, mille haavatael on pehmeks teinud. Küttepuude tegemise ajal saab seda koguda – lõõn pakul pehkinud osa küljest ära, selle panen suitsiku jaoks eraldi ja kõva puidu panen riita küttepuuks. Ka leppa olen suitsikus kasutanud.¹¹

Suitsiku sisse panevad mõned männikäbisid, mõni paneb kuusekäbisid, mõni paneb metsas olevaid pooltohletanud puuseeni ja puutükke. Mina ise kasutan enamasti männikäbisid ja vahel, kui need otsa saavad, siis siin on ümberringi suured kuused ja kohe hea krahmata nende alt käbisid ja kasutada. Käbidest saadud tossu peale pole mesilased mu peale pahuraks läinud, nii et sobib kasutada küll. Suitsik pole ju selleks, et sa mesilastele hirmsasti suitsu tahad lasta, vaid sellepärast, et kui korpusti liigutada tahad, siis mesilasi raamide peal enne vähemaks jääks, et nad korpuse maha

või juurdetõstmisel sinna vahele ei jääks. Aga on paratamatu, et mõni ikka jääb vahele.⁹

Mesilaste suitsu jaoks korjan soolikarohtu. Matthias Thunil on raamat „Mesilaste pidamine kosmiliste rütmide järgi“, seal oli minu arust see soovitus ja see taim annabki head lõhna ja põleb kaua. Lõikan õisikud ära ja kuivatan saunalaval ja siis kasutan suitsiku sees. Muidu teeme suitsu kasetaelaga, kõnekeeles nimetatakse seda siin kasekäsnaiks.⁶

Minu esimene mesindusõpetaja kunagi ütles, et kui mesilased lähevad päris kurjaks, siis pane vahatükk suitsiku sisse. See on neile viimase häda märgiks, et nüüd juba vaha ka põleb, siis võtavad tõsiselt seda tuletõrjesireeni. Muul ajal võib niisama tossata. Mul pole enam ammu selliseid tigidikke olnud, varem olen ikka paar korda ka vaha suitsikusse visanud. Aitab või ei aita, aga proovitud sai. Muidu teen suitsikus tossu kasetaelast. See on minu meelest kõige parem, see on selline magus suits ja hästi kaua põleb. Kevadel, kui mu naine tahab minna piibelehti korjama, siis ma võtan seljakoti selga ja lähen kaasikusse ja toksin neid puu küljest seljakotitäie, toon koju, raiun tükkideks ja kuivatan ära. Osa teeb siin ka turbaga suitsu, minu meelest on see nii ohtlik, sest annab sädemeid ja paneb veel taru põlema või metsa või mille iganes. Ja levib legend, et taelasuits pidi ka varrolesta tõrjuma.¹⁰

Mesilaste talvekaod ja nende põhjused

Vanasti ju seda lestatprobleemi polnud. Enne selle kuradi varrolesta tulemist peeti väga normaalseks, kui talvekadudeks oli 0–5% perede arvust. Nüüd varrolesta ajal peetakse aga normaalseks talvekaoks profimesinikel kuni 10%, kuid harrastajatel võib see olla kuni 100%. Milles on harrastajate probleem? Nad alustavad liiga hilja mesilaste talveks ettevalmistamist ja ei tee õigel ajal lestatõrjet. Lestaga aga kaasnevad igasugused viirushaigused ja see on põhjus, miks pered talvel välja lähevad.¹¹

Tegelikult on mesilastele kõige suurem vaenlane mesinik ise, seda ma olen alati rõhutanud, kui meile tulevad külalised mesilasse vaatama, mis me teeme, või muidu huvilised. Mesinik võib olla kõige suurem kahjur mesilastele.¹¹

[Mait] Nõukogude ajal oli kahe-kolme taruga mesilastepidajaid palju, aga kui varrolest tuli 1976. aastal Eestisse, siis langes mesilasperede arv Eestis 70–80 000 pealt jälle 20 000 peale. Väga suured talvekaod olid selle lesta tõttu. Eks enne varrolesta oli ka talvekadusid, mis võisid ka ulatuda kuni 10%, kuid siis olid teised haigused, nagu need roojamised, mida põhjustas nosematoos^{CA}. Nüüd enam nosematoosi pole, sest talvesööt on kvaliteetsem. [Enn] Täna on keskmine mesilasperede talvekadu üle Eesti kuskil 16–17%, mujal Lääne-Euroopas jääb mesilate talvekadu sinna 10% kanti. Eesti on selle näitajaga üks Euroopa suuremate kadudega. Esiteks on siin põhjapiirkonnas talvekaod juba looduslike olude tõttu suuremad, nagu ka näiteks Soomes ja Norras. Kuid peamine, mis seda protsenti tõstab, on see, et algajate jaoks on varrolesta ravi väga keeruline ja kui sa sellega hakkama ei saa või ei oska, siis ei jäägi pere talvel ellu.^{12, 13}

Ka see jutt, et mesilaste suremuses on süüdi põllumehed, kes põlde pritsivad, ei päde. Alati süüdistatakse ikka esimesena teisi. Kuid esmalt tuleb peeglisse vaadata. Kui hakatakse uurima mesilaste surma põhjuseid, siis on alati välja tulnud, et süüdi on ikka oskamatu lestatõrje. Kui lestasus peres on suur, siis ema ei lõpeta munemist ära ja siis kuskil oktoobris, kui ilmad on jahedamad, ei suuda pere enam ennast nii palju taastoota. Korjeperioodil jääb ju ka loodusesse iga päev sadu mesilasi, kes ei jõua enam tarru tulla, aga need kompenseerib ema munemisega. Ja siis oktoobris lendabki mesilaspere välja, nii et taru jääb mesilastest tühjaks ja jätab isegi viimase haudme veel maha. Meil on ka kunagi üksikutel peredel seda tühjaks lendamist olnud. Eks meilgi on olnud paremaid aegu raviga ja kehvemaid aegu raviga, kui tuli seda ebakvaliteetset või ütleme kõikuva kvaliteediga lestaravimit Bulgaariast või Venemaalt või kust veel, ja kui sellist ravimit kasutada, siis ongi ehku peale minek, kas ravi õnnestub või ei õnnestu.^{12, 13}

Kui ei ravi õigesti, kipub talvel mesilasi välja minema nii algajatel kui ka kogenumatel. Varrolest on põhiline, mille pärast pered välja lähevad. Mul läks vanasti ka mingil aastal kaks gruppi peaaegu tühjaks. Läksin viimast lestaravi tegema sügisel ja tarud olid mesilastest tühjad. Põhjus on see, et kui peres on lesta palju, siis mesilased lihtsalt lendavadki sügisel tarust

CA Nosematoosi haigust põhjustavad mesilaste parasiitidest pisieosloomad *Nosema apis* või *Nosema cerana* ja haigus levib eoste kaudu.

terve perega välja. Tarru sisse vaadates võib näha, et kärgedel on väikse laiguna hauetki, aga mesilasi pole. Talvel võivad mesilased hukkuda ka sel-lepärast, kui sügisel liiga vara söötmise ära lõpetad. Siis jääb pesa keskele palju hauet. Kui sealt mesilased välja tulevad, jäävad need kärjed tühjaks. Talvel aga, kui pere ühes servas on ja tahab liikuda teise serva meekärge-dele, siis ta ei saa, sest vahepeal on tühjad endised haudmekärjed, ja siis jäävadki selle külmaga nälga. Kui aga sügisel korralikult siirupiga toita, siis panevad mesilased haudmekärgedesse ka sellest siirupist tehtud mee ja seepärast ei tekigi tühje kärgi ja mesilased, liikudes ühe kärje pealt teisele, nälga ei jää.^{14, 15}

Tavapärasest erinevast meesaagi-aastast

Üks aasta rääkisime siin teise kohaliku mesinikuga, tema ütles, et on ot-sustanud, et paneb vaid maksimaalselt viis korpust mesilastele, et sellest meest, mis sealt saab, on talle küllalt. Aga mesilased tahavad ju mett ikka rohkem tuua ja mis vaatepilt siis avaneb, kui sa lähed neid korpusi ära võtma – nad on korpuste vahed, mis on ju väikesed, kõik täis ehitanud, iga võimaliku koha, ja kõik see vahe on ka mett täis. Ja nüüd, kui sa konkspeitli vahele paned ja väänad selle jõuga lahti, sest nad on selle kinni ehitanud, ja kui sa siis tõstad selle korpuse endale rinna peale, siis on kogu su keha ja kõhupealne mett täis, kõik ujub ja voolab. Viid korpuse autosse, siis on auto kõik seda täis. Nii ebamugav töö... Mina nii ei tee, et vaid viis kor-pust panen, kui on hea korje. Just sellepärast, et nad ju ehitavad siis kõik need täis ja selle lammutamine on ebameeldiv. Eelmisel aastal, väga heal meeaastal panin kuus korpust, siis võtsin ühe täis korpuse pärast alt ära ja panin alla ka veel tühja, see oli siis juba ju seitsmes. Et tooge, kui te tahate tuua. Mul on mesilased siinsamas Koigi raba juures, nii et ühel pool on raba ja teisel pool on metsad või nii. Pole nagu midagi. Aga eelmine aasta muudkui tuleb ja tuleb mett, nii et mõtlesin juba, et aitab küll, ma ei viitsi enam neid tühje korpuseid peale panna, tüütab ära. Iga korpuse, kui sa ta tühjana sinna viid, peab ju pärast täis tagasi tooma ja kõik vajab tööd ja vurritamist. Ei teagi, mis mesi sellest kohast eelmine aasta tuli. Ühtegi põldu pole ligi, kõik on looduslik mesi. Tuli kuskil 127 kg või nii pere koh-ta looduslikku korjet. Ma pole ühelgi aastal varem sellist tulemit näinud.

Kevadel polnud need pered seal ka mingid erilised suured, vaid sellised tavapered. Ma saan aru, et mandril tulevad rapsipõldudelt sellised saagid, aga mul tavaloodusest niisugused, see läks lihtsalt hullumeelseks.⁷

Kogemusi ja tähelepanekuid meevõtmisest

Põhiline meekorjetaim on meil paakspuu, selle mesi ei kristalliseeru. Aga me oleme väga ekstensiivsed meevõtjad, sel aastal ongi veel mesi võtmata. Võtame siis, kui pärnad ja paakspuud ja teised taimed on juba ära õitsenud. Mida kauem on mesi kärjes, mitte steriilses magasinikärjes, vaid pesakärjes, seda rohkem jääb meele külge selline kõrvalmaitse, mis mulle meeldib. Aga nii konsistents kui ka kristalliseerumine on aastati erinev. Sõltub ka, kuidas sa võtad. Meil on kolmeraamiline meevurr, üks kaanetab lahti ja teine vurritab. Tavaliselt oleme kogu mee u 100-liitrisesse meenõusse pannud, kõigi tarude mee kokku. Aga eelmine aasta panime u 10-liitristesse plastiknõudesse ja siis juhtus, et ühe mesipuu mesi läks ühte nõusse. Ja siis sööma hakates oli ühes nõus kohe kreemjas see mesi. Kui see sai otsa, siis võttis poiss teise nõu, kus mesi oli kristalliseerunud jämedakristalliliseks, nagu meil on mesi kogu aeg olnud, ja see oli ka tunduvalt kollakam mesi. Siis ma mõtlesin, millest see võis siis olla, ja ongi sellest, millal ja kus see mesi on korjatud. Ja mõjutab ka lehetäide metsmesi. Näiteks mõnel aastal kristalliseerub mesi alles märtsikuus, mõnel aastal läheb juba sügistalvel paksuks. Rapsi meie piirkonnas pole, seda mett ei korjata.⁶

Varem, kui meil veel mesilamaja polnud, vurritasin mee oma korteri köögis. Mul oli vähem peresid ja ma tegutsesin siis üksinda. Mul oli aega ja vurritasin iga grupi mee eraldi. Korraga olen vurritanud köögis kaks tonni mett. Tean mesinikke, kes elavad suures kortermajas ja on veelgi rohkem mett köögis vurritanud, mõtle – algul tassi meekärgede kastid üles mitmendale korrusele korterisse ja pärast tassi siis mesi keldrisse veel hoiule. Nüüd on tootmine suurem ja kõik töö käib mesilamajas. Enne vurritamist kogume kaks-kolm päeva erinevatelt gruppideelt meekorpused kokku ja paneme need hoiule spetsiaalsesse sooja ruumi euroaluste peale. Seal ruumis siis paneme niiskuseimurid ja soojaventilaatorid tööle, sest see viimane mesi, mis võtame, ei ole alati kaanetatud ja siis tuleb sealt niiskus välja, et mesi paremini säiliks. Kuna meil siin Põltsamaal mesilagrupid on

erinevates piirkondades – osa on raba ääres, osa on metsade ääres, osa põldude, osa talude juures –, siis tulevad igauhest erinevad korjed. Aga et maitse oleks ühtlane, siis vurritame erinevate gruppide meed kokku ja pärast läheb kõik see mesi ühte suurde mahutisse, kus ta seguneb omakorda teiste gruppide meega.¹¹

Ma võtan mett selle järgi, kuidas mesilased korjanud on. Nii kui magasin täis, tuleb see pealt ära võtta, seda pole mõtet sügiseni seal hoida. Siis võtan ja panen tühjade kargedega uue magasin peale. Ma jätan mesilastele mee talveks tarusse, selle, mis nad ise korjasid. Nii umbes 15–18 kg jääb mett talveks tarusse. Talveks jätan, olenevalt pere suuruselt, kas 8, 10 ja ükskord pidin isegi 12 raami jätma. Tavaliselt on ikka 10 raami peres talveks. Koondan juba augusti keskpaigas pered kümne raami peale ja hakkam tarusid talveuneks ette valmistama. Siis on taimede õitsemised läbi juba.¹

Mõned kasutavad meevõtmisel lehepuhurit, aga meie ei kasuta. Meie kasutame sellist eraldajat, mis pannakse korpuste vahele. Just eile õhtul panime korpuste vahele, et täna mett võtma hakata. Siis korjemesilased, kes on ülemises meekorpuses, lähevad alla, aga üles enam ei oska minna. Võib-olla pikapeale õpiksid ära, aga nii kaua seda seal vahel ei hoia, enne võtad korpuse ära. Kuid väga paljud mesinikud kasutavad ka lihtsalt harjasid, nii et pühivad mesilased kärjelt maha. Ju siis on neil põhjus, miks nad lehepuhurit ei kasuta. Meil on järgmine aasta plaanis osta ja seda katsetada.⁹

Kui on vaja vahepeal mõnelt perelt meekorpus ära võtta, siis ma laon täis meekärjed kaasavõetud tühja korpusesse ja harjan raamid mesilastest puhtaks. Kui on lõplik meevõtmine, siis ma kasutan korpuste vahel labürinti. See on selline, et mesilased oskavad minna meekorpusest pesaruumi, aga tagasi meekorpusesse pesaruumist ei oska: äraminekuks on hästi suur ava, aga tagasitulekuks hästi väike. Ma ütleks, et see on mesilasi kõige vähem häiriv meevõtmise meetod. Muidu ju kasutatakse igasuguseid meetodeid nagu mesilaste lehepuhuriga korpustest väljapuhumine või Ameerikas kasutatakse ka kemikaale, spetsiaalset lõhnaainet, mis surub kõik mesilased alla korpusesse ja siis viiakse meekorpused ära.³

Mina ei võta kogu mett tarust välja, nagu mõned võtavad – kogu taru meest tühjaks. Mina jätan neile talveks nende oma korjatud mett ikka ka sisse. Ravi, mida ma teen – annan neile koos siirupiga ja ka lestatõrjet teen

siis. Mina kõva keemiaga mesilasi ei ravi, varratoosi vastu panen tarru neid tavalisi Apistani lehti.²

Ma mäletan, et kui minu vanaema ja vanavanaema mesindasid, siis kipus see meevõtmine hästi hiliseks, 20. augusti kanti jääma. Mina ise võtan esimese mee tarudest välja juuli alguses ja nüüd, juuli lõpus. Kuna nüüd ilmad ei parane, vihma tuleb aga muudkui peale, siis pole mett mõtet siin tarude peal hoida. Üks asi on see, et kui hiljem võtta, siis kindlasti nad tarvitavad osa meest ära, ja teine on see, et mis ta siin ikka tarudes seisab, tuleb ära vurritada. Mina võtan välja vaid küpsed kaanetatud mett. Aga mul on mesindusruumis niiskuse eraldaja, sest kui ma viin korraga sinna kümmekond või rohkem korpust sisse, siis niiskusprotsent, mis enne oli ruumis 50, hüppab kohe 70 protsendi peale. Suurtest mesilatest ma tean, et kui see lõplik meevõtt jääb üsna hiliseks, siis võib kaanetamata mett olla üsna palju. Neil on mesilamajades kohe ruumid, kus meekärgi siis hoitakse ja niiskusprotsenti vähendatakse.³

Kärjekaanetised, mis meevõtmise käigus eraldatakse, tuuakse õue mesilaste juurde meest puhtaks lakkumiseks.

Foto © Renata Sõukand, 2023.

Meevõtmisel panen kaanetise mesilastele õue nõu sisse, siis nad käivad seda meest puhtaks lakkumas ja puhas vaha jääb järele, selle panen siis sulatusse. Praegu vaatan aga, et rohkem on kaanetisel mett söömas herilasi. Ka läbivurritatud kärjed tõstan korpustega siia hoovi varjualusesse, et mesilased saaksid kärjed lõplikult meest tühjaks teha.⁵

Elmine aasta oli haruldaselt hea meeaasta. Tavalisel aastal hakkab mesilasi söötma juba 20. augusti paiku ja sel ajal teen ka sipelghapperavi; seda tehakse ju pärast meevõtmist, suhkrulahuse söötmise ajal. Aga elmine aasta lähen siis ja vaatan, et sel ajal käib veel selline meekorje ja tarud on triiki mett täis. Ma mõtlesin, et mida ma teen. Otsustasin, et mina seda mett enam välja võtma ei hakka ja suhkruga teid söötma ei hakka. Tegin siis sipelghapperavi, panin lapid kärgede peale ja laed teistpidi peale. Mul on laed tehtud nii, et saab teistpidi ka panna ja siis jääb umbes viiesentimeetrine vahe üles just selle lapi jaoks. Lähen siis 10 päeva pärast tagasi, et panna uut sipelghappelahust, et toime oleks pikem. Ja mis välja tuleb – nad on vahepeal kogu selle viiesentimeetrise tühja osa kärke täis ehitanud ja ka mett täis toonud. Ma mõtlesin, et mida! Ei teinudki midagi, lasin sipelghappelapid uut lahust täis, panin laed peale tagasi ja ütlesin, et elage rahu ületalve, mina teid rohkem puutuma ei hakka ja suhkruga söötma ka ei hakka. Ühelt poolt tuli kanarbiku ja teiselt poolt tatramett tatrapõllult – mõlemat mett tuli läbisegi. Mitte kumbagi mett ei jäeta tavaliselt talveks. Ma mõtlesin, et jääb siis katsetuseks, et kas need jutud vastavad tõele, et kanarbik ei aita talveks ja ka tatar ei aita talveks jätta, las jääb siis kevadeni sisse, katsetuseks. Kõik elasid talve üle! Aga kõhulahtisust oli rohkem kui igal aastal – niisuguseid musti larakaid oli lastud siia-sinna, mida muidu kevadel pole olnud. Ilusad pered olid muidu, ei ütle ühtki halba sõna, mõni oli väiksemaks jäänud, aga üldiselt kõik oli normaalne. Kuid kõik nende talvised korpused vahetasin kevadel välja ja läksid kohe sulatusse ja panin neile uued korpused puhaste kärgedega kohe alla. Sellepärast, et mitte levitada haigusi, mis kõhulahtisusega levivad.⁷

Mesilaste kevadine kandiga toitmine

Kevadine kandiga^{CB} mesilaste toitmine on hädatoit, see pole mesilasele kõige parem, sest tema seedimine pole mõeldud kuiva toidu söömiseks. Seda kasutame vaid siis, kui on väga jahe kevad ja mesi saab tarus otsa.¹¹

Selle mesilamaja juures olevast mesilagrupist saadud mesi on iga aasta erineva maitsega. Mille tõttu see on? See oleneb ilmast. Mäletad, eelmise aasta oli kevad pikk, külm ja kõle? Mina muudkui panin aga kandipaki mesilastele peale, et nad nälga ei sureks kevadel. Kandi on ju tuhksuhkru ja meega segu, selliseid plastikkotti pandud pätse müüakse, vaatan, et mul on need Horvaatias toodetud. Kandit saab ka ise teha – sulatad mee üles ja paned suurde taignasegajasse tuhksuhkru ja sulatatud mee ning segad ära.⁴

Ma teen ise ka kandit, sest seda osta on kallis. Isegi tuhksuhkur on kalline, siin kohalikus Orissaare Coopis oli poolekilone pakk ja vaatan, et mis see maksab – viis eurot on kilo! See oli kuskilt Inglismaalt, sest UK oli peal. Pärast sain tuhksuhkrut Maximast 2,5eurose kilohinnaga.⁷

Tuhksuhkrust tehtud kandit oleme mesilastele väga harva kevadel lisasöögiks andnud, siis, kui üldse korjet pole.⁹

Vahasulatamine kui üks mustemaid töid mesilas

Vanade kärgede sulatamine on mesinduse juures kõige mustem töö. Eestis pole selline teenus vedu võtnud, et mesinikud viiksid oma ülessulatamisele mõeldud kärjed kellegi juurde, kes need siis ära sulatab ja selle eest raha saab. Näiteks leedulastel on kohe eraldi suur firma, kes ostab vanu raame kokku, sulatab nendest vaha ja teeb pärast veel kärjepõhjad. Kunagi oli siin Tamsalus Aianduse ja Mesinduse Selts, kus oli vahasulatuskast. See oli kast, kuhu pannakse kärjed ja juhitakse kuum aur sisse. See kast hakkas siis käima külakorda. Ma tegin selle seltsi juhile Seederile märkuse, et vaa-dake, et selle kastiga haigusi edasi ei hakka levitama.¹²

CB Tegu on mesilaste kevadise ergutussöödaga, mida mesilane kärjekannudesse ei tassi, vaid sööb enda vajaduseks. Kuna see on tahke püdersööt, siis peab peredele lendluseks ebasoodsate ilmade ajal juurde andma ka juua.

Vahasulatamise
järel saadakse suured
vahakettad.

Foto © Renata Sõukand, 2023.

Mulle on ka pakutud, et kuule, sulata minu kärjed ära. Ma pole võtnud. Ühelt poolt siin mandril liigub meil selliseid tõsiseid haigusi nagu ameerika haudmemädanik ja teisigi, millest pärast lahti saada on tohtu saneerimine. Nii et kui sul on endal kodus mesilased, siis sa sellist teenust teha ei saa. Teiseks see hinna värk – mis maksab kasepuu, sest ma ise teen auru kasepuuga? Tean, et suurematel mesinikel on kohe automaatsed katlad pelletite küttel. Aga mis on siis selle omahind, kui nii kalleid aparate kasutada? Kolmandaks, kuna mul on endal mesilased aias, siis ma ei saa seda tööd ka liiga vara teha, sest ma teen seda õues, mul pole kinnist ruumi. Seega ma teen kas oktoobri lõpul – novembri algul sellise vihmase ilma, kui mesilased enam ei lenda. Muidu lendavad kohe vargemesilased peale, aga kui nad sinna auru sisse lendavad, on see nende jaoks kui vabasurm. Siis oled ise pealtpoolt vihmamärg ja kuuma käes töötades üleni higine ka veel. Neljandaks, kui kellegi teise juurde kärjed sulatada viia, siis pead väga usaldama ja teadma seda mesinikku, et haigusi ei tuleks, aga jälle – kuidas sa sellisele tegevusele hinna paned? Kui ma ise küsiks selle musta ja ebameeldiva töö eest õiglast hinda, siis oleks see nii kõrge, et mitte keegi ei maksaks seda.¹³

Vaha ma sulatan ise ja siis vahetan selle valmis kärjepõhjade vastu.¹

Ühisest vahasulatamisest ja ühisaurukatla kasutamisest

Vahasulatamisel käivad mul kärjeraamid aurukastist läbi ja et desinfitseerida, käivad lõpuks puuraamid keevast seebikivilahusest läbi. Siis ei ole seda hirmu, et haigusi edasi kannaks. Vaha sulatamist ühiselt mitme mesinikuga koos pole ma teinud, sest sellega võib ju erinevaid mesilaste haigusi kokku tuua. Mina pole nõus olnud, kui küsitud on, sest ameerika haudmemädanikku liigub siin.^{14, 15}

Vaha sulatamiseks on meil tohtu suur roostevaba küna. Seest on roostevaba ja väljastpoolt tsinkplekk ning vahele on soojustuseks pandud kivivill. Künale käib kaas peale ja siis vana Rootsi sõjaväe katlaga teeme võimsat auru, mida juhime voolikuga sinna künasse kargede alla. Kargede all on roostevaba võrk. Vaha, mis sulab kargede küljest, läheb sealt aukudest läbi ja see pura, mis järele jääb, jääb võrgu peale. Alt kraanist lasen siis

selle vee, mee ja vaha segu ämbritesse, kus vaha ära hangub. Sealt saame vahakettad, mis omakorda lähevad selitusse, mille järel saame kuldkollased vahakettad nagu juustukerad.¹¹

Vaha müümine õigeusu kirikutele

Vaha ringleb kogu aeg mesilas ja uut vaha tuleb peale ja siis mesinik ise vaatab, mis ta selle juurdetulnud vahaga teeb. Vahal on ka turg olemas, kõige suuremad ostjad on vene papid, kes sellest küünlaid teevad ja sinna läheb vaha palju. Kõige rohkem on meilt vaha ostnud Peipsi-äärased veneusulised papid. Vaata, kui palju seal piirkonnas ju neid väikseid Vene kirikuid või õigemini palvelaid on. Mõned müüvad ka kloostritele. Mõlemal on hind suhteliselt stabiilne, kuid natuke on vaha hind aegade jooksul ka kerkinud. Kuid tuleb arvestada, et uut vaha toodab mesilaspere kuskil pool kilo kuni kilo.¹²

Me oleme varem aastaid müünud vaha ühele Peipsi-äärsele Vene kirikule. Kuid nüüd pole see papp enam siin mitmeid aastaid käinud. Eks neid vahamüüjaid on tekkinud ka palju rohkem juurde ja ju ta võtab lähemalt kuskilt.^{14, 15}

Ka need Vene õigeusu kiriku küünlad tehakse mesilasvahast. Siin naaberlinnas on ka õigeusu kogudus ja seal on üks Poliina-nimeline vanem naisterahvas, tema võtab mult igal aastal üks 40 kg seda vaha – kaks suurt vahaketast. Viib need koju ja teeb käsitsi kogu koguduse küünlad.⁴

Toodanguvaha ehk juurdetulnud vaha

Oleneb aastast, võib ka rohkem või vähem vaha tulla. Kõik sõltub meetoodangust – kui on väike meetoodang, siis ei pruugi ka seda poolt kilo saada, sest mesilased ei ehita siis kunstkärgegi üles, aga kui on suur meetoodang, siis on ka kaanetist palju, sest peamiselt kaanetusest uus vaha tuleb. Nii et kui ma olen kuskil 100 kg vahalehti perre sisse pannud, siis olen vaadanud, et tuleb juurde kuskil kilo vaha ehk see on vaha, mida saad müüa, see on toodang. Vanade kärgede sulatusest saadud uus 100 kg vaha läheb

ju uuesti kärjepõhjade tegemiseks, see pole toodang, seda pole mesilased aastaga tootnud, sest see on juba varem neile tarusse sisse pandud.¹³

Vaha mesilane higistab, tal on kõhu all mõlemal pool viis nääret. Ja kui on väga hea meekorje, siis ta ei saa sel ajal kõrgi ehitada, teinekord on näha, et tal pudenevad need vahaliistakud maha. Muidu arvestatakse, et 3,5–5,5 kg mett kulub ühe kilo vaha saamiseks. Vahast kärjepõhjad ma ostan, neid ma ise ei tee. Kärjeraamidele panen nad ise, traadid teen enne veoauto akulaadijaga soojaks ja panen kärjelehe siis sinna peale.⁴

Vahast üldiselt ja vahaküünalde tegemisest

Kuressaares ühed käsitöötajad ostsid mult kunagi 10–20 kg vaha, nemad tegid vahaküünlaid sellest ja korraldasid ka õppepäevi, kus õpetasid teistele tasu eest juba, kuidas neid küünlaid teha. Mul ei tule praegu selle käsitööpoe nimi meelde. Ise ma vahaküünlaid teinud pole.⁷

Ma teen ise ka mesilasvahast küünlaid, need on mul müügil käsitööpoes linnas. Kodus mul neid müügiks polegi, kõik on kauplusesse viidud.⁸

Mu õde on disainer ja tema hakkas nüüd vast paar aastat tagasi tegema mesilasvahast dekoratiivküünlaid. Vahast käbi eest küsib viis ja skulptuuri eest seitse eurot. Need on head müügiartiklid, eriti jõulude ajal. See vahaküünal annab ju hea lõhna tuppa.⁴

Aga vaha on küll küsitud. See oli miski ravimiga seotud, kellelegi taheti seda kuskile sisse panna. Kuid kogu meie vaha läheb endal uuesti ringlusse ja sellepärast me vaha ei müü. Põhjus see, et me oleme eelnevatel aastatel ennast laiendanud, vaha on rohkem kulunud ja seda järele ei jää. Kevadel anname sulatusest tulnud vaha vahavahetusse ja saame uued vaharibad vastu, need lähevad siis juba uuele ringile.⁹

VARROALESTA TULEK EESTISSE

See lest tuli siia nõukaajal punalenduritega, kes Kaug-Idast selle haiguse oma mesipuuodega siia tõid. Kurja hakkas see haigus meie piirkonnas tege-ma kuskil 1970ndatel. Ja sel ajal niitis mis kole siinseid mesilasperesid, sest kohalikud mesilased polnud resistentsed varrolesta vastu. Siis levis see lest kulutulena üle Euroopa. Vaata punalenduritel oli nii, et nad teenisid neli-viis aastat ühes väeosas ja siis viidi jälle teise NSVL otsa teenima. Nii et teatud aja tagant nad vahetusid. Lendurid olid ju kõik kõrgharidusega ohvitserid ja nende hulgas oli palju nn mesilaste pidajaid, sest kõik teadsid, et mesi on tervisele hea. Isa mul rääkis, et nõukaaja lenduritel oli ratsioo-nis sees, et igal hommikul anti neile üks teelusikatäis mett. Siin Põltsamaal oli siis, kui punaarmee sisse tuli, sõjaväelennuväli. Lennuväli oli Mõhkülas, praeguse Tallinn-Tartu maantee poolt kuni Kuningamäeni, kus praegu on kardirada, seal lõppes lennurada ära. Millal isa seda nägi, et mett anti, kas see oli enne sõda või pärast sõda, selle kohta jään vastuse võlgu.¹¹

Varrotoosi vastu kasutame oblikhapet. See varrotoosi lest tuli Eestisse juba 1970ndate lõpul, väidetavalt Tartu lennujaamast. Vene sõjaväe oh-vitserid tõid kuskilt Kaukaasiast endale mesilasperesid transpordilen-nukitega. Siia maakonda jõudis ta umbes 1984 või 1985 ja Hiiumaale alles 1990ndate keskel, ju siis keegi viis kogemata, sest see on ju ülemeremaa, nii pikka maad mesilased ise ei lenda.⁴

Varroatoos, selle levik ja ravimine

Mina teen korraliku ravi sügisel, hakkan pihta kohe, kui olen mee välja võtnud. Eesmärk on ju ruttu lesta foon madalaks saada, et võimalikult ter-ved mesilased läheks talvituma. Viimase ravi teen oktoobri teisel poolel, kui enam hauet praktiliselt üldse tarus pole, siis saab lesta töomesilaste

pealt happeauruga maha. See mesilaste põlvkond, kes kevadeni elab, ju enam mett ei kogu, nemad kasvatavad uue põlvkonna mesilasi, kes hakkavad mett koguma. Seega selle ravi mõju, mis sügisel tegin, uuele vahale ja kogutavale meele on välistatud, sest on ju uued lennumesilaste põlvkonnad. Olen teinud korra ka kevadel testravi ja vaid ühes peres sain 10 lesta, ülejäänutes oli null lesta. Seetõttu on minul talvekadu mesilas 6–7%. Need, kes teevad kevadel-suvel happeaurutamisi lestatõrjeks, pole sügisest ravi õigesti teinud ja lesta foon on kõrgeks jäänud. Arvestades, et töölimesilase eluiga on 21 päeva, siis mõni teebki iga 21 päeva tagant, kuid see tõstab selle taru happesusefooni väga suureks. Räägitakse, et oblikhape on „roheline“ ja sipelghape on „roheline“^{CC}, kuid see pole nii. Happed ajavad happesusefooni ju peres suureks ja sul tekivad teised probleemid. Ühesõnaga iga asja, kui seda teha, peab endale süvitsi selgeks tegema nii bioloogiliselt kui ka lähtuma loogikast, et miks ja kus mõnda asja vaja teha, ei saa summida niimoodi mõtlematult, sest kõik ravimid, millega ravitakse, on ju mürgid. Kõik oleneb kogusest ja doseerimisest. Seda peab täpselt jälgima.¹³

[Mait] Ega sellest lestad Eesti mesilates täitsa lahti enam ei saagi. [Enn] See võib tulla sulle peresse tagasi kohe kevadel, näiteks leskedega, kes võivad ju kuni 15 km raadiuses ringi lennata ja nad võetakse kevadel kõik tarru vastu.^{12, 13}

Mõnes mõttes on praegu jube aeg, mil tekib neid hobimesinikke palju, kes tahavad endale see üks, kaks, kolm, neli, maksimum viis peret suvekodusse osta, aga kui nad ei oska seda asja hästi, siis surevad neil mesilased talvel ära ja peab kevadel uued pered ostma. Ta näiteks ei tee korralikult lestaravi või vaatab mesilasi, millal vaatab, mitte siis, kui vaja. Põhiline ongi praegu see, et lestaravi saaks korralikult tehtud, aga vanema põlve vanad mesinikud ei aktsepteeri seda ravi ja siis need haiged mesilased tulevad minu tarudesse ja toovad lesta kaasa. Mina ravin, aga jälle tuleb lesta sisse, mina ravin, aga lesta tuleb kuskilt naabertaludest sisse. Neil on lihtsam osta iga kevad uus pere, kui korralikult ravi teha. Siin Saaremaal mehe memm pidas ka mesilasi ja tema vaatas mesilasi, millal vaatas, need olid enamiku ajast niisama. Minu mehe lapsed, kes siin vanaema juures käisid ja nägid, kui harva ta mesilasi vaatas, ja siis, kui mina mesilased võtsin, nägid, kui tihti mina mesilasi vaatan, ütlesid, et memm küll nii tihti mesilasi ei

CC Siinkohal mõtleb „roheline“ all, et pole sünteetilised.

vaadanud. Muidugi ta ei vaadanud, tal oli kõike muud vaja teha, mesilased lihtsalt olid. Kui sai natuke mett, siis oli hästi. Sedasi sai mesilasi pidada siis, kui siin ei olnud seda varrolesta haigust veel.⁸

Nii paljudel lähevad talvel mesilased välja, tervete mesilate kaupa läheb meestel mesilasi välja. Ma aga ütlen neile, et jätkake aga! Tähendab, et minul oleks siis ju ka edaspidi, kellele mesilasi müüa. Ma ei tea, mis neil sellist suremist põhjustab, kas nad ei ravi õigesti või teevad poolikult. Nad küll ütlevad, et mingit ravi nad nagu tegid sipelghappega, aga ju siis ei olnud ilmad õiged ja kogu ravi läks neil aia taha. Mina aga teen kohe järjest kokku kolm korda, tegin eelmisel aastal ravi nii sipelghappega kui kõige lõpuks ka oblikhappega, tilgutasin ja pritsisin. See on küll aeganõudev, see ravi oblikhappega, aga 30–40 peret jõuab päeva jooksul ära teha küll. Ravisin nad üle, nagu öeldakse, selle kolme korra tegemisega, kartsin küll seda, sest mõni ütleb, et kas sellise üleravimisega lahti ei saa. Aga selline meetod pole mul veel halba toonud. Ja tulemus on see, et ma pole sellel aastal oma mesilastel lesta näinud ka. Mida ma olen elu jooksul õppinud – tuleb kasutada erinevaid versioone ravis. Minul on neli-viis erinevat versiooni, mida mesilastel tarude juures vahetan ja muudan kogu aeg. Miks võib ravi ebaõnnestuda ka neil, kes ütlevad, et nad ju ravisid? Põhjus ongi selles, et nad teevad vaid ühte ravi kogu aeg. Aga kui ilm on kehv olnud, siis peab üle tegema, mida nad ei tee. Temperatuur peab sipelghappega ravimisel olema õige, ei piisa vaid happeravist, ilma peab ka vaatama, muidu surevad ikka kevadel maha, kuigi on ravi tehtud. Kirjade järgi peab temperatuur olema 15–25 kraadi, see on selline soovituslik temperatuur, aga parim on teha 22–23-kraadise ilmaga. Ta ei tohiks väga üle olla, aga ta peaks olema see viimane piir. Aga vaata, vahepeal on augustis jahe periood ju ja kõik ebaõnnestub.⁷

Varratoosi vastu olen nende varratoosi lehtedega^{CD} jännanud. Sipelgahappe ja nende teistega ma ei oska ja ei ole teinud. Aga ma ei ole parasiite täheldanud ka, eriti looduses paiknevatel peredel, need on mul eriti puhtad. Aga need pered, mis mul siin Maidlas on, nendel küll on. Põhjus see, et siin on mesinikke ümberringi ja minu mesilased puutuvad nende omadega kokku. Lesed on need kõige hullemad, kes tassivad

CD Siinkohal mõeldakse arvatavalt mesinduspoes ja vet-apteegis müüdava ravimi Apistan ribasid.

erinevaid haigusi tarust tarusse, nemad majandavad igal pool ümbruskonna tarudes kuni sügiseni välja. Siis tapetakse nad maha ja ei anta enam süüa. Sinnamaani nad uitavad aga tarust tarusse.¹

See suhtumine, et „mina teen lestatõrjet, aga teised ei tee ja siis toovad teiste mesilased minule ka lesta mesilasse sisse“, see on legend, mida räägitakse. Tegelikkus on nii, et ükski aine ei võta 100% lesta ära ja siis läheb see ikka edasi sinu enda tarudes. Keegi pole selles süüdi ja kedagi teist selles süüdistada on vaid eneseõigustamine.¹⁰

Ma jälgin üsna hoolsalt oma mesilastel seda lestasust ja teen korralikku ravi. Mina ütleks selle kohta, et kuna meil siin piirkonnas on asjalikud mesinikud, kes teevad seda ravi koos, siis on meil see lesta asi kontrolli all. Kui me Olustvere koolis pidime pärast lestatõrjet tegema lestad loenduse, et kui palju neid mesilaste seljast on maha langenud, siis mul olid üsna väikesed numbrid võrreldes teiste kursusekaaslastega, kes olid mujalt Eestist. Ainuke loogiline seletus, millele me koos õppejõuga jõudsime, oli see, et ju see üldine lestafoon on siin siis madalam. Mina teen kindlasti ühe korra aastas ravi, vahetult pärast meevõttu. Ja vajadusel ka hilissügisel, novembris, haudmevabal ajal, kui hauet enam peres ei ole, siis tilgutatakse oblikhappe ja suhkrulahust. See on ka viimane kord, kui mesilasi sel aastal vaatan. Üle ravida ka pole mõtet, sest ma arvan, et see ravi peaks käima nagu inimestel, et algul pannakse diagnoos ja selle järgi tehakse vajaduspõhine ravi. Kui lestasus on väga kõrge, siis tuleks võib-olla mitu korda ravi teha. Aga selle varrolesta puhul on spetsiifikat väga palju ja see on seotud nii ümbruskonna mesinike mesilaste kui ka sülemiga, kes kuskil puuõõnes või räästa all elab. Nende sülemite ja metsikult elavate mesilaste järgi, nii palju kui neid veel on, on ju selge, et keegi neid ei ravi, ja on selge, et seal on ka varrolest sees. Ja siis korjevaesel ajal või ka sügisel, kui korje on lõppenud, kuna mesilane on ratsionaalne putukas ja siis hakkab pihta saagi ehk korjatud tagavara ümberjagamine, hakatakse röövima nõrgemaid peresid. Ja siis, kui nad seal peredes käivad, toovad nad kaasa ka selle lesta.⁴

Ma kasutasin ka alguses mesilaste raviks neid poest ostetud Apistani ribasid. Aga sinnamaani, kuni nägin, et nad müüvad bluffi. Paned küll need ribad sisse, kuid mitte üks lesta ei lange enam, kuigi pere on lesta täis. Lestadel on Apistani vastu resistentsus tekkinud. Nii kui teise ravi peale panin, sain lestast lahti, aga Apistaniga ei saanud. Nad müüvad nii kallist asja

ja nii mõttetut. Ma siis mõtlesin, et kui Apistani ribad enam siin Euroopas ei mõjunud, siis paneks prooviks Hiina omi. Need olid nii odavad, et hinda nagu polekski. Tegin võrdluse, et Apistaniga tuli rohkem kui kümnekordne hinnavahe. Ma ostsin kohe suure portsu endale. Tellisin omale need ribad Hiinast. Võtsin katseks ühe 10 perega mesilagrupi. Vaatasin, et nende juhendis oli, et kaks riba pere kohta üle-eelviimaste kärgede vahele. Sain kahele perele selle pandud ja hakkasin kolmandale panema. Siis aga vaatan, et midagi on seal tarude juures valesti. Näen, et noored hallid mesilased vingerdavad kõik mesitaru ees. Teen kaane lahti ja pere on küps. Mis siis veel oleks olnud, kui oleks neid natuke kauem sees hoidnud. Ühesõnaga ma tegin ühe vea. Kui igal pool mesinduse Youtube'i lehekülgedel ju öeldakse, et kui tellid mingeid asju, siis loe enne kasutamist, millest see koosneb, aga mina lugesin pärast kasutamist. Ma vaatasin, et kui Apistanil on 20 milligrammi või mis ühikud seal peal on, siis Hiinast tulid ribad, kus oli sama toimeainet märgitud 40 ühikut, aga ma arvan, et oli tunduvalt rohkem, sadades ühikutest, ega siis hiinlane täpselt mõõda, tema paneb umbes. Tohtu üledoseerimine. Mul siin lapsed valdavad mitut keelt, nad tõlkisid mulle erinevaid kodulehekülgi, kus öeldi, et see Hiina oma on väga hea ravim, ravis mesilased nii ära, et pole ühtegi mesilast ja pole ka ühtegi lesta. Ma oleks pidanud seda enne lugema, millest koosneb. Ma hakkasin siis katseid tegema – lõikasin need ribad pooleks ja panin raamidele, lest langes ja mesilased jäid ellu. Nüüd olen ise loengutel teistele mesinikele alati öelnud, et olge ettevaatlikud Hiina asjadega. See jäi mulle endale ka õppetunniks ja enam ma Hiina asju ei osta.⁷

Ameerika haudmemädanik ja selle tõrje

Mul on ka endal mesilas ameerika haudmemädanikku olnud. Kunagi tuli üks võõras sülem mulle õunapuu otsa. Panin ta tarru. Siis aga vaatan, et edasi ta areng ikka ei lähe ega lähe. Avastasin, et on ameeriklane^{CE} sees, viisin proovi Tartu ja oligi. Kogu taru põletasin ära. Mitmeid aastaid hiljem aga organiseeris Eesti Mesinike Liit Soomes AHMi proovide analüüsi

CE Siinkohal mõtleb ameerika haudmemädanikku ehk AHMi. Selle haudmehaiguse tekitajaks on eoseid moodustav bakter *Phaenibacillus larvae*. Väga ohtlik mesilashaigus, mille avastamisel on kohustus teavitada Põllumajandus- ja Toiduametit.

tegemisi meest. Võtsin siis meevõtmise ajal igast oma tarust meeproovi ja panin purkidesse. Analüüs näitaski, et ühelt perelt võetud meel olid selle haiguse eosed sees. Kuid läks neli aastat mööda, enne kui haigus ennast välja näitas, kahes peres korraga. Ka need tarud põletasin ära. Järgmine aasta lõi veel ühes peres välja ja ka selle põletasin ära. Pärast seda pole mul enam seda haigust sees olnud.^{14, 15}

Kunagi oli üks noormees paar-kolm kilomeetrit siit edasi. Tema hakkas juba 10aastaselt mesilaste pidamisega peale, käis kogu aeg minu [Olvi] isa juures mesindust õppimas. Ta laiendas kõvasti seda mesindust endal, vedas igalt poolt endale mesilasi ja emasid sisse. Kuskil 1990ndate alguses aga tuli talle nii tugev ameeriklane sisse, et tal läksid kõik mesilased välja. Olime Tallinnas Eesti Mesinike Liidu seminaril, kui ta mulle seda rääkis. Ega keegi seda muidu teadnudki, et tal selline asi oli, aga pärast seda lõpetas ta endal kogu mesinduse ära. Hakkas hoopis küüslauku kasvatama.^{14, 15}

Puidust taruinventari tegemine

Ma ise teen oma Ferrari mõõtu raame Puhu ristis, seal on üks sõprade töökoda, kus saan talviti raame teha. Okaspuu sobib kõige paremini, mina olen kuusest teinud, kuid parem on männipuust, sest oksavaba kuusepalki on väga-väga raske saada. Raami pulkadel ei tohi ju oksa sees olla, sest isegi kui on väikene oks, hakkab sealt see raam lõpuks kaarduma ja pead ta sellepärast minema viskama. Tarkpead on teinud raame ka haavapuidust, kuid need raamid võid mõne aasta pärast juba ära visata. Esiteks kipuvad nad inetult halliks minema ja teiseks, kuigi ta on kerge, mis on ta pluss, on miinus see, et need raamid lähevad kole kähku igatepidi kõveraks. Nii et mina lehtpuust ei soovita kellelgi raame teha, ikka okaspuust, need peavad kauem vastu. Aga Eestis on kohe mitu firmat, kes on spetsialiseerunud erinevate mõõtudega kärjeraamide tegemisele ja neilt võib kohe valmis raamid tellida.¹¹

Mis puust raam tarru teha, sel pole vahet, näiteks lõuna pool Euroopas tehakse pöögist. Meie teeme okaspuust, sest lehtpuud nagu haab ja lepp ja teised on nii jonnakad puud, nendest tehtud raamid hakkavad käänduma. Ka okaspuudest, kui ma raami liiste teen, sorteerin oksaga ja kõvera

materjali välja, sest sobib vaid oksavaba puit. See teeb mesinduses selle raami kalliks, sest sobivat oksavaba materjali pole palju saada. Täna on Eestis üks Valga firma suuremaid puuraami tegijaid. Põhjus see, et neil on mööblitööstus ja nad saavad selle puidujäägid ära vääringdada. Nendel on suur valik, mille hulgast nad saavad sobivat oksavaba materjali otsida. Aga kui ma pean ise ostma tihumeeter lauda poolteise tuhande euro eest ja hakkama selle hulgast alles sobivat materjali otsima, siis tuleb raami hind lõpuks nii kõrge.¹³

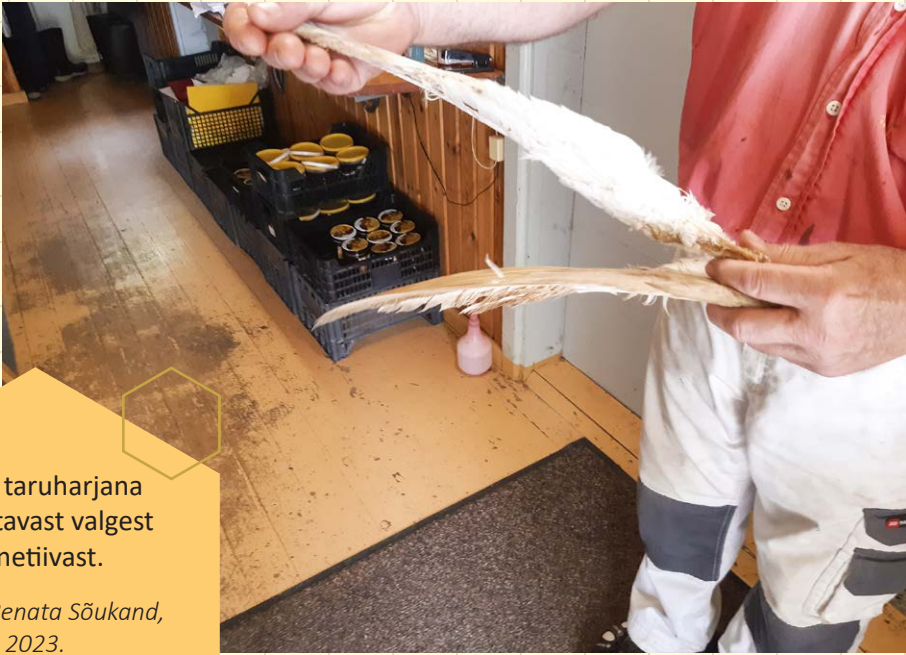
Euroopa Liit toetab nüüd läbi PRIA mesinikke, kui nad projektitaotluse teevad, et osta endale erinevat mesindusinventari. Tegimegi taotluse ja selle toetuse eest me isegi ostime üks aasta Valgast ühest firmast terve euroalusetäie raamipulkasid koos Hoffmani õlaga^{CF}. Me naelaga liiste kokku ei löö, kasutame liimi, niiskuskindlat PUR liimi^{CG}. Kuna liistud on tappidega, siis paneme liimi tappide vahele. Sellel liimil on omadus paisuda ja seepärast ei jää tappide vahele ka pragusid. Kuid see on tohutu käsitöö, sest pärast pean kõik üleliigse liimi, mis sealt välja paisub, noaga ära kraapima. Kõige lõpus lööme klambripüstoliga liistud veel ka klambritega kinni, siis on kindel, et raam ei hakka pärast logisema.¹¹

Hanetiiva kasutamine taruharjana

Saksamaal kasutavad vanad mesinikud siimaani talus harjana valget hanetiiba. Miks hanesulg – sest kui sa harjaga pühid, siis hakkavad mesilased seal vahel rullima ja lähevad tighedaks. Valge just sellepärast, et tume tiib ajab mesilased tighedaks. Ma ise kasutan ka valget hanetiiba taruharjana, üks on nüüd juba rääbakas ja teine korralik. Nüüd on probleem, kust valget hanetiiba saada. Viimase tiiva sain nii, et nägin, et ühel olid haned hoovis ja siis küsisin. Kuid siin on see, et tiiva kuivamise ajal peab tal kumm peal olema, kui ei ole, läheb ta harali ja see enam ei sobi.¹³

CF Hoffmani õlg on üleval taruraamile tehtud paksend, mis hoiab raamide vahel sobivat vahekaugust ja kärjetänav on ülevalt avatud. See on eriti vajalik korpustarude puhul, et mesilased saaksid korpuste vahel liikuda.

CG PUR liim ehk polüuretaanliim on temperatuuri- ja veekindel.

Näide taruharjana
kasutatavast valgest
hanetiivast.

Foto © Renata Sõukand,
2023.

Mesilaste talveks valmistumise märkidest

Mul on eilsest üks hea lugu kohe rääkida. Üks väikemesinik Puurmanist helistas mulle päeval, et kuule Jüri, oskad sa nõu anda, milles on asi. Seisan taru juures ja kostub sellist imelikku vouu, vouu, vouu häält. Ma küsin vastu, et mis häält sina teeksid, kui oleksid toidulaua ligi, aga naine ei lase sealt sööki võtta ja lõpuks lööb veel majast ka välja? Nimelt praegu, kui enam korjet ei ole, siis visatakse lesed tarust välja. Ta siis vaatab lennuava ja näebki, et kolm mesilast tirivad ühte tarust välja, et on jah nii, Jüri, nagu sa ütlesid. Leskede väljaviskamine tarust on märgiks mesilastelt mesinikule, et nüüd on kõik, rohkem me mett ei too, mesinikud, hakake meid nüüd talveks ette valmistama ja söötma. Kui söötma ei hakka, siis nad panevad viimased toiduvaramud peres nahka. Ja vastavalt toidu kogusele reguleeritakse ju ema munemist, seda tõmmatakse kohe koomale, kui neil süüa pole. Siis ongi märk, et peab hakkama neid toitma.¹¹

Mesilased
omatehtud söötmisnõus
suhkrulahust söömas.

Foto © Renata Sõukand,
2023.

Mesilaste sügisene toitmine

Sügisel panevad söötmisel korraga 10 liitrit siirupit. Selle luristavad mesilased kohe sisse. Järgmine 10 liitrit siirupit enam nii kiiresti ei lähe, sest peavad hakkama haudme vahel kohta otsima, kuhu see mahutada. Söötmisega piirame ka ema munemist, et ta liiga hullusti enam ei muneks. Ühe pere kohta kulub umbes 30 liitrit siirupit ehk kolm söötmisringi. Me oleme kogemusega välja selgitanud, kui palju neil suhkrusiirupit^{CH} täpselt kulub. Kui on ilus sügis, siis pole ka hullu, kui viimane söötmine jääb poolde septembrisse.¹¹

Ka on mul automaatne suur söödalahuse tegemise masin, mis suhkrusiirupit teeb. Seda ka enam käsitsi ei tee ega tõsta, kõik käib pumba kaudu

^{CH} Siin ja edaspidi mõeldakse suhkrusiirupi all suhkrulahust. Kõnekeeles on nad sünonüümid.

otse autos olevasse pütti. Kui mesilasse jõuan, siis lasen voolikust kohe otse mesilastele söödanõusse.⁷

Kui ma mesilastele talvesiirupit söödan, siis olen pannud ka õunaäädikat sinna siirupi sisse, sest see pidi ka mingeid baktereid tapma. Sest mul on juhuseid, kus ma olen näinud, et minu suhkrulahus läheb hallitama, kui mesilane ei võta teda söödanõus nii kiiresti sisse ja siis jääb see seisma ja läheb käärima või hallitama, kui on sellised niisked ja jahedad ilmad. Sellepärast olen nüüd õunaäädikat sisse pannud, et suhkrulahus paremini säiliks. Suhkrusiirupi kohta öeldakse, et selles peab 70% tahkeainet olema. Ma vist tegin nii, et panin ühe liitri vett ja poolteist kilo suhkrut. Siirupi kallamise ajal perre ei tohi viimaseid suhkrukristalle kallata, sest seda mesilane ei saa süüa. Ma teen kõik käsitsi, mul pole mõtet selliseid suuri siirupi tegemise süsteeme hankida, see ei tasu ära.⁸

Sügisel suhkrusiirupiga mesilasi toites on meie mesilastele maitsetaimeks luts ehk lutsern. Seda on siit praegu ka näha, kuidas põld on kohe sinakas sellest. Põllumehed külvavad seda põllule, aga viimane niide jääb sügisel tegemata, ta lastakse õitsema, et tekiks seemneid, et need valmides maha kukuks ja ka järgmisel aastal põllul lutsu oleks. Ja siis korjavad mesilased lutsult õietolmu ja segavad selle tarus suhkrusiirupiga kokku^{CI}. Luts on üldse üks väga huvitav taim, lammast sööb seda kahe suupoolega. Kuna mul on endal lambad, siis ma olen näinud, veiste kohta ma ei tea. Ja kui luts jõuab veel õitsema minna, siis saab mesilane ka sealt. Aga sel aastal on heinaga üldse kriis, sest alguses ei tahtnud hein üldse kasvada. Põllumehed võtsid suure kuivaga jaanipäeva aegu selle, mis nad võtta said. Ja nüüd, kui kõik kasvab, sest kogu aeg tuleb vihma, pole võimalik seda ära niita, sest kogu aeg on nii märg.⁹

Kärjeraamide puhastamise ja desinfitseerimise tööst

Puidust meeraamide desinfitseerimise teen ma kevadel, mõni desinfitseerib kohe sügisel pärast vahasulatust, aga mina teen kevadel. Kevadel enne

CI Selle all mõeldakse, et kui mesilane tarus suhkrulahusest kärjekannudesse mee teeb, siis lisavad korjel käinud mesilased sinna sisse ka lutsernilt saadu.

hooaega panen puuraamid 5% seebikivi lahusesse pessu, kus raamid kohe läbi keevad.¹⁰

[Koos] Kasutatud puuraame puhastati varem kraapimise teel, sellega saadi suurem kõnts maha ja pandi kevadel jälle tarudesse. [Mait] Näiteks Kullaru sovhoosi mesilas toimetasid mesinikena mees ja naine ja mees kraapis kogu talve raame puhtaks^{CJ}. [Koos] Kuid need haigustekitajad jäävad ju ikka sinna kuskile puidu vahele või aukudesse. Mõned hobimesinikud tegid leeklambi leegiga raamid üle. Aga see polnud kõige parem, sest traat ju ei kannata kuuma ja traadiaukudesse jääb ikka haigustekitajaid. Suurtes mesilates võeti aga juba nõukogude ajal, 1970ndatel kasutusele seebikivilahus, mille sees puhastati ja desinfitseeriti raamid ära ja sedasi teeme tänaseni. See on kõige kindlam. Seebikivilahusega puhastatakse täna tegelikult raame igal pool mujalgi maailmas, mitte ainult meil siin. Seebikivilahusega töötades peab aga olema kogu keha kaetud kummist kaitseriietusega.^{12, 13}

Kuna mu vend on ka mesinik, siis me sulatame ühiselt vaha, paneme mõlema kärjed koos suurde sulatisse, kus on sees 110 kraadi ja see desinfitseerib ka selle puidu ära. Aga pärast veel keedame kõik puuraamid seebikivivannis läbi, see sööb kõik vaha ja taruvaigu jäägid puu küljest ära ja raamid jäävad siis puhtad. Siis käivad need veel survepesust läbi ja lõpuks veel puhta vee vannist, kus on äädikas sees, mis neutraliseerib seebikivi.⁷

Vahasulatuse künnast välja tulnud puuraamid me peseme 5% keevas seebikivilahuses üle, desinfitseerimise eesmärgil. Seebikivi puhastab kogu puidu hästi ära, nii roojaplekid kui taruvaigu. Pärast seebikivilahust me neutraliseerime kerges äädikavees ja kõige lõpus peseme survepesuriga üle. Lõpuks kuivatame ja raamid näevad siis nagu uued välja.¹¹

CJ Sel ajal olid seal mesinikeks Elsa ja Henn Sard. 1970ndatel oli selles sovhoosis üle 300 mesitaru.

APITERAAPIA JA SELLESSE SUHTUMINE

Ma siis mõtlesin, et käin Sondas tolle apiteraapiaga tegeleva naise juures ja proovin selle teraapia tema juures ära. Aga ma olen selline imelik inimene, et kuigi ma võin ju kogemata mesilast vigastada või surmata, kui ta püüab mind nõelata, kui ta kuskile minu turvavarustuse külge kinni jääb – see tegevus ei ole mulle nii vastuvõetamatu kui see, kui ma pean võtma mesilase ja sundima teda nõelama. Mul on liigesed haiged ja hüppeliiges teeb ka nüüd valu. Kunagi panin kinda kätte ja võtsin mesilase kinni, et ta mind sinna valutava koha peale nõelaks. Aga ma ei teinud seda, mul oli valus mesilasele nii teha, hingel oli valus ja ma ei saanud seda teha. Aga tema Sondas võtab mesilaselt astla pintsettidega välja ja paneb selle astla sulle vastava koha peale kehal. Ma olen mesilastelt andeks palunud, kui olen näiteks liiga aktiivselt mesilasi vaadanud ja teinud ühele mesilasele haiget, kes on jäänud kuskile raami vahele selle töö käigus, siis kohe ruttu ütlen: „Sorry, sorry, sorry.“ Ei taha ju kellelegi haiget teha ja palun neilt kohe vabandust. Kuid mulle meeldis selle Sonda naise puhul see, kuidas ta külalisi häälestas, enne kui nad apiteraapia majja lähevad. Ta seletas, et te lähete mesilastele külla ja te ei lähe sinna jooma-sööma-laaberdama, vaid võtate seda asja rahulikult. Ka teeb ta kogu aeg Tallinnas koolitusi, aga ma olen need päevad maha maganud. Tundub, et ta on suunanud selle tegevuse rohkem vene keelt kõnelevale kliendile, sest nii koolitused kui ka teraapia on vene keeles.⁸

Kevadel, kui olen läinud ja näinud, et mõni vana mesilane seal lume peal ukerdab ja ega tast enam elluärkajat pole, tarru ta enam ei jõua, siis olen selle mesilase võtnud sealt ja särgi üles tõstnud ja endale selja peale nõelata lasknud. Tal ka siis hea meel, et see viimane eluots asja ette läks. Ma isegi uurisin vahepeal apiteraapiat päris tõsiselt ja leidsin ühe uurimistöö, mille olid kolm vene professorit teinud, kokku vist oma 600 lehekülge. Kõike läbi ei lugenud, aga seal olid toodud need Hiina nõelpunkti kohad, et

mille vastu kuhu panna. Just Balkanimaades on see mesilaste panek ravi-na väga populaarne. Ka meil Ida-Virumaal Sondas on üks naine, tema vist on Eestis ainus, kes apiteraapiaga tegeleb. Venelastel on seda esoteerikat rohkem, seal on need igasugused „Selgeltnägijate tuleproovid“ ja muud, eestlased on pragmaatikud, nemad selliseid luulusid ei usu. Lisaks kuidas sa võtad selle elusa mesilase ja sunnid teda nõelama... Kevadel, kui ta on juba nagunii hukule määratud seal lume peal, siis on teine asi.¹⁰

Nõukogudeaegne mesilasmürgi kogumine

Kui ma alustasin seda metsamajandite mesindust, siis mesi ei olnudki kõige tähtsam sissetulekuallikas. Siis peeti kõige tasuvamaks toota mesilasedemate toitepiima, mis alguses maksis 25 000 rubla kilogramm ja hiljem langes 8000 rublani. Sellele järgnes mesilasmürk, mis oli ka superkallis. Me natuke seda mürki praktikantidega kogusime, kuid selle masstootmiseni me ei jõudnudki. Eestis oli kolm-neli mesinikku, kes nõukogude ajal mesilasmürki kogusid. Selle müük oli aga raske, vaid Tallinna Farmaatsiatehas ostis seda, ja et sinna müüa, pidi olema seal käpp sees.¹²

Vene ajal koguti mesilasmürki kuidagi tarus oleva klaasi peale, kuhu anti elektrit ja see ärritas mesilasi ja siis kippusid mesilased seda klaasi nõelama. Kas ja kuidas seda tänapäeval tehakse, seda ma ei tea.⁸

Olid ajad, kui mesilasmürgi müügiga tegid mesinikud hirmsat raha. See oli periood, kui Tallinna Farmaatsiatehas vahepeal vene ajal mesilasmürki kokku ostis. Pärast ei olnud seda enam kuskile panna. Ka õietolmu müügi-ga saadi vene ajal hirmsat raha. Seda müüdi Lätti ja sealt kuskile välismaale edasi. Me käisime aastaid hiljem seda ettevõtet Lätis vaatamas, kes varem vene ajal õietolmu kokku ostis, kuid ei tule enam meelde, kus linnas see täpselt asus.^{14, 15}

Mesilaste nõelamine ja ravi sellega

Käiakse küsimas ikka minult ka seda mesilaste nõelamist ravi eesmärgil ja ma olen inimestele ka mesilasi pannud. Aga ma olen öelnud, et omal

vastutusel. Kes esimest korda tulevad, siis olengi piirdunud vaid ühe nõelaga. Kuid kes teab ja on varem käinud, siis pole probleemi. See läheb ruttu, võtan lennuavalt mesilase ja panen talle selle; kui lendlust pole, siis võtan korra tarul katte maha ja võtan seest. Raha pole ma sellest võtnud. Mul oli endal kõõluserebend ja mõtlesin, et teen endale sellise kuuri. Hakkasin ühest kümneni ehk ühel päeval üks, teisel kaks ja nii edasi mesilase nõela. Kui sain kümneni, hakkasin tagasi kerima – üks päev üheksa nõela, kaheksa nõela, kuni jälle üheni. Abiks oli ikka.¹³

Ma kasutan mesilaste vaatamisel ja nendega tööd tehes spetsiaalset kostüümi ja kindaid. Suvel suure palavaga olen ka ilma kinnasteta teinud, aga siis peab väga hoolikas olema, et mesilane sulle näpu vahele ei jää. Ise ma olen juba mesilase mürgi suhtes immuunne ja nõelamisest midagi ei juhtu. Kevadel esimest korda nõelata saades on natuke valus, edasi läheb vaid paiste, aga vahel ei lähe üldse paiste, natuke sügeleb ja ongi kõik. Sõltub ka, kuhu ta nõelab. Kuid ma teen oma parima, et mesilasi ei vigastaks. Kui see ka juhtub, siis mõttes ikka vabandan selle eest.⁹

Aga ma ise arvan, et olen mesilasmürki juba nii täis, et ma olen immuunne. Kord olen ka sada nõela korraga saanud, siis olin selline uimane, nagu joomane oleks. Sada loetakse juba eluohtlikuks, see on liig. See juhtus, kui ükskord vedasime vana taru, kus kurjad mesilased sees ja ma olin T-särgi väel. Ja see taru kukkus tassimise ajal laiali, nii et mul olid mesilaste nõelu kõik käed ja jalad paksult täis, nii et pühkisid neid lausa kätega maha. See oli hullumeelsus, kui palju ma siis nõelu sain. Täitsa õudus. Ma ei läinud arsti juurde ka, sest ma olin ju varem ka nõelu saanud. Muidu kevadel, kui esimest korda nõelata saan, siis ma lähen ka paiste, aga järgmise nõelaga enam ei lähe.⁷

Üks elektrik käis meie juures mingi aeg ja võttis siis mesilase ja lasi endale nõelata. Ravis sedasi. [Jüri] Mäletan, et isa rääkis, et tema juures käisid ükskord külapoisid ja lasksid endale tilli otsa mesilase nõela panna, sest neil on õhtul pittu minek.^{14, 15}

Spetsiaalselt ei käi ma mesilasi torkimas, et pane mulle nüüd siia valutavale kohale raviks nõel. Nemat nõelavad ikka igale poole, kuhu aga ligi pääsevad, nemad kohta ei vali. Nii et sellist mesilaste ravi enda peal pole ma kasutanud.¹

Mul on kujunenud välja immuunsus mesilase nõelamise vastu. Mina väga paiste ei lähe, võib-olla kevadel, kui esimesed nõelad saan, siis natuke lähen. Kui naine või lapsed on saanud nõelata, siis võtab alkoholikompress paistetust alla. Kapsaleht ja teeleht võtavad ka põletikku vähemaks, aga me pole neid ise mesilase nõelamisel proovinud, sest pole vajadust olnud. Ma tean, et kui herilase ja mesilase nõelamise vastu ei ole midagi käepärast, siis võta peotäis musta mulda, see võtab ka selle valu ära, ta jahutab pistekohta. Ealised iseärasused hakkavad tulema mulle: kui talvel kuskil jahil olles või tööd tehes olen külma saanud, siis hakkab alaselg valutama. Siis olen ma võtnud mesilase tiibadest kinni ja lasknud tal nõelata spetsiaalselt valutavat kohta. Minule see küll aitab. Sellele on ju loogiline seletus, et seal piirkonnas hakkab veri rohkem liikuma ja põletiku ja valu tekitaja läheb kiiremini üle.³

Mul oli enne mesilashammustuse järel reaktsioon palju hullem, enam pole. Just eile õhtul hammustas näe siia ja siia ja siia, aga täna hommikuks pole enam midagi näha. Mu naisele aga on see mesilase hammustamine täiesti paha, tema läheb kohe nii paiste. Ma tean, mul üks tuttav pani valutavale kohale mesilasi: ühel päeval üks, teisel kaks, kolmandal kolm, ja nii kuni kümneni. Ja siis hakkas tagasi tulema kümnest, järgmisel päeval üheksa, siis kaheksa ja nii kuni üheni. Ja ta oli pea kogu kuu paistes. Aga pärast seda kadus tal valu ära. Mul on olnud inimesi, kes paluvad mul neile surnud mesilasi anda. Ma siis andsin neile pool liitrit surnud mesilasi. Nad panevad need piirituse sisse, aga mida nad sellega edasi teevad, seda ma ei tea.²

Mul mõned on, kes käivad siin, et ma laseks neil mesilasi valutavale kohale panna. Ma olen endale ka küll ja küll mesilasel lasknud alaselga nõelata. Alaseljavalu, see nimmepiirkonna valu, on mesinike kutsehaigus. Sa oled ju kogu aeg sedasi kummargil taru kohal ja siis need kärjekastide tõstmised. Kui see kärjekast kõik kuus täisraami täis panna, siis ta võib oma 20 kg kaaluda. Kui kärg on triiki täis, siis ta võib ju kolm kilo kaaluda.⁴

Mesilasmürk on ju väga kasulik. Nüüd tehakse ka kuskil mandril apiterapiat – ravitakse mesilaste nõelamistega. Et inimesed tulevad ja lasevad endale kuhugi nõela panna. Need, kes teavad, mis punktidesse panna, need siis panevad. Mesilasmürki osteti kunagi kord kokku ka ja mõned, kes õigel ajal selle tegevuse ära tabasid, said sellega miljonärideks – need, kes

said seda välja Ameerikasse viia just Lahesõja ajal. Aga pärast seda tuli välja juba jaapanlaste tehismürk, mille nad leiutasid, nii et enam kokku ostma ei hakatud ja see turg kadus ära. Aga kellel oli mürk alguses kogutud ja õnnestus Ameerikasse viia, need said miljonärideks, aga siis tekkis kohe ka hetk, kus kõik hakkasid sellega tegelema ja tekkis üleküllus ja polnud seda enam kuskile panna.⁷

Surnud mesilaste kasutamine raviotstarbel

Surnud mesilased on naljanumber ja huumor, see pole mesilas eraldi toodanguks. Ma tean aga mesinikke, kes tõemeeli teevad tarulangetisest viinaleotist ja võtavad seda isegi sisse. Aga ma võin öelda, millest see talvine langetis koosneb. Mesilase kaal on umbes 110 mg ja kui üks kolmandik sellest kaalust on täitunud pärasool ja see, mida see pärasool sisaldab, on ju mesilase roe. Kui keegi tahab piirituse peal seda roojaleotist juua, siis jumala eest, andku minna. Tegelikult ma olen seda ka ise korra proovinud ja ütleme otse välja – sita maitse on juures ja mina seda ei taha. Mul tuleb iga aasta kevadel kolm-neli ämbritäit tarulangetist, ma panen komposti selle, aga mult on seda ka küsitud ja siis ma olen öelnud, mis sellisest langetise kasutamisest arvan. Tegelikult on mesilaste leotis täiesti arvestatav asi ja tegu on õige asjaga. Aga seda ei tehta tarulangetisest, seda tehakse lennumesilastest. Need surmatakse süsihappegaasiga ära ja nendele pannakse piiritus peale. Lennumesilasel on pärasool tühi ja siis saad sealt mesilasmürgi kätte.¹³

Surnud mesilasi on küsitud ja olen isegi andnud mõnele, aga raha pole julgenud küsida. Kevadel seda tarulangetist olen andnud. Kohalikud vanemad inimesed on seda küsinud ja olen andnud niisama. Kuid nagu räägitakse, kui mesinikud lähevad Narva laatale, siis võtavad surnud mesilasi kaasa, ka need lähevad seal müügiks.¹⁰

Surnud mesilasi käiakse ka meilt väga tihti küsimas, just vene keelt kõnelev kogukond. Kui me Narvas kevad või sügislaatal käime, siis seal küsitakse kogu aeg. See on selline üleskiidetud asi. Neid pannakse eriti samaka sisse ja kasutatakse rohuks. Aga ma ikka nii palju seda mesilase bioloogiat tean, et kui kevadel tarupõhjast surnud mesilasi kokku roobitsed,

siis nendel on ju pärasool veninud, kogu talve väljaheited sees. No ma ei tea, mis selles siis nii väärtuslikku on või on usk rohkem see, mis mõjub. Muidugi iseasi on, kui lamavtarudes suvel juhtub kuhugi tarunurka surnud kuivanud mesilasi. Korjad need kokku, kuivatad ära ja paned purki, viin peale. Need on õiged asjad. Piltlikult öeldes on nad ennast tühjaks sittunud ja neil on kest ja mürk vaid, nende toime vastu ma ei vaidle.¹¹

Üksvahe tehti Eestis surnud mesilaste kasutamise propagandat. See teave tuli ka Venemaalt. Et surnud mesilased panna mingi koti sisse ja need viinaga läbi leotada ja kui sul on põlves radikuliit, siis pane see põlve ümber. Ma ei tea, kas viinaga see mürk lahustub või... ma täpselt ei tea. Ja kui kaua selle toime kestab, seda ka ei tea. Ma vaatan Youtube'ist videoid, kus Venemaal on arstid mesitarude juures ja õpetavad inimestele, kuidas selliseid kompresse teha. Meil Euroopa Liidus on sellised asjad keelatud, aga seal ametlikud arstid räägivad selliseid jutte. Minult on ka küsitud surnud mesilasi; just üksvahe, kui neid hirmsasti propageeriti, hakati talvel surnud mesilasi küsima. Siis ma korjasin neid ja sõelusin need sodist puh-taks ja mul oli suur paberkott surnud mesilasi täis. Aga järgmisel aastal ei küsinud neid enam mitte keegi. Ja siis jäi mul suur kotitais neid järele. Ja mis ma siis tegin kevadel – kallasin need maha. Aga oh sa jutt, mis nad rohuga tegid – see läks pealt lausa siniseks, see on nii kõva väetis, et pani rohu kohe ägedalt kasvama.⁷

Minu käest on küsitud ja ma olen vanadele inimestele andnud ka surnuid mesilasi. Ma tean, et minu vanaema ja vanaisa panid ka surnud mesilasi viina sisse. Nad võtsid tarulangetist ja tegid viinatinktuuri. Tegelikult ei ole õige võtta tarulangetist taru põhjast, kuhu on kukkunud haiged mesilased, ja kui see langetis on vana, siis võib see ka roiskuma minna. Nendest roiskuma läinud laipadest, millel on soolestik täis seedejätteid, on väga imelik tinktuuri teha. Üks asi on ka see, et see lõhnab päris halvasti ja maitseb ka halvasti. See on rohkem selline usu küsimus, platseeboefekt, sest arvatakse, et mida halvemini rohi lõhnab, seda paremini ta mõjub. Minu arust see surnud mesilaste kasutamine raviks on tulnud rohkem sealt ida poolt, slaavi kultuurist. Seal kutsutakse seda rohtu *podmor*^{CK}. Kui tahta teha surnud mesilastest mingisuguseid preparaate ja tinktuure, siis tuleks võtta kärje pealt noori elusaid mesilasi, panna nad sügavkülma. Nad

CK Otsetõlgituna on *подмор* surnud mesilased.

saavad seal hukka ja siis nendest võib teha tinktuuri. Põhjus see, et noored mesilased ei käi veel korjel ja nende ainevahetus on natuke teine.³

Mamma tarvitas mul vahepeal regulaarselt surnud mesilaste viina, praegugi peaks kuskil midagi alles olema. Apteegist saad sa kahte sorti glükoosamiini määret liigestele, üks on sünteetiline ja teine looduslik, tehtud mere koorikloomadest. Mesilasel on see kitiinkest ja see tekitab viina sees väidetavalt sama efekti nagu glükoosamiin.⁴

Siin räägitakse, et ka surnud mesilasi kasutatakse. Aga minu arust peaks see siis olema terve, puhas, elus mesilane, mitte must, hallitanud, surnud mesilane kevadel. Minu mõistus sellest surnud mesilase kasutamisest aru ei saa. Tähendab ma pean võtma elavad mesilased, panema need sügavkülma, et nad sureks, ja siis sellest tegema ravimit.⁸

Kui aus olla, siis see kevadine langetis ei sobi. Mesilastel on kõva pidamine, talv otsa söövad vaikselt mett ja siis kevadel neli kuud pole kakal käinud, laseb siis löraki korraga välja. Mesilane ise on seal 100 mg kandis, aga kakat võib tal olla kuni 30 mg. Ja need, kes on talvel ära surnud, nemad pole seda soolikapuhastust teinud ja kui nüüd selle langetise viina sisse paned, siis seal on ka seda kakat ju väga palju sees. Õigem on nii, et sa raputad kärje pealt mesilasi kuskile kasti, kus võtad tropsi mesilasi täis ja paned kaane kähku peale ning viid selle sügavkülma. Tunni pärast on nad surnud ja neile paned siis viina peale, neil ei ole soolikas kakat täis.⁴

Räägin sellega ühe toreda loo. Oli üks mees seal suvilas. Ta tegi samamoodi – võttis kevadel langetist ja pani viina peale. Tegelikult peab tegema nii, et seda purki tuleb iga päev loksutada ja siis nädala pärast viina veel peale panema, sest mesilased imavad viina ju enda sisse. Tema aga valas lihtsalt viina peale ja jättis seisma. Viin imas mesilastesse ja pealt jäid nad kuivaks ja läksid hallitama. Ta vaatas, et ei taha seda ja viskas kompostihunnikusse. See oli kevadel. Ja siis sööb ükskord toas ja vaatab aknast välja, et terve õu on mingeid kakerdavaid tihaseid täis, õhku nad enam lennata ei saanud. Tihased olid need viina täis mesilased ära söönud ja purju jäänud. Vaata herilane sööb ka käärinud õunu ja siis jääb purju, komberdab ja mõni ei saa pärast üldse enam lendu.⁴

Mee ja tarusaaduste ajatus

Vahel ma mõtlen, et kuidas see niimoodi on, et Jumala looming on imeline, kõik, mis mesilastarust tuleb, on igavene. Taruvaik, vaha, mesi – need on ju igavesed asjad. Kui laevade pealt, mis midagi 2000 aastat on merepõhjas olnud, leitakse mesi – kõik omadused on 100% alles, vaha – kõik omadused 100% alles, taruvaik – 100% omadused alles. Tuhanded aastad. Mis asja! Loomulikult peavad olema õiged hoiutingimused, et nii kaua säilida. Kui sa vaatad ajalukku, siis suurte väejuhtide, kes lahingutes hukkusid, kehad määrati ka meega kokku ja viidi kodumaale. See ei lase rikkuma minna.⁷

Mesi on ju ainuke toiduaine, mis ei rikne, üks väärtus kaob aastatega, aga söögikõlbmatuks ta ei muutu. On leitud ju 2000 aasta vanustes püramiidides mett, mis on täitsa söödav. Mul endal on üks mesi, mis on juba 40 aastat vana, aeg-ajalt proovin seda ja pole ära surnud. Ta on tumedaks läinud ja kristalseks, aga täitsa mesi mis mesi.¹⁰

Kuidas mesilased taruvaiku toodavad

Mesilastele on ühe kilo taruvaigu korjamiseks vaja sama palju energiat kui 10 kg mee korjamiseks. See on raske ülesanne. Mul on need taruvaigu kogumise restid olemas, aga ma ei viitsi panna, sest seda taruvaiku tuleb muu töö kõrvalt isegi nii palju.¹⁰

Taruvaiku korjab mesilane nii lehtpuude kui okaspuude pungadelt.¹³

Taruvaiku nad segavad kokku igalt poolt taimedest saadust.¹

Taruvaiku saavad mesilased puupungadelt. See on puude selline limane eritis, millele mesilased oma ensüüme lisavad. Taruvaiku hakatakse tooma peredesse suve lõpu poole, nüüd [juuli lõpus] ongi raamid hästi kleepuvad. Siis aga puudel pungasid pole ja ma polegi päris täpselt uurinud, kus ja kuidas nad seda puudelt koguvad.³

Värske taruvaigu kasutamine haavadel

Kui juhtub, et taru juures vigastan sõrme mingi konkspeitli või naelaga ja see koht läheb punaseks, põletikuliseks, siis ma panen kohe vedelat taruvaiku haavale peale. Mis on huvitav – poole tunni pärast on põletik läinud. Imekiirelt. Leia sa apteegist või kuskilt mujalt nii kiiretoimelist asja kui taruvaik. Ütlevad, et ka hambavalu puhul panna selle igeme peale taruvai-ku, see ka pidi põletikku vähendama, aga mul endal pole hambavalu olnud, viimati siis, kui koolipoiss olin.⁷

Taruvaiku ma kogun ja kasutan ise küll, mitte küll müügiks. Kui on sõr-me peal mingi vigastus, näiteks noaga sisselõige, mis ei taha paraneda, siis selle peale olen pannud taruvaigu ja mee segu. Taruvaik on kõige kõvem looduslik antiseptik ja ka meel on antiseptilised omadused. Ma olen oma lastele öelnud, et kui neil kuskil haav on, siis pangu plaastri alla tilk mett.³

Taruvaigutinktuuri tegemisest ja kasutamisest

Mul naine teeb taruvaigust ravilahust 80%-lise piiritusega. 100%-line pii-ritus ei sobi, polevat nii hea. Ühes pudelis on 10%-line ja teises pudelis on 30%-line lahus – lahjem on sissevõtmiseks ja kangem pealemäärimiseks. Kuid ega mul neid eriti vaja pole läinud, ma olen küllaltki terve mees.⁷

Taruvaigutinktuur on tõsine ravim. Minul on sedasi, et mina seda ei müü, kui, siis vaid tuttavatele, ja ütleme, et see tinktuur on kulupõhine. Alates 67 alkoholikraadist ju üldse taruvaik ekstraheerub, alla selle al-koholisisalduse muutub tinktuur kohe sogaseks, hakkab tagasi settima. Taruvaigutinktuuri panen kohe peale, kui mingi kriimustus tekib, ta on tugev antiseptik. Tinktuuril on mul kohe püsikunded, kes käivad seda võt-mas. Ühel on krooniline veenipõletik ja tal ei aidanud ükski salv ega mi-dagi selle vastu. Ta määrib selle tinktuuriga, vaid see aitab teda ja laseb magada. Paljud, kellel on maohaavad, kasutavad, sest see tinktuur surub helikobakteri maha. Seda peab oskama võtta, seda ei tohi palju võtta, 2 cl maksimum. Kui keegi on tulnud ja ütelnud, et ta võtab seda nagu napsi, siis ma olen ütelnud, et unusta ära ja mine võta poest endale viina, kui tahad. Nii palju ei tohi korraga võtta, sest ma ei kujuta ette, mis ta siis maksa ja

neerudega teeb. Ta on ikka arstirohuna võtmiseks. Ega sa tablette ka ju pihuga sisse ei võta.¹³

Taruvaigutinktuuri olen teinud, mul tüdruk kasutab seda punnide vastu. Tupsutab selle tinktuuriga punne. Mul endal pole maoprobleeme olnud, aga räägitakse, et see tinktuur pidi ka maole hea olema. Tinktuuri teen 70%-lise viinaga.⁸

Taruvaik on mul piirituse peale tehtud, viinas ta ei lahustu. Harva, kui seda haavadele vaja läheb, aga võib ka sääsekuppudele peale panna.¹

Taruvaigupiiritust olen ka teinud, aga seda pole ma kasutanud. Taruvaigul on nii tugev bakterivastane toime, et ta tapab ka head bakterid ära. Pärast on seedimine korrast ära, kui taruvaigupiiritust liigtarvitada. Ma tean, üks mees ütles, et võttis gripihooajal iga päev teelusikataie taruvaigupiiritust, aga siis läks tal nädalaga kõht maru korrast ära. Nii et selline ebasoodne mõju oli ka sellel.³

Taruvaiku panen 50 grammi liitri piirituse kohta. Teen sellise vedeliku. Peab olema vähemalt 80%-line, tavalise viina sees taruvaik ei lahustu.

Taruvaigutinktuuri müüvad mesinikud ka laatadel. Antud näide on Hiiumaal Kärkla Vabrikuväljaku iga-aastaselt Kila-kola laadalt (29.07.2023.).

Foto © Renata Sõukand, 2023.

Seda taruvaigupiiritust kasutan liigeste määrimiseks, kui need valutavad, ja ka seljavalu puhul määrin. See on ju piiritus, juba paar minutit pärast pealemäärimist kuivab nahal ära.²

Taruvaigumee tegemine

Taruvaigumett teen ma müügiks nii, et kõigepealt teen tinktuuri ja siis panen seda paar protsenti mee sisse.¹⁰

Olime sõbraga nüüd suvel Avinurme pütlaadal ja küsisime ühelt mesinikult, kes seal mett müüs, et kuidas sul selle müügiga on. Tema vastas, et mesi taruvaiguga on kõik juba otsas. See mesi on ju ka hea kurgurohi.¹

MESI KUI MAITSEV TOIT JA MAITSEAINE TOITUDELE

Mu naine kasutab mett väga palju toitude tegemiseks. Lihadele määrab enne ahju panemist peale ja kõiki selliseid toite teeb, sest mesi sobib ju igale poole panna. Mõned inimesed kardavad mett kohvi sisse panna, et mesi kardab kuuma, kaotab oma omadused. Minu meelest on niimoodi, et mee kuumutamist maksimumini ei tohi pool tundi järjest teha, aga sa oled ammu juba kohvi ära joonud, kui see kuumus meele mõjuma hakkaks. See on ju hetk, kui sa ta kuuma kohvi sisse paned, sest sa jahutad ju kohvi kohe segades maha. Keegi ei joo mingit 70-kraadist kohvi.⁷

Me sööme mett perega üsna palju. Kuid teinekord läheb mitu nädalat mööda ja ei söö kohe üldse teda. Pole isu. Aga siis jälle nagu eilegi – võtsin mett kohe otse kausist lusikaga suhu ja panin ka sepiku peale. Kõige suurem meesöömine toimubki meie peres meevõtmise ajal. Siis, kui ma kaanetan kärjed lahti, siis sööme kaanetist, seda kutsuvad lapsed meenätsuks. See on kohe päris hirmuäratav kogus, mis sel ajal läbi näritakse. See kaanetis pidi olema hea ka nii hammastele kui igemetele. Väidetakse, et kui mesilane mee ära kaanetab, siis paneb sinna ka tilgakese mesilasmürki, et tagada see, et seal midagi rikkema ei läheks. Seetõttu on meekaanetise söömine ka väga tervislik.³

Soolaga mesi ja selle kasutamine saunas

Naine mul määrab saunas ka mett soolaga peale, see teeb naha pehmeks.¹¹

Saunas olen ikka ka mett kasutanud, määrimiseks. Kui olen ära higistanud ja pesnud, siis määrin meega kokku ja lähen kergesse, nii

50-kraadisesse leili istuma. Kui alguses kõik kleepub, siis uskumatu, kuidas see mesi naha sisse ära kaob pärast umbes viit minutit istumist. Pärast siis kuivatad ära ja lähed saunast minema. Teeb naha pehmeks ja nooremaks. Mu naine kasutab seda isegi rohkem.¹⁰

Saunas ma olen kasutanud saunamett, mille sisse panen ka soola, et nahka koorida. See teeb naha hästi pehmeks. Saunamett ma teen vaid oma tarbeks, seda müügis ei tee.³

Mett müües ma mingeid õpetusi kaasa ei anna, inimene teab ise, kuidas ta seda kasutab, kas sööb sisse või määrib peale. Mõni võtab mult ka saunas määrimiseks mett. Ma ise kuidagi raviks mett ei kasuta, kui isu tuleb, siis võtad lusika või kaks või nii palju, kuni isu üle läheb. Köha puhul ja kui kurk haige on, siis ikka tarvitan ka mett. Kuulnud olen, et mitu lusikatait mett päevas on tervislik, oli see neli või vähem, aga mina sunni korras pole kunagi mett sünnud, ikka vaid isu järgi.¹

Mett panen saunas ka endale peale, see on väga kasulik, seda kohe tunneb, kui ennast sellega märjaks teed. See on nahale väga hea. Mesi teeb naha väga pehmeks, tõesti nagu laste pepu, kohe nii pehmeks. Aga öeldakse, et kui sa palju mett sööd ja siis sauna lähed, hakkab mesi läbi naha tulema ja see on väga ohtlik. Ma kasutan saunas seda ülekuumutatud mett. Näiteks kui mõni pere on nõrk ja ei anna sulle eriti mett suvel, siis ma ikka toetan teda ja jätan ta talveks. Aga kevadel näen, et see pere on ikka ära surnud. Ega ma ei teagi, mille tõttu nad ära surid. Siis ma võtan need meekärjed sealt seest ja sulatan nad ära. See mesi seal kärgedes on juba kõvaks läinud, seda ei saa enam läbi vurri kätte. Siis lõikan kärjed raamist välja ja panen nõu sisse, kuumutan siis saunas ja selle massi jätan jahtuma. Selle massi peale kerkib vaha. Vaha ma võtan pealt ja all on siis see ülekuumutatud mesi; seda ma kellelegi ei müü, seda kasutan saunas määrimiseks. Meele ei tohi ju anda rohkem kuumust kui 60 kraadi, see on maksimum. Minul aga vaha kuumutamisel on rohkem kui 60 kraadi, see on siis juba surnud mesi, seal ei ole enam neid vitamiine ega kasulikke aineid. Ka need kärjekaaned, mis meevõtmisel järele jäävad, need panen ka sauna sulama. Peale tuleb vaha ja alla koguneb kuumutatud mesi. Seda võib kasutada vaid suhkru asendajana tee või kohvi sisse ja naine paneb ka piruka sisse suhkru asemel. See pole enam mesi, see mesi ei lähe enam kõvaks nagu päris mesi.²

Tehakse ka meemassaaži – pannakse mesi seljale ja siis tehakse käega pläts-pläts, see pidi siis poorid puhtaks tegema. Saunas kasutatakse ka saunamett, aga mul pole sauna ja ma pole ka seda saunamett tegema hakanud, kõike ka ei jõua ...⁴

Naine ja tütreid kasutavad saunas mett ka määrimiseks, aga ma ise pole kasutanud. Ma kogun meesumba pealt üleskerkinud vahtu. Vaata, mesi peab settima ju, ja siis kerkibki vaht sinna peale, kui ta on mitmest sumbast läbi käinud. Selle kogun kokku ja panen väikestesse karpidesse. Seda mõned, kes tulevad mult mett ostma, küsivad minult, nad kasutavad seda saunas endale pealemäärimiseks, niisama annan selle kohe kaasa, sest minu jaoks on see jääkprodukt.⁷

Meekalja tegemine ja mesi muudes jookides

Meest olen teinud ka sellist mõdu moodi kääritatud jooki. Mul jäi ükskord vana mett järele, siis sellest tegin. Aga sellega on nii, et kui ta liiga kaua seisab, siis läheb vängeks ja kangeks. Eks iga asi vajab süvenemist ja uurimist ja katsetamist, kuidas see kõige õigem retsept tuleb.⁸

Teeme ka meekalja, mis on kergelt kääritatud ja võib olla mõni kraad ka sees. Varsti peaks ta valmis saama, praegu pole pakkuda.¹¹

Järele jäänud eelmise aasta mett kasutab mu naine ka punase ja musta sõstra mahla sissetegemisel suhkru asemel.⁶

Mina olen juba paar aastat endale kohvi sisse vaid mett pannud. Lõpetasin suhkruga kohvijoomise ja nüüd joon igal hommikul kohvi meega. Iga aasta on erineva maitsega mesi, natuke midagi on teistmoodi.⁹

Ma olen teinud meesöömisel hommikuti selliseid kuure – mineraalvesi, sidrun või õunaäädikas ja mesi. See aitab puhastada soolestikku ja kõike. Ma üritan kuuri mitte üle kahe nädala teha, kuuridel loetakse kaks nädalat selliseks „harju keskmiseks“.⁸

Mee tarbimine külmetusrohuna ja nahaprobleemide korral

Kui mu laps noorem oli ja kodus elas, siis olid igasugused kõha ja, nagu soomepäraselt öeldakse, nuha-värgid. Siis ma tegin sellise asja, et panin kokku jõhvika, mee, sidruni ja küüslaugu. Lasin sellel segul seista ja ta muutus vedelaks, jõhvikas muutis mee nagu vedelaks. Kui oli vaja, siis kurnasin ja andsin lapsele seda sisse. Teine, mis aitas ja mida olen endalegi teinud, oli hanerasv rinna peale ja jalataldadele ning olla elava tule juures, kas ahju või pliidi ees.⁸

Mu ema sõbranna ütles, et tema ravis oma bronhiiti nii, et määris oma rinna peale mett. Ema on mul usin mee pealemäärija just saunas, mina ise olen laisem ja ei kasuta.⁸

Mul endal oli jala peal nahahaigus ja arst ütles, et see haigus jääb sulle eluks ajaks, see ei parane sul mitte iialgi ära. Ma ütlesin, et see ei saa nii olla, kuidas ta ei parane ära? Ma ei tea, kes siis mulle seda nõu andis, kas naine või keegi, et kuule, aga määri meega. Panin mett peale ja oli vast kaks nädalat, kui ma määrisin, ja oligi paranenud. Ja siamaani korras. Mesi parandas ära. Mesi on antibakteriaalne aine. Aitab ka kurguvalu puhul, ta teeb kurgu pehmeks. Kui sul on kähe ja valus kõhida, siis võtad mett ja läheb kuidagi pehmeks. Ta teeb limaskestad pehmemaks.⁷

Kärjekaagnetise müük

Olen hakanud nüüd kärjekaagnetist purki panema, mesi peale, ja seda müüma. Mesilased ju panevad sinna vahakaane alla antibiootikumi, mis mett säilitab. Sellepärast on seda kärjekaagnetist kasulik ka nährida.⁸

Siis pakume me veel müüa kärjekaagnetist. Seda saab siis, kui kargede kaanetamise järel need enne vurri panemist spetsiaalsesse vanni hoiule pannakse, sel ajal nõrgub ka mett koos suira ja vahatükkidega. Eks igal inimesel on oma maitse ja meil on kindlad inimesed, kes selliseid tooteid soovivad ja ostavad.⁹

Nõukogudeaegne õietolmu kogumine

Peamine sissetulek tuli meil aga Porkuni Metskonna mesilas õietolmu müügist. Võin öelda, et need 15 aastat, kui nõukogude ajal õietolmu kokku osteti, oli Eesti mesinduse kuldaeg. Meie oma Porkuni mesilas olime õietolmu kogumise traditsiooni maaletoojad Eestis. Algas see nii, et metsamajandi mesilate mesinikel oli traditsiooniks, et tehti üks kord aastas väljasõiduüritus, mida korraldas igal aastal erinev metsamajand. See oli tavaliselt kahepäevane. Esimesel päeval jagati kiituseid ja laitusi ning õhtul oli kõva pidu. Järgmine päev oli selle piirkonna mesilates käimine. Tookord juhtus seda üritust korraldama Pärnu piirkond ja nemad organiseerisid ekskursiooni Läti mesilatesse. Lätlased olid tolleks ajaks meist õietolmu kogumisega tunduvalt ees. Käisime ka Ventspilsis ühes uurimisinstituudis ja ma nägin siis suurt õietolmuhunnikut seal. Porkunisse tagasi tulles valmistasin 1972. aasta talvel siin käepäraste abivahenditega endale õietolmu kogumise aparaadid.¹²

Juhtus nii, et metsamajanduse minister tuli siia järgmisel aastal külla ja nägi õietolmu laadungit meil mesilamaja teise korruse toas laua peal. Seisis seal uksele, vaatas oma 15 minutit seda õietolmu värvigammat. Ja kohe anti korraldus kõigis metsamajandites õietolmu koguma hakata. Ministeerium pani ju igal aastal metsamajanditele aasta alguses paika tegevusplaani ja kõike tehti tol ajal kampaania korras. See on juba pikk jutt, kuidas need õietolmu kogumiskastid ja kuivatuskastid tulid. Siis tekkis kohe küsimus, kuhu see õietolm hoiule panna. Selleks tehti Porkunis vanasse meiereisse õietolmu kokkuostmise punkt. Eramesinikud Eestis hakkasid aga õietolmu otse Läti viima, loodi seal ise vajalikud kontaktid. Väga tähtis oli saada õietolm kuivatades 8% niiskuse peale, aga kui vihmase, niiskema ilmaga tõid ta õuest, siis oli tükk tegu, et vett õietolmust välja aurutada. Nüüd on ka juttu olnud, et sakslased ostavad õietolmu.¹²

Tänane õietolmu kogumine ja selle kasutus

Kui arvestada, et peakorje algab pärast jaanipäeva ja kui siis õietolmu koguda, nii nagu nõukogude ajal tehti, tuleb see meetodangu arvel, kuid siis

oligi tasuvam koguda õietolmu kui mett. Mina pole aga ise pannud kordagi oma mesitarudele ette seda õietolmu kogujat, sest õietolmul pole turgu. Õietolmu peab kohe ruttu kuivatama, sest ta on jube erk hallitama mine-ma. Nii kui tood mesilast, pead panema kuivatisse, kui jääb juba ööpäevaks seisma, siis läheb halli, sest loodusest tuleb hallitusseen kaasa, teda on igal pool olemas. Nüüd on kohe spetsiaalsed kuivatuskapid, kus on niiskuse eraldajad ja soojendajad kompaktselt ühes.¹³

Oleme teinud varem ka õietolmuga meesegu. Selleks panime õietolmu elektrilisse kohviveskisse ja purustasime selle peeneks. Aga see õietolm on päris kõva, nii et mitu kohviveskit sai sellepärast ära lõhutud. Pärast segasime purustatud tolmu mee sisse. Taruvaigumett oleme ka teinud ja müünud.^{14, 15}

Me kogume ka õietolmu, seda spetsiaalsete koguritega. Kui me seda kogume, siis vaatame, et kõrval poleks rapsipõld, vaid looduslik kooslus. Iga õhtu peab siis käima seda kogurist ära võtmas ja kuivatisse tooma. Seda me müüme laatadel ja kodus ka.¹¹

Korjan ka vähesel määral õietolmu mesilastelt. Pole vajadust seda rohkem koguda, mõned on küsinud, neile olen andnud. Aga ma pole endale ekstra seda õietolmu müügiklientuuri välja kasvanud. Inimene ei omasta õietolmust just väga palju. Õietolmu tera kest pidi olema nii kõva, et inimese seedeensüümid seda läbi ei näri. Seepärast suurem osa söödud õietolmust läheb raisku. Aga teisest küljest olen kuulnud, et õietolm absorbeerib seedekulglas midagi halba, võtab endasse. Mida aga õietolmu asemel soovitatakse süüa, on suir, mis on juba fermenteeritud õietolm. See on juba mesilaste poolt piimhappebakteritega kääritatud, siis on õietolmu kest hakanud lagunema ja see on ka inimestel omastatav.³

Vaata, mesilaste korjatud õietolmu inimene ei seedi, ta võib selle küll sisse süüa, aga see ei seedu. Aga nüüd on hakatud õietolmu töötleva. Kuskil Hollandis tehakse sedasi, et elektrilaenguga lõhatakse õietolm hästi peeneks ja siis saab inimorganism kõik need ained kätte, mis õietolmu sees on. Mina ise söön aga suira, see on mesilase poolt juba töödeldud õietolm ja meega ära konserveeritud ja ära hapendatud. Seda inimene seedib. Õietolmu kohta ma tean, et seda osteti ka kokku. Seda on kergem töödelda kui suira ju. Tood väljast, lased kuivatuskapist läbi ja saadki pakendada.⁷

Suir ja selle kasutamine

Mulle öeldi, et suir tuleb niimoodi kätte, et panna kogu kärjega sügavkülma, siis ta külmub ära ja saab teda murendada ja siis läbi suure sõela sõeluda. Nagu vanasti vilja sõeluti, et aganad puhub tuul ära. Pärast peab suira ära kuivatama. Ma pole veel ise seda suira proovinud selliselt võtta, kuid võiks, sest küsitud mult suira on.⁸

Kuid suirale on nüüd turgu ja väga head turgu. Suir on piimhappebakterite poolt kääritatud õietolm ja see on juba valmisprodukt söömiseks, inimene omastab seda. Õietolmu inimene niisama süües ei omasta. Isegi suurmesinikud on hakanud nüüd suira koguma. Kui ta näiteks kogub 500 kg suira 600-perelisest mesilast, siis ta saab selle koguse 30 eurot kilo korraga ära müüa. Suira saab müüa korraga suurtes kogustes, sest on kokkuostjaid. Suiral on säilimise probleem, aga kui korralikult kuivatada, siis aasta aega säilib ikka. Suiral on ka eksportturg olemas, näiteks leedukad müüvad suira praegu väga edukalt sakslasele. Sellega ei saa ka niimoodi manipuleerida nagu meega, et paned suhkrulahust sisse – suir on suir. Suira kogumine on aga väga töömahukas. Minul tuleb suira pesa uuendamiseks; kui on suirakärg, siis panen eraldi ja sealt saan seda, eraldi ei kogu, sest see on minu jaoks kõrvalprodukt.¹³

Taruvaiku, suira ja õietolmu oleme ka kogunud ja müünud. Suir on inimesele parem, see on juba kääritatud õietolm ja sinna on mesilased ensüüme sisse pannud, mis seedimist parandavad. Suira saan, kui peresid sügisel koondan – nendest kärgedest, mis talveks ei sobi, lõikan suira välja. Suirakärjetükid panen siis toidukuivatisse, 40kraadisele soojusele ja lasen kuivada paar-kolm päeva. Pärast võtan suiratükid kärjest välja. Ma ise talvel kogu aeg sõin seda. Eks võib ka kohe seda suirakärge närida ja pärast vaha välja sülitada.^{14, 15}

Mesilasema toitepiim ja selle kasutamine

Mesilasema toitepiima olen ka ise söönud, kui emakuppe on. Ma pole seda korjanud, aga kui näed, et emakupp on toitepiima täis, siis milleks seda raisku lasta, ikka olen selle ära söönud, milleks head asja raisata. Ta on

sellise mõru maitsega ja kui rohkem kui ühe ära sööd, siis aitab, sest ta on nii vänge. Mõned nimetavad seda mesilaspiimaks, aga see pole õige, sest ega siis mesilane lehm ole, et teda lüpstakse.¹⁰

Ma korjasin mesilasema toitepiima ka. Seda küsivad mult eriti vene mehed Tallinnast Lasnamäelt. Nad loevad selle kohta vene kirjandust. Umbvenelased, kolmkümmend aastat juba Eestis elanud, aga vaid „tere“ oskavad öelda. Aga tänu sellele, et ma vene sõjaväes käisin, oskan ma vene keelt. Üks oli siin Saaremaal kunagi piirivalveväe ülem ja siis vahepeal ka Hiiumaal. Ta leidis mind niimoodi, et kunagi oli minu mesi Coopis poes müügil ja ta ostis seda mett ja see nii maitset talle. Kuna minu nimi ja aadress olid purgi peal, siis ta tuli kohe siia Saaremaale. Vaatasime siis minu mesindusruume. Ja sellest ajast siis. Neil on seal Lasnamäel viiemeheleline kamp, kõik vene mehed. Ja nemad võtavad minu käes terve tonni mett kokku – pool tonni kevadist ja pool tonni sügisest. Kogu suguvõsa, kõik lapsed ja lapselapsed. Mina aga – võtke aga... Ja siis tema tahab seda mesilasema toitepiima, sest tema luges kuskilt vene lehest, nad saavad seda kuskilt Ukraina kaudu, ja seal lehes siis oli, kui kasulik ja toitev see ema toitepiim on. Veel küsis mult toitepiima üks tallinlane, kelle lapsel oli selline immuunsüsteemi haigus, mida teistel ei ole. Ta siis küsis ja ma tegin talle ühe purgi seda kanget asja. Ma ei tea, mis vahekorras ta seda soovis – pooleliitrise meepurgi sisse panin kohe mitu supilusikatäit seda ema toitepiima. Sellise lahuse tegin. Ja siis – kas oli läbi teha profülaktiline kuur, et võtta igal hommikul üks teelusikatäis? Pärast seda saab inimese organism tugevaks. Isegi oma lapsed ütlesid seda, kui nad koolis käisid ja kui ma andsin neile hommikuti toitepiimaga mett. Siis nad ütlesid, et said sellise energia, et pole kehalise kasvatus tunnis seda energiat kuskile rakendada. Tohtu energia annab. See mesilasema toitepiim, mis apteekides müüakse, see on nii lahja koostisega, sellel pole sellist mõju nagu enda tehtul, apteegi omal on olematu mõju. Öeldakse, et inimene ei tohi rohkem võtta kui ühe mesilasema kupu täie päevas. Ta on ikka kange ka, kibe kohe, kui keele peale panna. Ma ise süön seda teadlikult oma tervise pärast. Vanasti ma ei süönud, viskasin selle kupu lihtsalt metsa. Aga kui on pere sülemlemise periood, siis võib korraga viis-kuus kuppu sees olla. Ma olengi nüüd hakanud sellele vene mehele neid kuppe korjama. Läbivaatuse ajal viskan need kupud ühte karpi ja siis, kui olen koju tulnud, panen sügavkülma. Siis viin kohe sügavkülmikuga talle Tallinna. Tema siis sulatab

need üles ja pigistab piima seest välja. Ta ütles, et ma ühtegi ära ei viskaks, et see on kullast ka kallim. Muidugi on kullast kallim, ma tean seda.⁷

Vahasulatamisel tekkinud jääkide kasutamine

[Enn] Vaha sulatusjääke ehk sodi, mis on põhiliselt kitiinkestad ja muu, tekib päris palju. Ta on väga tõhus bioväetis. Olen seda kasutanud kompostimisel, segan seda aeg-ajalt traktori kopaga. Olen ka otse kasvuhoonesse väetiseks pannud. Miks ma ei taha seda aga kasvuhoonesse panna – ta meelitab mügrid kohale. Sellel on selline lõhn, mis nad kohale meelitab. Trügivad kohe kasvuhoone vundamendi alt sisse. Ka peenramaale ma enam otse ei pane, sest ka peenardele tulevad mügrid ja söövad vaata et porgandid kõik ära. [Mait] Vene ajal ostis üks ettevõtte Tallinnas seda vahasulatusjääki kokku ja tegi saapamääret.^{12, 13}

Aga sulatamisele minevad kärjed on ju suira täis ja kui need kärjed käivad läbi sulatist, kus eraldatakse vaha, siis jääb järele mädi. Ma ei tea, kuidas seda muidu kutsutakse, aga meie kutsume mädi. Tõmbame selle põhjast kokku ja paneme suure püti sisse. Seda jääb kohe püttide kaupa üle. Nüüd on nii, et ma olen seda mitmete andnud, ühele viin kohe Tallinna. Vend paneb seda põllumaale – oh, kus see paneb alles põllutaimed kasvama, nii et liiale ei tohi sellega minna. Need, kes kasutavad, panevad 200-liitrise tunni põhja umbes pool ämbritäit mädi ja peale vihmavett. Selle veega siis kastetakse kasvuhoones tomateid ja kurke ja... see paneb niimoodi kõik taimed kasvama, ma ei tea, mis mineraale või asju see sisaldab ja täis on. See lahus sisaldab ju suira, neid mesilase kasvamise kannudesse tekkinud jääke, meelainet ehk magusainet – kõike on seal koos. Mu naine kastab sellega roose. Aga ta ütles, et ei tohi seda lahust kastes maapinnale panna, sest tulevad kohe mingisugused putukad, need hakkavad seal arenema. Kogu selle lahuse peab mullaga katma, mulla alla panema. Aga ta ütles, et taimed hakkavad võimsalt kasvama, seepärast ei tohi üle doseerida, näiteks kartul hakkab meeletult pealseid kasvatama ja kasvatab neid rohelisi marju, aga alla ei kasvata midagi.⁷

See vahasulatamisest järele jäänud pura on üks paremaid väetisi. Puras on ju kerged vahajäägid, siis on seal mesilaste nukkumiste kestad, need,

mis kärje tumedaks teevad; kindlasti on puras ka suira. Aga mis on suir – see on ju vitamiinid, mineraalid. Väga paljud mesinikud ja ka ma ise kasutan seda pura kasvuhoones tomatitaimede alla, kurgitaimede alla, peenramaal kõrvitsataime alla – parim väetis sinna. Aga kuna see pura on suure känkрана, siis peab ta enne tegema väikesteks graanuliteks ja siis saab seda sinna taimede alla pessa panna. Mu naine lisab kasvuhoones tomatite kastmise veele veel nõgeste kääritatud vett hulka. Värsked nõgesed paneb tünni, vesi peale ja siis laseb käärima. Seda siis kastmisvette pannes on see heaks väetiseks, annab kõvasti rauda ja kõike. Üle ei tohi sellega pingutada, peab oskama doseerida, muidu võid taimed ära tappa – liiga palju head kraami pole ka hea, nagu öeldakse.¹¹

Meilt on vahasulatamisel järele jäänud pura küsinud ka jahimehed, kes kasutavad seda karujahil, et varitsusjahil karusid ligi meelitada. Täitsa pidi karu kohe selle peale tulema, just probleemse karu kättesaamiseks on see kõige parem vahend. Selle karu kättesaamiseks, kes on käinud piirkonnas mesitarusid rüüstamas. Mesitarusid rüüstavad vaid teatud karud, mitte kõik, meil on küll ja küll olnud juhuseid, kus metsaservas on mesitarud ravis ja karurada läheb metsa sees paarkümmend meetrit eemal tarude tagant läbi, aga ühtegi taru pole puutunud. Probleemsed karud on üksikisendid.¹¹

Mesilased kui olulised taimede tolmeldajad

Mesilaste pidamise suuremaks eesmärgiks pean ikka seda, et õied saaksid tolmeldatud. Mina saan läbi mesilaste hooldamise endale loodusest mett ja vastu annan loodusele õite tolmeldamise. Ilma mesilaste tolmeldamiseta poleks ei marjapõõsaid ega puuvilju. Saagid langevad kõvasti. Vanasti käisid suured kurgikasvatajad endale peresid ostmas, et mesilased neil kasvuhoonetes kurke tolmeldaksid. Ega nad nende perede eest hoolt ei kandnud, surid sügiseks välja ja kevadel ostsid jälle uue pere. Mujal maa-des makstakse kohe mesinikele, et nad oma mesilased kuhugi seemnepõllu või mandliistanduste juurde viiks ja nii mesinikud muudkui rändavad suurte rekadega.^{14, 15}

Kõige suurema väärtusega asi, mis mesilane loodusele annab, on tolmeldamine. Öeldakse ju, et kui võtad viieks aastaks mesilased loodusest

ära, siis loodus lakkab olemast. Ma isegi olen viinud paar mesiperet oma äia juurde, kus on suured õunapuuaiad ja kirsse, ploome, mureleid, sest lihtsalt läheduses pole mesilasi. Ja kohe on tunda, et saak jääb tolmeldamise taha kinni. Nüüd on saagid normaalsed. Mul oli ka üks selline juhus, et mult küsiti oma aeda mesilasi. Ta rääkis mulle, et oli nii ilus päikseline ilm, õunapuud õitsesid aias, aga mitte ühtegi mesilast ta õunapuudel ei näinud. Siis ta ütleski, et too mulle kolm-neli peret aeda. Ja siis ma viisingi talle. See koht oli mulle hea ka, oli kahe mesila vahel ja sõitsin kogu aeg sealt mööda ja see mulle klappis. Vaatasin nüüd, et sealt tuli ka väga hea meesaak. Sellel mehel on seal ka veel suur linnufarm: haned, pardid, kuked ja teab mis tõugu ja sorti nad tal kõik seal on. Neid linde on tal suurte karjadena, kes karjamaal käivad, ja karjamaa on kõik valget ristikut täis, vaatasin, et ristik oli ka kõik mesilasi täis. Ükskord käisin temaga mööda karjamaad mune korjamas, sest varesed söövad kohe munad ära. Suur tiik ja ka palju koeri. Selline loodushuviline. Kusjuures see koht oli piirkonnas pea ainus uus koht, kuhu sai veel mesilasi panna, muidu on juba Saaremaal igal pool mesinike mesilagrupid ees. Tolmeldamise faktor on mesilase puhul vääruslikumgi, kui ükski mesinik ise seda tajub. Vaata see, kes siin Saaremaal suure õunaaia tegi, temal on sellepärast ka nüüd endal mesilased.⁷

Kellel olid vene ajal suured kasvuhooned, nemad võtsid endale suveks mesilased, et nad tolmeldaks kasvuhoones kurke. Kurke tuli kohe palju rohkem.¹

Teate, see kasu, mida põllumehed mesinikelt saavad, on kokku arvatatud. Me käisime Lätis mesinike juures külas ja sealne mesinik ütles, et kuigi raps annab saaki ka ilma mesilasteta, siis mesilasi kasutades saad 30 protsenti rohkem. Nii et kui mul on siin kõrval rapsipõld, ja kui arvutada kokku need tonnid, mida minu mesilased on põllumehele juurde andnud, siis see on minu kingitus põllumehele. Ja polegi loogikat, milleks siis mõned põllumehed mürgitavad põldu – saavad plussi, aga mürgitavad mesilasi. Loogikat pole. Nemad siis tasakesi vaatavad, et ma olen tööle läinud, ja siis, kui olen töö, siis lähevad põldu mürgitama. Siis on süda rahul, põld on mürgitatud.²

Olen märganud, et kui ma mesilased siia võtsin, on hakanud põõsaste peal rohkem marju olema. See võib mesilaste tolmeldamise mõju olla küll. Aga muidugi marjasaaki mõjutavad nii öökülmad kui sajud kui kuivus. Sel

aastal oli erandlikult kuiv suvi. Kuivi suvesid on ju ennegi olnud ja sel ajal ma ei jõudnud marjapõõsaid kasta. Ilma kastmata jäävad marjad pisike-seks, kui kasta, siis kasvavad suuremaks. Põõsas ja ka õunapuu ju kaitseb ennast sellega, et kui ta ei jaksa enam, siis ta viskab marjad maha, need pudenevad enne küpsema hakkamist. Vaata kui tark on loodus, mitte nagu inimene, kes võtab endale mitmed koormad selga ja rühib, kuni lõpuks on selg haige. Põõsad ja õunapuud viskavad marjad ja õunad maha, kui näe-vad, et ei suuda neid valmis küpsetada. Nad teavad oma piire.⁸

Aga ma olen ise näinud muutusi sellest ajast, kui endale mesilased võtsin – palju rohkem on nüüd ploome puudel, pirne on rohkem, õunu rohkem, mustsõstraid rohkem, kirsse rohkem, mureleid rohkem – mesi-lased on head tolmeldajad. Just sel aastal võtsime siit murelipuult kaks suurt ämbrit marju. Panime nüüd aeda kasvama ka alõtsa, ka seal käivad mesilased.²

Sellest meest, mis mesilaselt saad, on loodusele isegi olulisem tolmel-damine. Seda hakatakse nüüd alles aduma, kui tähtis see meemesilane on, sest ta on üks olulisemaid tolmeldajaid. Meil Eestis on veel päris hästi nen-de looduslike tolmeldajatega, kimalasi ja liblikaid ja sirelasi on suhteliselt palju, kuigi räägitakse, et nende arvukus on hakanud langema ka meil. Nii et tavamesinikud ja ka mahemesinikud, kes majandavad metsades ja sel-listel poollooduslikel kooslustel – mesilase roll nendes kooslustes on väga oluline, sest mesilane tolmeldab kõiki taimi siin.³

SUMMARY

Beekeepers about life, nature, bees and beekeeping

In Estonia, so many books and magazines on beekeeping have been published over the years that they would fill several shelves in a library. This book is not a beekeeping manual, but rather focuses on what has not been included in beekeeping manuals, i.e. the experiences and observations of beekeepers themselves. This book is a compilation of 15 beekeepers' stories about their lives and activities, based on qualitative interviews I conducted in 2023 and 2024. Therefore, this is more of an ethnoecological book. The book places great emphasis on observations of natural conditions, the landscape, and wildlife in general. The observations also cover climate change and how beekeepers adapt to it.

The trees that beekeepers have paid more attention to and that are discussed at length in the book are linden, willow, alder, buckthorn, mountain ash, and juniper. Of birds, there is a more extended discussion of tits, storks, cranes, woodpeckers, barn swallows, common house martins and starlings. Beekeepers feed birds in winter and wait for migratory birds to return in spring. They have also noticed that there are fewer frogs than before, but the number of wolves, bears and wild boars has increased significantly. There are areas where beekeeping is not possible unless there is electricity around the fence to protect against bears. In winter, bees are protected from birds by covering the hives with metal nets. Other apiary pests are also discussed at length: wasps, wood ants, mice and Martes.

The book details how beekeepers choose suitable places in nature for their beehives and discusses the importance of bees in pollinating plants. Separate chapters discuss how beekeepers use honey for food, medicine,

and sauna massaging and how they use propolis, pollen, royal jelly, bee bread, and wax.

The history of beekeeping societies in Estonia is very long. The book talks in more detail about one of the oldest beekeeping societies in Estonia, which is the Põltsamaa Beekeepers' Society. It was established in 1904. The book also talks about the relationships between beekeepers, their interactions with the owners of the lands where their beehives are kept, farmers who affect bees and the state forest managers.

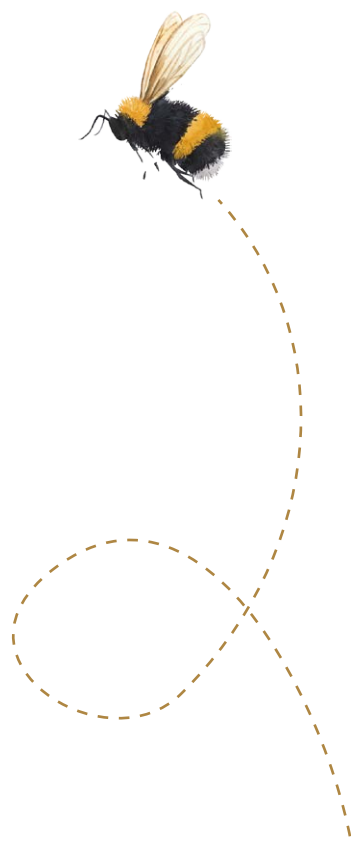
Estonian beekeeping is closely connected with neighbouring countries because all the latest knowledge reached the practice of Estonian beekeepers quite quickly. A particularly significant development occurred at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, when beekeeping was switched to frame hives. All the hive types invented in beekeeping in other countries also reached Estonia. At the same time, local beekeepers began inventing new hive types in Estonia. This book presents beekeepers' narratives on how they make beehives and beekeeping equipment themselves, and what innovations they create in the equipment - starting with smoke-producing material and ending with making hive frames.

Until the beginning of World War II, Estonian beekeeping was based on small producers, with only a few large producers. With World War II, the number of bee colonies fell drastically. When the Soviet occupation began, state apiaries were also established. The first apiaries were needed primarily for pollinating cultivated plants; later, state and collective farm apiaries specialising in honey production began to emerge. In the 1960s, state forest enterprises established their apiaries. Some state apiaries at that time specialized only in pollen collection and some only in collecting bee venom. Since beekeeping was not strictly regulated during the Soviet occupation, private apiaries also survived. In the 1970s, a dangerous bee parasite, the varroa mite, was allegedly introduced to Estonia with bees belonging to Soviet air force officers. This parasite caused great damage and the number of bee colonies fell drastically again. With the independence of Estonia in 1991, a new era began in beekeeping: state apiaries were liquidated and state purchasing of honey and pollen disappeared. Since then, much emphasis has been placed on new technological

solutions in beekeeping, and honey production per beehive has increased by two or more times compared to the Soviet period. The quality of treatment for bee diseases has also improved. The number of beehives has also increased significantly since then.

The book covers the pleasant aspects of beekeeping as a calming hobby. However, it also addresses the worries that come with this work. Beekeeping is now quite popular and there are numerous courses in it, but there are great difficulties with selling honey. You can also read about these numerous courses and the problems of selling honey in the book.

Some beekeepers speak anonymously in the book; others are represented by their initials and some by their real names. All interviews with beekeepers who wished to remain anonymous or remain behind their initials have had their stories edited so that it would be impossible to identify them. The same was done for the common persons they talked about, who have not given their consent to publish their names.

LOODUSSÕNAVARA REGISTER

alõtsa	216	kakuline	159
angervaks	99, 100, 102, 103, 108, 112, 113	kala	55
<i>Ascosphaera apis</i>	72	kanarbik	59, 98, 99, 100, 108, 116, 117, 135, 142, 177
ebapaakspuu	102	kanu	157
ebatuletael	170	kapsa	109, 197
elupuu	90	kartul	70, 109, 213
haab, haava	29, 120, 125, 126, 170, 188	karu	10, 95, 102, 161, 162, 163, 164, 168, 214
haavatael	170	kasetael	171
hallitus, hallitama, hallitusseen	82, 192, 200, 210	kask, kase	63, 127, 180
hallpea-rähn	155	keerispea	109, 111, 130
hane	189, 208, 215	kimalasi, maamesilasi	101, 136, 137, 153, 216
helikobakter	202	kirss, kirsi	127, 215, 216
hiire, hiired	144, 154, 160	kivinugis	161
hiirehernes	90	koer, koeri	15, 71, 161, 215
hirvi	161	kohv	205, 206, 207
hunt, hundi	164	konni	157, 165
härghein	100	kormoran	159
hübriidlutsern	109	kuked	215
ilveste	164	kuklased	151, 152
jõhvikas	208	kuldking	94
jänes	161	kuldnokk	157
kadakas	89, 94, 98, 103, 118, 128		

kurgirohtu	111
kurk, kurgi	213, 214, 215
kuuseriisikas	102
kuusk, kuuse	101, 103, 127, 155, 156, 170, 188
kõrvahargi	153
kõrvits	214
kährikkoeri	164
kärbes, kärbseid	144, 153, 157, 158
kärbsenäpp	156
küüslauk	188, 208
laanekuklane	151
lagle	159
lammas, lambad	192
leevike	159
lehm, lehma	20, 25, 26, 212
lepp, lepa	97, 98, 170, 188
liblikaid	216
lodjapuu, õispuu	97
lumemari	99
lupiin	90
lutsern, luts	111, 159, 192
lõoke	159
maasikad	114
mandli	214
mesikas	64, 65, 130
mesilasnäpp	158
mesiohakat	111
metsakuklane	151
metskitsi, kitsi	164
metsmaasikas	104, 105, 150

metsnugis	161
metssigu	164, 165
mullamurelane, murelane	81, 151, 152
mureleid	215, 216
must leeder	99
musta sõstra, mustsõstraid	207, 216
mustikas	98, 99,
musträhn	122
mõrumandli	92, 114
männi, männid	98, 103, 120, 168, 170, 188
mügri	213
naadi, naadid	99, 100
nahkhiired	120, 122
<i>Nosema apis</i>	172
<i>Nosema cerana</i>	172
nugis	120, 160, 161
nõgese	214
nõmm-liivatee, nõmmeliivatee	99, 103
oa	137
ohaka, ohakaid	95, 96, 109, 146
orav	120
paakspuu	89, 97, 98, 112, 113
paburits	97
paju	14, 90, 96, 97, 104, 137, 146
pardid	215
parme	159
pasknäär	159

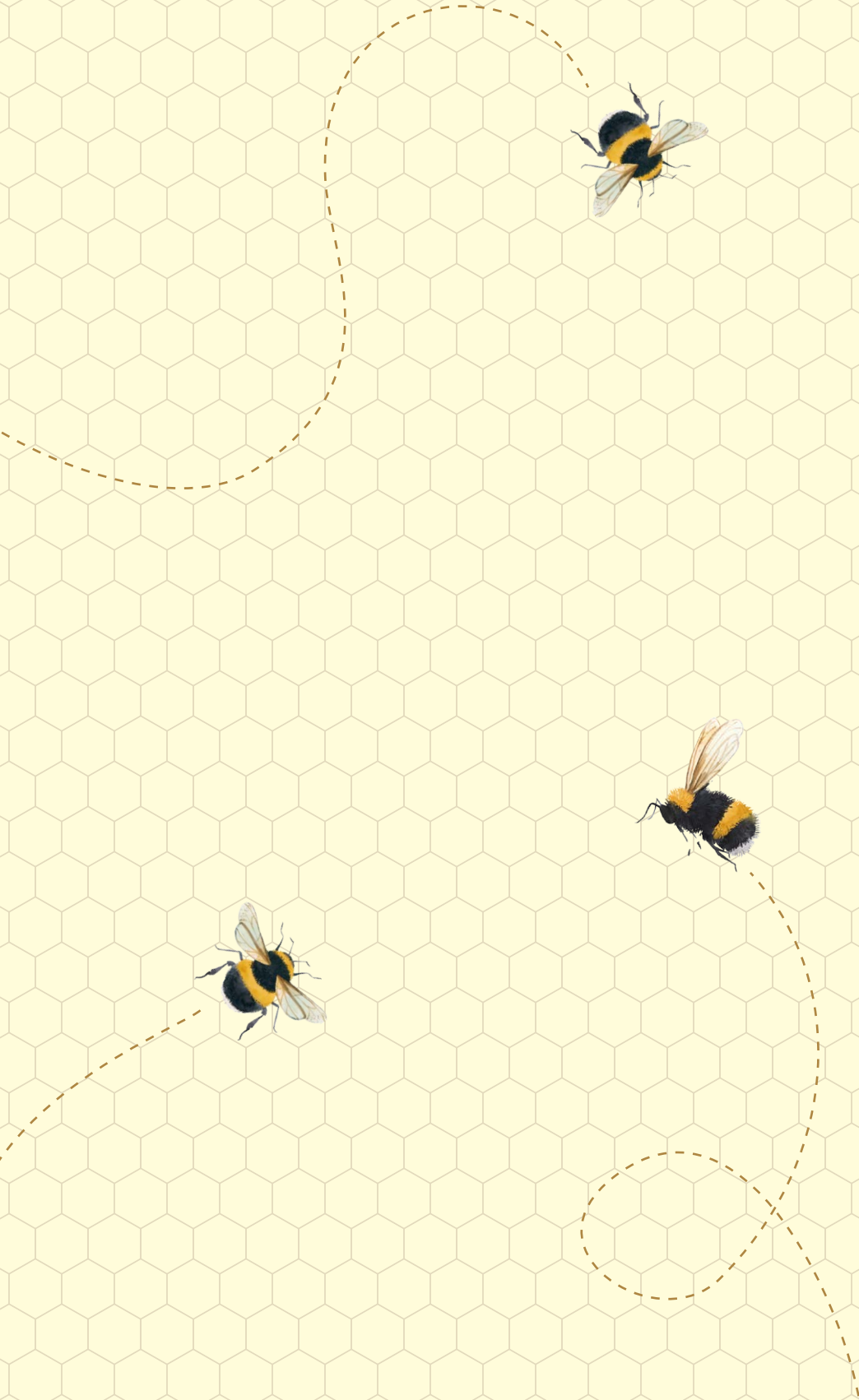
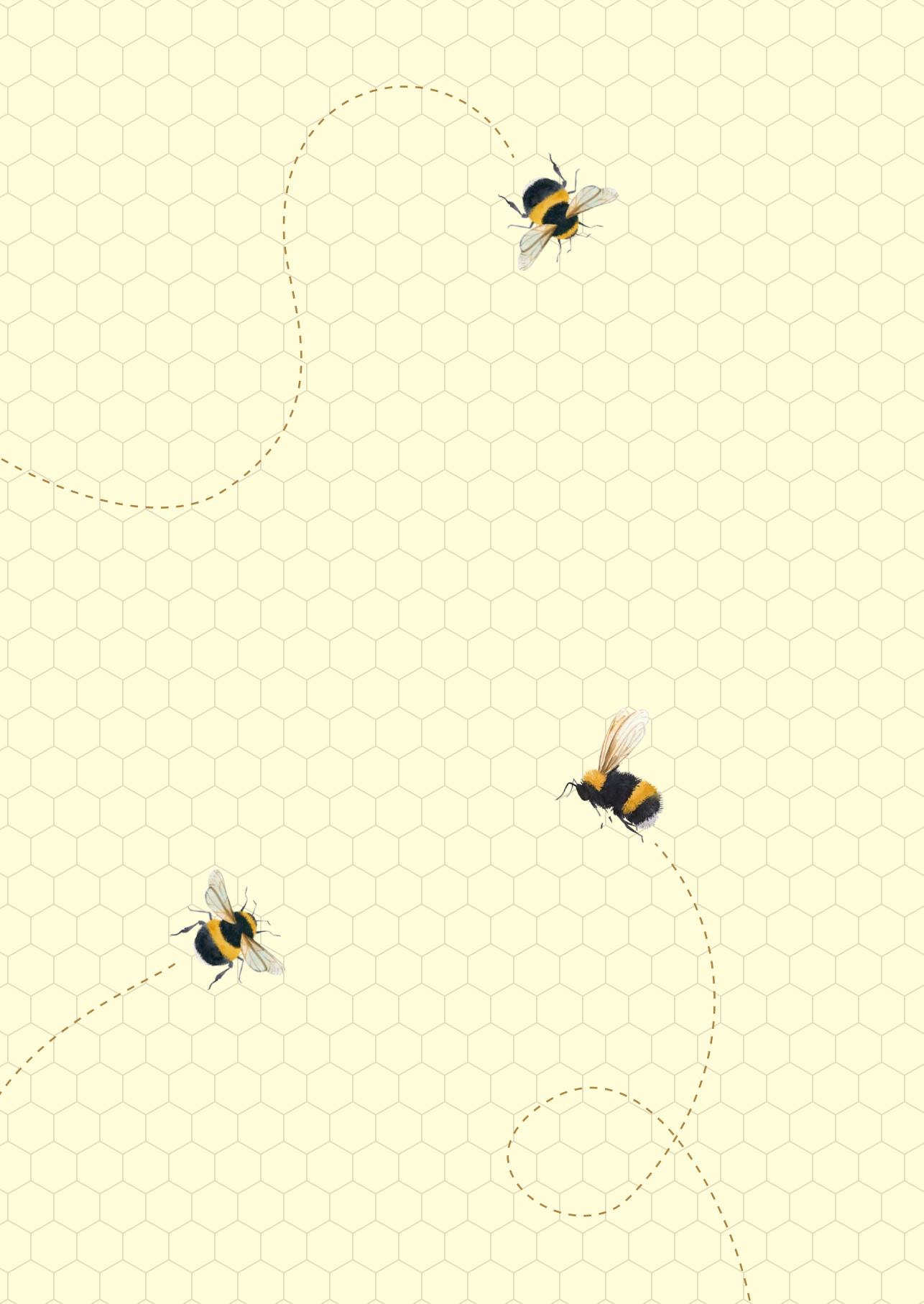
<i>Phaenibacillus larvae</i>	187
pihlakas	97, 126, 127, 128
piparmünt	120
pirne	216
pistrik	157
ploome	95, 215, 216
pohl	98, 99
pokud	102
porgand	109, 213
porikärbes	154
punane leeder	99
punane ristik	24
punapea-rähn	154
punase sõstra	207
puukoristaja	159
puuseen	170
põdra	163
põdrakanep	90, 95, 98, 99, 100, 101, 104, 108, 113, 149
põldmari	99
põldohakas	99
päevalill, sihvka	156
pärn, pärnapuu, niinepuu	30, 90, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 174
pääsuke	157, 159
pöögi	188
raps	18, 45, 52, 68, 70, 101, 111, 113, 114, 115, 129, 130, 137, 148, 174, 215
rautsikute	152

remmelgas	15, 96
ritsikad	159
roose	213
rukkirääk	159
rõika	111
rähn, rähnid	155, 156, 160, 161
räästapääsuke	157
saared, saarepuu	120, 168
sarapuu	91, 97
sarikalised	99
seened, seeni	55, 100
sidrun	207, 208
sig, kodusiga	20, 164, 165
sinilille	14, 102
sipelgad	152, 153
sirelasi	216
sirplutsern	99
sookure, sookurge	157, 159
suhkrupeet	40
suitsupääsuke	157, 158
suur vahakoi	24
sääsk, sääse	153, 203
takja	90
tamme	103, 122, 149
tatari kuslapuu	97
tihased	154, 155, 156, 157, 200
tomat	213, 214
toonekurg	157, 158
vaarikas	15, 89, 95, 98, 104, 113, 146
vahakoi, kärjekoi	24, 59

vaher	17, 97, 120
valge ristik, ristik	98, 108, 109, 215
vapsik, vaablane	120, 152, 153, 154
varroalest, lest	66, 133, 134, 141, 171, 172, 183, 185, 186
veiste, veiseid	118, 130, 192

võilill	52, 97, 98, 114, 149
väike vahakoi	24
õuna, õunapuu	37, 71, 88, 89, 94, 111, 122, 126, 127, 162, 187, 192, 200, 207, 215, 216
õunakoi, pihlakakoi	126
ööliblikad	153

Väga huvitav lugemine oli, palju oli äratundmist, kellest juttu tehti, ja annab päris ilusa ülevaate mesinike mõttemaailmast.

Priit Pihlik, mesindusteadlane ja mesinik

Kogemused, mida ei leia ühestki käsiraamatust, põnevad Eesti mesinduse arengud. Saame otse mesinikelt teada, milliseid lõhnu mesilased tarru toovad ja kuidas käituvad; kes neist on töökad, kes kurjad; kuidas mesilasi ravida ja kuidas saada parim mesi. Mesinike filosoofia ja kogemused vahendavad tarude, mesilaste ja mee kultuuri praktikaid ja muutumisi.

Mare Kõiva, folklorist ja akadeemik